

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI
DOKTORA TEZİ

**GELİR DAĞILIMININ DÜZENLENMESİNDE
GELİR VERGİSİNİN ROLÜ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

Cemil RAKICI

Danışman
Prof.Dr. Mehmet TOSUNER

2008

YEMİN METNİ

Doktora Tezi olarak sunduğum “Gelir Dağılımının Dúzenlenmesinde Gelir Vergisinin Rolü: Türkiye Örneği” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlâk ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden olduğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Cemil RAKICI

17/09/2008

DOKTORA TEZ SINAV TUTANAĞI

Öğrencinin

Adı ve Soyadı : Cemil RAKICI
Anabilim Dalı : Maliye Anabilim Dalı
Programı : Maliye Doktora Programı
Tez Konusu : Gelir Dağılımının Düzenlenmesinde Gelir Vergisinin Rolü: Türkiye Örneği
Sınav Tarihi ve Saati :

Yukarıda kimlik bilgileri belirtilen öğrenci Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün ..... tarih ve ..... Sayılı toplantısında oluşturulan jürimiz tarafından Lisansüstü Yönetmeliğinin 30.maddesi gereğince doktora tez sınavına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini ..... dakikalık süre içinde savunmasından sonra jüri üyelerince gerek tez konusu gerekse tezin dayanağı olan Anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,

BAŞARILI OLDUĞUNA O OY BİRLİĞİ O
DÜZELTİLMESİNE O* OY ÇOKLUĞU O
REDDİNE O** ile karar verilmiştir.

Jüri teşkil edilmediği için sınav yapılamamıştır. O***
Öğrenci sınava gelmemiştir. O**

* Bu halde adaya 3 ay süre verilir.
** Bu halde adayın kaydı silinir.
*** Bu halde sınav için yeni bir tarih belirlenir.

Tez, burs, ödül veya teşvik programlarına (Tüba, Fulbright vb.) aday olabilir. Evet
Tez, mevcut hali ile basılabilir. O
Tez, gözden geçirildikten sonra basılabilir. O
Tezin, basımı gerekliliği yoktur. O

JÜRİ ÜYELERİ

İMZA

..... Başarılı Düzeltme Red .....

..... Başarılı Düzeltme Red .....

..... Başarılı Düzeltme Red .....

..... Başarılı Düzeltme Red .....

..... Başarılı Düzeltme Red .....

ÖZET
Doktora Tezi
Gelir Dağılımının Düzenlenmesinde Gelir Vergisinin Rolü: Türkiye Örneği
Cemil RAKICI
Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Maliye Anabilim Dalı

Gelir dağılımı, genel anlamıyla bir toplumda belli bir dönem zarfında meydana gelen milli hasılanın sözkonusu toplumda yaşayan bireyler arasında nasıl ve ne oranda dağıldığını ifade etmektedir. Gelir dağılımı meselesi öteden beri hemen hemen bütün iktisadi yaklaşımların ilgilendiği ve nasıl olması gerektiği konusunda görüş bildirdiği temel ekonomik ve sosyal sorunlar arasında yer almaktadır. Dolayısıyla, önemli bir ekonomik ve sosyal sorun olarak kabul edilen gelir dağılımı konusunda geçmişten günümüze çok çeşitli teoriler ortaya atılmıştır.

Gelir dağılımı günümüzde de önemini koruyan ve ülkelerin bir şekilde çözüm aradıkları bir sorundur. Bu nedenle ülkeler gerek uyguladıkları ekonomik sistem, gerekse kendi gelişmişlik seviyelerine göre gelir dağılımına bir çözüm bulmaya çalışmaktadırlar. Gelir dağılımı sorunu genel olarak, piyasa dağılımının adil olduğunu kabul eden görüş ile piyasa dağılımının adaletsiz olduğunu kabul eden görüş çerçevesinde çözülmeye çalışılmaktadır. Dolayısıyla piyasa dağılımının adil olduğunu ileri süren görüş taraftarlarına göre devletin gelir dağılımına müdahale etmemesini veya sınırlı bir şekilde müdahale etmesi gerektiğini ileri sürmektedir. Buna karşın piyasa dağılımının adaletsiz olduğunu savunan görüş ise devletin gelir dağılımına müdahale ederek düzenlemesi gerektiğini savunmaktadır.

Bu çalışma, piyasa dağılımının adil olmadığını, devletin piyasadaki dağılıma müdahale ederek düzenlenmesi gerektiğini savunan görüş çerçevesinde ele alınmış ve maliye literatüründe bir müdahale aracı olarak kabul edilen gelir vergisinin rolü araştırılmıştır. Çalışmanın birinci bölümünde gelir dağılımı teorik bazda ele alınmış, adaletsiz dağılımın nedenleri ortaya konulmuş ve adil dağılımın sağlanmasında kullanılacak temel politika araçları incelenmiştir. İkinci bölümde ise gelir vergisinin teorik yapısı ve gelir dağılımının düzenlenmesinde nasıl bir rolü olduğu ortaya konulmuştur. Üçüncü bölümde ise Türk Gelir Vergisi ele alınarak, temel unsurları bakımından gelir dağılımının düzenlenmesindeki rolü araştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Gelir dağılımı, gelirin yeniden dağılımı, gelir vergisi, vergi tarifesi

ABSTRACT

Doctorate Thesis

The Role of Individual Income Tax In Income Redistribution: The Case of Turkey

Cemil RAKICI

Dokuz Eylul University

Institute of Social Sciences

Department of Public Finance

Income distribution, in general, refers to how and in what amount the national income generated in a society in a given period is distributed among individuals in that society. Income distribution is one of the fundamental economic and social problems that almost all economic thought schools have paid attention and have suggested how it should be. Therefore, from the past till today, many theories have been put forth on income distribution regarded as an important economic and social issue.

Today, income distribution is still an important problem that countries try to find a solution. Therefore, countries have tried to found solution to income distribution as to their economic systems and their development levels. Generally, income distribution problem is tried to be solved within the framework of the views market distribution is just or not just. Therefore, according to the view stating market distribution is just implies that government either should not intervene in income distribution or should intervene in a limited way. On the other hand, the view stating market distribution is not just signifies that just income government distribution requires government intervention.

This study examines the issue from the point of view of government intervention and searches the role can be played by individual income tax, regarded an intervention instrument in public finance literature. In the first part, income distribution is examined on theoretical grounds, the reasons of unjust income distribution are conveyed and the fundamental intervention instruments are examined. In the second part, the theoretical structure of individual income tax and its role in just income distribution are analyzed. In the third part, the role of individual income tax in income redistribution is searched with special reference to the Turkish individual income tax.

Keywords: income distribution, income redistribution, individual income tax, tax tariff

GELİR DAĞILIMININ DÜZENLENMESİNDE GELİR VERGİSİNİN ROLÜ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ.....	ii
TUTANAK.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
KISALTMALAR.....	xiii
TABLOLAR LİSTESİ.....	xiv
ŞEKİLLER ve GRAFİKLER LİSTESİ.....	xvi
GİRİŞ.....	1

Birinci Bölüm

GELİR DAĞILIMI KAVRAMI, TEORİK TEMELLERİ VE DÜZENLENMESİNİN AMACI VE ÖNEMİ

I- GELİR DAĞILIMI KAVRAMI.....	4
II- GELİR DAĞILIMI TÜRLERİ	7
A- Fonksiyonel Gelir Dağılımı.....	7
B- Kişisel Gelir Dağılımı.....	8
C- Bölgesel Gelir Dağılımı.....	9
D- Sektörel Gelir Dağılımı.....	9
III- GELİR DAĞILIMININ TEORİK TEMELLERİ.....	10
A- Fazyokratlar.....	10
B- Klasik Gelir Dağılımı Teorisi.....	14
C- Marx'ın Gelir Dağılımı Teorisi.....	20
D- Neo-Klasik Gelir Dağılımı Teorisi.....	23
E- Keynesyen Gelir Dağılımı Teorisi.....	27
IV- GELİR DAĞILIMININ DÜZENLENMESİNE İLİŞKİN TEMEL NORMATİF YAKLAŞIMLAR.....	29
A- Faydacı Yaklaşım.....	29
B- Rawls'ın Sosyal Refah Yaklaşımı.....	32
C- Liberteryen Yaklaşım.....	34

D- Kollektivist Yaklaşım	38
V- GELİR DAĞILIMININ DÜZENLENMESİNİN AMACI VE ÖNEMİ	42
A- Sosyal Amaç	43
B- Ekonomik Amaç	45
C- Siyasal Amaç	46
VI- GELİR DAĞILIMINDA EŞİTSİZLİĞE YOL AÇAN TEMEL FAKTÖRLER	47
A- Yapısal Faktörler.....	48
1- Toprak ve Servetin Dağılımı.....	48
2- Miras	50
3- Eğitim.....	51
B- Ekonomik Faktörler	53
1- Emegın Dağılımı.....	53
2- Üretim Faktörlerinin Fiyatı ve Milli Gelirden Aldıkları Pay.....	54
3- Ekonomik Büyüme	55
4- Enflasyon	56
C- Diğer Faktörler.....	57
1- Küreselleşme.....	57
a- Ticari Serbestleşme.....	61
b- Finansal Serbestleşme.....	63
2- Teknolojik Gelişme.....	65
3- Kaynak ve İmkanlara Sahiplik Derecesi.....	65
VII- GELİR DAĞILIMININ DÜZENLENMESİNDE KULLANILAN TEMEL ARAÇLAR	67
A- Ücret Politikası.....	67
B- Fiyat Politikası	68
C- Gelir ve Servet Politikası	69
D- Maliye Politikası	71
E- Eğitim Politikası.....	73
VIII- GELİR DAĞILIMININ ÖLÇÜLMESİNDE KULLANILAN TEMEL YÖNTEMLER	74
A- Gini Katsayısı.....	75
B- Atkinson İndeksi	78

İkinci Bölüm

GELİR DAĞILIMINI DÜZENLEME FONKSİYONU AÇISINDAN GELİR VERGİSİNİN İNCELENMESİ

I- DEVLET MÜDAHALESİ VE GELİRİN YENİDEN DAĞILIMI	80
A- Ekonomik Rolü Bakımından Devlet Çeşitleri	80
B- Gelirin Yeniden Dağılımında Devlet Müdahalesinin Gerekliği	82
II- VERGİ VE GELİR DAĞILIMININ DÜZENLENMESİ	83
A- Vergi Kavramı	83
B- Verginin Fonksiyonları	85
1- Mali Fonksiyon	85
2- Mali Olmayan Fonksiyon	86
III- GELİR DAĞILIMININ DÜZENLENMESİ VE GELİR VERGİSİ.....	89
A- Gelir Vergisinin Tarihi Gelişimi.....	90
B- Vergilendirilebilir Gelirin Belirlenmesi Sorunu ve Mali Gelir Kavramı	92
C- Farklı Gelir Kavramlarının Vergi ve Gelir Dağılımı Açısından Önemi.....	95
D- Gelir Vergisine Tabi Gelirin Temel Özellikleri.....	97
IV- GELİR DAĞILIMININ DÜZENLENMESİNDE ROL OYNAYAN GELİR VERGİSİNE AİT TEMEL UNSURLAR	99
A- Vergi Tarifesi	100
1- Vergi Tarifesinin Unsurları.....	100
a- Vergi Matrahı.....	101
b- Vergi Oranı	102
c- İndirim ve İlaveler	104
2- Tarife Türleri.....	105
a- Artan Oranlı Vergi Tarifesi	107
(1) Artan Oranlı Vergi Tarifesinin Teorik Alt Yapısı	112
(2) Artan Oranlı Vergi Tarifesine Yönelik Eleştiriler	116
(3) Artan Oranlı Vergi Tarifesinin Gelir Dağılımı Açısından Değerlendirilmesi.....	119
b- Düz Oranlı Vergi Tarifesi	121
c- Azalan Oranlı Tarife	126

B- En Az Geçim İndirimi.....	127
C- Ayırma Kuramı	131
V- GELİR VERGİSİ AÇISINDAN ADİL DAĞILIMI ETKİLEYEN DİĞER UNSURLAR	134
A- Vergi Harcamaları.....	134
1- Vergi Harcaması Kavramı	135
2- Vergi Harcamalarının Amaçları.....	135
a- Vergi Harcamalarının Ekonomik Amacı	136
b- Vergi Harcamalarının Sosyal Amacı	136
c- Vergi Harcamalarının İdari ve Siyasi Amacı.....	137
3- Vergi Harcamalarının Gelir Dağılımı Açısından Değerlendirilmesi ..	137
B- Kayıtdışı Ekonomi	139
1- Kayıtdışı Ekonomi Kavramı	139
2- Kayıtdışı Ekonomi ve Gelir Dağılımı.....	140
VI- GELİŞMİŞ VE AZ GELİŞMİŞ ÜLKE DÜZEYİNDE KARŞILAŞTIRILMALI GELİR DAĞILIMI ANALİZİ.....	142
A- Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Gelir Vergisi ve Gelir Dağılımı	144
B- Gini Katsayıları Çerçevesinde Ülkeler Arası Gelir Dağılımı Analizi	149
C- Yoksulluk Açısından Ülkelerin Karşılaştırılması	151

Üçüncü Bölüm

TÜRK GELİR VERGİSİ'NİN GELİR DAĞILIMI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

I- TÜRKİYE'DE GELİR DAĞILIMININ DÖNEMSEL ANALİZİ.....	157
A- Osmanlı Devleti'nin Son Yılları ve Cumhuriyetin İlk Yılları	158
B- 1929 Dünya Ekonomik Buhranı ve İkinci Dünya Savaşı Öncesi Dönem .	159
C- İkinci Dünya Savaşı ve Çok Partili Siyasi Hayat Öncesi Dönem.....	160
D- Çok Partili Hayat ve 1980 Öncesi Dönem.....	160
E- 1980 Sonrası Dönem.....	163
II- TÜRKİYE'DE YAPILMIŞ BAŞLICA GELİR DAĞILIMI ARAŞTIRMALARININ ANALİZİ	167
III- TÜRK GELİR VERGİSİ VE GELİR DAĞILIMININ DÜZENLENMESİ	170
A- Türk Gelir Vergisi Uygulamasında Vergiye Tabi Gelir Ve Gelir Dağılımı	171

1- Gelir Tanımı.....	172
2- Gelir Tanımının Gelir dağılımı Açısından Değerlendirilmesi.....	174
B- Türk Gelir Vergisi Tarifesi ve Gelir Dağılımı	175
1- Türk Gelir Vergisi Tarifesi'nin Zaman İçindeki Değişimi.....	176
2- Türk Gelir Vergisi Tarifesi'nin Yapısal Açısından İncelenmesi.....	180
3- Artan Oranlı Vergi Tarifesinden Sapmalar.....	182
4- Türk Gelir Vergisi Tarifesi'nin Gelir Dağılımı Açısından Değerlendirilmesi.....	184
C- Türk Gelir Vergisi'nde En Az Geçim İndirimi.....	189
1- Türk Gelir Vergisi'nde En Az Geçim İndirimi Uygulaması	189
2- Türk Gelir Vergisi'nde En Az Geçim İndiriminin Gelir Dağılımı Açısından Önemi	191
3- Bazı Ülkelerde Gelir Vergisi Tarifesi ve En Az Geçim İndirimi Miktarları	193
D- Türk Gelir Vergisi'nde Ayırma Kuramı	195
1- Asgari Geçim İndirimi	195
a- Asgari Geçim İndirimi Uygulaması.....	196
b- Asgari Geçim İndirimi Uygulamasının Değerlendirilmesi.....	198
2- Sakatlık İndirimi	201
3- Ayırma İlkesinden Sapmalar ve Ücretliler Üzerindeki Vergi Yükü... 204	
a- Ücret Geliri Elde Eden Gruplar Aleyhindeki Uygulamalar.....	204
(1) Ortalama Ücret Üzerindeki Vergi Yükü.....	206
(2) Asgari Ücret Üzerindeki Vergi Yükü.....	209
(3) Ücretler Üzerindeki Vergi Baskısı.....	211
b- Sermaye Geliri Elde Eden Gruplar Lehindeki Uygulamalar.....	214
IV- TÜRK GELİR VERGİSİ VE VERGİ HARCAMALARI.....	217
A- Türk Gelir Vergisi'nde Yer Alan Vergi Harcamaları	217
B- Vergi Harcamalarının Gelir Dağılımı Açısından Değerlendirilmesi.....	219
V- TÜRKİYE'DE KAYITDIŞI EKONOMİ VE GELİR DAĞILIMI.....	220
SONUÇ.....	225
KAYNAKÇA	238
EKLER.....	254

KISALTMALAR

a.g.e	: Adı Geçen Eser
S	: Sayı
s	: Sayfa
y.a.g.e	: Yukarıda Adı Geçen Eser
C	: Cilt
a.g.t	: Adı Geçen Tez
a.g.r	: Adı Geçen Rapor
M	: Matrah
YVO	: Yasal Vergi Oranı
ÖV	: Ödenen Vergi
RVO	: Reel Vergi Oranı
OVO	: Ortalama Vergi Oranı
MVO	: Marjinal Vergi Oranı
VO	: Vergi Oranı
TVGİP	: Toplam Vergi Gelirleri İçerisindeki Payı
GSYİHP	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla İçindeki Payı
EYVO	: En Yüksek Dilime Uygulanan Vergi Oranı
EÜVD	: En Yüksek Oranın Uygulandığı Gelir Dilimi
DV	: Dilimin Vergisi
KG	: Kümülatif Gelir
DKV	: Dilimin Kümülatif Vergisi
OVOA	: Ortalama Vergi Oranındaki Artış
KP	: Kar Payı

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Çeşitli Gelir Unsurları ve Gelir Kavramları	5
Tablo 2: Farklı Sosyal Devlet Anlayışlarına Göre Optimal Gelir Vergisi Yapısı.....	40
Tablo 3: Varsayımsal Bir Gelir Dağılımı Tablosu.....	75
Tablo 4: Yasal Vergi Oranı ve Reel Vergi Oranına Varsayımsal Bir Örnek.....	103
Tablo 5: OVO ve MVO'na İlişkin Varsayımsal Bir Örnek.....	104
Tablo 6: Artan Oranlı Vergi Tarifesi	108
Tablo 7: Basit Artan Oranlı Vergi Tarifesi	109
Tablo 8: Dilimli Artan Oranlı Vergi Tarifesi.....	110
Tablo 9: Gizli (Dolaylı) Artan Oranlı Vergi Tarifesi.....	111
Tablo 10: İndirim Miktarına Göre Ortalama Vergi Oranlarındaki Değişim.....	111
Tablo 11: Düz Oranlı Vergi Tarifesinin Yapısı	122
Tablo 12: Azalan Oranlı Vergi Yapısı	126
Tablo 13: Bazı OECD Üyesi Ülkelerde Kişisel Gelir Üzerinden Alınan Vergilerin Toplam Vergi Gelirleri ve GSYİH İçindeki Payı (%)	145
Tablo 14: Bazı Ülkelerde Gelir Vergisinde Yer Alan En Yüksek Marjinal Vergi Oranları.....	147
Tablo 15: Bazı Ülkelerin Gini Katsayıları	150
Tablo 16: Dünyada Günlük 1 Doların Altında Yaşayan Nüfus, Milyon / %.....	152
Tablo 17: Dünyada Günlük 2 Doların Altında Yaşayan Nüfus, Milyon / %.....	153
Tablo 18: Günlük 1 Dolar ve 2 Doların Altında Yaşayan Nüfusun 2015 Tahmini, Milyon / %	154
Tablo 19: Kişi Başına GSYİH'da Yıllık Ortalama Yüzdelerlik Değişme (%)	155
Tablo 20: Türkiye'de Yapılmış Temel Gelir Dağılımı Araştırmaları.....	167
Tablo 21: Türk Gelir Vergisi Tarifesinin Zaman İçindeki Değişimi	177
Tablo 22: 2006 ve 2007 Gelirlerine Uygulanan Türk Gelir Vergisi Tarifesi	180
Tablo 23: 2004 ve 2005 Yılı Gelirlerine Uygulanan Gelir Vergisi Tarifesi.....	181
Tablo 24: Ücret ve Ücret Dışı Gelirler İçin Ortalama Vergi Oranları (2004)	185
Tablo 25: Ücret ve Ücret Dışı Gelirler İçin Ortalama Vergi Oranları (2005)	186

Tablo 26: 2006 ve 2007 Yılı Gelirlerine Uygulanan Gelir Vergisi Tarifesi ve Ortalama Vergi Oranları	187
Tablo 27: 5000 YTL Standart İndirim Uygulaması Durumunda 2007 Gelir Vergisi Tarifesi Ortalama Vergi Oranları.....	192
Tablo 28: Bazı Ülkelerde Uygulanan Gelir Vergisi Tarifesi ve En Az Geçim İndirimi	194
Tablo 29: Aylık ve Yıllık Asgari Geçim İndirimi Tutarları.....	197
Tablo 30: Asgari Geçim İndirimi Sonrası Net Ücret.....	198
Tablo 31: Gelir İdaresi Başkanlığı'nca Rapor Verilen Özürlü Sayısı	203
Tablo 32: OECD Üyesi Ülkelerde Ortalama Ücret Üzerindeki Vergi Yüğü ve Vergi Takozu (%) 2006	207
Tablo 33: OECD Üyesi Ülkelerde Saatlik Brüt Asgari Ücret (Dolar).....	210
Tablo 34: Ücretler Üzerindeki Gelir Vergisi Baskısı.....	212
Tablo 35: Ücret Dışındaki Gelir Unsurları Üzerindeki Gelir Vergisi Baskısı.....	213
Tablo 36: Ücret ve Sermaye Üzerindeki Vergi Yüğü.....	215
Tablo 37: 2000-2007 Dönemi Vergi İnceleme Sonuçları.....	222
Tablo 38: Şubat 2008 Tarihi İtibariyle Denetim Kadroları	223

ŞEKİLLER ve GRAFİKLER LİSTESİ

Şekil 1: Fizyokratlarda Gelirin Sınıflar Arası Dağılımı	13
Şekil 2: Ricardo'nun Gelir Dağılımı Teorisi.....	18
Şekil 3: Emek ve Sermayenin Marjinal Verimliliği.....	25
Şekil 4: Lorenz Eğrisi.....	76
Şekil 5: Artan Oranlı ve Düz Oranlı Vergi	106
Şekil 6: Artan Oranlılık Türleri.....	107
Şekil 7: Vergi Oranı-Matrah İlişkisi.....	121
Şekil 8: Vergi Geliri-Matrah İlişkisi	122
Grafik 1: Toplam Gelir Vergisi İçindeki Vergi Tevkifatının Payı.....	184

GİRİŞ

Gelir dağılımı konusu geçmişten günümüze iktisat biliminin üzerinde durduğu ve çözüm aradığı en önemli konuların başında gelmektedir. Çünkü iktisat bilimi içerisinde cevaplandırılmaya çalışılan hangi mal ve hizmetlerin üretileceği ve hangi yöntemle üretileceği sorusunun yanında, üretilen mal ve hizmetlerin kimler arasında nasıl paylaşılması gerektiği konusu da önem taşımaktadır. Dolayısıyla, üretilen mal ve hizmetlerin kimler arasında nasıl paylaşılması gerektiği sorusu gelir dağılımı meselesinin üzerinde durulması gereken bir konu olduğunu ortaya koymaktadır.

En genel anlamıyla milli gelirin bir ülkedeki kişi veya gruplar arasında bölüştürülmesi olarak tanımlanan gelir dağılımını, geçmişte olduğu gibi günümüzde de ülkelerin üzerinde düşündükleri ve çözüm bulmaya çalıştıkları en önemli ekonomik sorunların başında gelmektedir. Çünkü, ister gelişmekte olsun isterse gelişmiş ülke düzeyinde olsun adil olmayan bir gelir dağılımının siyasi, ekonomik ve en önemlisi de sosyal bir takım olumsuz sonuçları vardır. Fakat, gelirin daha adil bir şekilde dağılması durumunda ekonomik, sosyal ve siyasi açıdan olumlu sonuçlar ortaya çıkacaktır.

Gelir dağılımı ekonomik, sosyal, siyasi açıdan bir takım olumlu veya olumsuz sonuçlar ortaya çıkardığı için öteden beri üzerinde durulan ve dolayısıyla gerek pozitif gerekse normatif yaklaşımlarla ele alınmıştır. Söz konusu bu yaklaşımlar çerçevesinde gelir dağılımı konusu ele alınırken gelir dağılımının düzenlenmesinde devletin müdahalesine gerek olup olmadığı, bunun yanında devlet müdahalesi gerekli ise bu müdahalenin ne oranda olması gerektiği konusu sürekli tartışılmalıdır. Günümüzde de aynı tartışmalar devam etmektedir. Gelir dağılımına devlet müdahalesinin olup olmaması konusunda bugün gelinen noktada genel kabul gören görüş piyasa dağılımının yetersiz olduğu ve dolayısıyla devlet müdahalesinin gerekli olduğudur. Hatta bazı liberal yaklaşımlar bile gelir dağılımına devletin sınırlı da olsa müdahale etmesi gerektiği konusunda hemfikirlidir.

Günümüzde özellikle sosyal devlet anlayışının da bir tezahürü olarak pek çok devletin gelir dağılımına çeşitli araçlar kullanarak müdahale ettiğini görmekteyiz. Devletin gelir dağılımına müdahale ederken kullandığı pek çok araçlardan birisi vergilerdir. Vergiler içerisinde de en etkin kullanılan araçlardan birisi ise gelir vergisidir. İşte bu çalışmanın da konusunu teşkil eden gelir vergisi pek çok amacın yanında gelir dağılımının düzenlenmesi amacıyla da kullanılmaktadır.

“Gelir Dağılımının Düzenlenmesinde Gelir Vergisinin Rolü: Türkiye Örneği” adlı çalışmanın temel amacı Türkiye’de uygulanan Türk Gelir Vergisi’nin gelir dağılımının düzenlenmesinde bir etkisinin olup olmadığını araştırılmasıdır. Çalışma üç bölümde ele alınmıştır. Birinci bölümde gelir dağılımı konusu ele alınmıştır. Gelir dağılımı kavramı, türleri, teorik temelleri ve gelir dağılımının düzenlenmesine ilişkin temel normatif yaklaşımlar incelenmiştir. Ayrıca, gelir dağılımının neden düzenlenmesi gerektiğinin ortaya konulması için gelir dağılımının düzenlenmesinden beklenen temel amaçlar ortaya konulmuştur. Bunlara ilaveten gelir dağılımında eşitsizliğe yol açan temel faktörler, gelir dağılımının düzenlenmesinde kullanılan temel araçlar ve gelir dağılımının ölçülmesinde kullanılan temel yöntemler birinci bölümde incelenmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde genel olarak gelir dağılımı-gelir vergisi ilişkisi ele alınmış, gelir dağılımının düzenlenmesinde gelir vergisinin rolünün ne olduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu bölümde öncelikli devletin gelir dağılımına müdahale etmesinin gerekli olup olmadığı ortaya konulmuş ve devlet müdahalesinin bir aracı olan gelir vergisi incelenmiştir. Gelir dağılımının düzenlenmesinde gelir vergisinin rolünün ne olduğu gelir vergisinin temel unsurları olan vergi tarifesi, en az geçim indirimi ve ayırma kuramı çerçevesinde ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ayrıca, vergi harcamalarının ve kayıtdışı ekonominin gelir dağılımına etkisi de incelenmiştir. İkinci bölümün son kısmında ise çeşitli sayısal veriler kullanılarak ülkeler arası karşılaştırmalar yapılmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümü “Gelir Dağılımı Açısından Türk Gelir Vergisinin Değerlendirilmesi” başlığı ile ele alınmıştır. Öncelikle Türkiye’de gelir dağılımının durumu geçmişten günümüze ele alınıp dönemsel olarak tarihi bir analiz yapılmıştır.

Ayrıca, Türkiye'deki gelir dağılımının durumu yapılmış bir takım gelir dağılımı araştırmalar çerçevesinde analiz edilmiştir. Daha sonra Türk Gelir Vergisi'nin gelir dağılımını ne yönde etkilediği konusu incelenmiş ve gelir vergisine ait temel unsurlar açasından konu değerlendirilmiştir. Sözkonusu bu temel unsurlar Türk Gelir Vergisi'nde yer alan vergi tarifeleri, en az geçim indirimi, ayırma kuramı başlıkları altında analiz edilmiştir. Buna ilaveten Türk Gelir Vergisi'nde yer alan vergi harcamaları ve Türkiye'de kayıtdışı ekonominin gelir dağılımı üzerindeki etkisi üçüncü bölümde değerlendirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

GELİR DAĞILIMI KAVRAMI, TEORİK TEMELLERİ VE DÜZENLENMESİNİN AMACI VE ÖNEMİ

İktisat bilimi, öteden beri hangi mal ve hizmetlerin üretileceği, nasıl üretileceği, üretilen mal ve hizmetlerin toplumdaki kişiler arasında nasıl bölüşürüleceği konularına cevap aramaktadır. Dolayısıyla, iktisat bilimi çerçevesinde cevabı aranan en önemli sorulardan bir tanesi gelirin nasıl paylaşılması gerektiği olmuştur. Gelir dağılımı sorununa iktisat tarihi boyunca farklı yaklaşılmış ve farklı cevaplar verilmiştir. Örneğin, bazı iktisadi yaklaşımlar piyasadaki dağılımın yeterli olduğunu savunup gelir dağılımına müdahale edilmemesi gerektiğini ileri sürerken bazıları ise piyasadaki dağılımın yetersiz olduğunu ileri sürerek müdahaleyi gerekli görmüşlerdir.

Gelir dağılımı konusu günümüzde hala önemini yitirmemiş en önemli iktisadi sorunlardan bir tanesi olup, özellikle sosyal devlet anlayışı çerçevesinde ülkeler bu soruna çözüm bulmaya çalışmaktadırlar.

I- GELİR DAĞILIMI KAVRAMI

Gelir, bir kişi veya topluma belli dönemlerde belli yerlerden gelen para olarak değerlendirildiği gibi, üretim ve hizmet süreçleri sonunda elde edilen parasal ya da nesnel getiri olarak da ifade edilmektedir¹. Gelir kavramının daha iyi anlaşılabilmesi için tablo 1’de farklı gelir kavramları ve geliri oluşturan unsurlar ortaya konulmuştur.

---

¹ DPT, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, **Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, DPT: 2599-ÖİK:610, Ankara 2001, s. 3.

Tablo 1: Çeşitli Gelir Unsurları ve Gelir Kavramları

I- Gelir Unsurları	II. Gelir Kavramları
A. Özel Parasal Gelir 1.Özel sektörden elde edilen maaş ve ücretler 2.Zirai işletmelerden elde edilen net gelir 3.Zirai olmayan işletmelerden elde edilen net gelir (kira hariç) 4.Ödenen net kira 5.Kar payı ve çeşitli yatırım geliri 6.Özel sektörden elde edilen faizler 7.Ülke dışında oturanlardan elde edilen gelir 8.Özel emeklilik aylığı B. Özel Gelire Parasal Olmayan İlaveler 1.Emsal faiz geliri 2.Emsal kira geliri 3.Hayat sigortası şirketlerinin yatırım geliri 4.Aynı zirai gelir C. Özel Gelire Yapılan İlaveler 1.İlave emek geliri 2.Parafiskal vergilere işverenin payı 3.Şirketlerden kişilere yapılan transferler 4.Dağıtılmamış karlar 5.Kurumlar vergileri, gerçek emlak vergileri, doğal kaynak vergileri, emek ve sermayeye yansıtılan satış vergileri D. Devlet Harcamalarından Elde Edilen Gelirler 1.Devlet emekli aylığı dahil kişilere yapılan devlet transferleri ve hayırsever ve kar amacı gütmeyen organizasyonlara yapılan transferler 2.İşletmelere devlet transferleri 3.Devletten elde edilen maaş ve ücretler 4.Devletin mal ve hizmet alımları (ücretler hariç) 5.Kamusal borç faizleri E. Kişiler Üzerindeki Dolaysız Vergiler F. Toplam Vergiler	1. Özel Gelir: Özel parasal gelir (A)+Özel gelire ilave parasal olmayan gelir (B)+Özel gelire yapılan düzenlemeler (C) 2. Parasal Gelir: Özel parasal gelir (A)+Kişilere ödenen devlet transferleri (D.1)+Devletten elde edilen maaş ve ücretler (D.3) 3. Kullanılabilir Gelir: Parasal Gelir (II.2)-Kişiler üzerindeki dolaysız vergiler (E) 4. Kapsamlı Gelir: Özel Gelir (II.1) + Kamusal harcamalardan elde edilen gelir (D) - Toplam vergiler (F)

Kaynak: Giuseppe RUGGERI, “Public Expenditure Incidence Analysis”, **Public Expenditure Analysis**, Public Sector Governance and Accountability Series, Ed: Anwar SHAH, The World Bank, 2005, s.12.

Tablo 1’den de açıkça görüldüğü gibi, gelirin oluşmasında çok çeşitli unsurlar rol oynamaktadır. Bununla birlikte birden çok gelir kavramı karşımıza çıkmaktadır. Tablo 1’de gelirin oluşmasına etki eden hemen hemen tüm faktörler ana hatlarıyla sıralandıysa da bunlar dışında gelirin değişik birçok unsuru olduğunu veya daha da özele indirgenerek farklı sınıflandırmaların yapılmasının mümkün olduğunu söyleyebiliriz.

Özellikle gelir unsurlarının sınıflandırılmasında ülkeden ülkeye değişiklik görülmesi olağan bir durumdur. Bununla birlikte amaç vergilendirilebilir gelire ulaşmaksa, gelirin belirlenmesinde kullanılan unsurlar ülkeden ülkeye farklılık

göstermektedir. Bu durumun en önemli nedeni ülkelerin gelişmişlik seviyesi, ekonomik, sosyal ve siyasi yapı gibi önemli etkenlerdir. Örneğin, tarım sektörünün ekonomik payının yüksek olduğu az gelişmiş veya gelişmekte olan bir ülke için özellikle vergilendirilebilecek gelirin belirlenmesindeki gelir unsurlarıyla gelişmiş bir sanayi ülkesinin gelir unsurlarının farklılık arz etmesi oldukça olağan bir durumdur. Özetle, şunu belirtebiliriz ki çeşitli gelir kavramlarının temel unsurları aynı olsa da farklı sınıflandırmalarla karşılaşmamız mümkündür. Nitekim, temelde aynı fakat özelde farklı sınıflandırmalarla karşılaşabileceğimizi Hyun Son'un Filipinler üzerine yapmış olduğu bir çalışmada görmekteyiz. Son, avlanma, balıkçılık, ormancılık gibi gelir unsurlarını da ilgili çalışmada sınıflandırmaya dahil etmiştir².

Gelir, üretim ve hizmet süreçleri sonunda elde edilen bir getiri olduğundan bu sürece, yani üretimin her aşamasına katılan üretim faktörlerinin üretimden ne kadar pay alacağına belirlenmesi, dağılım konusunu oluşturur³. Bir toplumda belli bir dönem içerisinde yapılan üretim sonucunda elde edilen ürünler, tüketim ve üretim araçları kime intikal edecek sorusu, üretimin derhal bir paylaşma sorunu ortaya çıkardığını göstermektedir. Dolayısıyla, ürünler tesadüfi bir şekilde dağılmaz. Bütün toplumlarda üretim faaliyeti gibi ürünlerin paylaşılmasını da belirleyen bir mekanizma bulunmaktadır⁴. Neticede, üretimin paylaşılması meselesi dağılım veya bölüşüm sorununu ortaya çıkarmaktadır.

Gelir dağılımını en genel anlamıyla bir ülkede, milli gelirin çeşitli gelir grupları arasındaki dağılımını ifade eder⁵. Başka bir anlatımla bir ülkede belli bir dönemde milli hasıla ya da gelirin bireyler, gruplar veya üretim faktörleri arasında bölüşülmesi anlamına gelmektedir⁶. Dolayısıyla, gelirin büyük kısmının az sayıda kişi veya grup tarafından kullanılması gelir dağılımında adaletsizlik sorununu meydana çıkarırken tersi durumda da yani, gelirin genel anlamda kişi ve gruplar arasında eşit bir şekilde dağılması da gelir dağılımında adalet veya adil gelir dağılımı olarak ifade edilebilir.

² Hyun SON, "On Assessing the Eguity of Governments Fiscal Policies, With Application to the Philippines", **Public Expenditure Analysis**, Public Sector Governance and Accountability Series, Ed: Anwar SHAH, The World Bank, 2005, s.61.

³ Zeynel DİNLER, **İktisada Giriş**, Ekin Kitabevi, Baskı:7, Bursa 2001, s.23.

⁴ Korkut BORATAV, **100 Soruda Gelir Dağılımı (Kapitalist Sistemde, Türkiye'de Sosyalist Sistemde)**, Gerçek Yayınevi, 4. Baskı, İstanbul 1980, s. 7.

⁵ Osman PEHLİVAN, **Kamu Maliyesi**, Derya Kitabevi, Trabzon 2000, s.56.

⁶ Ahmet ULUSOY, **Maliye Politikası**, Celepler Matbaacılık, Trabzon 2004, s. 285.

Gelir dağılımı kavramı farklı isimlerle karşımıza çıkabilmektedir. İktisat literatüründe gelir dağılımı kavramı bazen bölüşüm kavramıyla eş anlamlı olarak da kullanılmaktadır. Bazen de bu kavramlar farklı anlamlarda kullanıldığından literatürde bir anlam karmaşasının olduğunu söyleyebiliriz⁷. Ayrıca, ekonomi ve sosyal politika alanında gelir eşitsizliği kavramı gelir dağılımı kavramıyla aynı anlamlı olarak artan bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Bu noktada şunu belirtmeliyiz ki, gelir dağılımı daha nötr bir anlam taşıırken gelir eşitsizliği kavramı ise dağılımın adaletsiz yanına vurgu yapmaktadır⁸.

Gelirin kişi ve sosyal gruplar arasında paylaşılma tarzını belirleyen sosyal ilişkilere bölüşüm ilişkileri denir. Bölüşüm ilişkileri neticesinde birey ve gruplara ürünlerden pay aktarılması gelir dağılımını ifade etmektedir⁹.

II- GELİR DAĞILIMI TÜRLERİ

Gelir dağılımı konusu ele alınıp incelendiğinde ilk akla gelen gelir dağılımı türleri fonksiyonel ve kişisel gelir dağılımıdır. Ancak, sözkonusu bu gelir dağılımı türleri yanında iktisat literatüründe yerini alan bölgesel ve sektörel gelir dağılımı türleri mevcuttur. Adı geçen bu gelir dağılımı türleri aşağıda kısaca izah edilmiştir.

A- Fonksiyonel Gelir Dağılımı

Fonksiyonel gelir dağılımı, milli gelirin oluşmasında üretime katılan faktörlerin milli gelirden aldıkları payı açıklayan bir kavramdır. Fonksiyonel dağılımda milli gelir üretime katılan üretim faktörleri sayısı kadar parçalara ayrılır¹⁰. Temelde üretime katılan üretim faktörleri emek, sermaye, toprak ve girişimden oluşmaktadır. Bu faktörler üretimden sırasıyla, ücret, faiz, rant ve kâr adı altında pay almaktadırlar. Gelir dağılımının bu türü ayrıca gelirin sosyo-ekonomik gruplar ve sosyal sınıflar arasındaki dağılımını da gösterir¹¹. Gelirin sınıfsal dağılımı kendi

⁷ Yaşar UYSAL, Bölüşüm İlişkileri ve Bu İlişkilerin Düzenlenmesinde Etkili Olabilecek İktisat Politikalarının Değerlendirilmesi –Türkiye Örneği-, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:1, Sayı:2, Temmuz-Ağustos-Eylül 1999, s. 4.

⁸ Aziz ÇELİK, “AB Ülkeleri ve Türkiye’de Gelir Eşitsizliği: Piyasa Dağılımı-Yeniden Dağılım”, **Çalışma ve Toplum Dergisi**, 2004/3, s. 58-59.

⁹ BORATAV, a.g.e., 1980, s. 9.

¹⁰ Coşkun Can AKTAN- İstiklal Yaşar VURAL, “Gelir Dağılımında Adalet(siz)lik ve Gelir Eşit(siz)liği: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri”, **Yoksullukla Mücadele Stratejileri**, Ed: Coşkun Can AKTAN, Hak-İş, Ankara 2002, s. 19.

¹¹ ÇELİK, a.g.m., s. 59.

içerisinde bir takım bireysel eşitsizlikler gösterir. Mesela, emek gelirine sahip işçiler kalifiye-kalifiye olmayan, sendikalı-sendikasız, beyaz yakalı-mavi yakalı olarak ayrılabilirdiğinden bu tür bireysel eşitsizliklerden söz edilebilir¹².

Fonksiyonel gelir dağılımı milli gelirin sosyal sınıflar arasında nasıl dağıldığı hakkında bilgi edinmek için en uygun gelir dağılımı türüdür. Fakat, sosyal yapılaşmanın çok karmaşık olmasından dolayı dağılımın bu türünden sosyal sınıfların milli gelirden aldıkları paylar sadece ana hatlarıyla elde edilebilir. Bundan dolayıdır ki bu sınıflandırmada küçük çiftçi ile büyük çiftçi, küçük tüccarla büyük tüccar, memurla sanayi ve tarım işçileri arasında bir fark gözetilmez. Fakat dikkat edilmesi gereken bir nokta, sosyal açıdan sosyal sınıflar elde edilen gelirin kaynağına göre sınıflandırılmaz. Çünkü, herhangi bir şirket üst yöneticisi gelirin kaynağına bakıldığında emek geliri elde ettiğinden fonksiyonel sınıflandırmada ücretli sınıfına dahil edilebilirken sosyolojik açıdan ise işçi sınıfına dahil edilemez¹³. Fakat bunun yanında fonksiyonel gelir dağılımı kişisel gelir dağılımının temel belirleyicisi olduğu için önem arz etmektedir¹⁴.

B- Kişisel Gelir Dağılımı

Milli gelirin kişiler ve tüketici birimler arasındaki dağılımını gösterir. Burada önemli olan fonksiyonel dağılımdaki gibi gelirin kaynağı değil miktarıdır. Kişisel gelir dağılımında alt ve üst gelir grubu arasındaki gelir farkı ve bu farka yol açan nedenler incelenir¹⁵. Fonksiyonel gelir dağılımı ile kişisel gelir dağılımı arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. Çünkü, fonksiyonel gelir dağılımında üretim faktörlerinin sahipleri aynı zamanda o toplumu oluşturan bireyler olduğundan, üretim sonucunda elde edilen faktör paylarının faktör sahipleri arasında dağıtılması söz konusudur. Burada önemli olan bir husus, bir kişi bizzat çalışarak emeğinin karşılığında ücret geliri alabileceği gibi, bunun yanında aynı kişinin aynı dönemde diğer üretim faktörlerinden de gelir elde etmesi mümkün olabilir. Neticede, bir ekonomideki kişisel gelir dağılımı, ücret farklılıkları yanında sahip oldukları üretim

---

¹² y.a.g.m., s. 59.

¹³ ULUSOY, a.g.m., s. 287-288.

¹⁴ Frances STEWART, "Income Distribution and Development", UNCTAD X, High-Level Round Table on Trade and Development: Directions for the Twenty-first Century, 2000 s. 4.

¹⁵ AKTAN-VURAL, a.g.m., s. 19.

faktörlerinin de gelirine bağlıdır¹⁶.

Bireylerin cinsiyet, yaş, meslek, işteki durumu, eğitimi, sosyal gruplar ve bölgesel farklılıklar gibi özellikleri kişisel dağılım yoluyla açıklanabilir. Neticede elde edilen sonuçlar beşeri sermayeye yapılacak yatırımlar açısından önem taşımaktadır¹⁷.

Kişisel gelir dağılımında hane halkları çeşitli dilimlere bölünerek gelir farklılıkları saptanmaya çalışılır. En çok kullanılan yöntem ise, hane halkının %20'lik 5 dilime ayrılarak incelenmesidir. Bunun yanında hane halkları %10, %5, %1'lik dilimlere ayrılarak daha detaylı sonuçlara ulaşılır¹⁸. Bu yöntem, hane halkının toplumun hangi kesiminden olduğu bilinmediği için sermaye sahipleri, emekçiler, çiftçiler gibi farklı sınıflar arasında tarafsız bir dağılım ortaya koyar¹⁹.

C- Bölgesel Gelir Dağılımı

Bölgesel gelir dağılımı, bir ülkenin farklı bölgelerinde yaşayan insanların milli gelirden aldıkları payı göstermektedir. Dolayısıyla, bölgesel gelir dağılımı kullanılarak bir ülkenin farklı bölgeleri arasındaki gelir eşitsizliklerini tespit etmek mümkün olabilir. Hemen hemen bütün ülkelerde milli gelirin bölgesel dağılımında dengesizliklerin olduğunu söyleyebiliriz. Ama, bu dengesizlikler gelişmiş ülkelerde az iken, az gelişmiş ülkelerde ise daha fazladır²⁰.

D- Sektörel Gelir Dağılımı

Bir ekonomideki çeşitli üretim sektörlerinin milli gelirden aldıkları payı ifade eden bir kavramdır. Tarım, sanayi ve hizmet sektörlerinin milli gelirden aldıkları paylar ve uzun dönemdeki seyirleri, devletin hangi sektör lehine, hangi sektör aleyhine gelir dağılımını etkilediği sektörel gelir dağılımı kullanılarak tespit edilebilir²¹.

Sektör kavramını üretim araçlarının mülkiyeti açısından ele alırsak, sektörel

---

¹⁶ DİNLER, a.g.e., s. 278.

¹⁷ DPT, a.g.e., s. 16.

¹⁸ ÇELİK, a.g.m., s. 60.

¹⁹ AKTAN- VURAL, a.g.m., s. 20.

²⁰ İsmail TÜRK, **Maliye Politikası ve Çağdaş Bütçe Teorileri**, Doğan Yayınevi, Ankara 1975, s. 277.

²¹ y.a.g.e., s. 278.

gelir dağılımı kavramı milli gelirin kamu ve özel sektör arasında dağılımını ifade eder ve bu anlamda sektörel gelir dağılımı, devletin ekonomiye müdahale derecesini, aynı zamanda ekonomik sistemin karakterini gösterir²².

III- GELİR DAĞILIMININ TEORİK TEMELLERİ

Gelir dağılımı konusu öteden beri, tartışılan ve çözüm bulunmaya çalışılan en önemli iktisadi konular arasında yerini almış bir mesele olup, farklı iktisadi düşünce sistemleri tarafından ele alınıp incelenmiştir. Bu çalışma kapsamında Fizyokratlar, Klasikler, Marx, Neo-Klasikler ve Keynesyen gelir dağılımı teorileri ele alınacaktır.

A- Fizyokratlar

18. yüzyıl'ın ikinci yarısında Fransa'da ortaya çıkmış ve 1776 yılında Adam Smith'in "Milletlerin Zenginliği" eserini yayınlamasına kadar Fransa ve Batı Avrupa ülkelerinde etkisini sürdüren Fizyokratik İktisadi Düşünce'nin öncüsü Dr. François Quesnay'dır²³. Ayrıca, Dupont de Nemours, Mercier de la Riviere, Le Trosne, Baudeau, Turgot ve Mirabeau fizyokratik düşüncenin diğer temsilcileri olarak gösterilmektedir²⁴.

Fizyokrazi, merkantilistlerin himayeci ve faydacı düşüncelerine karşı doğmuş, ferdi hürriyet ve serbest mübadeleyi savunarak, merkantilistlerin sanayi ve ticarete önem vermelerine karşın, tarıma önem veren bir anlayış ortaya koymuştur²⁵. Merkantilizmin ortaya çıkardığı sanayi hayatı Fransa'da durgun bir halde olup, savaşlar nedeniyle de nüfus azalmakta ve ulaşımdaki zorluklarda ticaretin gelişmesine engel olmaktaydı²⁶. Fransa'da başarısız koloni savaşları ve sarayın savurgan harcamaları sonucunda halk sürekli fakirleşiyor ve yeni gelir kaynakları ihtiyacı nedeniyle halkın vergi yükü sürekli artırılıyordu. Ruhban ve asil sınıf vergi muafiyetlerinden yararlandıkları için, vergi yükü genellikle toprak sahipleri ve köylüler üzerinde yoğunlaşmakta²⁷ ve tarım gerileme halinde olup bunun sonucunda

---

²² y.a.g.e., s. 278.

²³ Arif ERSOY, **İktisadi Teoriler ve Düşüncelerin Gelişme Tarihi**, 2. Baskı, Abam Yayınları, No: 6, İzmir 1990, s. 130.

²⁴ Avni ZARAKOLU, **İktisadi Düşünceler Tarihi**, A.Ü. Hukuk Fakültesi Yayını, No: 456, Olgaç Matbaası, Ankara 1981, s. 10.

²⁵ y.a.g.e., s.10.

²⁶ Rona TURANLI, **İktisadi Düşünce Tarihi**, Bilim Teknik Yayınevi, İstanbul 2000, s. 49.

²⁷ Vural F. SAVAŞ, **İktisatın Tarihi**, Siyasal Kitabevi, 3. Baskı, Ankara 1999, s. 225.

da köylü ve çiftçi sınıf perişan hale gelmiş durumdaydı²⁸. Bu ortam, Fransız İhtilali’ne neden olacak bir sosyal huzursuzluk meydana getirmiş olup, Fizyokratlar, olası bir halk ayaklanmasını önlemek için bir takım öneriler ileri sürerek ortaya çıkmışlardır.²⁹

Fizyokratlar, ilahi bir iradenin, evrensel ve mükemmel olan bir “doğal düzen“ yarattığı yönündeki görüşünü benimsemiş olup, dünyada mevcut bir “fiziksel düzen” gibi, “ toplumsal düzen”in de var olduğunu ileri sürmüşlerdir. Dolayısıyla, bu doğal düzen yasalarına uygunluk refahı sağlarken, aksine hareket etmenin ise olumsuzluklara yol açacağı kabul edilmektedir. Dolayısıyla, doğal düzen anlayışının bir sonucu olarak fizyokratlar, devlet müdahalesinin hem gereksiz hem de istenmeyen bir durum olduğunu savunmuş, doğaya uygun yasa yapılmasını gereksiz görerek, doğaya aykırı yasaların ise uzun dönemde mutlaka ortadan kalkacağını ileri sürmüşlerdir. Bu anlayış, daha sonraları iktisadın gelişmesine çok önemli katkıları olacak “bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler” kuralının temelini oluşturmaktadır³⁰.

18. yüzyılın ikinci yarısına kadar varlığını devam ettiren merkantilist düşünceye karşı bir reaksiyon olarak doğan³¹ ve klasik iktisadi düşüncenin gelişmesine ortam hazırlayan fizyokratik düşüncenin temel kriterlerini şu şekilde sıralayabiliriz³².

- İktisadi yasaları düzenleyen doğal bir düzenin varlığına inandıkları için, devletin ekonomiye müdahale etmesinin ekonomik dengeyi bozacağını ileri sürmüşlerdir. Dolayısıyla, devletin sadece iç ve dış güvenliğin sağlanması, alt yapı hizmetlerinin yerine getirilmesi gibi alanlarda faaliyet göstermesini yani, bekçi görevini üstlenmesi gerektiğini savunmuşlardır.

- Para servetin kaynağı olmayıp, servetin esas kaynağının mal üretmek olduğunu bununda tarımsal faaliyetle gerçekleşeceğini ileri sürmüşlerdir. Çünkü, tarımdan sağlanan hasıla “net hasıla” olup, diğer kesimler üretilen malların şeklini ve yerini değiştirmekten başka bir şey yapmamaktadırlar.

- Dolaşımda olan sadece mal ve hizmetler olup, para sadece bu dolaşımı

---

²⁸ TURANLI, a.g.e., s. 49.

²⁹ SAVAŞ, a.g.e., s. 225.

³⁰ y.a.g.e., s. 228.

³¹ ZARAKOLU, a.g.e., s. 10.

³² ERSOY, a.g.e., s. 132.

kolaylaştırmaktadır.

- Net hasıla tarım tarafından meydana getirildiği için, çeşitli vergiler yerine sadece tarım sektörü üzerine tek vergi adı altında ve toprak sahiplerinin net üretimdeki payları oranında vergi ödemeleri istenmiştir. Ayrıca, geleneksel arazi vergisi muafiyetlerinin kaldırılması gerektiğini de ileri sürmüşlerdir. Böylece, hem çeşitli vergiler ortadan kalkmış hem de vergi toplama işi kolaylaşmış olacaktır³³.

Fizyokratlar, toplumu meydana getiren üç temel sınıf olduğunu kabul etmektedirler³⁴. Bunlar;

- a) Toprağı işleyen çiftçilerin oluşturduğu üretken sınıf,
- b) Sanayi ve ticaretle uğraşan (işçiler dahil) verimsiz sınıf,
- c) Toprak sahipleri ve hükümdarların oluşturduğu dağıtıcı sınıftır.

Fizyokratlara göre, eğer bir sınıf net üretim, yani kendi geçiminden daha fazla üretim yapabiliyorsa üretken sayılmaktadır. Dolayısıyla, net üretimde bulunmayanlar üretken olmayan verimsiz sınıf olarak kabul edilmektedirler. Mesela, el sanatları ile uğraşan zanaatkarların ürettikleri malın değeri, kullanılan hammadde ve emeğin değerine eşit olduğundan, net hasılaya bir katkıda bulunulmadığından verimsiz sınıf olarak kabul edilir³⁵. Toprak kendisine harcanandan çok ürün verdiği için yalnızca tarımın üretkenliğinden bahsedilmiştir³⁶. Bunun esas nedeni olarak toprağın cömertliği görülmüş ve artık değerinin kaynağının toprak olduğu kabul edilmiştir.

Tüccarlarla finansmanlıları net hasılaya katkıları olmayan verimsiz sınıftan saydıkları için, sayılarının azaltılması gerektiğine inanmışlardır³⁷. Fakat bölüşümde en önemli yeri tutan toprak sahipleriyle hükümdarları verimsiz sınıfa sokmamışlardır. Bunun nedeni ise, fizyokratların içinde buldukları rejim nedeniyle muhafazakâr davranıp, özel mülkiyete önem vermeleri gösterilmektedir³⁸.

Tarım sektörü tarafından meydana getirilen net hasılanın toplumu oluşturan sınıflar arasında nasıl dağıldığı Quesnay tarafından oluşturulan Ekonomik Tablo

---

³³ SAVAS, a.g.e., s. 232.

³⁴ ZARAKOLU, a.g.e., s. 12.

³⁵ SAVAS, a.g.e., s. 230.

³⁶ ZARAKOLU, a.g.e., s. 12.

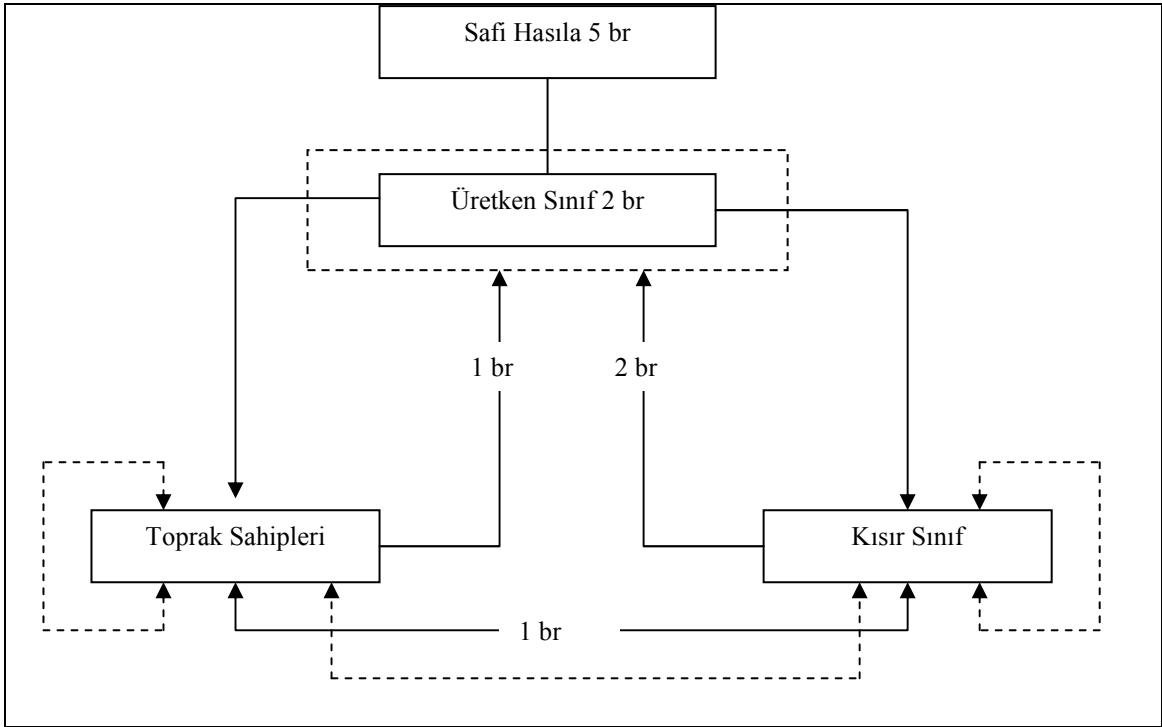
³⁷ SAVAS, a.g.e., s. 231.

³⁸ TURANLI, a.g.e., s. 52.

adıylı bilinen bir tablo ile Őematik olarak ortaya konulmuŐtur³⁹. Ekonomik tablo ilk yayımlandıĐında bűyűk bir dikkat çekmiŐ ve hayranlıkla karŐılanmıŐ ve hatta Mirabeau, yazı ve paranın icadıyla mukayese edecek kadar ileri gitmiŐ⁴⁰ yazı ve paradan sonra dűnyanın űűncű bűyűk icadı olduĐunu ileri sűrműŐtűr⁴¹.

Dr. Quesnay Ekonomik Tablo’da net hasılanın her yıl sınıflar arası nasıl dolaŐtıĐını ortaya koymakla dolaŐıma esas teŐkil edenin mal olduĐunu paranın ise sadece dolaŐımı kolaylaŐtırdıĐını Őematik olarak ortaya koymuŐtur⁴². Quesnay 1776 yılında yayınladıĐı ‘‘Ekonomik Tablonun Aritmetik Forműlűnűn Analizi’’ adlı makalesinde Ekonomik Tablo’ya son Őeklini vermiŐ ve burada iŐlemleri űzet olarak gűstermiŐtir⁴³. Ekonomik Tablo’nun iŐleyiŐi Őematik olarak aŐaĐıda gűsterilmektedir.

Şekil 1: Fiziokratlarda Gelirin Sınıflar Arası Dağılımlı

Kaynak: TURANLI, a.g.e., s. 53.

Őekil 1’de gűrűldűĐű gibi dűnem baŐında saĐlanan 5 birimlik safi hasılanın 2 birimlik kısmı dűner sermaye olarak iftide kalacaktır. Geriye kalan 3 birimin 2’si

³⁹ ERSOY, a.g.e., s. 138.

⁴⁰ Fritz NEUMARK, **İktisadi DűŐnce Tarihi**, ev: Ahmet Ali űZEKEN, İstanbul űniversitesi Yayınları No: 201, Gűven Basımevi, İstanbul 1943, s. 163.

⁴¹ SAVAŞ, a.g.e, s.240.

⁴² ERSOY, a.g.e., s. 140.

⁴³ SAVAŞ, a.g.e., s. 244.

toprak rantı olarak toprak sahiplerine ödenir. Geriye kalan 1 birim ise kısır sınıfa ihtiyaçlarının karşılığı olarak ödenecektir. Toprak sahipleri elindeki 2 birimin 1 birimini gıda harcamalarının karşılığı olarak yeniden üretken sınıfa ödeyecektir. 1 birimlik kısım ise bazı ihtiyaçlarının karşılığı olarak kısır sınıfa ödenecektir. Kısır sınıf ise, 1 birim kısır sınıftan 1 birim de toprak sahiplerinden elde ettikleri 2 birimlik geliri tekrar, birtakım zorunlu ihtiyaçlarını karşılamak için üretken sınıfa öderler. Sonuçta üretken sınıfın ödediği 3 birimlik kısım tekrar onlara geri dönmüş olur. Neticede üretken sınıf net hasılanın tamamı olan 5 birime sahip olmuş olur⁴⁴.

Yukarıda kısaca izah edilen “Ekonomik Tablo” gelir dolaşımını gösteren ilk belge olması bakımından önem taşımaktadır⁴⁵. Ayrıca, Ekonomik Tablo şematik olması ve eksiksiz olmamasına rağmen iktisadi düşüncenin gelişiminde gerçek bir iktisat ilmine doğru gidildiğini gösteren önemli bir belgedir⁴⁶.

B- Klasik Gelir Dağılımı Teorisi

Klasik ekonomistlerin çalışmaları dağılım teorisinin alt yapısını güçlü bir şekilde etkilemiştir. Analizlerinin temeli o günün ekonomik ve sosyal yapısı üzerinde şekillenmiştir. Tarım o günün en önemli ekonomi faaliyeti olduğu için Adam Smith’in analizlerinin temelinde toprak sahipleri ve kiracılar arasındaki ilişki yatmaktadır. Dağılım ise kira ve ücretler arasındadır. Ekonomik faaliyetlerin diğer bir türü de kapitalizmin bir türü olan ticaret ve sanayidir⁴⁷.

Klasik gelir dağılımı modelini esaslı bir şekilde inceleyen David Ricardo’dur. Ricardo Modelinin arkasında İngiltere’nin 19. yüzyıl başlarındaki temel sorunları yer almaktadır. Bu dönemde, sanayi devrimi başlangıç aşamaları nedeniyle tasarruflar artmıştı ve teknik ilerlemeler üretime uygulanmaktaydı. Buna karşın, tarımda üretim düşük, ücretler en az geçim sınırında ve neredeyse tüm emek istihdam edilmiş durumdaydı⁴⁸. Ricardo’nun iktisadi alandaki görüşleri Klasik İktisadın şekillenmesi ve gelişmesi açısından son derece önemli olup, Klasik İktisadın Ricardo’nun

---

⁴⁴ TURANLI, a.g.e., s. 53.

⁴⁵ ZARAKOLU, a.g.e., s.12.

⁴⁶ NEUMARK, a.g.e., s. 165.

⁴⁷ Hartmut KAELBLE-Mark THOMAS, “Introduction”, **Income Distribution in Historical Perspective**, Ed: Y.S. BRENNER- Hartmut KAELBLE- Mark THOMAS, Cambridge University Press, 1991, s. 3.

⁴⁸ Erdoğan ALKİN, **Gelir ve Büyüme Teorisi**, Filiz Kitabevi, İstanbul 1992, s. 147.

görüşleriyle zirveye ulaştığı kabul edilmektedir⁴⁹.

Ricardo, milli gelirin ekonomik sınıflararası dağılımında rol oynayan kanunları ortaya çıkarmanın ekonomik analizlerde önde gelen problem olduğunu düşünmüş ve Thomas Malthus'a yazdığı ünlü mektubunda; "Ekonomi politikasını zenginliğin nedenlerine ve yapısına yönelik bir araştırma olarak düşünüyorsunuz. Ben bunu (ekonomi politikasını) sanayi ürünlerinin bu ürünlerin şekillenmesinde yer alan sınıflar arasındaki dağılımı belirleyen kanunlara yönelik bir araştırma olarak söylenmesi gerektiğini düşünüyorum. Miktarı konu alan hiçbir kanun ileri sürülemez; ancak, oranları konu alan oldukça doğru bir kanun ileri sürülebilir. Birinci araştırmanın boş ve yanıltıcı olduğuna, diğerinin ise bilimin tek amacı olduğuna ait kanaatim her gün daha da çok artmaktadır"⁵⁰ diyerek, gelir dağılımı konusundaki bakış açısını ve bu konuya verdiği önemi ortaya koymakta olup gelir dağılımına özellikle de fonksiyonel dağılıma öncülük ettiğini söyleyebiliriz⁵¹.

David Ricardo'nun gelir dağılımına verdiği önem dönemin koşullarına uygun olup, tarımdan sanayie geçiş, toprak sahipleri ve kapitalistlerin nisbi paylarının ne olacağı sorusunu gündeme getirmiş, fabrika sisteminin gelişmesiyle beraber emek önemli bir sorun haline gelmiştir. Daha önceleri, merkantilistler ulusal zenginliğe önem vermiş, ancak dağılım konularıyla ilgilenmemişlerdir. Daha sonra ortaya çıkan fizyokratlar da dağılım konusunu geliştirememişlerdir. Adam Smith'in bu konudaki düşünceleri ise dağınık ve tutarsız parçalar halinde kalmıştır. Fakat, David Ricardo gelir dağılımı meselesini ilk defa ortaya koyarak, bunu en önemli ekonomik problem olarak nitelendiriyordu⁵². Bununla beraber, gelir dağılımı teorisinin ekonomik sistemin tüm mekanizmasını ve gelişmeyi yönlendiren güçleri anlamak için önemli bir anahtar olduğuna inanmaktaydı⁵³. Neticede, David Ricardo'nun gelir dağılımı konusuna çok fazla önem verdiğini ve iktisat ilminde ilk defa gelir dağılımı meselesinin esaslı bir şekilde incelemeye alınmış olduğunu söyleyebiliriz⁵⁴.

---

⁴⁹ ERSOY, a.g.e., s. 178.

⁵⁰ Wallace C. PETERSON, **Gelir, İstihdam ve Ekonomik Büyüme**, Çev: Talat GÜLLAP, Atatürk Üniversitesi Yayınları No: 763, Erzurum 1994, s.446.

⁵¹ KAELBLE-THOMAS, a.g.e., s. 7.

⁵² SAVAŞ, a.g.e., s.312.

⁵³ Nicholas KALDOR, "Alternative Theories of Distribution", **The Review of Economic Studies**, Vol: 23, No:2, 1955-1956, s. 84.

⁵⁴ SAVAŞ, a.g.e., s.319.

Ricardo, “On The Principles of Political Economy and Taxation” adlı ünlü eserinin önsözünde yeryüzünde elde edilen her şeyin toplumdaki üç sınıf arasında dağılacığını ve bu üç sınıfın toprak sahipleri, sermaye sahipleri ve emekçiler olduğunu belirtmiştir. Ayrıca, toplumun değişik aşamalarında, yeryüzünde elde edilen toplam üretimin bu üç sınıf arasında rant, kâr ve ücret olarak farklı bir şekilde paylaşılacağını da ileri sürerek bu paylaşımı düzenleyen yasaların belirlenmesinin ekonomi politiğin temel sorunu olduğunu ifade etmiştir⁵⁵.

Ricardo’nun gelir dağılımı teorisinde, ekonomi sanayi ve tarım olmak üzere ikiye ayrılır. Bu ayrımın ekonomik gelişmedeki payı çok önemli bir rol oynamaktadır. Bununla birlikte yaptığı analizde üç temel varsayımdan hareket etmektedir⁵⁶;

- Tarımda azalan verimlerin geçerli olduğu varsayımı: Çünkü, tarım yapılan toprakların sınırlı olması ve toprakların aynı kalitede olmaması nedeniyle ilave emek durumunda azalan verimlerle karşılaşılması sonucunun ortaya çıkması.

- Malthus’un nüfus kanunu varsayımı: Bu kanuna göre, ücretler geçim seviyesinin üzerine çıktığı zaman nüfus hızlı artmakta olup, bu seviyenin altına düştüğü zaman nüfusun azalacağı.

- Sermaye birikimi için kârın temel faktör ve ekonomik gelişme için anahtar rol üstlenmesi.

Ricardo rantı, “toprağın özgün ve yok edilemez güçlerini kullanarak toprak sahiplerine ödenen kısım” olarak tanımlamaktadır. Çok ve verimli topraklara ilk kez yerleşildiği zaman toprağın belli bir bölümü kullanılarak mevcut nüfusun ihtiyaçları karşılanacağından ilk etapta rantın ortaya çıkmayacağını ileri sürmüştür. Buna gerekçe olarak toprağın ilk aşamada hava ve su gibi serbest mal niteliğinde olduğunu kabul etmesidir. Fakat, toprak ne zaman sınırsız olmaya ve kalitesi değişmeye başlarsa yani, nüfus artışıyla beraber daha az verimli ve kalitesiz topraklar kullanılmaya başlarsa o zaman rantın ortaya çıkacağını savunmuştur. Yani, ikinci derece toprakların kullanımıyla beraber birinci derece topraklara rant ödenmeye başlanır. Aynı şekilde üçüncü derece toprakların işlenmesiyle beraber ikinci derece

⁵⁵ David RICARDO, **Ekonomi Politiğin ve Vergilemenin İlkeleri**, Çev: Tayfun ERTAN, Belge Yayınları, İstanbul 1997, s. 23.

⁵⁶ PETERSON, a.g.e., s. 446.

topraklar için de rant ödenmeye başlanacaktır. Ödenecek rantın miktarı bu topraklar arasındaki üretkenlik farkına bağlıdır. Dolayısıyla, topraklar arasındaki rant farkı, veri miktarda kullanılan emek ve sermaye karşılığında elde edilen ürün miktarı farkı kadar olacaktır. Herhangi bir ülkede nüfus artışı neticesinde giderek artan ihtiyaçlar nedeniyle verimsiz toprakların tarıma açılmasıyla daha verimli toprakların rantı artacaktır⁵⁷.

Ricardo'nun gelir dağılımı teorisinin diğer bir ayağını ücretler oluşturmaktadır. Ricardo, emeğin de diğer alınıp satılan nesnelere gibi doğal ve piyasa olmak üzere iki tür fiyata sahip olduğunu ileri sürmektedir⁵⁸.

Emeğin doğal fiyatı, emekçilerin geçimlerini sağlayabilmesi için ve nesillerde herhangi bir artma ve azalma olmaksızın gerekli olan fiyat olarak tanımlanmaktadır. Burada, önemli olan emekçilerin ücret olarak elde edecekleri paranın miktarı değil, bu ücretle gıda ve diğer gereksinimlerini ne ölçüde karşılayabildikleridir. Dolayısıyla, gıda ve diğer temel ihtiyaçların fiyatı yükseldiğinde emeğin doğal fiyatı da buna paralel olarak artacaktır. Aksi durumda ise, doğal fiyat azalacaktır. Fakat, toplumsal gelişmeyle beraber emeğin doğal fiyatı artma eğilimine girer⁵⁹.

Ricardo'ya göre emeğin piyasa fiyatı, emek arz ve talebi tarafından belirlenen, emeğe yapılan fiili ödemelerdir. Yani, emek arzı düşük olduğu zaman piyasa fiyatı yüksek, arzın yüksek olduğu durumda ise piyasa fiyatı düşük olacaktır. Piyasa fiyatı, doğal fiyattan ne kadar sapsa sapsın belli bir dönem sonra doğal fiyata uyum sağlar. Çünkü, piyasa fiyatı doğal fiyatın üzerine çıktığı zaman emekçinin hayat standardı yükseleceğinden, daha büyük bir aile kurabilecek ve doğal olarak nüfus artacaktır. Bu nüfus artışına paralel, emek arzı artacağından emeğin piyasa fiyatı tekrar doğal fiyat seviyesine inecektir. Ters durumda doğal fiyatın piyasa fiyatının altına düşmesiyle yoksulluk artacak dolayısıyla nüfus da azalacaktır. Nüfusun azalmasıyla emek arzı da azalacak ve emeğin piyasa fiyatı yükselecek ve doğal fiyat seviyesine çıkacaktır⁶⁰.

---

⁵⁷ RICARDO, a.g.e., s. 63.

⁵⁸ y.a.g.e., s. 85.

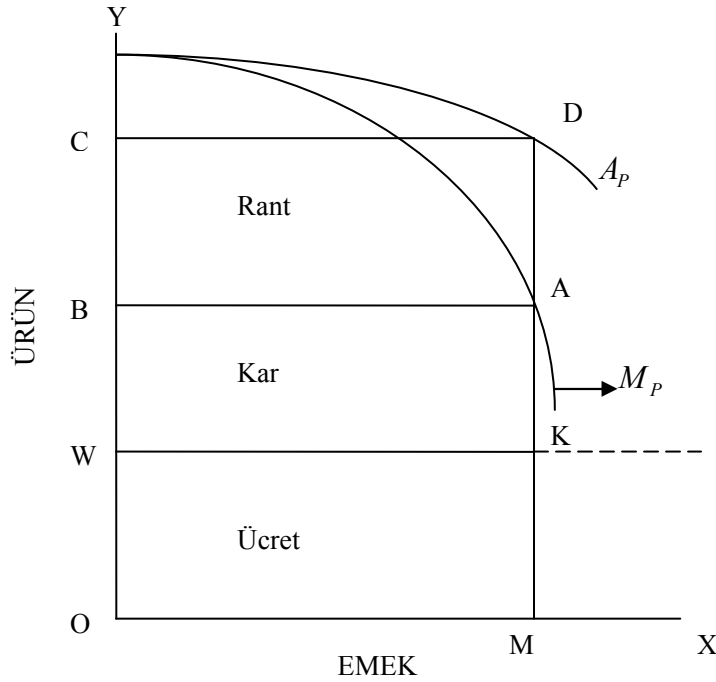
⁵⁹ y.a.g.e., s. 85.

⁶⁰ y.a.g.e., s. 86.

Rant ve ücretlerden sonra bu teorinin üçüncü ayağını kâr oluşturmaktadır. Kâr, toplam gelirden rant ve ücretler çıktıktan sonra arta kalan kısım olarak tanımlanmaktadır⁶¹. Burada kâr ile ücretler arasında ters yönlü bir ilişkinin olduğu ileri sürülmüştür. Ücretlerdeki bir artış kârın azalmasına, aksine ücretlerdeki bir azalış ise kârın artmasına neden olmaktadır⁶². Klasik sistemde kâr, net yatırım ve sermaye birikimine imkân verdiği için ekonomik gelişme açısından son derece önem arz etmektedir. Bunun yanında, kâr tasarrufun kaynağı olup, tasarruflar da sermaye oluşumuna zemin hazırladığı için önemli görülmektedir⁶³.

Bir ekonomide elde edilen gelirin ekonomik sınıflar arasında paylaşımını ilk kez detaylı bir şekilde açıklamaya çalışan Ricardo Teorisini, şekil yardımıyla aşağıdaki gibi inceleyebiliriz.

Şekil 2: Ricardo'nun Gelir Dağılımı Teorisi

Kaynak: KALDOR, a.g.m., s. 85.

Nicholas Kaldor, Ricardo'nun gelir dağılımı teorisinin marjinal prensip ve artık değer prensibi olmak üzere iki temel ilkeye dayandığını belirtmektedir. Marjinal

⁶¹ PETERSON, a.g.e.,s. 448.

⁶² RICARDO, a.g.e., s. 100.

⁶³ PETERSON, a.g.e.,s. 448.

prensip, rantın payını açıklarken artık değer prensibi de kalan kısmın ücret ve kâr arasında dağılımını ifade etmektedir. Yukarıdaki grafikte tarım sektöründeki dağılım gösterilmektedir. Dikey eksen (OY) tarımsal ürünü yatay eksen (OX) de tarımda kullanılan emek miktarını göstermektedir. AP eğrisi emeğin ortalama ürün miktarını ve MP ise emeğin marjinal ürün miktarını göstermektedir. Bu iki eğri azalan verimler kanununun bir sonucu olarak aşağıya doğru meyillidir. OM kadar emek kullanılarak elde edilen toplam ürün OCDM alanıyla gösterilmektedir⁶⁴. OW doğal ücretin payını göstermekte olup, daha önce de açıklandığı üzere işçi ve ailelerinin gereksinim duydukları malların fiyatları artar veya azalırsa doğal ücret haddi de aynı yönde artar veya azalır. Grafikte, WB kârın, BC de rantın payını göstermektedir. Burada rant, emeğin ortalama ve marjinal ürün farkına eşit olduğu varsayıldığı için BC mesafesi ile gösterilmektedir.

Ricardo'nun gelir dağılımı teorisi kısaca, sabit bir teknoloji ve sabit bir doğal ücret seviyesi varsayımı altında ücretlerin toplam hasılat içerisindeki payının istihdam ve ürün seviyesi yükseldikçe artış göstereceğini belirtmektedir. Öte yandan kârın nisbi payı ise gittikçe azalacak ve sıfır noktasına gelecektir. Neticede ekonomik durgunluk meydana gelip, sermaye birikimi, nüfus büyümesi ve teknik gelişme duracaktır. Buna neden olan en önemli unsur olarak, tarımda azalan verimlerin geçerli olduğu varsayımı gösterilmektedir. Ricardo, modelinde ücretlerin nisbi payının kâr aleyhinde artacağını göstermiş fakat rantın toplam hasılatındaki payının ne olacağı konusunda bu kadar emin olmamakla birlikte istihdamdaki artış sonucunda ücretlerin nisbi payıyla birlikte rantın da payının artacağını ifade etmiştir⁶⁵.

Sanayi kesiminin tarıma oranla daha hızlı gelişmesi, sabit sermaye artışı ve teknik ilerlemeler sonucu azalan verimler halinin ortaya çıkmaması, ekonomide devamlı tam istihdam ve tam rekabet koşullarının var olduğunun kabul edilmesinin gerçeklerle bağdaşmadığı ileri sürülerek Ricardo modeli eleştirilmektedir⁶⁶. Fakat, modelin ortaya atıldığı dönem koşulları dikkate alındığında gelir dağılımı konusunda önemli bilgiler sunduğunu söyleyebiliriz⁶⁷.

---

⁶⁴ KALDOR, a.g.m., s. 84.

⁶⁵ PETERSON, a.g.e., s. 451.

⁶⁶ ALKİN, a.g.e., s. 46.

⁶⁷ UYSAL, a.g.e., s. 18.

C- Marx'ın Gelir Dağılımı Teorisi

Marx, Adam Smith ve David Ricardo'dan etkilenerek gelir dağılımı teorisini emek-değer teorisi üzerine kurmuştur. Fakat, bu ortak çıkış noktasına rağmen, Adam Smith ve Ricardo'nun rekabetçi kapitalizm ve laissez-faire politikasını kabul etmeyip, emekçi sınıfın, kapitalist işveren tarafından sömürüldüğünü ileri sürmüştür. Dolayısıyla bu durum, kendisini klasik geleneğin soyundan geldiğini kabul eden Marx'ı, Smith ve Ricardo'dan ayıran en önemli noktadır⁶⁸. Marx, özellikle kapitalist ekonomik düzenin eleştirisini yapmış, temel amacının, kapitalist ekonomik düzenin yıkılarak yerine yeni bir ekonomik düzenin temellerinin atılması olduğunu ileri sürmüştür⁶⁹.

Marx, burjuva sınıfın feodal sistemini yıkmış, insafsız ve daima kendi çıkarlarını düşünen bir mekanizma kurarak, servetten sadece kendilerinin yararlandığını ileri sürmüştür. Proleter sınıfın ise, iş bulduğu sürece emeğini satarak ayakta kalabileceğini savunmuştur⁷⁰. Aynı zamanda, burjuva ekonomisinde toprak ve ranta bu kadar önem verilmesinin doğru olmadığını kabul etmiştir. Çünkü burjuva ekonomisinde birbirine hasım gruplar burjuva ve proleterya sınıflarıydı⁷¹.

Marx'ın teorisinde en önemli olan nokta Smith ve Ricardo'dan aldığı emek değer teorisi olmayıp, asıl önemli olan bunu işgücü değerine yani ücrete dayandırmış olmasıdır. Marx'ta emeğin arz fiyatı, gerekli işgücünü muhafaza etmek için, asgari geçim seviyesini sağlayan mal ve hizmetlerin üretimini yapmaya yetecek işgücü tarafından belirlenir. Dolayısıyla, Ricardo'da olduğu gibi Marx'da da emeğin doğal fiyatı vardır. Reel ücret değeri, işçinin geçimini sağlayacak mal ve hizmetin üretimini sağlayacak işgücü tarafından belirlenir⁷². Marx, Ricardo'nun artık değer teorisini temelde kabul etmektedir⁷³. Fakat, Marx'a göre artık değer veya emeğin sömürülmesi kapitalist bir toplumda gelir dağılımının anlaşılmasında anahtar bir role sahiptir. Marx'a göre artık değer işgücünün belli bir zaman periyodunda reel ücretle ölçülen emeğin maliyetinden daha fazla ekonomik değer ürettiğinden ortaya

---

⁶⁸ SAVAŞ, a.g.e., s. 473.

⁶⁹ Ayferi GÖZE, **Liberal, Marxist ve Sosyal Devlet Sistemleri**, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1977, s. 47.

⁷⁰ TURANLI, a.g.e., s. 142.

⁷¹ SAVAŞ, a.g.e., s. 476.

⁷² PETERSON, a.g.e., s. 452.

⁷³ KALDOR, a.g.m., s. 87.

çıkılmaktadır. Dolayısıyla, ekonomik değerin tamamı işgücü yani emek tarafından üretilmektedir. Ama, emekçinin ürettiği kabul edilen ekonomik değerin tamamına sahip olamaması sömürünün ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Marx, sömürü teorisini şu şekilde ortaya koymaktadır. Toplam ürün ile emeğin arz fiyatı arasındaki farkın oluşturduğu artık değer üretimin beşeri olmayan kaynaklarına sahip olan kapitalistler bu araçların mülkiyeti vasıtasıyla artık değeri ele geçirerek işçi sınıfını sömürmektedir⁷⁴.

Marx'ın teorisinde artık değer çok önemli bir yere sahip olup kârın kaynağını oluşturmaktadır. Marx azalan verimler kanununa inanmamış hatta kabul etmemiştir. Bu nedenle kar ve rant arasında bir ayırmda bulunmamıştır⁷⁵. Dolayısıyla, kapitalist sınıf tarafından elde edilen artık değer miktarı, kârın toplam gelir içerisindeki nisbi payını belirlemiş olacaktır. Temelde, Marx toplam gelirin emek ve kâr arasında dağılımıyla ilgilenmiştir⁷⁶.

Marx'ın gelir dağılımı teorisinde artık değer oranı, bir başka deyişle sömürü oranı önemli bir yere sahiptir. Marx'a göre, Yatırılan sermaye (S) ile üretim sürecinde doğan artı değer ya da sermayenin kendini büyütmesi kısaca, S değerinin büyümesi bir fazlalık meydana getirmektedir. Sonuçta ürün, onu oluşturan öğelerin değerleri toplamından fazla bir değerle ortaya çıkmış olur⁷⁷.

Marx'ın teorisinde sermaye (S) iki kısımdan oluşmaktadır. Birincisi üretim araçlarına yatırılan para miktarı (*s*), diğeri ise emek gücü için harcanan para miktarı (*d*). Burada sermayeyi oluşturan unsurlardan *s* değişmeyen sermaye, *d* ise değişken sermayeyi temsil etmektedir. Dolayısıyla, $S = s + d$ üretim süreci tamamlandığında bir ürünün değeri $S^t = (s + d) + a$ olur. Burada *a* artık değer olarak ortaya çıkmakta ve dolayısıyla başlangıçtaki *S* artık değer nedeniyle S^t olmaktadır. Neticede başlangıçta, ürünü meydana getiren öğelerin değeri, yatırılan sermayenin değerine eşit olduğu kabul edildiğinden, üretim sonucunda ürünü oluşturan öğelerin değerini aşan kısım artık değer veya sermayenin genişleme miktarını temsil etmektedir⁷⁸. Olaya tüm ekonomi açısından bakacak olursak gayri safi hasılat $s + d + a$ 'ya eşit olacaktır. Tüm

⁷⁴ PETERSON, a.g.e., s. 453.

⁷⁵ KALDOR, a.g.m., s. 87.

⁷⁶ PETERSON, a.g.e., s. 453.

⁷⁷ Karl MARX, **Kapital (Kapitalist Üretim Eleştirel Bir Tahlili)**, Çev: Alaattin BİLGİ, Cilt: 1, Baskı:6, Sol Yayınları, Ankara 2000, s. 211.

⁷⁸ y.a.g.e., s. 212.

ekonomideki net hasılat ise $d+a$ ya eşit olacaktır. Çünkü daha önce üretime sokulan sabit sermaye yatırımlarının değerinin nihai ürün içinde var olduğu kabul edilmektedir. Marx'ın gelir dağılımı teorisinde bu sonuca, kâr'ın aynı zamanda artık değer, sadece emek tarafından üretileceği ve sabit sermayenin artık değer meydana getirmeyeceğinden hareketle ulaşılmıştır. Dolayısıyla, daha öncede belirttiğimiz gibi bu teoride, en önemli unsurun emek ve kâr veya artık değer olduğunu söyleyebiliriz⁷⁹.

Marx'ın analizinde artık değer oranı veya sömürü oranı önemli bir yere sahip olup, emeğin kapitalist tarafından sömürülme derecesini göstermektedir. Yukarıda yaptığımız açıklamalardan işçinin üretim süreci boyunca hem kendi yaşamını devam ettirebildiği hem de üretim sürecinde artık değer oluşturabildiği görülmektedir. Analizde bu artık emek ve gerekli emek olarak belirtilmektedir. Yani, işçi kendi yaşamını sağlayacak üretimi “gerekli emek” ile üretirken artık değer ise “artık emek” ile üretilmektedir. İşte, artık emeğin gerekli emeğe oranı artık değer oranını veya sömürü oranını ifade etmektedir. Buda, a/d ile gösterilmektedir⁸⁰. Dolayısıyla, bu oranda bir yükselme sömürünün arttığını bir başka deyişle toplam gelir içinde kâr payının arttığını, aksi durumda ise yani, a/d oranının azalması ise sömürü oranının azaldığını ve toplam gelir içinde ücretlerin payının arttığını belirtmektedir.

Marx'a göre, kapitalistler sürekli olarak emeği sömürü veya a/d oranını yükseltme çabası içerisinde. Marx, Ricardo'nun piyasa ücretinin reel ücret seviyesine düşme eğiliminde olduğunu kabul etmektedir. Bunun temel nedeni olarak emek arzının emek talebinden sürekli fazla olmasından kaynaklandığı ileri sürülmektedir. Aynı zamanda üretim araçları ellerinde bulunanların toplam gelir içindeki paylarını yükseltmeleri için rekabette bulunmalarının iş gününün uzamasına, sonuçta artık değer artmasına neden olduğu ileri sürülmektedir. Dolayısıyla rekabet, emeğin sömürülmesinde bir mücadele olarak görülür⁸¹. Aynı şekilde, teknik gelişme veya işgücünün verimliliğindeki değişikliğin sabit bir işgünü ve gerçek asgari geçim ücretinin sabit kalması koşuluyla, toplam ürün artarak artık değer veya sömürü oranı da artmış olacaktır⁸². Çünkü toplam sermaye içinde sabit sermayenin

⁷⁹ PETERSON, a.g.e., s. 454.

⁸⁰ MARX, a.g.e., s. 215-216.

⁸¹ PETERSON, a.g.e., s. 455.

⁸² UYSAL, a.g.e., s. 20.

artması teknolojik işsizliğe yol açacak ve makine gücünün işsiz bıraktığı işçiler bir sanayi yedek ordusu meydana getirecektir. Bahsedilen bu sanayi yedek ordusu ücretleri aşağı doğru inmeye zorlar ve artık değer artmasına neden olur. Marx, teknolojik değişmelerin tesadüf olmadığını, kapitalist üretimin devamını sağlamak için bilinçli bir şekilde geliştirilen ve emek tasarruf etmek için girişilen çabaların bir sonucu olduğunu görmektedir⁸³.

Marx'ın teorisinde, sermaye bileşimi ve teknik gelişme bileşimi işçi sınıfının artan sefaleti yasasının temelini oluşturmaktadır. Bu yasaya göre, toplam hasılda işçi sınıfının görece payı düşmekte ve kârların görece payı yükselmektedir. Bunun temel nedeni, teknolojik gelişmenin fiziksel üretim araçları sahiplerine yaradığı görülmektedir. Neticede, Marx'ın gelir dağılımı teorisinin temeli toplam hasıldaki ücret ve kârların payı olup, toplam hasıldaki emek dışı payın dağılımıyla pek ilgilenmemiştir⁸⁴.

D-Neo-Klasik Gelir Dağılımı Teorisi

Neo klasik iktisat, fayda değer teorisi ile emek değer teorisine bir alternatif oluşturarak 1870'li yıllarda gelişmeye başlamıştır⁸⁵. Neo klasik iktisat marjinal değer ve bölüşüm teorileri ile klasik düşüncede⁸⁶ köklü değişiklik yaparak geçimlik veya tabii ücret yaklaşımından marjinal verime bağlı ücret anlayışını ortaya koyan ve aynı zamanda klasik görüşleri ve bir takım kayıtlarla liberal ideolojiyi sürdüren iktisatçıların okulu olmuştur. 1929 depresyonuyla birlikte yaklaşık yarım yüzyıllık bir süre yerini özellikle makro iktisat alanında keynesyen iktisada bıraktıysa da 1980'li yıllardan itibaren yeni teoriler ile tekrar varlığını göstermiş ve dünyanın çok geniş bir yerine yayılmıştır⁸⁷.

Neo klasik iktisatın farklı düşünce tarzları ve farklı ekoller tarafından birbirinden bağımsız olarak geliştiğini ve bunlar arasında belli düzeyde sürekliliğin olduğunu söylemek mümkünse de, üretim, sermaye ve bölüşüm teorilerini içeren bir

---

⁸³ SAVAŞ, a.g.e., s. 483.

⁸⁴ UYSAL, a.g.e., s. 20.

⁸⁵ Ufuk BAŞOĞLU-Nalan ÖLMEZOĞULLARI-İlker PARASIZ, **Gelir Bölüşümü Teori ve Politika**, Ekin Kitabevi, Bursa 1999, s. 4.

⁸⁶ ZARAKOLU, a.g.e., s. 102.

⁸⁷ Gülten KAZGAN, **İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi**, Baskı: 7, Remzi Kitabevi, İstanbul 1997, s. 106.

bütün halinde incelenmesi, 19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılın başlarında İngiltere’de Edgeworth, Wicksteed ve Marshall; Avusturya’da Wieser ve Böhm-Bawerk; İsveç’te Wicksell; Amerika’da Clark ve Fisher’in katkılarıyla mümkün olmuştur⁸⁸.

Neoklasik iktisadi düşünce, tüketim, üretim, birikim gibi ekonomik olguların bireysel karar ve tercihlerin uygulanması sonucu ortaya çıkacağını, fiyat mekanizmasının ise bu karar ve tercihler arasında denge sağlayacağını ileri sürmektedir. Dolayısıyla, neoklasik iktisadın hareket noktası birey, ulaştığı yer ise toplumsal ve ekonomik dengedir. Bireyler tüketim ile ilgili karar aldıklarında tüketici, üretim için karar aldıklarında da üretici olarak ortaya çıkarlar. Dolayısıyla, bireylerin ekonomik davranışlarının temelinde rasyonellik olduğu için, tüketici olarak hareket ettiklerinde fayda maksimizasyonu, üretim için hareket ettiklerinde ise kâr maksimizasyonuna göre faaliyet gösterirler. Bu şekilde rasyonel hareket eden bireylerin tercihleri sonucunda toplumsal ve ekonomik denge sağlanmış olur⁸⁹.

Neoklasik iktisat gelir dağılımının üretim sürecine katılan faktörlerin üretimin marjinal faydasına göre belirleneceğini ileri sürmektedir⁹⁰. Yani, tam rekabet varsayımı altında üretim faktörlerinin ürüne yaptıkları katkı derecesinde bir gelir sağladığını ve bu gelirin de adil olduğunu ileri sürmüşlerdir. Aynı zamanda, belli varsayımlar altında, toplam çıktının bütün girdiler arasında paylaşıldığını ve geriye herhangi bir artığın kalmadığını gösteren bir bölüşüm teorisi kurmuşlardır⁹¹. Üretim faktörleri ihtiyaçları direkt karşılayamadığından, ihtiyaçları direkt karşılayan malların üretiminde kullanılırlar. Bu nedenle, üretim faktörlerinin faydaları üretilen nihai malın faydasına bağlıdır. Böylece, üretim faktörlerinin değerinin bu faktörlerle üretilen malların değeri tarafından belirlendiği kabul edilmektedir⁹².

Neticede, Neoklasik gelir dağılımı teorisi üretim ile değer teorisine bağlanmış, marjinal eşitlik, değer-bölüşüm teorisine ortak anlamı veren ve bunları birleştiren temel ilke haline gelmiştir. Dağılım, tamamen piyasa tarafından

---

⁸⁸ Yılmaz AKYÜZ, **Sermaye, Bölüşüm, Büyüme**, Baskı:2, A.Ü.S.B.F. Yayınları, Ankara 1980, s. 89.

⁸⁹ y.a.g.e., s. 92.

⁹⁰ ZARAKOLU, a.g.e., s. 105.

⁹¹ KAZGAN, a.g.e., s. 137.

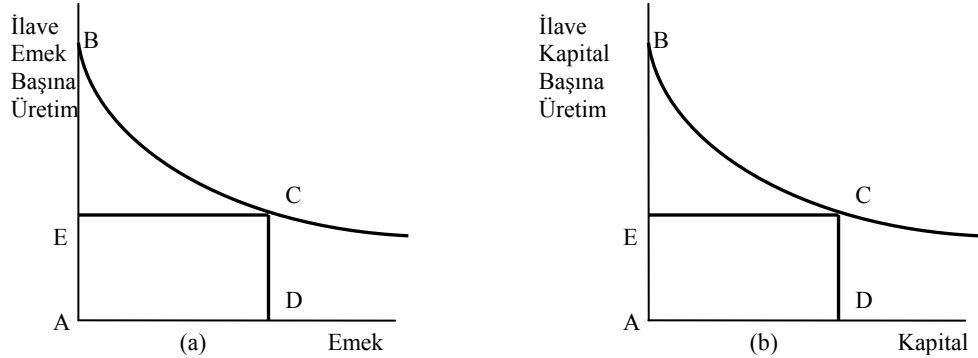
⁹² ZARAKOLU, a.g.e., s. 105.

belirlenen, kurumsal-toplumsal yapı ve şartlardan bağımsız olduğu varsayımı altında, marjinal verime göre belirlenen dağılımının evrensel olduğu kanısına varılmıştır⁹³.

Neoklasik iktisadi düşünce sistemi, farklı kişiler tarafından birbirinden bağımsız olarak gelişmesine rağmen, burada Clark ve Wicksteed'in gelir dağılımı teorisi ele alınacaktır. Çünkü, Neoklasik gelir dağılımı teorisi 19. yüzyılın sonlarında Clark ve Wicksteed'in katkılarıyla en olgun düzeye ulaşmıştır⁹⁴.

Clark'ın Neoklasik düşünceye olan en önemli katkısı gelir dağılımı konusunda olmuş ve aynı zamanda gelir dağılımı teorisinin en açık bir şekilde ortaya konmasını sağlamıştır. Gelir dağılımı teorisini azalan verimler yasasına dayandırmış ve bu yasayı üretim faktörlerinin tümüne uygulamıştır. Clark, azalan verimler yasasının sadece emeğe değil, sermaye ve toprağa da uygulanabileceğini ileri sürerek, emek, toprak, teşebbüs becerisi sabitken sermaye miktarı arttırılırsa sermayenin marjinal verimliliğinin önce artan sonra azalan bir hızla artacağını ileri sürmüştür⁹⁵. Clark'ın ileri sürdüğü bu görüşü aşağıdaki şekiller yardımıyla açıklayabiliriz.

Şekil 3: Emek ve Sermayenin Marjinal Verimliliği

Kaynak: SAVAŞ, a.g.e., s. 569.

Şekil 3a'da BC eğrisi, emeğin marjinal verimliliğini göstermektedir. Diğer faktörler sabitken kullanılan emek miktarı arttıkça emeğin marjinal verimlilik azalmakta ve bu nedenle BC eğrisi ters eğimlidir. Kullanılan emeğin ilk birimi ile AB kadar üretim yapılırken, emek artışı ile birlikte, emek başına düşen sermaye

⁹³ KAZGAN, a.g.e., s. 137.

⁹⁴ AKYÜZ, a.g.e., s. 90.

⁹⁵ SAVAŞ, a.g.e., s. 568.

miktarı azalacağından üretimde azalacaktır. Neticede, AD kadar emek kullanıldığında son emek biriminin üretimi AE kadar olacaktır. Burada, ücret üretim miktarına eşit olacağı için toplam ödenen ücret AECD alanı kadar olup, EBC alanı kadar kısım ise sermayenin payı olacaktır. Şekil 3b'de ise tam tersi emek sabitken sermaye değişken girdi olarak varsayılmıştır. Burada BC eğrisi, sermayenin marjinal verimliliğini göstermekte ve şekil 3a'da olduğu gibi ters eğimlidir. Azalan verimler yasası nedeniyle emek sabitken sermaye miktarının artırılması ile, sermayenin marjinal verimliliği azalacak ve AD miktar sermaye kullanımıyla, sermayenin marjinal verimliliği AE olacaktır. Dolayısıyla, şekil b'de ADCE alanı sermayenin payını gösterirken, geriye kalan EBC alanı da ücretin payını göstermektedir⁹⁶. Clark, ekonomide statik şartlar varsayımı altında yani, emek ve sermaye miktarı sabit kalırsa, üretim tarzındaki ilerleme (teknoloji) durursa, sermaye birikimi durur ve tüketici tercihleri değişmezse marjinal verime göre oluşacak olan gelir dağılımının haklı ve adil oluşunu ortaya koymaya çalışmıştır⁹⁷.

Clark'a göre bölüşümün doğal kanunları var ve bu kanunlar her üretim faktörüne üretime yaptığı katkı derecesinde pay verdiğini savunmaktadır. Dolayısıyla, statik tam rekabet şartlarında, toplam ürünün emek ve sermaye arasında artık bırakmadan dağıldığını ve bu bölüşümün adil olduğunu kabul etmektedir. Fakat, üretim faktörü birim başına marjinal verime eşit pay alamıyorsa kurumsal hırsızlıktan bahsedilebileceğini ileri sürmektedir⁹⁸.

Neo klasik gelir dağılımı teorisine önemli katkıları olan Philip Henry Wicksteed'de Clark'tan bir adım daha ileri giderek faktör miktarlarının değiştirilmesi suretiyle üretim miktarının değiştirilebileceğinin iki yolu olduğunu ileri sürmüştür. Birincisi, Ricardo'dan beri bilinen ve toprağın sabit kalarak diğer faktörlerin tek tek veya birlikte değiştirilmesi yöntemidir. İkincisi ise, Wicksteed tarafından ilk kez vurgulanan, tüm üretim faktörlerinin miktarlarının birlikte arttırılabileceği yöntemidir. Dolayısıyla, tüm üretim faktörlerinin birlikte değiştirilmesi sonucu, Wicksteed'e göre, sabit verimler hali, artan verimler hali ve azalan verimler

---

⁹⁶ y.a.g.e., s. 568.

⁹⁷ KAZGAN, a.g.e., s. 139.

⁹⁸ y.a.g.e., s. 139.

hali'nden her hangi birisi ortaya çıkacaktır⁹⁹.

Neo klasik gelir dağılımı teorisinin en çok eleştirilen yönü, faktör fiyatlarının marjinal ürün tarafından belirlenmesidir. Piyasa ekonomisinde herhangi bir faktör fiyatı, marjinal üründen fazla olamayacağı gibi, faktör fiyatlarının neden marjinal ürünün altında oluşmayacağı konusunda kesin bir delil ileri sürülememektedir¹⁰⁰.

E- Keynesyen Gelir Dağılımı Teorisi

Makro ekonomik bir sorun olan gelir dağılımı meselesi 19. yüzyılın sonlarına doğru, marjinal fayda ve marjinal verimlilik analizleriyle meseleyi, üretim faktörlerinin fiyatlarının belirlenmesi ile ilgili mikro ekonomik bir problem haline getirmiştir¹⁰¹. Fakat daha sonraları gelir dağılımı sorunu makro düzeyde ele alınmaya başlanmıştır. Keynesyen iktisatla birlikte gelir dağılımı sorununun makro düzeyde incelenmesi hızlanmış ve bir çok iktisatçı makro düzeyde dağılım teorileri geliştirmeye başlamışlardır¹⁰².

Keynes, kapitalist ekonominin en önemli iki temel sorunundan birinin tam istihdam, diğerinin ise gelir dağılımı olduğunu belirtmesine rağmen, efektif talep ve çarpan teorisiyle sadece tam istihdam sorununu çözmeye çalışmıştır¹⁰³. Dolayısıyla, tam istihdamın sağlanması, büyüme ve milli gelir ile ilgili düşünceleri bazı ipuçları içerse de gelir dağılımı konusunda doğrudan bir teori geliştirmemiştir¹⁰⁴. Fakat, daha sonra K. Boulding ve J. Robinson, Keynesyen anlamda gelir dağılımı teorisi geliştirmeye çalışmışlardır. Nitekim, çarpan teorisini gelir dağılımı sorununa başarılı bir şekilde uygulayan ilk iktisatçı N. Kaldor olmuştur¹⁰⁵. Bu nedenle burada, Keynesyen gelir dağılımı teorisi başlığı altında Kaldor'un geliştirdiği model incelenecektir.

Kaldor, bir takım varsayımlar altında tam istihdam durumundaki bir ekonomide, görelî faktör paylarını yatırım oranının belirlediğini izah etmeye çalışmıştır. Kaldor'un, gelir dağılımı modelini dayandırdığı varsayımları şu şekilde

---

⁹⁹ SAVAŞ, a.g.e., s. 576.

¹⁰⁰ ALKİN, a.g.e., s. 150.

¹⁰¹ PETERSON, a.g.e., s. 458.

¹⁰² UYSAL, a.g.e., s. 31.

¹⁰³ ALKİN, a.g.e., s. 151.

¹⁰⁴ Mustafa MİYNAT, **Liberalizasyon Sürecinde İstikrar Politikalarının Gelir Dağılımına Etkisi**, Odak Yayın ve Dağıtım, Ankara 2004, s. 71.

¹⁰⁵ ALKİN, a.g.e., s. 151.

sıralayabiliriz¹⁰⁶:

- Ekonomi tam istihdam seviyesinde olup üretim veya gelir veridir,
- Gelir, ücret (W) ve kâr (P) olarak emekçiler ve girişimciler arasında paylaşılmaktadır,
- Emekçiler ve girişimciler arasındaki temel fark, marjinal tüketim veya tasarruf eğilimlerinin farklı olması ve aynı zamanda emekçilerin marjinal tasarruf eğilimlerinin girişimcilerden küçük olmasıdır.

Yukarıda belirtilen varsayımlar altında gelir dağılımı denklemine nasıl ulaşıldığını şu şekilde açıklayabiliriz¹⁰⁷.

Faktör fiyatlarıyla milli gelir (Y), kâr gelirleri (P) ile ücret gelirlerinin (W) toplamına eşittir. Dolayısıyla $Y = P + W$ 'dir.

Kâr geliri ve ücret geliri elde edenlerin tasarrufları gelirin bir fonksiyonu olup, sırasıyla S_p ve S_w gösterilmektedir.

$$S_p = s_p P$$

$$S_w = s_w W$$

Yukarıdaki eşitliklerde s_p kâr geliri elde edenlerin marjinal tasarruf eğilimini ve s_w ücret geliri elde edenlerin marjinal tasarruf eğilimini göstermektedir. Denge koşulu olarak yatırım tasarruf eşitliği yazıldığında ($I = S$),

$$I = S = S_p + S_w = s_p P + s_w W = s_p P + s_w (Y - P) \text{ yazılabilir. Buradan,}$$

$I = (s_p - s_w) P + s_w Y$ 'dir. Bu eşitlikten, $I/Y = (s_p - s_w) P/Y + s_w$, yatırım tasarruf oranı elde edilir. Bu eşitlikten de $P/Y = (1 / (s_p - s_w)) \times (I/Y) - s_w / (s_p - s_w)$ olarak gelir dağılımı denklemine ulaşılır.

Kaldor'un gelir dağılımı teorisinde en önemli olan nokta, kâr payının yatırım-hasıla oranının bir fonksiyonu olduğudur. Tam istihdam şartları altında yatırım harcamalarındaki artışın yatırım-hasıla ve tasarruf-hasıla oranlarında artış meydana getireceği ileri sürülmektedir. Bu durumun gerçekleşmesi içinde Kaldor'a göre gelir

---

¹⁰⁶ UYSAL, a.g.e.,s 39.

¹⁰⁷ ALKİN, a.g.e., s. 151-152.

dağılımının değişmesi gerektiği vurgulanmıştır¹⁰⁸.

Kaldor'a göre, yatırım-hasıla oranındaki bir yükselme başlangıçta fiyatlar genel seviyesinde bir artış meydana getirecektir ve nakdi ücretin fiyatlarla aynı seviyede artış göstereceğini garanti eden bir mekanizma bulunmadığı için, ücretlere oranla kâr payında bir yükselme meydana gelecektir¹⁰⁹.

Kaldor'un gelir dağılımı teorisi makro ekonomik bir gelir dağılımı teorisi kabul edilmektedir. Fakat, varsayımlarının sınırlı olduğu ve tam istihdam seviyesinde kapasite artırma çabalarının ücret dışı gelirlerin payını arttıracaklarını ileri sürmesine rağmen, tam istihdamın altındaki bir durumda reel gelirlerde meydana gelen değişmelerin gelir dağılımını nasıl etkileyeceğini belirtmediği için eleştirilmiştir¹¹⁰.

IV- GELİR DAĞILIMININ DÜZENLENMESİNE İLİŞKİN TEMEL NORMATİF YAKLAŞIMLAR

Gelir dağılımı konusunda teorik düzeyde ileri sürülen görüşler yanında birde gelir dağılımının nasıl olması gerektiğine yönelik ileri sürülen bir takım normatif yaklaşımlar mevcuttur. Söz konusu bu normatif yaklaşımlardan Faydacı Yaklaşım, Rawls'ın Sosyal Refah Yaklaşımı, Liberteryen Yaklaşım ve Kollektivist Yaklaşım aşağıda incelenmiştir.

A- Faydacı Yaklaşım

Faydacı yaklaşım, toplum refahının farklı bireylerin faydalarının toplamı olarak ifade edilmesi olup, 19. yy'ın ilk yarısında Jeremy Bentham tarafından ortaya atılmıştır¹¹¹. Uzunca bir süre refah ekonomisi faydacı yaklaşımın tesiri altında kalmıştır. Faydacı yaklaşım Jeremy Bentham tarafından başlatılmış olmakla birlikte, Mill (1861), Sıdgwick (1874), Edgeworth (1881), Marshall (1890), Pigou (1920) tarafından da savunulmuştur¹¹².

Modern ekonomik anlamda faydacı yaklaşım soysal refahın toplumdaki tüm

---

¹⁰⁸ PETERSON, a.g.e., s. 466.

¹⁰⁹ y.a.g.e., s. 467.

¹¹⁰ y.a.g.e., s. 467-468.

¹¹¹ Nripesh PODDER, "The Implications of Economic Inequality for Social Welfare and Social Conflict", **International Journal of Social Economics**, Vol: 25, No: 6/7/8, 1998, s. 1245.

¹¹² Amartya SEN, "Social Justice and the Distribution of Income", **Handbook of Income Distribution**, Vol:1, Ed: A. B. Atkinson and E. Bourguignon, 2000, s. 63.

bireylerin faydalarının toplamından oluştuğunu ifade etmektedir¹¹³. Geometrik olarak ifade etmek gerekirse, eğer bir toplumda “n” kadar kişi varsa “i”nci kişinin faydası U_i 'dir ve sosyal refah fonksiyonu olan W kişilerin faydalarının bir fonksiyonu olarak belirtilir. Matematiksel olarak ifadesi ise, $W = F(U_1 + U_2 + \dots + U_n)$ olarak gösterilir. Bu şekilde formüle edilen eşitlik bazen faydacı sosyal refah fonksiyonu olarak da adlandırılmaktadır. Burada anlatılmak istenen asıl şey U_i 'nin faydası arttığı takdirde diğer şartlar sabit kalmak kaydı ile W'nin de değerinin artacağıdır. Yani toplumda bir bireyin faydası artınca başka birisinin durumunu kötüleştirmeden sosyal refahın da artacağı anlamındadır¹¹⁴.

Faydacı okulun gelir dağılımının düzenlenmesine yönelik devletin müdahalesi konusundaki görüşü, faydacı okulun iyi bir gelir dağılımı konusundaki ahlaki değer yargılarına bağlıdır. Bu nedenle, bir sosyal refah fonksiyonu toplumun eşitlik konusundaki değer yargılarının, yani ahlaki tercihlerinin ifadesidir. Faydacı okula göre sosyal refahı yükselten gelir dağılımının düzenlenmesine yönelik her politika iyi olarak kabul edilmektedir¹¹⁵.

Faydacı yaklaşıma göre sosyal refah basitçe toplumdaki kişilerin faydalarının toplamından oluşmakta olup, “toplamsal sosyal refah fonksiyonu” olarak adlandırılır. Bu durum, $W = U_1 + U_2 + \dots + U_n$ olarak adlandırılır. Burada verilen eşitlikte devlet, amaçlarına ulaşmak için W'nin değerini yani sosyal refahı maksimize etmeye çalışır ve burada birkaç varsayımdan hareket edilir¹¹⁶.

1. Toplumdaki kişiler sadece onların gelirlerine bağlı olan aynı fayda fonksiyonlarına sahiptirler.

2. Bu fayda fonksiyonu gelir arttıkça gelirin marjinal faydasının azaldığını sergiler. Yani kişilerin geliri arttıkça daha az oranda artan bir refah oranı elde edilir.

3. Toplumda kullanılabilen gelirin toplam miktarı sabittir.

Faydacı yaklaşıma göre, yukarıda sayılan varsayımlar ve toplamsal sosyal refah altında devlet, tam eşitlik halini elde edinceye kadar geliri yeniden dağıtmaya devam etmelidir. Dolayısıyla, devletin bu yeniden dağıtım işlemi sonucunda gelirler

¹¹³ PODDER, a.g.m., s. 1245.

¹¹⁴ Harvey S. ROSEN, **Public Finance**, 7. International Edition, 2005, s. 149.

¹¹⁵ Güneri AKALIN, **Kamu Ekonomisi**, Akçağ Yayınları No: 314, Ankara 2000, s. 158.

¹¹⁶ ROSEN, a.g.e., s. 149.

eşit hale gelir ve toplam refah da maksimum noktaya ulaşmış olur¹¹⁷. Burada devletin zenginden alıp fakire transfer ettiği her birim gelirin sonuçta toplam refahı arttırdığı yönündeki düşünce, zenginden alınıp fakire verilen her birim gelirin azalan marjinal fayda varsayımına dayanılarak, zenginin ödediği her birim gelirden sonra uğradığı fayda kaybı, fakirin elde ettiği her birim gelirden sonra faydasındaki artıştan daha düşük olması nedeniyle kabul görmektedir. Bir başka ifade ile fakirin aynı miktardaki artan geliri onun faydasında daha fazla bir artışa yol açmaktadır¹¹⁸.

Belirli varsayımlar altında toplum refahının azamileştirilmesini kabul eden ve toplumdaki gelirler eşit oluncaya kadar bir başka ifade ile optimal bir dağılım gerçekleştirilinceye kadar devletin yeniden dağılım politikalarını sürdürmesi gerektiğini ileri süren faydacı yaklaşım belli açılardan eleştirilmektedir¹¹⁹.

- Faydacı yaklaşıma getirilen en önemli eleştirilerden birisi kişiler arasındaki farklılıkları dikkate almadığı konusundadır. Bu yaklaşımda kişi tatmin azamileştirilmesi konusunda rasyonel birey olarak ele alınır ve kişilerin daha ilerdeki hayatı iyi olacaksa yaşamlarının belli dönemlerinde fedakarlık yapabilecekleri ileri sürülmektedir. Ayrıca, hayatlarının geriye kalan kısmını daha iyi geçirebilecekse belli bir süre kötü bir durumda yaşamaya razı olabilecekleri varsayılır. Bu durum yani, kişilerin hayatlarının belli bir döneminde, gün veya yıllar olabilir, geri kalan tüm hayatlarının daha iyi olması için kötü bir duruma razı olabileceklerinin kabul edilmesi ahlaki olmadığı yönünden eleştirilmiştir. Çünkü, burada diğer insanların kazançlarının arttırılması için belli bir süre fedakarlık yapılması sözkonusudur. Bu durumu gösteren yani, belli kişilerin kazançları için bir takım kişilerin kötü bir duruma razı olabileceği veya özveride bulunabileceğini gösteren tüm toplumu kapsayan deneysel bir varlık da bulunmamaktadır.

- Faydacı yaklaşıma yöneltilen diğer bir eleştiri ise kişisel tercih ve çıkarların aynı olduğunun kabul edilemez bir durum olduğudur. Mesela bazı kişilerin, bazı azınlık veya ırki grupların daha az maddi fayda elde etmesi gerektiği konusunda bir tercihe sahip olabileceği ileri sürülmektedir. Bu tür bir tercihde faydacı yaklaşımda diğer tercihler gibi en iyi dağılımın belirlenmesinde aynı şekilde hesaba katılır.

---

¹¹⁷ y.a.g.e., s. 149.

¹¹⁸ AKALIN, a.g.e., s. 161.

¹¹⁹ Julian LAMONT, Stanford Encyclopedia of Philosophy, <http://plato.stanford.edu/search/searcher.py?query=Lamont%2C+Julian>, 2003, s.1., Erişim: 04/01/2007

Dolayısıyla, eğer toplumda ırki tercihler yaygınsa ve azınlığın karşı tercihleri tarafından bastırılmıyorsa faydacı yaklaşım ırki temele dayanan eşitsiz bir dağılım önermiş olur.

- Faydacı yaklaşım aynı zamanda uygulama ve tanımlama bakımından da bir takım problemlerle karşı karşıya olduğu noktasında eleştirilmektedir. Faydacı yaklaşım kişiler arası fayda karşılaştırmasının yapılmasının mümkün olduğunu ileri sürmektedir. Aynı mal ve farklı mal kullanımlarından da elde edilen faydanın ölçülebileceğini kabul etmektedirler. Fakat bu yaklaşımı eleştirenler kişiler arası bu tür fayda karşılaştırmalarının mümkün olmadığını ileri sürmektedirler. Çünkü, farklı mal tüketiminden elde edilebilecek fayda için bir kişi açısından ölçülebilecek bir fayda indeksi oluşturmak mümkün değildir.

- Faydacı yaklaşım tarafından tavsiye edilen dağıtılacak olan malın ne olduğunun belirlenmesi konusunda da daha büyük bir problem vardır. Çünkü, benzer fayda yaklaşımını destekleyenler bu prensibin uygulanması için sıklıkla çok farklı mal dağılımı önermektedirler. Bu problem diğer teorilerde görülse de faydacı veya refah yönlü teorilerde daha kötü bir durumda ele alınmaktadır.

B- Rawls'ın Sosyal Refah Yaklaşımı

Bu yaklaşıma göre sosyal refah toplumda en düşük faydaya sahip kişinin refahına bağlı olup, en düşük faydayı elde eden kişinin faydasının artırılması amaçlandığı için “maximin kriteri” olarak adlandırılmaktadır. Bu yaklaşıma göre sosyal refah geometriksel bir anlatımla $W = \text{Min}(U_1 + U_2, \dots, U_n)$ olarak ifade edilmektedir¹²⁰.

Maximin kriteri Amerika'lı filozof John RAWLS tarafından ortaya atılmış ve bu tezin ahlaki bir geçerliliği olduğunu ileri sürerek büyük ilgi çekmiştir¹²¹. John Rawls'ın 1971'deki “bir adalet teorisi” adlı yeni ufuklar açan çalışması yayınlanmasından sonra eleştirel bir alan meydana getirmiştir¹²². Rawls sözkonusu çalışmada sadece bir adalet teorisi ve politik haklar teorisi değil aynı zamanda değer

¹²⁰ ROSEN, a.g.e., s. 152.

¹²¹ y.a.g.e.,s . 152.

¹²² Philip A. MICHELBAACH-John T. SCOTT-Richard E. MATLAND-Brian H. BORNSTEIN, “Doing Rawls Justice: An Experimental Studay of Income Distribution Norms”, **American Journal of Political Science**, Vol: 47, No: 3, 2003, s. 523.

teorisi, zorunluluk teorisi ve bir ahlak felsefesi teorisi ortaya koymaktadır¹²³.

Rawls'ın amacı, rasyonel kişilerin tam bir tarafsızlık durumu altında adalet prensiplerini nasıl seçeceğini saptayarak bir adalet teorisi inşa etmektir. Rawls kişilerin sosyal konumlarını bilmedikleri için cahillik örtüsü altında hangi prensiplerin seçileceğini sorarak bir tecrübe deneyimi önermiştir. Rawls kişilerin orijinal bir durumda olup öncelikli olarak temel politik ve sosyal hakların eşitliğini seçeceğini ileri sürmektedir. Eşitlik aynı zamanda Rawls'ın dağıtıcı teorisinde çok önemli bir rol oynamaktadır¹²⁴.

Rawls orijinal durumdaki insanların tarafsız ve dürüst şekilde davranacağına inanmaktadır. Dolayısıyla, orijinal durumda olan insanlar yani, toplumda yerlerinin ne olacağını ve sonlarının zengin mi yoksa yoksul mu olacağını bilemediklerinden Maximin sosyal refah fonksiyonunu kabul edeceklerini ileri sürmektedirler. Bu fonksiyonun kişileri çok kötü durumlara karşı koruyan bir sigorta niteliğinde olduğu kabul edilir ve insanların orijinal durumda gelir dağılımının en altında yer alabileceklerinden korktukları için bu en alt seviyenin oldukça yüksek tutulmasını savunacakları ileri sürülmektedir¹²⁵.

Rawls'a göre toplumun refahı toplumda en kötü durumda olanların refahına bağlıdır. Dolayısıyla, toplumun ancak bu kişilerin durumlarının düzeltilmesinden kazançlı çıkacağı, aksi halde daha iyi durumda olanların refahlarının iyileştirmesinden bir kazanç elde edilemeyeceği ileri sürülmektedir. Toplumda daha iyi bir duruma getirilen kişinin refahındaki artışın en kötü durumdaki kişinin refahındaki azalmayı gideremeyeceği kabul edildiğinden¹²⁶, bu yaklaşım çerçevesinde toplumsal refahın artırılması için en kötü durumda olanlara yönelik politikalar uygulanması gerektiği savunulmaktadır.

Daha önce incelenen faydacı yaklaşımda zenginden fakire doğru yapılan transferler herhangi bir maliyete yol açıyorsa bu uygulamanın durdurulması gerekmektedir. Fakat, Rawls'ın yaklaşımında zengine yüklenen maliyetler dikkate

---

¹²³ Thomas M. SCANLON, JR, "Rawls Theory of Justice ", **Universty of Pennsylvania Law Review**, Vol: 121, No:5, May 1973, s. 1020.

¹²⁴ MICHELBAACH- SCOTT-MATLAND-BORNSTEIN, a.g.m., s. 524.

¹²⁵ ROSEN, a.g.e., s. 152.

¹²⁶ Joseph E. STIGLITZ, **Kamu Kesimi Ekonomisi**, Çev: Ömer Faruk BATIREL, 2. Baskı, Marmara Üniversitesi Yayın No: 549, İstanbul 1994, s. 133.

alınmayarak fakir durumda olanların durumu iyileştirilinceye kadar zenginden fakire doğru transfer yapılması kabul edilmektedir¹²⁷.

Rawls'ın sosyal refah fonksiyonunun belli açılardan tartışmalı olduğu kabul edilmektedir. Bunlar¹²⁸;

- Kişinin varsayımsal olan orijinal durumda alabileceği kararların ahlaki açıdan daha üstün olduğu konusunun tartışmalı olduğu kabul edilmektedir. Çünkü, orijinal durumda olan bireyin bencil ve ahlak dışı olan görüşlerine ahlaki bir önem atfedilemez.

- Diğer bir tartışmalı konu ise, Rawls'ın ileri sürdüğü gibi orijinal durumda olan insanların aldıkları kararların ahlaki geçerliliği kabul edilmesi halinde bile rasyonel çıkarların kişileri maximin kriterine yönelteceği kesin olmayan bir durum olarak görülmektedir.

- Diğer eleştirilen bir nokta, toplumda en kötü durumda olanların durumunu biraz iyileştiren fakat çok zengin olan bir kısım insan hariç herkesin durumunu kötüleştiren bir uygulama ortaya çıkması halinde, toplumdaki en kötü durumda olan kişinin durumunun düzeltilmesi gerektiğini ileri süren bu yaklaşımın sezgisel olarak kabul edilemeyeceğidir.

C- Liberteryen Yaklaşım

Liberteryen Yaklaşımı temelde Doğal Haklar Liberteryenleri (Nozick, Rothbarth) ve Ampirik Liberteryenler (Hayek, Friedman) olarak iki gruba ayırarak incelemek mümkündür¹²⁹.

Faydacı ve eşitlikçi yaklaşıma karşı ileri sürülen liberteryen yaklaşımlar uzunca bir süreden beri devam etmekte olup, bu konudaki en kapsamlı çalışma Robert Nozick (1973-1974) tarafından sunulmuştur¹³⁰. Nozick'e göre¹³¹,

a) Eğer bir kişi adalet prensibine uygun olarak bir mal elde ederse o mala

---

¹²⁷ y.a.g.e., 1994, s. 134.

¹²⁸ ROSEN, a.g.e., s. 152-153.

¹²⁹ Ekrem KARAYILMAZLAR-Mehmet Cahit GÜRAN, "Gelir Vergisinde Tarife Yapısı: Adalet ve Etkinlik Temelli Teorik Tartışmalar Çerçevesinde Karşılaştırmalı Bir Analiz", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 60-2, Nisan-Haziran 2005, s. 144.

¹³⁰ SEN, a.g.m., s. 68.

¹³¹ LAMONT, a.g.m., s.1.

sahip olma hakkı vardır,

b) Ayrıca bir kişi adalet prensibine uygun olarak kendisine bir başka kişiden mal transfer ederse o malı kullanmaya hakkı vardır,

c) a ve b deki kurallar dışında kişinin hiçbir mala sahip olma hakkı yoktur.

Nozick'in görüşlerinden anlaşıldığı gibi, bir kişinin normal yollardan elde ettikleri gelirler adildir. Burada önemli olan nokta kişilerin mal edinimlerinde herhangi bir haksızlığa, hileye başvurmamalarıdır. Aynı şekilde adalet prensibine uygun olarak elde edilen bu malların transferi normal bir durum olup, bunun dışında elde edilen malların haksız kazanç olarak ifade edildiğini söyleyebiliriz.

Nozick, gelir dağılımındaki değişimleri haklı göstermek için faydacı yaklaşıma karşı çıkmaktadır. Ona göre geliri kişiler kazanır. Dolayısıyla toplumun yeniden dağıtılacak geliri olmadığından devlet gelirin yeniden dağıtımını yapamaz. Sadece haksız kazançlar devlet tarafından dağıtılabilir. Nozick'in yaklaşımı sosyal refah yaklaşımından toplumun işleyişini sağlamak için iyi kurallar demetinin oluşturulmasına kaymaktadır¹³². Liberteryen yaklaşımın odaksal bileşeni tüm hakların uygulanması yönündedir. Eğer belirli haklarda bozulma veya ihlal varsa adaletin başarısızlığı sözkonusu olup, hak ihlalleri konusunda da hiçbir değişimin söz konusu olamayacağı ileri sürülmektedir¹³³.

Doğal Haklar Liberteryenleri açısından devlet çok sınırlı olmalı ve gelir dağılımına müdahale etmemelidir¹³⁴. Nozick güç kullanımını, hırsızlık ve sahtekarlığı önleme, sözleşmelere uyulmasını sağlama gibi fonksiyonları sınırlı bir minimal devletin varlığını kabul etmekle beraber, fonksiyonları daha geniş bir devlet bazı hakların ihlaline yol açacağı için mazur görülemez olduğunu ileri sürmektedir. Aynı zamanda devlet, sahip olduğu gücünü kullanarak bazı insanların diğerlerine yardım etmesini sağlayamaz¹³⁵. Devlet sadece gayrimeşru yollardan elde edilen gelirin dağılımını yapmalıdır. Devletin hukuken suç sayılan faaliyetlerden elde edilen gelirleri yakaladığında bu gelirleri belirli kriterlere göre dağıtması gerekir ve bu

---

¹³² ROSEN, a.g.e., s. 155.

¹³³ SEN, a.g.m., s. 68.

¹³⁴ KARAYILMAZLAR-GÜRAN, a.g.m., s. 145.

¹³⁵ Yıldız KARAGÖZ, "Liberal Öğretide Adalet, Hak ve Özgürlük", C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 26, No: 267-295, Aralık 2002, s. 291.

durum da gelir dağılımına bir müdahale olarak kabul edilmemektedir¹³⁶. Aynı zamanda vergi, kişinin meşru olarak elde ettiği gelirin bir kısmından yoksun bırakılması anlamına gelmekte olup bir tür hırsızlık sayılacağı ileri sürülmekte ve aynı zamanda kişinin zamanının belirli bir kısmını devlete çalışmaya zorlandığı için kölelik olarak değerlendirilmektedir¹³⁷.

Amprik Liberteryenler devletin gelir dağılımına müdahalesini refah üzerindeki olumsuz etkileri nedeniyle eleştirmektedir. Hayek'e göre özgür bir toplumda kişilerin gelirlerini belirleyen sahip oldukları beceri, gayret ve şanstır. Dolayısıyla sosyal adalet kavramının özgür bir toplumda yerinin olmadığını kabul eder. Hayek, sosyal adalet anlayışının ancak kumanda edilen bir ekonomide olabileceğini ileri sürmektedir. Çünkü, kumanda ekonomisinin olduğu bir toplumda kişilerin içinde buldukları şartlar ve ulaştıkları performans organizatör tarafından belirlenir ve bu belirlemelere göre hak edilen gelir elde edilerek gelir dağılımı belirlenmiş olur¹³⁸.

Hayek'in teorisinin üç temel dayanağı vardır. Bireysel özgürlüğün önceliği, piyasa mekanizmasının önemi ve sosyal adalet kavramının zararlı olduğu iddiasıdır. Hayek, sosyal adaletin gözetilmesinin bireysel özgürlükleri zedelediğini, buna karşın serbest piyasa ekonomisinin yararları yanında bireysel özgürlüğün sağlanması açısından da önemli olduğunu ileri sürmektedir. Bununla birlikte piyasa ekonomisini herkesin istediğini başarması açısından çok fazla imkan tanıyan bir sistem olarak kabul eder¹³⁹.

Diğer bir Amprik Liberteryen olan Friedman da bireysel özgürlükleri savunmakta olup, devletin etkinlik alanının sınırlandırılması gerektiğine inanmaktadır. Dolayısıyla devletin başlıca fonksiyonunun, özgürlüklerin korunması, kanun yapmak ve uygulamasını sağlamak, özel sözleşmelerin uygulanmasını sağlamak, rekabet piyasasının oluşmasını sağlamak olduğunu ileri sürmektedir¹⁴⁰.

Friedman ve Hayek halkın genel huzurunun sağlanması ve yoksulluğa karşı

---

¹³⁶ KARAYILMAZLAR-GÜRAN, a.g.m., s. 144.

¹³⁷ AKALIN, a.g.e., s. 172.

¹³⁸ KARAYILMAZLAR-GÜRAN, a.g.m., s. 145.

¹³⁹ Nicholas BARR, "Social Justice and the State", **The Economics of the Welfare State**, Oxford University Press, 1998, s.46-47.

¹⁴⁰ y.a.g.m., s. 48.

mücadele edilmesi amacıyla devletin kullanabileceği son derece sınırlı yetkiler hariç hiçbir dağıtımsal görevinin olmaması gerektiğini ileri sürmektedirler¹⁴¹. Kısaca, Amprik Liberteryenler geçimlik bir gelir düzeyini garanti eden bir parasal yardım (Negatif Gelir Vergisi) uygulaması ve en az geçim indirimi uygulamasıyla desteklenen genel, düşük ve düz oranlı bir gelir vergisini tavsiye etmektedirler¹⁴².

Netice itibariyle, gerek Doğal Haklar Liberteryenleri gerekse Amprik Liberteryenler devletin gelir dağılımı gerekçesiyle piyasa sistemine müdahalesini doğru bulmamaktadırlar. Doğal Hak Liberteryenleri devletin gelir dağılımına müdahalesini ahlaki bulmazken, Amprik Liberteryenler ise hem ahlaki açıdan hem de toplumun üretkenliğinin düşeceğini ileri sürerek gelir dağılımına müdahaleyi kabul etmemektedirler¹⁴³.

Liberteryen Yaklaşım belli açılardan eleştiri konusu olmaktadır. Çünkü, Liberteryen Yaklaşımında kişisel haklar, sonuçları itibariyle dikkate alınmayabilir. Dolayısıyla, liberalizmin bu versiyonunun gereksinimlerin sosyal sonuçlarına karşı duyarsız kalmakta olduğu ileri sürülmektedir. Bu duyarsızlık liberteryen hakların gerçek sonuçların korkunç durumlar içermesi durumunda sorunlu bir hale geleceğini öngörmektedirler. Mesela, kıtlık bir kişinin liberteryen haklarının bozulmasına yol açmayabilir. Fakat, işsizler gibi yoksullar da sahip oldukları haklar onlara gerekli yiyecek sağlamadığı için sonuç sefalet veya açlık olarak ortaya çıkabilir¹⁴⁴. Bu eleştiri özellikle belli hak ihlallerine yol açacağı için devletin hiçbir müdahalesini kabul etmeyen Doğal Hak Liberteryenleri için söylenebilir. Çünkü, Amprik Liberteryenler yeterli görülme de negatif gelir vergisi, en az geçim indirimi gibi uygulamalarla yoksullara karşı devletin düşük seviyede de olsa müdahale edebileceğini kabul etmişlerdir.

İnsan refahını ve yoksulluğu ihmal eden bir liberteryen teorisinin yeterli bir adalet sağladığını ve özellikle eşitliğin analizi için yeterli bir teori olduğunu ifade etmek oldukça zordur¹⁴⁵. Burada dikkat edilmesi gereken önemli bir husus, insan hayatında bir takım öncelikler olduğunun bilinmesidir. Bu öncelikler hernekadar

---

¹⁴¹ BARR, a.g.m., s. 48.

¹⁴² KARAYILMAZLAR-GÜRAN, a.g.m., s. 150.

¹⁴³ y.a.g.m., s. 146.

¹⁴⁴ SEN, a.g.m., s. 69.

¹⁴⁵ y.a.g.m., s. 69.

kişiler veya toplumlar arası, hatta farklı inançlar açısından değişiklik gösterse de belli açılardan ortak tavır sergileyebilecekleri söylenebilir. Fakat, bir de belli bir noktadan sonra insanın dayanamayacağı yeme, içme gibi bir takım fiziksel önceliklerinin olması söz konusudur. İşte bu halde olan bir insana devlet tarafından müdahale edilmesi durumunda, ihlale uğrayacağı bir hakkının olup olmadığı o kişi için fazla önem taşımayabilecektir.

D- Kollektivist Yaklaşım

Kollektivist yaklaşım çerçevesinde Sosyalizm ve Marksist teori üzerinde durulacaktır. Kollektivist görüşlü yazarlar eşitlik konusunda hem fikir olup, kaynakların ortak kullanımını kabul eder ve devletinde en önemli görevinin bu olduğunu savunurlar. Fakat, sosyalist amaçların piyasa kuralları içinde gerçekleşip gerçekleşmeyeceği konusunda aralarında görüş farklılıkları vardır. Mesela bazı yazarlar, karma ekonomiyi savunurken, Marksistler ise buna karşıdırlar¹⁴⁶.

Farklı yazarlar tarafından farklı ölçülerde önem verilmekle beraber temel ilkelerinin eşitlik, özgürlük ve kardeşlik olduğunu ileri süren sosyalist yaklaşım serbest piyasa ekonomisini bir takım yönlerden eleştirmektedir¹⁴⁷:

- Liberteryenler kişilerin toplumdan önce gelmesi fikrini kabul etmezler. Yani, kişiler kendi menfaatleri peşinde koşarken sosyal amaca da hizmet edecekleri fikrine katılmamaktadırlar.

- Piyasanın demokratik olmadığını kabul eder ve toplumun büyük kısmını etkileyecek olan kararların belli bir azınlık elit kesim tarafından alındığını ileri sürerler. Diğer insanlar ise piyasa güçlerinin keyfi bölüşüme maruz kaldıklarını kabul ederler.

- Piyasanın kişisel ihtiyaçlara göre bir dağılım gerçekleştirmediğini kabul ederek bu nedenle piyasanın adil olmadığını ifade ederler.

- Serbest piyasa kendi kendini düzenleyemediğinden işsizliğe sebebiyet verdiğine ve yoksulluğu ortadan kaldırma becerisine sahip olmadığına inanırlar.

Sosyalistleri uygulamada Liberteryen ve Marksistlerden ayıran en önemli

---

¹⁴⁶ BARR, a.g.m., s. 54.

¹⁴⁷ y.a.g.m., s. 55.

nokta, Refah Devleti'ni kabul etmeleri olmuştur. Tam istihdam ve sosyal hizmetler ikilisi ile gelir dağılımına müdahale etmişlerdir¹⁴⁸.

Marksist düşüncenin temelini, kapitalizmin emeğin sömürülmesine yol açtığı iddiası oluşturmaktadır. Marx, gelir kaynağı olarak sadece emek faktörüne sahip olan kişilerin, kendi zenginliğine sahip olanlar veya üretim araçlarına sahip olanlardan daha az güce sahip olduğuna inanmakta ve bu güç eşitsizliğinin kapitalist toplumlarda kaçınılmaz bir şekilde var olduğuna inanmaktadır. Dolayısıyla, az güce sahip olan küçük bir topluluk emek sahibinden daha çok pay alarak eşitsiz bir dağılım ortaya çıkmış olacaktır¹⁴⁹.

Marxist yaklaşıma göre gelir dağılımının düzenlenebilmesi ve sömürünün ortadan kalkması için özel mülkiyete son verilmesi gerekmektedir. Sosyalizmin ilk aşamasında herkes üretime kattığı değer kadar gelir elde edebilecek, daha sonraki aşamalarda kıtlık sorununun ortadan kalkmasıyla birlikte milli gelirden ihtiyaçları oranında pay alacaklardır. Aynı zamanda, sosyalizme geçişle birlikte kapitalistin payı ortadan kalkacak ve ücretler arasındaki eşitsizliklerin giderileceğine inanılmaktadır¹⁵⁰.

Kollektivist yaklaşım liberteryenler tarafından belli açılardan eleştirilmektedir. Kaynakların eşit bir şekilde ihtiyaçlara göre dağıtılması bireysel özgürlüklerin ihlaline sebebiyet vereceği için Doğal Hak Liberteryenleri tarafından eleştirilmektedir. Amprik liberteryenlerde kollektivist yaklaşımı sadece ihtiyaçların karşılanmasını bir amaç olarak görmelerini ve bu amaca gereğinden fazla önem vermelerini eleştirmektedirler. Bunlar dışında diğer bir eleştiri ise merkezi plana ve devlet mülkiyetine dayandığı için kollektivizm verimsiz olarak görülmektedir¹⁵¹.

Yukarıda anlatılanlardan gelirin yeniden dağılımına ilişkin farklı görüşlerin olduğunu, farklı teorik yaklaşımlarla ortaya konulmaya çalışıldığını anlıyoruz. Burada dikkati çeken önemli bir nokta, özellikle gelirin yeniden dağılımının gerekli olup olmadığı konusunda değer yargılarının ön plana çıkmasıdır. Ayrıca, olaya hangi noktadan bakıldığı da önemli bir husustur. Çünkü, daha çok etkinlik yanlısı olanlar

---

¹⁴⁸ AKALIN, a.g.e., s. 173.

¹⁴⁹ BARR, a.g.e., s. 56-57.

¹⁵⁰ AKALIN, a.g.e., s. 174.

¹⁵¹ BARR, a.g.e., s. 58-60

farklı öneriler sunarken, sosyal refahın artırılmasını savunanlar ise daha farklı öneriler ileri sürmektedirler. Doğal olarak dağıtıcı adalet veya gelirin yeniden dağılımı konusunda farklı dağıtıcı adalet teorileri ortaya çıkmaktadır. Söz konusu teorilerle ulaşılması gereken amaçlar farklılaşabildiği gibi bu amaçlara ulaşılmasında kullanılacak araçlarda haliyle farklılık arz edecektir. Burada tüm araçları ele almadan, sadece çalışma konusu çerçevesinde, farklı teorilerin sosyal devlet anlayışına göre, araç olarak ne tür bir gelir vergisi yapısı önerdiğini aşağıdaki tablodan görebiliriz.

Tablo2: Farklı Sosyal Devlet Anlayışlarına Göre Optimal Gelir Vergisi Yapısı

Özellikler	Doğal Haklar Liberteryenleri	Amprık Liberteryenler	Faydacılar		Rawls		Sosyalist	
Ulaşılmak İstenen Hedef	Etkinlik	Etkinlik-Eşitlik	Etkinlik-Eşitlik		Eşitlik		Eşitlik	
Tarife Yapısı	Düz Oranlı	Düz Oranlı	Düz Oranlı	Artan Oranlı	Düz Oranlı	Artan Oranlı	Düz Oranlı	Artan Oranlı
Negatif Gelir Vergisi	Olmamalı	Geçimlik	Yüksek	Yüksek/ Orta/ Düşük/	Yüksek	Yüksek/ Orta/ Düşük/	Yüksek	Yüksek

Kaynak: KARAYILMAZLAR-GÜRAN, a.g.m., s. 150.

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi farklı yaklaşımlar kendi bakış açılarına göre farklı gelir vergisi yapısı önermektedir. Daha önce de değinildiği üzere sözkonusu yaklaşımların olaya hangi açıdan baktıkları, ileri sürdükleri ve önerdikleri görüşlerin de farklılaşmasına yol açmaktadır. Mesela, Doğal Hak Liberteryenleri etkinlik yanlısı görüşleri ön plana çıkarmak suretiyle düz oranlı bir gelir vergisi yapısı önermekte ve negatif gelir vergisi gibi uygulamalara da yer vermeyerek yoksulluk ve gelir dağılımı konusuna kayıtsız kalmaktadırlar. Amprık Liberteryenler ise etkinlik ve eşitlik bakış açısından yola çıkarak aynı şekilde düz oranlı bir gelir vergisini savunurken yoksulluk konusunda da geçimlik seviyede bir negatif gelir vergisini önermektedirler. Bunun yanında sadece eşitlik bakış açısına sahip olanlarda ise tarife yapısı önerisi farklılaşabilmesine rağmen özellikle gelirin yeniden dağılımı konusuna kayıtsız kalmadıklarını görebilmekteyiz. Sonuçta, farklı yaklaşımların ileri sürdükleri farklı önerilerin temelini, meseleyi hangi bakış açısından değerlendirdikleri oluşturmaktadır.

Gelirin yeniden dağılımı başlığı altında bahsettiğimiz yaklaşımların geçmişte

ve günümüzde farklı toplumlarda farklı şekillerde kısmen de olsa uygulama alanı bulduğunu veya teorik tartışmaların tamamen olmasa da belli açılardan devlet anlayışlarına şekil verdiğini rahatlıkla söyleyebiliriz. Mesela, bazı ülkeler serbest piyasa ekonomisine daha çok önem vererek, sosyal politikaları göz ardı ederken, diğer bazı devletler ise daha çok sosyal devlet anlayışı çerçevesinde sosyal politikalara önem veren bir politika anlayışı benimsemektedirler. İşte burada devlet olarak öncelikli amacın ne olduğu konusu politika tercihlerinin belirlenmesinde etkili olmaktadır.

Farklı ülkelerin öncelikli amaçlarına uygun olarak izledikleri politikalar zamanla ülkelerin gelirin yeniden dağılımı konusundaki toplumsal bakış açılarının da belirlenmesinde önemli rol oynamaktadır. Mesela ABD’de zenginden fakire doğru gelir dağılımı daha sınırlıdır. Bunun sebebi eşitsizliğin kaynağının farklı olduğuna olan inançtır. Amerikalıların çoğu yoksulluğun kaynağını kötü şans ve sosyal adaletsizlikten ziyade, gayret eksikliğine bağlarlar. Amerikalılar zenginlik ve başarının, kişisel kabiliyetlerin, çabanın ve girişimciliğin bir sonucu olduğuna inanırlar. Avrupalılar ise yoksulluğu şanssız insanların içine düştüğü bir tuzak olarak algılamaktadırlar¹⁵².

World Values Survey’ye göre Avrupalıların % 40’ ına oranla Amerikalıların %71’indeki olan inanç insanların yeterli çabayı gösterdikleri takdirde onların da zengin olabileceği yönündedir. Bunun yanında Avrupalılar şansın gelir ve başarının kaynağı olduğuna %25’ e %16 gibi bir oranla daha fazla inanmaktadırlar¹⁵³.

Amerikalılar Avrupalılardan daha çok fakirlerin tembel olduğuna inanırlar ve piyasanın adil olduğunu kabul etmektedirler. Fakat, Avrupalılar daha fazla yeniden dağılım ve devlet müdahalesini tercih etmektedirler. Amerikalıların eşitsizliğe karşı Avrupalılardan daha toleranslı oldukları gözlemlenmektedir¹⁵⁴.

Hem harcamalar hem de bütçenin gelir yanına bakıldığında yeniden dağıtım çabaları ve fakirlerin desteklenmesinin ABD’de Avrupa’dan çok daha düşük olduğu

---

¹⁵² Alberto ALESINA-George-Marios ANGELETOS, Fairness and Redistribution: US versus Europe, **Harvard Institute of Economic Research (HIER)**, Discussion Paper Number: 1983, 2002, s. 2.

¹⁵³ y.a.g.m., s. 2.

¹⁵⁴ y.a.g.m., s. 29.

görülmektedir. Avrupa’da sosyal harcamalar Amerika’dan daha geniştir¹⁵⁵. Amerika ve Avrupa arasındaki yeniden dağıtım politikaları açısından en büyük fark fakirlerin desteklenmesine dayanır. Örneğin Amerika’da eğer bir kişi hasta, yaşlı veya iş kazası geçirmişse doyurucu bir maaşa sahip olabilmektedir, buna rağmen yine fakirse daha fazla destek alamayacağı ileri sürülmektedir¹⁵⁶.

V- GELİR DAĞILIMININ DÜZENLENMESİNİN AMACI VE ÖNEMİ

Burada öncelikle değinilmesi gereken konu, gelir dağılımına bir müdahalenin veya gelir dağılımında bir düzenlemeye gidilmesinin ihtiyaç olup olmadığı meselesidir. Daha öncede belirttiğimiz gibi böyle bir müdahalenin günümüzde artık gerekli olduğu fikri kabul edilmektedir. Çünkü, piyasa ekonomisi kendi haline bırakıldığı zaman adil olmayan bir gelir dağılımı tablosu ortaya çıkacağı ve bunun sonucunda da toplumsal bir huzursuzluğun meydana geleceği ileri sürülerek, sosyal barışın, refah devletinin ve iktisadi kalkınmanın ön şartı olarak adil bir gelir dağılımının sağlanması gerektiği kabul edilmektedir¹⁵⁷.

Gelir dağılımının düzenlenmesinde devlet müdahalesinin gerekliliğine değindikten sonra ikinci bir mesele de adil gelir dağılımının ne olması gerektiği konusudur. Çünkü, adil gelir dağılımının ne olması gerektiği konusu subjektif değer yargılarına bağlı olması ve bunun yanında iktisadi analiz ve diğer teknik yöntemlerle ölçülmesi çok zor olan bir meseledir¹⁵⁸. Fakat, adil gelir dağılımının ne olması gerektiği konusunda her yerde ve her zaman kabul edilen ortak bazı normlar bulunmaktadır. Mesela, çocukların sütsüz bırakılmaması, ihtiyaçlara bakılması ve fakirliğin kontrol altına alınması gibi konularda toplumsal ortak bir değer yargısı oluşmaktadır¹⁵⁹. Sonuçta, toplumsal değer yargıları dinamik bir nitelik taşımakla beraber belli bir toplumda ve belli bir zamanda genellikle adaletli olduğu kabul edilen bir dağılım düzeyi mevcuttur¹⁶⁰.

Özellikle gelişmiş ve gelişmekte olan piyasa ekonomilerinde üretim malları

---

¹⁵⁵ y.a.g.m., s. 5.

¹⁵⁶ y.a.g.m., s. 29.

¹⁵⁷ Şerafettin AKSOY, **Kamu Maliyesi**, Filiz Kitabevi, İstanbul 1991, s. 77.

¹⁵⁸ Halil NADAROĞLU, **Kamu Maliyesi Teorisi**, Beta Basım Yayım, 10. Baskı, İstanbul 1998, s. 117.

¹⁵⁹ Richard A. MUSGRAVE, **Kamu Maliyesi Teorisi**, Çev: Orhan ŞENER-Yaşar METHİBAY, Asil Yayın Dağıtım, Ankara 2004, s. 21.

¹⁶⁰ NADAROĞLU, a.g.e., s. 117.

ve parasal sermayeyi elinde bulunduran girişimcilerin gelirlerinin yüksek olmasına karşın, bağımlı çalışan ve küçük serbest meslek sahibi olan geniş halk kitlelerinin geliri düşük seviyededir. Dolayısıyla, alt gelir gruplarının ortalama ve marjinal tüketim eğilimlerinin marjinal tasarruf eğilimlerine oranla yüksek olması bu geniş halk kitlesinin servet birikimini engellemektedir. Sonuçta, düşük gelir, düşük servet, yeniden düşük gelir kısır döngüsü sürekli hale gelmektedir. Dolayısıyla, yeniden dağılım vasıtasıyla bir takım tedbirler alınmadığı takdirde servet belli grupların elinde toplanmaktadır¹⁶¹.

Gelir dağılımının düzenlenmesiyle hızlı kalkınma, sosyal, iktisadi ve siyasal gelişme amaçları arasında bir paralellik bulunmaktadır¹⁶². Adil bir gelir dağılımının oluşturulması sosyal huzur ve barışın sağlanması için son derece önemli olup, bunun yanında ekonomik ve siyasal açıdan da önem taşıyan bir konudur. Dolayısıyla, gelir dağılımının düzenlenmesindeki temel amaçları sosyal, ekonomik ve siyasal amaç olarak üç temel başlık altında ele alabiliriz.

A- Sosyal Amaç

Herhangi bir toplumda ortaya çıkan gelir dağılımı, her aşamada kendi toplumsal dokusunu da meydana getirmektedir. Dolayısıyla, gelir dağılımının aşırı bozuk olduğu dönemlerde ortaya çıkan toplumsal kriz nasıl bir sosyal doku oluşturmaktaysa, gelir dağılımının adil olduğu dönemlerde ise ortaya çıkan toplumsal barış ve huzurda aynı şekilde bir başka sosyal doku meydana getirir. Ortaya çıkan bu iki doku arasındaki temel fark, birincisinde meydana gelen sosyal doku patlayıcı ve saldırgan özellikler taşırken, ikinci durumda ortaya çıkan sosyal doku ise daha uysal ve uzlaşmacı bir özellik taşımaktadır¹⁶³. Bu nedenle gelir dağılımının düzenlenmesinde öncelikli olarak sosyal amacın dikkate alınması son derece önem arz etmektedir. Çünkü, çeşitli toplumlarda yaşanan sosyal patlamalar öncesi dikkati çekecek oranda gelir farklılıklarının olduğu bilinmektedir¹⁶⁴. Herhangi bir ülkede toplumsal barış ve huzur ortamının sağlanması öncelikli olarak sosyal amaçlar

---

¹⁶¹ DPT, a.g.e., s. 68.

¹⁶² Erdoğan ALKİN, "Para ve Maliye Politikalarının Gelir Dağılımına Etkisi", **Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti**, Acar Matbaacılık, İstanbul 1989, s. 15.

¹⁶³ İzzettin ÖNDER, "Para ve Maliye Politikalarının Gelir Dağılımına Etkisi", **Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti**, Acar Matbaacılık, İstanbul 1989, s. 23.

¹⁶⁴ Ömer A. AKSU, **Gelir ve Servet Dağılımı**, İ.Ü Basımevi, İstanbul 1993, s. 38.

arasında yer almaktadır. Bu ortamın korunması ise, büyük ölçüde gelirin adil bir şekilde dağılmasına ve asgari gelir düzeyinin belli bir seviyenin altına düşmemesine bağlıdır¹⁶⁵. Adam Smith, fertlerinin fakir ve sefil olduğu hiçbir toplumun gelişemeyeceğini ve mutlu olamayacağını belirterek, toplumdaki tüm bireylerin halk içerisine utanmadan çıkabileceği bir gelir elde etmeleri gerektiğini savunmuştur¹⁶⁶. Hemen hemen bütün ülkelerde gelir dağılımının düzenlenmesinin öncelikli amacı olarak asgari yaşama seviyesinde herkese asgari gelir hakkı ilkesi görülmektedir. Asgari bir gelir talebi, genellikle kamu vicdanında yerine getirilmesi gereken bir kural ve anayasal anlamda bir ilkedir. Bu ilke ile asgari yaşam seviyesinde¹⁶⁷ herkese uygun asgari gelirin sağlanması istenmektedir. Bu noktada insanın, insan olma gururu ve hakkının zedelenmemesi açısından eşit olduğu kabul edilir. Bu yöndeki düşünce ve talepler bugüne kadar itirazsız dile getirilmiştir¹⁶⁸.

Elde edilen gelir, kişilerin toplumda insanca yaşamaları bir yana temel gereksinimlerini karşılamaya yetecek seviyede değilse sosyal huzursuzluk yaygınlaşır, hırsızlık, ahlaksızlık ve suçluluk oranı artma eğilimi gösterir¹⁶⁹. Bunun yanında günümüzde yoksulluğun terörizme yol açtığı çok geniş bir kesim tarafından kabul edilmekte olup, yoksulluk ve kötü ekonomik durumun terörizmin açıklanmasında en önemli faktör olduğu ileri sürülmektedir¹⁷⁰.

Toplumsal refah artışı için de gelir dağılımının düzenlenmesi son derece önem arz etmektedir. Yüksek gelirli gruplardan alt gelir gruplarına yönelik yapılacak olan her gelir transferi Marjinal Fayda Teorisine göre toplumsal refahı arttıracaktır¹⁷¹. Çünkü, alt gelir gruplarının veya yoksulların eline geçen fazladan bir birim para yüksek gelirli kişilerin eline geçen bir birim paradan daha fazla refah artışı sağlayacaktır¹⁷². Bu şekilde izlenen bir politika ile alt gelir gruplarına yönelik her

---

¹⁶⁵ DPT, a.g.e., s. 68.

¹⁶⁶ UNDP, **Human Development Report 2005**, s.52.

¹⁶⁷ Asgari yaşam seviyesi genel anlamda fiziki ve kültürel iki farklı kavramı içermektedir. Fiziki asgari yaşam seviyesi genelde, beslenme, elbise, barınma gibi ihtiyaçların karşılanması olarak sınırlandırılabilmesine karşın kültürel asgari yaşam seviyesinde bu şekilde bir sınırlamaya gidilmesi oldukça zordur. Çünkü, kültür sistemlerindeki farklılıklar ve bu farklılıkların dinamik yapısı yani zamanla değişmesi kavramın sınırlandırılmasını zorlaştırmaktadır.

¹⁶⁸ AKSU, a.g.e., s. 34.

¹⁶⁹ DİNLER, a.g.e., s. 281.

¹⁷⁰ Alberto ABADIE, "Poverty, Political Freedom, and the Roots of Terrorism", **Harvard University and NBER**, 2004, s. 1.

¹⁷¹ TÜRK, a.g.e., s.286.

¹⁷² Marjinal Fayda Teorisine göre: gelir arttıkça gelirin son birimine atfedilen değer azalacaktır.

birim gelir artışı toplumun geri kalan kısmına bir maliyet yükleyebilir¹⁷³ buna karşılık meydana getireceği sosyal fayda yüksek olacaktır¹⁷⁴.

B- Ekonomik Amaç

Gelir dağılımının düzenlenmesinin en önemli nedenlerinden birisi ekonomik amaçla ilgilidir. Piyasa ekonomisinin işleyişi arz-talep ve fiyat mekanizmasına bağlı olduğundan ekonomik açıdan belli bir satın alma gücüyle desteklenmeyen talep bir anlam ifade etmemektedir¹⁷⁵. Dolayısıyla uygun bir gelir dağılımı sağlanmadıkça toplumdaki bireyler gerçek talebini ne kamusal ne de özel mal ve hizmetler için açıklayabileceklerdir. Sonuçta, uygun olmayan bir gelir dağılımı neticesinde gerçek talebin seviyesi kaynakların etkin kullanımını olumsuz yönde etkileyecektir¹⁷⁶. Ayrıca, ekonomik istikrarın sağlanması açısından da gelir dağılımının düzenlenmesi önem taşımaktadır. Çünkü, gelirin adil dağıldığı bir ekonomide yatırım-tasarruf dengesi sağlanır. Aksi halde, eşitsizliğin bulunduğu bir ekonomide yatırım-tasarruf dengesi bozulur, dolayısıyla piyasalarda istikrarsızlık meydana gelir¹⁷⁷.

Gelir dağılımı ile ekonomik büyüme arasında bir bağ olup, eşitsizliğin yüksek olduğu toplumlarda ekonomik büyüme yavaşlamaktadır¹⁷⁸. Dolayısıyla, gelir dağılımının düzenlenmesindeki bir diğer ekonomik amaç da ekonomik büyümenin gerçekleştirilmesine yöneliktir. Örneğin, gelir eşitsizliğinin yüksek olduğu toplumlarda özellikle zenginlerin talebi sayesinde lüks malların ithalatı artarak ödemeler dengesinin bozulması dolayısıyla ekonomik büyümenin olumsuz yönde etkilenmesi söz konusu olmaktadır¹⁷⁹.

Yukarıda belirtilenler dışında gelir dağılımının düzenlenmesinde ekonomik açıdan dikkate alınması gereken başka bir takım hususlar da vardır¹⁸⁰:

- Yüksek gelir eşitsizliği eğitimdeki ilerlemeyi yavaşlatarak beşeri sermaye ve ekonomik büyüme oranını azaltır. Çünkü, eşitsizliğin yüksek olduğu durumlarda

---

¹⁷³ UNDP, 2005, a.g.e., s. 53.

¹⁷⁴ TÜRK, a.g.e., s.286.

¹⁷⁵ AKSOY, a.g.e., s. 485.

¹⁷⁶ MUSGRAVE, a.g.e., s. 21.

¹⁷⁷ TÜRK, a.g.e., s. 287.

¹⁷⁸ Alberto ALESINA-Dani RODRIK, "Distributive Politics and Economic Growth", **The Quarterly Journal of Economics**, MIT Press, Vol: 109, No: 2, 1994, s. 478.

¹⁷⁹ CORNIA, a.g.m., s. 17.

¹⁸⁰ y.a.g.m., s. 17.

devlet elit kesimin vergilendirilmesinde yetersiz kalabilir. Dolayısıyla, kamusal harcamalar düşük seviyede gerçekleşip, harcamaların finansmanı belli sayıda insan üzerine yüklenecektir.

- Gelirin adaletsiz dağılımı makroekonomik istikrarsızlık ve yabancı sermayenin caydırılması yoluyla borç servisi problemlerine neden olabilir. Devletin, özellikle yüksek gelirli gruplardan vergiler yoluyla gerekli finansman kaynağını sağlayamaması ülkenin borç kısır döngüsü içine girmesine neden olabilir.

- Yüksek ücret farklılıkları çalışma arzusunu azaltır ve denetim maliyetini artırır. Burada dikkat edilmesi gereken önemli bir nokta çalışma arzusunun azalmasının, emek verimliliğinde bir düşme meydana getirmesidir. Emek geliri elde edenler düşük ücret elde ediyorlarsa ve verimliliklerini arttırdıklarında ücretlerinde anlamlı bir değişiklik meydana gelmiyorsa bu konuda pasif kalarak düşük verimle çalışmaya devam ederler¹⁸¹.

C- Siyasal Amaç

Gelir dağılımının düzenlenmesine yönelik iktisat politikalarını başta hükümet olmak üzere siyasi karar birimleri yerine getirmektedir¹⁸². Dolayısıyla, siyasi karar alma mekanizmasının etkin bir şekilde işletilmesi ve bir takım yetkilerin devri söz konusudur. Bu nedenle, bireylerin seçme ve seçilme haklarını serbestçe kullanmalarına imkan verilmelidir¹⁸³.

Gelir dağılımında ortaya çıkan aşırı eşitsizlikler siyasi meşruluğu zayıflatır ve kurumları yozlaştırır. Ayrıca, gelir dağılımındaki dengesizlikler siyasi açıdan da sık sık eşitsizlikler meydana getirir. Mesela, fakir insanlar veya alt gelir gruplarında yer alanlar siyasi açıdan seslerini fazla yükseltmedikleri için dezavantajlı durumdadırlar. Bunun yanında gelir dağılımında adaletsizliğin olduğu ülkelerde politik kurumlar elit tabakanın çıkarlarının sürdürülmesine araç olarak kullanılmaktadır. Böylece, gerek alt gelir gruplarının siyasi sürece katılamamasının gerekse politik kurumların elit tabakanın çıkarlarına hizmet etmesinin demokrasinin gelişmesini engelleyeceği ve devletin çökmesine dahi yol açabileceği ileri

---

¹⁸¹ ALKİN, a.g.e., 1989, s. 17.

¹⁸² DPT, a.g.e., s. 71.

¹⁸³ MUSGRAVE, a.g.e., s. 23.

sürülmektedir¹⁸⁴. Dolayısıyla, gelir dağılımındaki eşitsizliklerin giderilmesi siyasi açıdan son derece önem taşımaktadır. Çünkü, bireylerin seçme ve seçilme haklarını kullanabilmesi yani siyasi olarak seslerini çıkarabilmelerinin gelirin adil bir şekilde dağılımıyla doğru orantılı olduğunu söyleyebiliriz. Aynı zamanda, bir toplumda seçme ve seçilme hakkının tam anlamıyla kullanılması da siyasi karar alma mekanizmasının etkin bir şekilde işlemlerini sağlayacaktır. Aksi takdirde, siyasi karar alma mekanizmasının etkin bir şekilde işlemediği ve siyasi istikrarsızlığın olduğu ülkelerde, belli bir elit kesim geniş halk kitlelerinden daha fazla menfaat elde edecektir.

Özellikle, gelir dağılımında göreceli olarak belli bir dengenin sağlandığı gelişmiş ülkelerde siyasi karar alma mekanizmasının daha etkin işlediğini ve siyasi istikrarın sağlandığını görmekteyiz. Ayrıca, bu ülkelerdeki siyasi kurumlar, gelir dağılımının daha bozuk olduğu az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere oranla etkin bir şekilde işlemektedir. Neticede, siyasi bir takım amaçlar için gelir dağılımının düzenlenmesi önemli olan bir konudur.

VI- GELİR DAĞILIMINDA EŞİTSİZLİĞE YOL AÇAN TEMEL FAKTÖRLER

Gelir dağılımını etkileyen ve bu konuyu ekonomik bir sorun haline getiren bir çok faktör bulunmaktadır. Bu faktörlere bağlı olarak gelir dağılımı eşit veya eşit olmayan bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Ortaya çıkan gelir dağılımı kimilerine göre adil, kimilerine göre az adil ve bazılarına göre daha az adil olarak kabul edilmektedir¹⁸⁵.

Gelir dağılımını etkileyen faktörlerin çokluğu bu konuda bir sınıflandırma yapmayı zorlaştırmaktadır. Çünkü, bazı faktörler yapılacak olan herhangi bir sınıflandırmada birden çok başlık altında incelenebilme niteliğine sahiptir. Örnek vermek gerekirse, diğer faktörler başlığı altında incelenen küreselleşme ve alt başlıkları olan ticari ve finansal liberalizasyonlar gibi faktörlerin aynı zamanda makro düzeyde ekonomik faktörler başlığı altında incelenmeleri pekala mümkün gözükmektedir. Dolayısıyla, konunun daha iyi anlaşılabilmesi için bu faktörleri

---

¹⁸⁴ UNDP, 2005, a.g.e., 54.

¹⁸⁵ MUSGRAVE, a.g.e., s. 21.

temelde, yapısal faktörler, ekonomik faktörler¹⁸⁶ ve diğer faktörler başlıkları altında inceleyebiliriz. Burada şunu söylemeliyiz ki; incelenecek olan faktörlerin bazıları öteden beri üzerinde durulan ve geleneksel faktörler olarak da adlandırılırken, küreselleşme, teknolojik gelişme gibi faktörler ise yeni gelişmelerin ortaya çıkardığı faktörler olarak gösterilmektedir¹⁸⁷.

A- Yapısal Faktörler

Gelir dağılımında adaletsizliğe yol açan en önemli faktörler arasında yer alan yapısal faktörler etkileri açısından ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre farklılık gösterebilmektedirler. Sözkonusu bu yapısal faktörler toprak ve servetin dağılımı, miras ve eğitim gibi ana başlıklar altında incelenebilir.

1- Toprak ve Servetin Dağılımı

Toprak ve servetin dağılımı gelir dağılımında eşitsizliğe yol açan en önemli geleneksel faktörler arasında yer almaktadır. Toprak mülkiyetinin dağılımında büyük adaletsizlikler olan ülkelerde büyük toprak sahipleri toprağı kiraya vererek büyük rantlar elde etmektedirler. Ülkemiz gibi toprak reformu yapılmamış ülkelerde kırsal kesimde yaşayanların önemli bir kısmı toprağı olmayanlardan oluşmaktadır¹⁸⁸. Örneğin, Latin Amerika, Filipinler, Doğu ve Güney Afrika gibi ülkelerde sömürgeci otoriteler tarafından köylülerin kovularak topraklarına zorla el konulması ve toprağın belli ellerde toplanması gelir eşitsizliğine yol açan önemli bir faktördür¹⁸⁹.

Toprağın yüksek oranda toprak ağalarının eline geçmesi tarımsal ürünlerin büyük kısmının bu gruplar tarafından paylaşılması ve dolayısıyla gelir eşitsizliğinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Aynı zamanda bu durum, kırsal emek ücretinin ve bu sayede asgari ücretin düşmesine yol açmaktadır. İlaveten, uzun dönemde, küçük toprak sahiplerinin başarabilecekleri tarımsal büyümeden daha düşük bir tarımsal büyüme gerçekleşerek yoksulluk ve gelir eşitsizliği devam eder¹⁹⁰. Toprak

---

¹⁸⁶ Orhan ŞENER, **Kamu Ekonomisi**, Baskı: 5, Beta Basım Yayım, İstanbul 1996, s. 17.

¹⁸⁷ Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz. Giovanni Andrea CORNIA-Julius COURT, "Inequality, Growth and Poverty in the Era of Liberalization and Globalization", **UNU/WIDER**, Policy Brief, No: 4, 2001, s. 1-40.

¹⁸⁸ DİNLER, a.g.e., s. 280.

¹⁸⁹ Giovanni ANDREA CORNIA, "Liberalization, Globalization and Income Distribution", **UNU/WIDER Working Paper**, No: 157, 1999, s. 9.

¹⁹⁰ CORNIA, a.g.m., s. 9.

dağılımından kaynaklanan gelir eşitsizliği için alınması gereken bir takım tedbirler vardır. Bunların en önemlileri; gelir dağılımını doğrudan etkileyen toprak reformunun yapılması, tarımda verimlilik ve yeni teknolojilerin kullanılması ile ilgili tarımsal nüfusun eğitilmesidir¹⁹¹. Toprak reformunun özellikle tarım yoğun ekonomilerde Gini Katsayısını 8 puan kadar düşüreceği tahmin edilmektedir. Ayrıca tarım reformunun, kırsal kesimde beşeri sermayeyi arttırarak ve kentteki asgari ücreti yükselterek genel ücret eşitsizliğinin azaltılmasına yol açacağı ileri sürülmektedir. Örneğin, Çin, Güney Kore, Tayvan ve Vietnam gibi ülkelerde yapılan toprak reformu gelir eşitsizliğinde keskin bir azalma meydana getirmiş, ayrıca, verimlilik artmış ve hızlı bir büyüme gerçekleşmiştir¹⁹².

Ülkemiz de dahil olmak üzere gelişmekte olan ülkelerde, gelir dağılımının gelişmiş ülkelere oranla daha bozuk olması, tarım kesiminin ekonomideki ağırlığını koruması ve nüfusun büyük kesiminin tarım sektöründe yer almasıyla yakından ilgilidir. Gelişmiş ülkelerde uyguladıkları sosyal politikalar yanında ücretli kesimin payının yükseltilmesi ve firmaların halka açılmasıyla servetin alt ve orta gelir gruplarına yayılması gelir dağılımının düzenlenmesinde önemli bir rol oynamıştır¹⁹³.

Gelir dağılımında adaletsizliğe neden olan önemli bir faktör de servet dağılımındaki adaletsizliktir¹⁹⁴. Gelir ve servet dağılımı arasında sıkı bir karşılıklı ilişki bulunmaktadır¹⁹⁵. Bir ülkede belli gruplar çok büyük gelirler elde ederken, büyük bir kesim ise sadece hayatını idame ettirecek gelire sahipse yeni oluşacak servetin tümüne yakın bir bölümü yüksek gelirli gruplar arasında paylaşılacaktır¹⁹⁶. Servetin gelir getirici özelliği dikkate alındığında bir ülkedeki servetin büyük kısmının küçük bir grup tarafından kontrol edilmesi durumunda gelir dağılımı alt gelir grupları aleyhine bozulacaktır.

Özellikle gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde üretim malları ve parasal sermayeyi elinde bulunduran işletme sahipleri yüksek gelir elde ederken, bunlara

---

¹⁹¹ MIYNAT, a.g.e., s. 76.

¹⁹² Giovanni Andrea CORNIA-Julius COURT, "Inequality, Growth and Poverty in the Era of Liberalization and Globalization", UNU/WIDER, Policy Brief, No: 4, 2001, s. 27.

¹⁹³ İbrahim Güran YUMUŞAK-Mahmut BİLEN, "Gelir Dağılımı-Beşeri Sermaye İlişkisi ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme", K.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl: 1, Sayı: 1, 2000, s.79.

¹⁹⁴ Erdoğan ALKİN, "Gelir Dağılımı Neden Düzeltilemiyor", Dünya Gazetesi, 19.11.2003.

¹⁹⁵ Sait DİLİK, Servetin Geniş Kitlelere Yayılması, A.Ü. S.B.F. Yayınları, No: 391, Ankara 1976, s. 94.

¹⁹⁶ y.a.g.e., 94-95.

bağlı çalışan ve küçük serbest meslek sahibi olan geniş bir halk kitlesinin geliri nispeten çok düşük kalmaktadır. Dolayısıyla, yüksek gelirli grupların gelirleri genellikle emek dışı faktörlerden oluştuğundan servetin giderek artması söz konusudur¹⁹⁷. Başlangıçta sosyal politikalar gelir dağılımını düzeltmeye yönelik değilse, yıllar boyunca önemli bir servet dağılımı adaletsizliği ortaya çıkmaktadır. Bu adaletsizlik de sonuçta gelir dağılımını bozarak kırılması zor bir kısır döngü meydana getirmektedir¹⁹⁸.

2- Miras

Gelir dağılımı açısından kazanılmış gelirler kadar kazanılmamış gelirler de önem arz etmektedir. Miras sadece parasal değil aynı zamanda genetik ve kültürel miras olarak da değerlendirilmelidir¹⁹⁹. Şüphesiz parasal servetin yanında aynı zamanda beşeri sermaye de miras olarak gelecek nesillere aktarılabilir. Beşeri sermayenin miras olarak bırakılması genetik bir olgudur. Bazen, yetenek düzeyi yüksek olan anne ve babanın çocukları da yüksek yeteneklere sahip olabilir²⁰⁰.

Özellikle geleneksel toplumlarda nesiller arası miras yoluyla geçen zenginlik gelir eşitsizliğinin belirlenmesinde beşeri sermayeden daha fazla öneme sahiptir. Mesela, bazı geleneksel toplumlarda arazinin paylaşılmasında ailenin ilk çocuğu paylaşımından en büyük payı alırken, bazı toplumlarda kadınlara ayrıcalıklı davranılarak gelir eşitsizliği meydana getirilmektedir. Bazı toplumlarda sadece gerçek servet değil aynı zamanda sosyal statü de sosyal sermaye olarak miras bırakılmaktadır. Sosyal sermaye aile ismi, bu ismin prestiji, aile bağları gibi unsurlardan oluşmaktadır²⁰¹. Dolayısıyla, bu unsurlar bireylere bir takım avantajlar sağlayarak daha fazla gelir elde etmelerine imkan sağlamaktadır.

Genellikle, çok varlıklı olanların gelecek kuşaklara bu varlıklarını miras olarak bırakmalarından dolayı, miras unsurunun gelir dağılımı analizlerinde dikkate alınması gerekmektedir. Aksi takdirde, gelir dağılımı analizleri eksik olacaktır²⁰².

¹⁹⁷ DİLİK, a.g.e., s. 95.

¹⁹⁸ ALKİN, a.g.m., **Dünya Gazetesi**, 19.11.2003.

¹⁹⁹ Ramazan SARI, **Gelir Dağılımı ve İstihdam (Bolu İl Gelişme Planı)**, 2004, s. 58.

²⁰⁰ BAŞOĞLU-ÖLMEZOĞULLARI-PARASIZ, a.g.e., s. 192.

²⁰¹ Vito TANZI, "Fundamental Determinants of Inequality and the Role of Government", **IMF Working Paper**, No: 98/178, 1998, s. 9.

²⁰² SARI, a.g.e., s. 58.

3- Eğitim

Eğitim, bireylere bilgi ve beceri kazandırma ve bireyin topluma uyumunu sağlama süreci olup, insanların bilgilerini, becerilerini, bedeni, fikri ve ahlaki yetenekleri gibi özelliklerini geliştirmek için yapılan çalışmaların tümü olarak adlandırılır. Geniş anlamda her türlü eğitim faaliyetlerini kapsarken dar anlamda okullarda verilen eğitimi içermektedir²⁰³.

Eğitim, ekonomik ve sosyal açıdan önemli pozitif dışsallıklara sahip bulunmaktadır. Ekonomi bireyin eğitim artışına paralel olarak daha iyi işlemeye başlar ve artan eğitim sayesinde gelişen teknolojiye ayak uydurmak kolaylaşır. Ayrıca, eğitim seviyesinin yükselmesiyle toplumdaki suç oranı arasında ters yönlü bir ilişki mevcuttur. Yani, eğitim seviyesinin artmasıyla toplumdaki suç oranı azalarak sonuçta adalet ve iç güvenlik hizmetlerine daha az harcama yapılması yönünde ekonomiye katkıda bulunur²⁰⁴.

Bir sosyal sınıftan diğerine geçişi sağlayan en önemli etkenlerden bir tanesi eğitimidir. Çünkü, eğitim yoluyla birey vasıf ve becerilerini arttırarak hem moral açısından tatmin olma hem de rekabetçi bir ortamda nitelikli bir iş bulabilme imkanına kavuşmuş olur²⁰⁵. Eğitim, ücret farklılıklarını belirleyen en önemli faktörlerden bir tanesidir. Eğitilmiş emeğe olan talep, emek arzının üzerinde artış gösterdiğinde, eğitilmiş emek ile eğitimsizler arasında ücret farklılıkları meydana gelmektedir²⁰⁶. İlave eğitim, kişiye işgücü piyasasında katma değeri daha yüksek bir iş bulma imkanı vermektedir²⁰⁷.

Yüksek gelir ve zenginlik yüksek eğitim imkanlarıyla yakından ilişkilidir²⁰⁸. Babaların meslekleriyle çocukların gelir düzeyleri arasında yakından bir ilişki bulunmaktadır. Çeşitli ülkelerde yapılan araştırmalar neticesinde gelir düzeyi yüksek olan kişilerin babalarının yüksek düzeyde yönetici veya üst gelir gruplarında yer

²⁰³ Nazım ÖZTÜRK, “İktisadi Kalkınmada Eğitimin Rolü”, *Sosyo Ekonomi Dergisi*, Yıl: 1, Sayı: 1, 2005, s. 30.

²⁰⁴ y.a.g.m., s. 34.

²⁰⁵ Fatih TÜRKMEN, **Eğitimin Ekonomik ve Sosyal Faydaları ve Türkiye’de Eğitimin Ekonomik Büyüme İlişkisinin Araştırılması**, DPT Uzmanlık Tezleri, No: 2655, Eylül 2002, s. 50.

²⁰⁶ Nejla ADANUR AKLAN, “Dünyada ve Türkiye’de Gelir Dağılımı ve Gelir Dağılımını Etkileyen Faktörler”, <http://iktisat.uludag.edu.tr/dergi/11/05-nejla/05-nejla.htm>

²⁰⁷ TÜRKMEN, a.g.e., s. 46.

²⁰⁸ Rehman SOBHAN, “A Macro Policy for Poverty Eradication through Structural Change”, *UNU/WIDER Discussion Paper*, No: 2005/03, 2005, s. 3.

aldıkları gözlemlenmiştir²⁰⁹. Ayrıca, eğitim hizmetlerinden yüksek gelirli gruplar daha fazla yararlanma imkanına sahiptir. Örneğin, özel eğitim kurumlarından zengin aile çocukları daha fazla yararlanma imkanına sahipken alt gelir grubuna mensup başarılı ve yetenekli kişilerin özel eğitim imkanını kullanamaması gelir dağılımında bozulmaya neden olmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin çoğunda fakirlerin karşılaştığı en önemli sorunlardan birisi yerel ve kentsel bölgelerdeki eğitim kalitesinin ayrılması ve bunun artan eşitsizliğe neden olmasıdır. Ayrıca, bu tip toplumlarda özel eğitim imkanı ve yurtdışı eğitim alan elit kesim yanında yeterince desteklenmeyen kamusal eğitim alan kesimler arasında eşitsizlik artmaktadır²¹⁰. Buna karşılık, gelişmiş ülkelerde eğitim kalitesi aynı düzeyde tutularak ve düşük gelir gruplarında yer alsalar bile yetenekli kişilere gerekli eğitim imkanı tanınarak, bu kişilerin hem yüksek gelir elde etmeleri hem de üst sosyal sınıflara geçmeleri sağlanarak, gelir dağılımı açısından eğitimin olumlu rolü korunmuş olmaktadır²¹¹.

Eğitim, kişinin gelecekte elde edeceği ücretin tek belirleyicisi olmamakla beraber eğitim düzeyi ile gelir arasında paralel bir ilişki vardır. Bu nedenle, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler öncelikli olmak üzere tüm ülkelerin kalkınmalarının gerçekleştirilmesinde ve milli gelirin adil paylaşımında eğitim önemli rol oynamaktadır²¹². Eğitim yatırımları ve eşitsizlik arasındaki ilişki iyi bir şekilde kurulmalıdır. Mesela, okula kaydolma oranlarındaki bir artış orta sınıf gelir durumunu arttırırken, okuryazarlık üzerindeki bir artış nüfusun %40 'lık alt grubunun gelirlerinde pozitif etki meydana getirmektedir²¹³.

Eğitim, toplum hayatında birçok yönden önemli faydalar ortaya çıkarmaktadır. Bu faydaları kısaca şu şekilde özetleyebiliriz²¹⁴:

- Eğitim, verimlilik ve etkinliği artırır. Özellikle kırsal kesimlerde düşük verimlilik, düşük gelir ve yoksulluk riski aile reisinin eğitim seviyesi ile yakından ilgilidir. Örneğin 1970 yılında Latin Amerika ülkelerinde yapılan bir araştırmada eğitimdeki farklılıkların gelir eşitsizliği ve yoksulluk riski üzerinde istihdam kategorileri, sektör, yaş ve cinsiyetten daha fazla rol oynadığı ortaya konulmuştur.

---

²⁰⁹ ŞENER, a.g.e., 17.

²¹⁰ SOBHAN, a.g.m., s.3.

²¹¹ ŞENER, a.g.e., s. 17.

²¹² TÜRKMEN, a.g.e., s. 50-51.

²¹³ CORNIA, a.g.m., s. 9.

²¹⁴ y.a.g.m., s. 9.

- Eğitim yoksulluğu, nüfus artışını ve emek arzını orta dönemde azaltır. Bununla birlikte orta dönemde ücretlerdeki düşme oranı önlenir.

- Teknolojinin yayılması ve endüstriyel çeşitlilik eğitim sayesinde arttırılır.

- Ebeveyn eğitimi ile çocuk ve diğer aile fertlerinin ölüm oranları arasında ters yönlü bir ilişki bulunmaktadır.

B- Ekonomik Faktörler

Gelir dağılımında adaletsizliğe yol açan ekonomik faktörler de yapısal faktörlerde olduğu gibi gelir dağılımının yönünü belirlemede ülkelerin gelişmişlik seviyesi, uygulanan ekonomik sistem gibi bir takım unsurlardan etkilenmektedir. Ekonomik faktörleri emeğin dağılımı, üretim faktörlerinin fiyatı ve milli gelirden aldıkları pay, ekonomik büyüme ve enflasyon gibi temel başlıklar altında toplayabiliriz.

1- Emeğin Dağılımı

Normal olarak baktığımızda emeğin bireyler arasında eşit olarak dağıldığı zannedilir. Fakat, insanların sahip oldukları işgücü vasıf bakımından önemli farklılıklar gösterir²¹⁵. Örneğin, insanların farklı yeteneklere sahip oldukları herkesçe bilinmekte olup, bazı insanların diğerlerine göre daha fazla gelir elde etmeleri son derece doğaldır. Fakat, bu durum yani, yeteneklerin hangi türünün gelir elde etmede öncelikli olduğu konusu ekonomistler, sosyologlar ve psikologlar tarafından tartışma konusudur²¹⁶. Eğer insanların sahip oldukları emek, vasıf bakımından aynı olsaydı bütün insanlar aynı işleri yapabileceklerinden ücretler arasında fazla bir farklılık söz konusu olmazdı²¹⁷.

Emek arzını belirleyen tek faktör sadece ücret değildir²¹⁸. Çalışma şartlarındaki farklılıklar, işin zorluğu ve tehlike riski, iş tecrübesi gibi faktörler de emek arzını etkileyen önemli unsurlar arasında yer almaktadır²¹⁹. Bazı insanlar diğerlerine oranla daha uzun süre mesai yapabilmekte olup, bu durumda emek daha

---

²¹⁵ TÜRK, a.g.e., s. 284.

²¹⁶ William J. BAUMOL, **Economics**, Thomson South-Western, 2004, s. 349.

²¹⁷ TÜRK, a.g.e., s. 284.

²¹⁸ y.a.g.e., s. 284.

²¹⁹ BAUMOL, a.g.e., s. 349-350.

önemli hale geldiğinden gelir farklılığı da ortaya çıkabilmektedir. Ayrıca, bazı işler zor ve tehlikeli olduğundan bu işlerde çalışmalarını için insanların yönlendirilmesinde parasal teşvikler kullanılarak bazı emek sahiplerinin daha fazla gelir elde etmeleri sağlanır. Örneğin, gece çalışanlar gündüz çalışanlara oranla daha fazla gelir elde etmektedirler. Belli bir iş tecrübesine sahip olunması da emek geliri arasında farklılık meydana getiren önemli bir etkidir²²⁰. Neticede, emek gelirleri arasındaki farklılıklar bir çok faktörden etkilenirken en önemli unsurun emeğin vasfının dağılımı olduğunu söyleyebiliriz²²¹.

2- Üretim Faktörlerinin Fiyatı ve Milli Gelirden Aldıkları Pay

Üretim faktörleri düşük fiyatlı sektörlerden yüksek fiyatlı sektörlerle hareket etme eğilimi gösterirler. Dolayısıyla, fiyatların düşük olduğu sektörlerde arz edilen faktör miktarı fiyatı yüksek olan sektörlerde kayacağından fiyatın düşük olduğu sektörlerde arz azalacaktır. Bu nedenle ortaya çıkan bu eksiklik, faktör fiyatlarını tekrar yükseltmeye başlayacaktır. Fiyatın yükseldiği sektörlerde tekrar bir arz artışı yaşanacak ve fiyatlar tekrar azalacaktır. Bu durum, faktörlerin sektörler arası transferini doğuran etkenlerin ortadan kalkmasına kadar, neticede faktör fiyatları eşitleninceye kadar devam edecektir²²². Fakat, unutmamak gerekir ki bu durum tam rekabet koşulları altında gerçekleşecek bir durumdur.

Tam rekabet koşullarının geçerli olduğu bir ekonomide üretim faktörlerinin milli gelirden aldıkları pay marjinal produktiviteleriyle orantılıdır. Bu nedenle, tam rekabet koşullarının geçerli olduğu bir ekonomide gelir dağılımında bir farklılık ortaya çıkmayacaktır. Dolayısıyla, günümüzde genellikle aksak rekabet koşulları geçerli olduğundan üretim faktörleri marjinal produktiviteilerinin altında bir gelir elde etmektedirler. Doğal olarak gelir dağılımında bir dengesizlik ortaya çıkmaktadır²²³.

---

²²⁰ y.a.g.e., s. 350.

²²¹ TÜRK, a.g.e., s. 285.

²²² AKTAN- VURAL, a.g.m., s. 24.

²²³ ŞENER, a.g.e., s. 17.

3- Ekonomik Büyüme

Ekonomik büyüme bir ülkede üretim kapasitesinin, üretimin ve sonuçta milli gelirin artması anlamına gelmektedir²²⁴.

Sanayi devriminden önce devletler, zengin-fakir veya hükmeden-hükmedilen olarak ayrılmaktaydı. Bu dönemde devletlerin sahip oldukları üretim teknolojileri dolayısıyla gelişmişlik dereceleri arasında önemli bir farklılık sözkonusu değildi. Bazı devletlerin daha zengin olması sahip oldukları üretim teknolojilerinden ziyade verimli topraklara ve güçlü bir idari örgütlenmeyle becerikli yöneticilere sahip olmalarından kaynaklanmaktaydı²²⁵.

Sanayi devriminden sonra devrimi gerçekleştiren ülkeler büyük mesafeler kat ederek milli gelirlerini önemli ölçüde arttırdılar. Dolayısıyla, sanayi devrimini gerçekleştiremeyen ülkelerle aralarındaki gelişmişlik farkı yüksek seviyelere ulaşmıştır. İkinci Dünya Savaşından sonra da ülkeleri gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler olarak ayırmak mümkün hale gelmiştir²²⁶.

Ekonomik büyüme, yatırımları ve dolayısıyla istihdam hacmini arttırdığı için gelir dağılımını etkileyen en önemli makro ekonomik değişkenlerden bir tanesidir. Gelir dağılımında adaletin sağlandığı bir durumda ekonomik büyüme, düşük gelire sahip toplum kesimlerinin gelir düzeyini olumlu yönde etkilemektedir. Fakat, ekonomik büyüme, sermaye sahipleri ile bağlantılı hale getirildiğinde, gelir dağılımında adalet düşük gelirli aleyhine bozulmaktadır²²⁷.

Günümüz ekonomik büyüme sürecinin kuramsal ve ampirik analizleriyle ilgilenen iktisatçıların uygulamada en fazla karşılaştıkları konu, üçüncü dünya ülkelerinde ve merkezi planlamacılıktan kısa bir süre önce vazgeçen Doğu Avrupa ülkelerinde yoksulluğun öngörülebilir bir gelecekte azaltılabilmesi için güçlü bir ekonomik büyümenin gerekli olduğu iddiasıdır²²⁸. Gelir dağılımında adaletsizlik olan ülkelerde adaletsizliğin giderilmesi için ekonomik büyüme önemli bir fırsattır²²⁹.

---

²²⁴ DİNLER, a.g.e., s. 551.

²²⁵ y.a.g.e., s. 549.

²²⁶ y.a.g.e., s. 550.

²²⁷ AKLAN, a.g.m., <http://iktisat.uludag.edu.tr/dergi/11/05-nejla/05-nejla.htm>.

²²⁸ Aykut KİBRİTÇİOĞLU, "İktisadi Büyümenin Belirleyicileri ve Yeni Büyüme Modellerinde Beşeri Sermayenin Yeri", **AÜ Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:53, No:1-4, Ocak-Aralık 1998.

²²⁹ DİNLER, a.g.e., s. 556.

Richard H. Adams'ın çalışmasında ekonomik büyümenin gelişmekte olan ülkelerde yoksulluğun azaltılması için önemli bir araç olduğu ortaya konulmuştur²³⁰. Bunun için ekonomik büyümeden düşük gelir gruplarının daha fazla pay almalarını sağlayacak politikaların izlenmesi yeterli olacaktır. Fakat, düşük büyüme hızıyla gelir dağılımının düzenlenmeye çalışılması yüksek gelirli grupların yaşam standartlarının düşürülmesine neden olacağından bir takım huzursuzluklara yol açması kaçınılmaz olacaktır²³¹.

Büyüme yönlü politikalar uzun dönemde muhtemelen yoksulluk üzerinde olumlu etkiler meydana getirecektir. Ayrıca, büyüme politikalarının pozitif etkisi ergeç gelir eşitsizliği üzerindeki potansiyel olumsuz etkileri telafi edecektir²³². Ekonomik büyümede %10'luk bir artış yoksulluğun azalmasında %21.2 ile %31.2 arasında bir azalmaya neden olacağı tahmin edilmektedir²³³.

Kısa dönemde ekonomik büyümenin gelir dağılımı üzerinde olumsuz etkilere neden olacağı kabul edilmekle beraber, uzun dönemde gelir dağılımı üzerinde büyümenin gelir dağılımı üzerindeki negatif etkisinin telafi edileceği ve neticede de yoksulluğun azalacağı kabul edilmesine rağmen²³⁴, günümüzde gelir eşitsizliğinin giderilmesi ve dolayısıyla yoksulluğun azaltılması için mevcut büyüme oranlarının yeterli olmadığı ileri sürülmektedir²³⁵.

4- Enflasyon

Enflasyon, istikrarsız bir ekonominin en önemli göstergelerinden biri olup, aynı zamanda gelir dağılımını olumsuz yönde etkileyen en önemli ekonomik faktörler arasında yer almaktadır. Fakat, enflasyonun sürekli hale gelmesi enflasyondan çıkar sağlayan grupların var olduğunu ve bu grupların siyasal karar alma mekanizmasına etkisini ortaya koymaktadır. Özellikle bu konuda yapılan bazı araştırmalar, tekelci eğilimlerin fiyat oluşumunda belirleyici olduklarını

---

²³⁰ Richard H. ADAMS, "Economic Growth, Inequality and Poverty: Findings from a New Data Set", **World Bank Policy Research Working Paper**, No: 2972, 2002, s. 19.

²³¹ DİNLER, a.g.e., s. 556.

²³² J. Humberto LOPEZ, "Pro-growth, pro-poor: Is there a tradeoff?", **World Bank Policy Working Paper**, No: 3378, 2004, s. 5.

²³³ ADAMS, a.g.m., s. 21.

²³⁴ LOPEZ, a.g.m., s. 18.

²³⁵ ADAMS, a.g.m., s. 21.

göstermektedir²³⁶.

Enflasyon, emek ve sermaye gelirleri arasındaki dengeyi bozmakta²³⁷ ve emek geliri elde eden sabit gelirli kesimlerin gelirlerini, dolayısıyla tasarruflarını azalttığı için gelir dağılımını bu kesimler aleyhine değiştirmektedir²³⁸. Çünkü, enflasyon özellikle gelişmekte olan ülkelerde hane halkının satın alma gücünü düşürerek reel kullanılabilir gelirlerin azalmasına ve dolayısıyla gelir dağılımının bozulmasına neden olur²³⁹.

Enflasyon dönemlerinde sabit gelirlilerin ücretlerinde enflasyonist baskıdan dolayı genellikle reel bir artış gerçekleştirilmez ve dolayısıyla emek geliri fiyat hareketlerini geriden takip etmek zorunda kalır. Öte yandan, sermaye geliri elde edenlerin fiyat hareketlerini daha yakından takip edebilmesi gelir dağılımını bu kesimler lehine değiştirmektedir²⁴⁰.

C- Diğer Faktörler

Gelir dağılımında adaletsizliğe yol açan ve geleneksel faktörler olarak kabul edilen yapısal ve ekonomik faktörler yanında, diğer faktörler başlığı altında topladığımız küreselleşme, teknolojik gelişme gibi faktörlerde gelir dağılımı açısından son derece önem taşımaktadırlar. Söz konusu bu faktörleri geleneksel faktörlerden ayıran en önemli fark yeni gelişmelerle birlikte ortaya çıkmalarıdır.

1- Küreselleşme

Küreselleşme süreci 1980'li yıllardan itibaren hız kazanmaya başlamasına rağmen kökleri 18.yy'ın ikinci yarısına dayandığı iddia edilen bir olgudur. Bu sürecin üç safhaya ayrıldığı ileri sürülmektedir. İlk dalgası 1870-1913 dönemi, de-globalization denilen 1913-1950 dönemi ve ikinci dalga ise 1973 ve sonrası kabul edilmektedir²⁴¹.

---

²³⁶ DPT, a.g.e., s. 62.

²³⁷ y.a.g.e., s. 62.

²³⁸ TÜRK, a.g.e., s. 90.

²³⁹ AKLAN, a.g.m., <http://iktisat.uludag.edu.tr/dergi/11/05-nejla/05-nejla.htm>.

²⁴⁰ TÜRK, a.g.e., s. 91.

²⁴¹ Almas HESHMATI, "Measurement of a Multidimensional Index of Globalization and its Impact on Income Inequality", **UNU/WIDER, Discussion Paper**, No: 2003/69, 2003, s.6.

Küreselleşmenin tanımı konusunda tam bir fikir birliği mevcut değildir. Bazı yazarlar küreselleşmenin sadece ekonomik boyutuna ağırlık verirken, bazıları ise küreselleşmenin ekonomik boyutu yanında siyasal ve kültürel boyutlarına temas etmektedir²⁴². Dünya bankası resmi tanımına göre kişi ve firmaların başka ülke vatandaşlarıyla gönüllü ekonomik faaliyet içine girmesidir. Ayrıca, küreselleşme üretim faktörlerinin daha fazla hareketliliği, artan ticaret ve gerek portföy gerekse doğrudan yabancı sermaye yatırımlarıyla dünyanın daha büyük bir entegrasyon içine girmesi olarak da tanımlanır²⁴³. Küreselleşme kısaca, ticaret engellerinin kaldırılması ve üretim faktörlerinin mobilitesinin sağlanması yoluyla dünya ekonomisinin daha fazla bütünleşmesine yol açan uluslararası ekonomik bir olgudur. Küreselleşmenin ana unsurlarını, mal ve hizmetlerin serbest dolaşımı, sermaye akımı, emek ve teknoloji transferleri oluşturur. Ekonomik olgular yanında aynı zamanda küreselleşme fikir, kültür ve bilgi etkileşimine de yol açan bir süreçtir.²⁴⁴

Literatürde küreselleşmenin gelir dağılımı üzerindeki etkileri özellikle son on yılda çok geniş bir ilgi çekmiştir²⁴⁵. Bu konudaki yayınların çoğu ABD, Doğu Avrupa ülkeleri ve diğer zengin ülkelerdeki ücret ve gelir eşitsizliği üzerine yoğunlaşmıştır. Literatürdeki bir grup yayın ise, kişi başına düşen büyüme oranları yoluyla küreselleşmenin dünya gelir dağılımındaki eşitsizliklere odaklanması şeklindedir. Bazı yayınlar ise gelişmekte olan ülkelerde küreselleşmenin etkileri üzerindedir²⁴⁶.

Küreselleşmenin gelir eşitsizliğine dolayısıyla yoksulluğa neden olup olmadığı ve boyutlarının ne olduğu tartışmalı bir konu olup literatürde bu konuda tam bir görüş birliği bulunmamaktadır²⁴⁷. Örneğin, Neo-Klasik Büyüme Teorisi milli ekonomilerin artan sermaye akımlarından dolayı ortalama gelir ve ortalama

---

²⁴² Coşkun Can AKTAN-Hüseyin ŞEN, **Globalleşme, Ekonomik Kriz ve Türkiye**, Tösyev, Ekonomik, Sosyal ve Siyasal Araştırmalar Serisi, No: 1, 1999, s.1.

²⁴³ Branko MILANOVIC, "Can We Discern the Effect of Globalization on Income Distribution? Evidence from Household Budget Surveys", **World Bank Policy Working Paper**, No: 2876, April 2002, s. 3.

²⁴⁴ Amit K. BHANDARI- Almas HESHMATI, "Measurement of Globalization and its Variations Among Countries, Regions and Over Time", IZA, **Discussion Paper**, No: 1578, 2005, s.1.

²⁴⁵ Bu konuda özellikle literatür taramasına yönelik daha ayrıntılı ve geniş bilgi için bkz. MILANOVIC 2005 ve MILANOVIC 2002.

²⁴⁶ Branko MILANOVIC, "Can We Discern the Effect of Globalization on Income Distribution? Evidence from Household Surveys", **The World Bank Economic Review**, Vol: 19, 2005, s. 21.

²⁴⁷ BHANDARI-HESHMATI, a.g.m., s.8.

verimliliğin artacağını dolayısıyla eşitsizliğin meydana gelmeyeceğini ileri sürer. İçsel Büyüme Teorisi ise, gelişmiş ülkelerin teknolojik gelişme sayesinde azalan gelirlerini telafi edebileceğini iddia ederek diğer ülkelerde eşitsizliğin ortaya çıkacağını iddia etmektedir. Ayrıca, bağımlılık teorisi de eşitsizliğin eşitlikten daha fazla ortaya çıkacağını ortaya atmaktadır²⁴⁸. Uluslararası ticaret teorisine göre küreselleşme artan ticaret ve yabancı sermaye yatırımları vasıtasıyla gelir dağılımı üzerinde fakir ülkelerde daha fazla olumlu etkiye yol açacağını ileri sürmektedir²⁴⁹. Birçok geçiş ekonomisi ve gelişmekte olan ülke liberalleşerek ve daha açık bir ekonomi haline gelerek süreçten bir takım faydalar elde etmişlerdir²⁵⁰.

Milanovic'in (2005) yapmış olduğu çalışmaya göre, küreselleşmenin gelir dağılımı üzerindeki etkisi ülkelerin gelişmişlik seviyelerine göre değişmekte, bu etki az gelişmiş ülkelerde daha olumsuz sonuçlar doğurmaktadır²⁵¹. Ayrıca, özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından küreselleşme ve gelir dağılımı arasındaki ilişki son zamanlarda WTO, IMF ve WB gibi uluslararası kuruluşların ilgi odağı olmakta ve ciddi bilimsel çevreler tarafından dünyadaki gelir eşitsizliğinin arttığı ileri sürülmektedir. Bu konuda Cornia'nın 1950-1990 yıllarını kapsayan ve ABD ile Hindistan'ı da içeren çok kapsamlı çalışmasının sonuçları son yirmi yılı aşkın bir süredir gelir eşitsizliğinin arttığını göstermektedir²⁵². Neticede küreselleşme ile birlikte ülkeler arasındaki gelir dağılımının bozulduğu gözlemlenmektedir. 1980 sonrası süreçte gelişmiş ülkelerde kişi başına düşen gelir açısından bir yakınlaşma görülürken, gerek gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler gerekse gelişmiş ülkelerin kendi arasında uçurum büyümüştür²⁵³. Şunu da belirtmek gerekir ki, küreselleşme sürecinde hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler bir takım olumlu ve olumsuz etkilere maruz kalmaktadır. Şöyle ki; gelişmiş ülkelerde vasıfsız işçiler arasında işsizlik artarken, reel ücretlerde bir düşme meydana gelmektedir. Buna karşın vasıfsız emeğin eğitimi ve artan emek verimliliği olumlu etkiler arasında yer almaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde ise, artan ticaret, işsizlik, verimlilik,

---

²⁴⁸ HESHMATI, a.g.m., s.7.

²⁴⁹ MILANOVIC, a.g.m., 2002, s. 20.

²⁵⁰ BHANDARI-HESHMATI, a.g.m., s. 1.

²⁵¹ MILANOVIC, a.g.m., 2005, s. 41.

²⁵² Ajit SINGH- Rahul DHUMALE, "Globalization Technology, and Income Inequality: A Critical Analysis", **UNU/WIDER Working Papers**, No:210, 2000, s. 21.

²⁵³ AKTAN-ŞEN, a.g.e., s. 27.

teknoloji transferi ve hayat standardı konularında olumlu sonuçlar ortaya çıkabilir²⁵⁴.

Küreselleşmenin gelir dağılımı veya gelir eşitsizliği üzerinde etkisinin olup olmadığı veya boyutlarının ne olduğu konusunda tam bir uzlaşma olmaması biraz da ideolojik yaklaşımlardan kaynaklanmaktadır. Küreselleşme karşıtları sürecin rahatlıkla gelir eşitsizliğine neden olduğunu ileri sürmekteyken taraftarları ise eşitsizliğin olmayacağını iddia etmektedirler.

Küreselleşmeyle birlikte ticaret ve yatırımın önündeki engeller kaldırıldığından bu durumu avantajlı kullanan yani, uluslararası sınırları aşma yeteneğine sahip gruplar lehine gelir dağılımı değişir. Sermaye sahipleri, yüksek vasıflı işçiler ve elindeki kaynakları talebin yüksek olduğu yerde sunma imkanına sahip olanlar küreselleşmeden avantaj elde ederek refah seviyelerini arttırmaktadırlar²⁵⁵. Dolayısıyla, yetersiz sermaye sahipleri, vasıfsız işçiler ve kaynaklarını gerekli şekilde arz edemeyenler küreselleşmeden olumsuz etkilenmektedirler.

Küreselleşme işçilerin ikame edilebilirliğine neden olmasıyla, işçilerin daha güvensiz ve istikrarsız bir durumla karşı karşıya kalmalarına ve pazarlık güçlerinin azalması nedeniyle de daha düşük ücretlerle çalışmalarına neden olmaktadır²⁵⁶. Ayrıca, düşük vasıflı işçilerin herhangi bir işten çıkarıldıktan sonra vasıflı işçilere kıyasla daha düşük ücretle yeni bir iş bulma durumu, vasıflı işçilerle vasıfsız işçiler arasındaki gelir farkını arttırmaktadır²⁵⁷. Öte yandan pazarlık güçleri zayıflayan vasıfsız işçilerin geliriyle vasıflı işçiler arasındaki gelir eşitsizliği vasıfsız işçiler aleyhine bozulmuştur²⁵⁸. Küreselleşmeyle birlikte her ne kadar ekonomik büyüme gerçekleşerek verimlilik ve ortalama gelir artsa bile, gelir elde etme imkanlarının yetersizliği nedeniyle yoksul kesim bu süreçten olumsuz sonuçlar elde eder. Dolayısıyla, ulusal ve uluslararası düzeyde gelir eşitsizliği meydana gelir²⁵⁹.

Neticede, küreselleşmenin gelir dağılımı üzerinde etkisinin olup olmadığı ve boyutlarının ne olduğu konusunda tam bir uzlaşma bulunmamakla beraber, bu

²⁵⁴ BHANDARI-HESHMATI, a.g.m., s. 9.

²⁵⁵ AKTAN-VURAL, a.g.m.,2002, s. 27.

²⁵⁶ y.a.g.m.,2002, s. 28.

²⁵⁷ Dani RODRIK, **Küreselleşme Sınırı Aştı mı?**, Çev: İzzet AKYOL-Fatma ÜNSAL, Kızılelma Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul, s. 41.

²⁵⁸ y.a.g.e., s. 43.

²⁵⁹ AKTAN-VURAL, a.g.m.,2002, s. 28.

noktada küreselleşmenin uzun ve kısa dönem etkilerinin dikkate alınması gerekmektedir²⁶⁰. Bhandari-Heshmati (2005) tarafından hazırlanan çalışmada, küreselleşme sürecine katılan düşük gelirli ülkelerin, süreçten uzak kalan ülkelere oranla refahlarında bir artış kaydedildiğini ileri sürerek, bazı Asya ülkelerinin hem kendi içerisinde hem de Batı ülkeleri ile aralarındaki gelir açığını kapattıklarını ortaya koymaktadırlar. Aynı çalışmada, Dünya Bankası'nın ekonomik bütünleşmelerin son dönemini kapsayan, küreselleşme, gelir dağılımı ve yoksulluk üzerinde yaptığı araştırmalara atıfta bulunularak dünyadaki fakirlerin sayısında ciddi bir azalma meydana geldiği ve mutlak yoksulluk sınırında yaşayan insanların 10 yıl öncesinden daha az olduğu ileri sürülmektedir²⁶¹.

Ekonomik açıdan küreselleşmenin en önemli boyutunu ticaretin serbestleşmesi ve uluslararası mali akımlarla ilgili olarak ortaya çıkan ve finansal serbestleşme olarak adlandırılan süreç oluşturmaktadır²⁶².

a-Ticari Serbestleşme

Ticari serbestleşme, geçmişi İkinci Dünya Savaşı'nın hemen sonrasına kadar uzanan ve ülkeler arasındaki mal ve hizmet akımları üzerindeki kısıtlamaların kaldırılması veya azaltılmasını kapsayan bir süreçtir. 1947'de kurulan GATT'ın temel amacı özellikle sanayi mamulleri üzerindeki ticaretin evrensel boyutlarda serbestleştirilmesiydi. Daha sonra GATT'ın 1994 yılında kurulan Dünya Ticaret Örgütü'nün kapsamına alınmasına kadar bu alanda oldukça yoğun çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Ayrıca, Avrupa Birliği başta olmak üzere bölgesel entegrasyon hareketleri giderek yaygınlık kazanmış böylece hızlı küreselleşme süreci başlamıştır²⁶³.

Ticari serbestleşme ile karşılaştırmalı üstünlükler yaklaşımından hareketle kaynakların verimsiz kullanımından daha verimli kullanıma kaydırılmasıyla bir ülkenin gelirinin arttırılacağı ileri sürülmektedir²⁶⁴. Kuramsal olarak ticari

---

²⁶⁰ BHANDARI-HESHMATI, a.g.m., s. 8.

²⁶¹ y.a.g.m., s. 8

²⁶² Halil SEYİDOĞLU, "Uluslararası Mali Krizler, IMF Politikaları, Az Gelişmiş Ülkeler, Türkiye ve Dönüşüm Ekonomileri", **Doğuş Üniversitesi Dergisi**, 4(2), 2003, s. 142.

²⁶³ y.a.g.m., s. 142.

²⁶⁴ Joseph E. STIGLITZ, **Küreselleşme Büyük Hayal Kırıklığı**, Çev: Arzu TAŞÇIOĞLU-Deniz VURAL, Plan B Yayıncılık, İstanbul 2002, s. 81.

serbestleşme, karşılaştırmalı üstünlükler yaklaşımı çerçevesinde her ülkenin rekabet gücünü daha iyi kullanabildiği sektörler için uygun olarak ülkelerin ürün bileşiminde değişiklikler meydana getirir. Bu değişiklikler bazı sektörlerde pozitif etki yaparken bazılarında ise negatif etki meydana getirir. Dolayısıyla, her sektörün üretim faktörü bileşimine, özellikle vasıflı ve vasıfsız emek bileşimine göre ücret farklılıkları ortaya çıkar²⁶⁵.

Ticari serbestleşmenin mamul madde ihraç eden, hızlı büyüyen gelişmekte olan ülkelerde eşitsizlikte bir azalma meydana getirdiği ileri sürülmektedir. Bunun nedeni de, gelir seviyesi düşük ülkelerdeki emek yoğun ihracatın genişlemesi vasıfsız emeğe olan talebi arttıracığından, ticari serbestleşme sayesinde bu ülkelerde vasıflı ve vasıfsız emek arasındaki gelir farkının azalacağı ileri sürülmektedir. Ticari serbestleşmenin dağıtımsal etkisi orta gelirli karma ekonomilerde daha fazla görülmektedir²⁶⁶.

Stiglitz, ticari serbestleşmenin sadece gelişmiş sanayi ülkelerinin işine yaradığını ayrıca, ticari serbestleşmeyle vaat edilenlerin yerine getirilmediği gibi daha fazla işsizliğe yol açtığını da ileri sürmektedir. Çünkü, batılı ülkeler, kendi ihraç ettikleri ürünlerde ticaretin serbestleşmesi için baskı yapmakta fakat, gelişmekte olan ülkelerin rekabetinin kendi ekonomileri için tehdit oluşturacak sektörleri korumayı sürdürdüklerini iddia etmektedir²⁶⁷.

Ticari serbestleşmenin etkileri oldukça karmaşık olup, iktisatçılar arasında yoğun bir tartışma konusu olmakla birlikte²⁶⁸, her ne kadar Amerika ve Avrupa'daki protestolardan açıkça gelir dağılımı üzerinde olumsuz etkilere neden olduğu anlaşılabilirse bile, bu konuda yani, ticari serbestleşmenin gelir dağılımı üzerindeki etkilerinin ne yönde olduğu hakkında araştırmacılar arasında tam bir görüş birliği yoktur²⁶⁹.

Neticede, ticari serbestleşme ve gelir eşitsizliği arasındaki ilişki oldukça kompleks olmakla birlikte, her ne kadar bazı durumlarda ticari serbestleşmenin gelir dağılımını çok olumsuz yönde etkilediği kabul edilse bile, bu konuda sistematik bir

---

²⁶⁵ Seyfettin GÜRSEL-Haluk LEVENT-Raziye SELİM-Özlem SARICA, **Türkiye’de Bireysel Gelir Dağılımı ve Yoksulluk-Avrupa Birliği İle Karşılaştırma-**, TÜSİAD-T/2000-12/295, Aralık 2000, s. 138.

²⁶⁶ CORNIA-COURT, a.g.m., s. 18.

²⁶⁷ STIGLITZ, a.g.e., 2002, s. 82.

²⁶⁸ GÜRSEL-LEVENT-SELİM-SARICA, a.g.e., s. 139.

²⁶⁹ CORNIA-COURT, a.g.m., s. 17.

kanıt bulunmamaktadır. Doğal olarak, bazı ülkeler ticari serbestleşmenin gelir dağılımı üzerindeki etkileri hususunda dikkatli olmalıdırlar²⁷⁰. Örneğin, ticaretin serbestleştirilmesi, herhangi bir güvenlik ağı sağlanmadan yapıldığında, işlerini kaybedenlerin bu durumdan son derece olumsuz bir şekilde etkileneceği ileri sürülmektedir²⁷¹.

b- Finansal Serbestleşme

Finansal serbestleşme, 1980'li yılların sonu ve 1990'lı yılların başında ortaya çıkan bir süreç olup, sanayileşmiş ve sanayileşmekte olan ülkeler tarafından döviz ve sermaye üzerindeki kısıtlamaların kaldırılarak ulusal piyasaların dış mali piyasalarla bütünleşmesi olarak tanımlanabilir²⁷².

Ulusal ve uluslararası finansal sistemin serbestleşmesi gelir eşitsizliğinde ticaret ve emek piyasalarındaki serbestleşmeden ve özelleştirmeden daha fazla artışa neden olmuştur²⁷³. Finansal serbestleşme kapsamında özel fonlar yüksek getiri hedefiyle ülkeler arasında oldukça serbest bir biçimde dolaşmaya başlamıştır²⁷⁴. Bu serbest dolaşımın bir sonucu olarak reel faiz oranlarındaki artış kreditor ve rantiyecilerin işine yaramıştır. Kamu borcu üzerindeki faiz ödemeleri hızlı bir artış göstermiş ve bu nedenle orta gelirli bir çok ülke sosyal harcamalardan daha fazla borç faizi ödemek zorunda kalmıştır²⁷⁵.

Yeni gelişmekte olan ülkelerde sık sık mali krizlerin yaşanması ve dolayısıyla söz konusu ülkelere krizlerin büyük ölçüde işsizlik, yoksulluk ve sefaletle neden olması finansal serbestleşmenin bir sonucu olarak görülmektedir²⁷⁶. Sermayenin serbestleşmesi, özellikle emek kurumlarının ve sosyal güvenlik ağının zayıf olduğu ülkelere ücret eşitsizliğini olumsuz yönde etkilemektedir. Latin Amerika ve Asya'da meydana gelen finansal krizler ücret eşitsizliğini %73 ve %62 oranında arttırmıştır²⁷⁷.

---

²⁷⁰ y.a.g.m., s. 31.

²⁷¹ STIGLITZ, a.g.e., 2002, s. 38.

²⁷² SEYİDOĞLU, a.g.m., s. 142.

²⁷³ CORNIA-COURT, a.g.m., s. 19.

²⁷⁴ SEYİDOĞLU, a.g.m., s. 142.

²⁷⁵ CORNIA-COURT, a.g.m., s. 19.

²⁷⁶ SEYİDOĞLU, a.g.m., s. 143.

²⁷⁷ CORNIA-COURT, a.g.m., s. 19.

Krizin ortaya çıktığı ekonomilerde döviz kuru politikası ve mali regülasyonun zayıf noktalar olduğu görülmüştür. Şöyle ki; yüksek faiz oranları nedeniyle döviz kuru politikası kamu borç servisinin maliyetini arttırmış, ülkeler mali açığın etkisinin telafi edilmesi için 1998'de Brezilya'da IMF tavsiyeleriyle olduğu gibi, birincil fazlalığın arttırılmasına kalkışmıştır. Fakat, oluşturulmaya çalışılan bu fazlalık yoksulluk yanlı harcamalara yönlendirilmemiştir²⁷⁸. Günümüzde ekonomik krize giren ülkelerin dış finansman desteği alabileceği IMF (ve kısmende Dünya Bankası) dışında pek bir alternatifi bulunmamaktadır. Fakat, krize giren ekonomilere uygulanan IMF politikalarına kuşkuyla bakılmakla beraber, gelenekselleşen IMF politikalarının işsizliğe, üretim azalışlarına, dış borçların ağırlaşmasına neden olduğu ileri sürülmektedir²⁷⁹.

Ekonomik krizlere neden olan tek faktörün finansal serbestleşmenin olmadığını belirtmek gerekir. Çünkü, bu ülkelerdeki dış ticaret ve cari işlemler açığı, yüksek enflasyon, sabit kur politikaları, ulusal paranın aşırı değerlenmesi, kamu finansman açıkları, bankacılık sektöründeki denetim eksikliği ve sermaye yetersizliği gibi makro ekonomik dengesizlikler kriz ortamını doğurmaktadır. Fakat sermaye dolaşımının hızlanması krizlerin daha sık ortaya çıkmasına uygun zemin hazırlamıştır²⁸⁰. Neticede, finansal serbestleşme ülke içi ve ülkelerarası gelir dağılımını bozmaktadır. Finansal serbestleşmeyle para ticaretinin üretime tercih edilmesinin özellikle gelişmekte olan ülkeleri uzun vadede yoksullaştırdığı iddia edilmektedir²⁸¹.

UNU/WIDER (The United Nations University/World Institute for Development Economics Research) özellikle Tayland, Hindistan ve Türkiye üzerine yapılan çalışmalarda ulusal mali serbestleşme ve sermaye serbestleşmesi ile ilgili politikaların yeniden değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Aynı zamanda, yabancı sermaye akımı tarafından sebep olunan FIRE (Finance, Insurance and Real Estate) sektörünün hızlı genişlemesinin ve yabancı sermayenin dağıtımsal etkisinin daha fazla araştırılmasının gerekli olduğuna inanılmaktadır²⁸². Bunların

---

²⁷⁸ y.a.g.m., s. 32.

²⁷⁹ SEYİDOĞLU, a.g.m., s. 144.

²⁸⁰ y.a.g.m., s. 153.

²⁸¹ MİYNAT, a.g.e., s. 97.

²⁸² CORNIA-COURT, a.g.m., s. 32.

yanında gelişmekte olan ülkelerde finansal serbestleşmeye geçişin zamanlaması da önemlidir. Makro ekonomik dengelerin kurulamadığı, yabancı sermaye konusunda gerekli denetim ve düzenlemelerin oluşturulmadığı, bankacılık sistemindeki aksaklıkların giderilemediği bir dönemde finansal serbestleşmeye gidilmesi mali krizlerin habercisi durumundadır²⁸³.

2- Teknolojik Gelişme

Artan ücret eşitsizliği genellikle teknolojik gelişmeye bağlanmaktadır. Yeni teknoloji, vasıflı işgücüne olan talebi artırır ve ücret dağılımını mevcut teknoloji ile olan durumdan daha fazla çarpıklaştırır. Yüksek vasıflı emek lehine olan bu durum, vasıflı ve vasıfsız emek arasındaki ücret eşitsizliğini artırır. Yeni teknoloji emeğin yerini alarak aynı zamanda fonksiyonel dağılımı da etkilemektedir. Örneğin, gelişmekte olan ülkelerde tarım ve emek yoğun üretimden vasıflı üretime olan kayma buna delil olarak gösterilmektedir. Aynı durum, gelişmiş ülkelerde hizmetler sektöründe görülmektedir. Dolayısıyla, gelişmekte olan ülkelerde artan gelir eşitsizliğinin bir belirleyicisi olarak göze çarpmaktadır²⁸⁴.

Teknolojik gelişmeyle ortaya çıkan gelir dağılımındaki bozulmaya karşı uygulanacak en etkin politikalardan biri, devletin eğitim süreci ve yetenek formasyonunu mümkün olduğu kadar genişletmesi olarak söylenebilir. Böylece vasıflı emeğin arzı artmış olur. Dolayısıyla, vasıflı emek kıtlığı nedeniyle ortaya çıkan ücret artışları ve bunun sonucu olan gelir farklılıkları önlenebilir. Bununla birlikte ücret farklılıklarının düzenlenmesinde emek piyasasındaki kurumsal değişme ve düzenlemeler ile birlikte daha düşük işsizliğe yönelik politikalar uygulanması da sorun için önem arz etmektedir²⁸⁵.

3- Kaynak ve İmkanlara Sahiplik Derecesi

Gelirin ekonomik birimler arasında eşitsiz dağılımını etkileyen faktörlerin bazılarını da kaynak ve imkanlara sahiplik derecesi başlığı altında incelemek mümkündür. Aslında, burada doğrudan ele alınacak olan konu kaynak ve imkanlara sahip olmayı etkileyen faktörlerdir. Dolayısıyla, bu faktörlerin varlığı ve dengesiz

²⁸³ SEYİDOĞLU, a.g.m., s. 153.

²⁸⁴ CORNIA-COURT, a.g.m., s. 17.

²⁸⁵ y.a.g.m., s. 18.

dağılımı ekonomik birimlerin gelirlerini etkilediği için neticede, gelir dağılımında belli bir adaletsizlik meydana gelmektedir. Söz konusu bu faktörleri şu şekilde sıralayabiliriz²⁸⁶:

- İnsanların sahip oldukları fiziksel ve düşünsel kapasitelerinin farklılık göstermesi gelir eşitsizliğine yol açabilmektedir. Çünkü, bazı bireyler diğerlerine göre fiziksel ve düşünsel açıdan daha büyük kapasiteye sahip bulunmaktadır. Bazı bireylerin de kişisel yetenek ve yetkinlikleri diğer bireylere oranla bariz bir şekilde farklılık oluşturmaktadır. Ayrıca, bazı bireylerde ortaya çıkan farklılıklar bu bireylerin kişisel kapasite kullanım oranını²⁸⁷ arttırmaktadır.

- Günlük hayatta süreklilik arz etmese de bazen ortaya çıkan ve kişiler arasında gelir eşitsizliği meydana getiren bir takım faktörler bulunmaktadır. Örneğin, deflasyon, kritik hastalık, beklenmeyen ciddi kazalar, doğal afetler gibi durumlar ekonomik birimler arasında kaynak ve imkanlara sahiplik derecesini etkileyen ve dolayısıyla gelir farklılıklarına neden olan faktörler olarak kabul edilmektedir.

- Toplumda bazı insanlar belirsiz bir ortamda imkan ve kaynak kullanımını tercih ederek risk üstlenerek daha fazla gelir elde etme imkanına sahip olabilmektedirler. Bazı bireylerin gelir elde etme sürecinde tercih ettikleri iş ve çalışma koşulları gelire ek olarak dikkate alınması gereken unsurlar olarak dikkate alındığında, bireylerin böyle bir gelir dağılımını tercih ettiği kabul edilir. Örneğin, çok fazla para kazanmak isteyen bazı insanlar riski yüksek işlere yatırım yaparak fazla para kazanabilirler. Fakat çoğu insanlar bu tür riskleri alamazlar²⁸⁸. Dolayısıyla, daha tehlikeli ve daha riskli işleri tercih eden bireylerin gelirleri farklılaşabilmektedir²⁸⁹.

---

²⁸⁶ ACTIVELINE Gazetesi, “Gelir Dağılımında Neden Sonuç Sarmalı”, **Active AR-ME**, Erişim: 01.01.2002.

²⁸⁷ Kişisel kapasite kullanım oranı ile kastedilen, fiili gelirlerin, gelir elde etme kapasitesine oranıdır.

²⁸⁸ BAUMOL, a.g.e., s. 349.

²⁸⁹ Gelir dağılımında eşitsizliğe yol açan faktörlerden kaynak ve imkanlara sahip olma derecesini etkileyen unsurlar için daha detaylı bilgi için bkz. Gian Singh SAHOTA, “Theories of Personal Income Distribution: A Survey”, **Journal of Economic Literature**, Vol: 16, No: 1, 1978, s. 1-55.

VII- GELİR DAĞILIMININ DÜZENLENMESİNDE KULLANILAN TEMEL ARAÇLAR

Gelir dağılımının düzenlenmesinde kullanılan araçlar hernekadar ayrı ayrı birer politika aracı olarak belirtilse de uygulamada bu araçları kesin sınırlarla birbirinden ayırmak oldukça zor bir durumdur. Sözkonusu politika araçları toplumun içinde bulunduğu sosyal ve ekonomik şartlara göre şekillenmektedirler. Dolayısıyla, toplumdaki ihtiyaçların sıralanması neticesinde hangi politika araçlarının kullanılması gerektiği konusunda bir sıralama tercihinin belirlenmesi gerekecektir²⁹⁰. Gelir dağılımının düzenlenmesi ve dengeli bir yeniden dağılımın sağlanmasında kullanılacak temel politika araçlarını ücret, fiyat, gelir-servet, maliye ve eğitim politikaları olarak sıralamak mümkündür.

A- Ücret Politikası

Gelir dağılımının düzenlenmesinde en önemli araçlardan bir tanesi ücret politikasıdır. Çünkü, ücret fonksiyonel gelir dağılımında emek faktörünün gelirini oluşturmaktadır. Aynı zamanda kişisel dağılımda da gelirin en önemli göstergelerinden biri olan ücret konusunda alınacak olan tedbirler dağılımı bir şekilde etkileyecektir.

Devlet ve toplu sözleşme taraftarları ortaklaşa yürüttükleri ücret politikası ile birincil dağılıma etkide bulunurlar. Burada devlet asgari ücretin, toplu sözleşme tarafları da asgari ve fiili ücretin belirlenmesinde rol oynarlar. Ücret politikasının amaçları, ücret politikasını yürüten işçi sendikaları, işveren sendikaları ve devlet tarafından farklı bir şekilde belirlenmektedir. İşçi sendikaları ücret artış amacını ön planda tutarak milli gelir içindeki paylarını arttırmaya çalışırken temel iktisat politikası amaçlarından gelir dağılımı amacını ön planda tutarlar. Buna karşılık işveren sendikaları ise ücret artışlarının karlarını azaltıp fiyat artışları ve ekonomik büyümenin yavaşlayarak işsizliğin artacağını ileri sürerek farklı ekonomi politikası amacını ön planda tutarlar²⁹¹. Dolayısıyla, taraflar kendi lehine olacak bir sonucun ortaya çıkması için çaba sarf eder ve bu süreç sonunda ücretlilerin lehine veya aleyhine bir durum ortaya çıkarak gelir dağılımı etkilenmektedir. Bu nedenle gelişmiş bazı batılı ülkelerde olduğu gibi etkin işçi örgütlerinin kurulmasıyla birlikte

²⁹⁰ AKSU, a.g.e., s. 47.

²⁹¹ y.a.g.e., s. 47-48.

işçiler zamanla reel ücretlerini arttırarak milli gelirden daha fazla pay alma imkanına sahip olacaklardır. Aynı şekilde işçiler işveren kadar devlet yönetimine ağırlıklarını koyabilirlerse özellikle ücretli kesimin aleyhine gelişen olağanüstü dengesizliklerin ortaya çıkmayacağı ileri sürülmektedir²⁹². Fakat, işçilerin örgütlenmesinin tabandan alınan ve çok önemli bir güç olduğu kabul edilmesine karşılık, bu gücün temelini ekonomik güç oluşturduğundan işçilerin örgütlenmesi işverenlere göre daha zayıf kalmakta ve aynı zamanda işsiz insanlar herhangi bir örgüt kuramamaktadırlar²⁹³.

B- Fiyat Politikası

Gelir dağılımının düzenlenmesinde ücret politikası yanında fiyat politikası da dikkate alınması gereken diğer bir araçtır. Çünkü, geniş halk kitlelerini ilgilendiren reel gelirlerin iyileştirilmesi sosyal politika açısından son derece önem taşımaktadır. Dolayısıyla, reel gelir sadece nominal gelirin yüksekliği ile değil aynı zamanda mal fiyatlarıyla belirlendiği için kişilerin reel gelirleri mal fiyatlarının yüksekliği ile belirlenecektir²⁹⁴. Ücretlerde meydana gelen değişimler reel anlamda özellikle sabit gelirli olanların refahını tek başına etkileyen bir unsur olmadığından, ücret artışları da dahil olmak üzere pek çok değişken faktörden etkilenen fiyatlar toplumun reel gelirlerini etkileyen önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla, temel gıda maddeleri, konut maliyetleri ve eğitim maliyetleri gibi temel yaşamın vazgeçilmez unsurlarının özellikle dar gelirli guruplar lehine koruma altına alınması fiyat politikalarının gelir dağılımı üzerindeki belirleyici rolünü ortaya koymaktadır. Bundan dolayıdır ki, fiyat istikrarının sağlanması yönündeki çabalar fiyat politikalarının etkisini ortaya çıkarmaktadır²⁹⁵.

Fiyat politikası noktasında göreceli fiyat hareketlerinin bir bütün olarak ele alınması gelir dağılımı açısından önem arz etmektedir. Çünkü, fiyatlardan herhangi bir veya ikisinde reel bir artış meydana geldiği zaman diğer fiyatlarda aynı veya daha çok reel azalma meydana gelmesi gerekmektedir. Dolayısıyla bu tür fiyat değişimleri sektörün ve üretim faktörlerinin milli gelir içindeki payını değiştirerek gelir

²⁹² Besim ÜSTÜNEL, "Para ve Maliye Politikalarının Gelir Dağılımına Etkisi", **Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti**, Acar Matbaacılık, İstanbul 1989, s. 27.

²⁹³ ÖNDER, a.g.e.,s. 35-36.

²⁹⁴ AKSU, a.g.e., s. 49.

²⁹⁵ TÜGİAD, **2000'li Yıllara Doğru Türkiye'nin Önde Gelen Sorunları-Gelir Dağılımı**, Türkiye Genç İşadamları Derneği, İstanbul 1997, s. 5.

dağılımını da etkilemektedir²⁹⁶.

Ülkede uygulanan genel fiyat rejimi de görelî fiyat yapısının değişiminin belirlenmesinde etkili olmaktadır. Fiyatların sübvansiyonlarla baskı altında tutulduğu sabit fiyat rejiminde görelî fiyatlar asgari düzeye iner. Bunun aksine fiyatların serbest bırakıldığı esnek fiyat rejiminde ise görelî fiyatların sabit tutulması zorlaşmaktadır. Buna ilaveten tekelleşmenin fazla olduğu esnek fiyat rejimlerinde reel ücreti orta vadede korumak daha da güçleşmektedir²⁹⁷.

C- Gelir ve Servet Politikası

Genel anlamda gelir politikası, bütün gelirlerle ilgili gelişmelere daha onların doğuşu aşamasında doğrudan etki etmeyi deneyen hükümet politikası olarak tanımlanmaktadır²⁹⁸. Geçmişte sanayileşmiş ülkelerin yaşadığı krizler neticesinde makro ekonomik anlayışlar değişerek ücret politikaları dışında diğer üretim faktörlerinin gelirlerinin dahil edildiği yeni politikalar geliştirilmiştir. Önceleri, enflasyonla mücadele için ücretlerin sınırlandırılması gerektiğini düşünen ve gelir dağılımında adaleti dikkate almayan uygulamalar başarısızlıkla sonuçlanmış ve sonraları gelir dağılımına yönelik yeni yaklaşımlar ortaya atılmıştır²⁹⁹.

Gelirler politikasının temel amacı ekonomik nitelikte olup, milli ücret politikasıyla uygulanarak ücret ve fiyat istikrarını sağlamayı amaçlamaktadır. Dolayısıyla, bu konuda istikrarın sağlanması için ücret ve fiyatların piyasa koşullarına bırakılmadan kontrol edilmesi öngörülmektedir³⁰⁰.

Gelirler politikasının en çok görülen şekli ücret ve fiyat kontrolleri olmasına karşın, kar, faiz, rant gibi diğer üretim faktörlerinin tümünün gelirlerini de etkileyen politikaları kapsamaktadır³⁰¹.

Gelir dağılımının düzenlenmesinde gelir politikalarının yanında kullanılabilir diğer bir politika aracı da servet politikasıdır. Servet genellikle

²⁹⁶ Merih CELASUN, "Para ve Maliye Politikalarının Gelir Dağılımına Etkisi", **Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti**, Acar Matbaacılık, İstanbul 1989, s. 11.

²⁹⁷ y.a.g.m., s. 12.

²⁹⁸ AKSU, a.g.e., s. 50.

²⁹⁹ TÜGİAD, a.g.e., s. 6.

³⁰⁰ Banu UÇKAN, "Gelirler Politikası ve Sosyal Diyalog", **Çimento İşveren Dergisi**, Cilt: 13, Sayı: 1, 1999, s. 17.

³⁰¹ y.a.g.m., s. 17.

gelirin tüketimde kullanılmaması ve tasarruf edilmesiyle oluşmaktadır. Özellikle kar ve faiz gelirlerinden oluşan yüksek gelirler tüketilmeyerek tasarrufa dönüştürülmektedirler. Fakat, emekten elde edilen gelirlerin hemen hemen tamamı tüketim harcamalarına kullanılmaktadır. Dolayısıyla, emek geliri elde edenlerin tasarruf eğilimi ve servet oluşturma imkanları çok düşüktür. Halbuki, faiz, kira ve kar gibi yüksek gelirlerin dağılımı mevcut servet dağılımına bağlıdır. Dolayısıyla, etkin yeniden dağılım tedbirlerinin alınmadığı piyasa ekonomilerinde özel kesime düşen servet artışının çok büyük bir bölümü servet sahiplerinin eline geçmektedir. Yani, kim servete sahipse yeni oluşan servette onun eline geçmektedir. Servetle gelir arasındaki karşılıklı sebep sonuç ilişkisi bir servet-gelir-servet döngüsü meydana getirmektedir³⁰².

Servetin eşitsiz dağılımı bir bakıma piyasa ekonomisinin zaruri bir sonucu olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle servetin yaygınlaştırılması politikası eşitsizliğin azaltılması yönünde bir politika olarak sistem içerisinde ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla, servetin yaygınlaştırılması politikası özellikle haklar ve servet edinmelerle ilgili hukuki esaslarda da değişiklikleri zorunlu kılmıştır³⁰³.

Servet dağılımına etkili olan ekonomik faktörler genellikle piyasanın yapısına bağlı faktörlerdir. Rekabeti arttıran ve fiyatları azaltan veya çok fazla artmasını engelleyen düzenlemeler (kartel yasakları, gümrük tarifeleri vb.) küçük gelir sahipleri için servet oluşturma imkanlarını arttırmaktadır³⁰⁴.

Servet dağılımına etki eden en önemli faktör olan tasarruf eğilimi eğer değişmez ise yani emek geliri artan, alışkanlıkları neticesinde gelirinin tamamını harcamalara ayırsa mevcut hayat standardında bir artış meydana gelecek fakat artan bu gelir servet birikimine yol açmayacaktır. Aksine ücret gelirlerinin artan gelirleri tüketimde kullanılmasıyla birlikte servet sahiplerinin eline geçmiş olacaktır. Halbuki, emek geliri elde edenlerin tasarruflarını arttırmasıyla işletmelerin karları ve yeni oluşan servetten alacakları pay azalacaktır. Buna paralel olarak da emek geliri elde edenlerin gelir ve serveti artacaktır³⁰⁵. Görüldüğü gibi servetin yaygınlaştırılmasında özellikle hukuki ve ekonomik düzenlemelerin oldukça büyük rolü olmasına karşın en

---

³⁰² DİLİK, a.g.e., s. 110.

³⁰³ AKSU, a.g.e., s. 76.

³⁰⁴ y.a.g.e., s. 77.

³⁰⁵ DİLİK, a.g.e., s. 110-111.

önemli faktör ise servetin oluşumunu sağlayan tasarruf eğilimlerinin değişmesidir. Yani, artan ücret gelirlerinin eski alışkanlıklara bağlı olarak tüketime değil de tasarruflara aktararak emek gelirinin de servet oluşturma imkanının artırılması gerekmektedir.

D- Maliye Politikası

Maliye politikası brüt gelirden net gelire gerek transfer geliri gerekse doğrudan vergi gelirlerinin değişimi üzerinde etkide bulunması açısından gelir dağılımında kullanılan bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla devlet farklı grupları farklı şekilde vergilendirerek veya bazı gruplara transfer geliri aktararak yeniden dağılım amacını gerçekleştirmeye çalışır³⁰⁶.

Maliye politikasının uygulanması amacıyla devletin elinde vergi, harcama ve borçlanma gibi üç temel mali politika aracı bulunmaktadır. Bu araçlardan özellikle vergi ve harcama politikasının kullanılmasıyla gelir dağılımının etkilenmesi imkanı bulunmaktadır. Devlet elinde bulundurduğu bu politika araçlarını devlet bütçesi aracılığıyla uygulama imkanı bulur. Devlet gerekli gördüğü takdirde bütçe politikasıyla yapacağı müdahalelerle gelirin yeniden dağılımını sağlayabilir³⁰⁷.

Vergiler yoluyla gelir dağılımının etkilenmesi vergi yapısı ve teknik özelliklerine göre sözkonusu etki derecesine göre değişmekle birlikte, vergilerin dolaylı veya dolaysız karakterde olmaları gelir dağılımı üzerinde farklı etkiler meydana getirmektedir. Vergilerin dolaylı yapıda olması durumunda yergi yükünün düşük gelir grupları tarafından üstlenildiği, aksine dolaysız yapıda olması durumunda ise vergi yükünün yüksek gelir grupları tarafından üstlenildiği konusunda geniş bir görüş birliği mevcuttur³⁰⁸.

Gelir dağılımına etki eden diğer önemli bir maliye politikası aracı ise harcamalardır. Harcama politikası harcamaların yöneldiği kesime göre farklı sonuçlar doğurmaktadır. Dolayısıyla, devlet yüksek gelir guruplarının harcamalarına ağırlık verdiğinde etkisi farklı, düşük gelir guruplarının harcamalarına ağırlık verildiğinde ise farklı etkiler meydana gelmektedir. Burada özellikle harcama

---

³⁰⁶ AKSU, a.g.e., s. 52.

³⁰⁷ Kâmil TÜĞEN, **Devlet Bütçesi**, Anadolu Matbaacılık, 2. Baskı, İzmir 1999, s. 24.

³⁰⁸ Abdurrahman AKDOĞAN, **Kamu Maliyesi**, Baskı: 4, Gazi Büro Kitabevi, Ankara 1993, s. 393.

boyutundan bakılacak olursa beşeri sermayenin oluşumunda en önemli temel iki faktör olan eğitim ve sağlık harcamalarına gerekli önemin verilmesi gerekmektedir³⁰⁹. Çünkü, sağlık ve eğitimdeki aşırı farklılıklar dezavantajlı grupların refahlarının artırılması için fırsatlara sahip olma alanını daraltır³¹⁰. Dolayısıyla daha öncede vurgulandığı üzere beşeri sermaye eşitsizliğinin en önemli belirleyicilerinden bir tanesi konumundadır³¹¹.

Gelir dağılımına etki eden diğer bir politika aracı devlet borçlarıdır. Genellikle devlet borçlarının etkisi anapara ve faiz ödemeleri sırasında ortaya çıkmaktadır. Vergiyi ödeyenlerle devlete borç verenlerin aynı kişiler olması durumunda gelir dağılımında herhangi bir olumsuz etkilenmenin olmayacağı kabul edilmektedir. Fakat, devlete borç verenlerle vergiyi ödeyenlerin farklı kişiler olması durumunda gelir dağılımı problemi ortaya çıkacaktır³¹².

Vergi, toplumda çok geniş bir kesimden tahsil edilmekteyken, borçlanma ise elinde atıl kaynağı veya tasarrufu olan daha dar bir kesimden sağlanmaktadır. Yani, devlete borç veren bu dar kesim anapara ve faiz ödemeleri sonucunda gelir ve servetlerinde bir artış meydana gelecektir. İşte orta ve düşük gelirli grupların ödedikleri vergilerle borçlanmanın finanse edilmesi gelir dağılımında adaletsizliğe neden olacaktır³¹³.

Kısaca maliye politikası araçlarıyla gelir dağılımının nasıl etkileneceğini izah ettikten sonra, maliye politikası vasıtasıyla yeniden dağılım politikasının amaçlarını genel hatlarıyla şu şekilde özetleyebiliriz³¹⁴:

- Farklı gelir seviyesinde bulunanların farklı şekilde vergilendirilmeleri,
- Yüksek gelir grupları kamu hizmetlerinden düşük gelir gruplarına oranla daha fazla yararlandıklarından artan oranlı bir vergiye tabi tutulmaları,
- Farklı şekilde dağılan sosyal risklere karşı, sosyal güvenlik sistemi ile yeniden dağılımın sağlanmasıdır.

---

³⁰⁹ ÖNDER, a.g.e., s. 23.

³¹⁰ UNDP, a.g.e., HDR, 2005, s.54.

³¹¹ KAELBLE-THOMAS, a.g.e., s. 7.

³¹² Aytaç EKER-Metin MERİÇ, **Devlet Borçları**, 3. Baskı, İzmir 2000, s. 262.

³¹³ y.a.g.e., s. 263.

³¹⁴ AKSU, a.g.e., s. 53.

E- Eğitim Politikası

Günümüzde eğitimin gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkelerde sosyal tabakalaşmanın önemli bir unsuru olduğu kabul edilmektedir. Eğitim politikası yeniden dağılıma yol açıp açmadığı üzerinde oldukça tartışılan bir konudur. Günümüzde, gelişmiş ülkelerde eğitim düzeyinin gelirler arasındaki farklılıkları azalttığı genellikle kabul edilmektedir. Devlet genellikle belirli ellerdeki eğitim tekeli kırım ve eğitimi herkesin kullanımına eşit derecede sunmak için çeşitli önlemler almaktadır. Bu önlemleri kısaca şu şekilde sıralayabiliriz³¹⁵:

- Eğitime başlama ile ilgili tüm engellerin kaldırılarak herkese eşit fırsat sunulması,
- Devletin eğitimle ilgili araç ve gereç imkanlarının artırılması,
- Devletin doğrudan veya dolaylı olarak artan eğitim masraflarını üzerine almasıdır.

Beşeri sermayedeki yatırımlardan elde edilen yüksek getiri göz önüne alındığında, eğitim imkanlarının eşitsiz dağılımı gelir dağılımındaki çarpıklığın en önemli belirleyicilerinden bir tanesi olarak kabul edilmektedir. Daha yüksek okullaşma oranı (özellikle ilk ve orta öğretimde) gelir eşitsizliğinin azalmasına neden olacaktır³¹⁶.

Daha önce gelir eşitsizliğine neden olan temel faktörler anlatılırken eğitimin, sosyal ve ekonomik açıdan çok önemli dışsallıklara neden olduğu vurgulanmıştı. Aynı şekilde eğitimin, gelişen teknolojiye ayak uydurulması, toplumdaki suç oranının azaltılması, ücret farklılıklarının giderilmesi gibi pek çok açıdan önemli bir faktör olduğu belirtilmişti. İşte toplumsal ve ekonomik hayat açısından çok önemli bir unsur olan eğitimin devlet politikaları arasında öncelikli yerini alması ve eğitim politikalarına gerekli önemin verilmesi gelir dağılımı açısından önem taşımaktadır. Dolayısıyla, artan eğitimsel varlıklar gerek eşitlik gerekse etkinlik açısından bir gelişmeye neden olabilir ve diğer reformları daha etkin hale getirebilir³¹⁷.

---

³¹⁵ y.a.g.e., s. 54.

³¹⁶ STEWART, a.g.m., s. 12.

³¹⁷ y.a.g.m., s. 12.

VIII- GELİR DAĞILIMININ ÖLÇÜLMESİNDE KULLANILAN YÖNTEMLER

Gelir dağılımı araştırmalarının temel amacı, herhangi bir gelir dağılımının belli bir dönemdeki eşitsizlik düzeyini ortaya çıkarmak ve farklı gelir dağılımları arasında eşitsizlik düzeyi bakımından karşılaştırmalar yapmaktır. Bu karşılaştırmalar ya belli bir ülkede farklı zamanlarda yapılan araştırma sonuçlarının karşılaştırılması ya da farklı ülkelerdeki gelir dağılımının analizi için kullanılır³¹⁸. Yani, belli bir ülke için yapılacak olan gelir dağılımı analizlerinde yapılan ölçümler sonucunda farklı dönemler itibariyle durumda nasıl bir gelişmenin yaşandığını, gelir dağılımında iyileşmemi mi veya kötüye bir gidişin mi olduğunun tespiti bu tür ölçümler sonucunda ortaya çıkartılır. Aynı şekilde, ülkeler arasında gelir dağılımı açısından yapılacak karşılaştırmalar ve ülkelerin gelir dağılımı açısından birbirlerine karşı göreceli durumlarının belirlenmesi de yapılan bu tür ölçümlerle elde edilir.

Gelir dağılımı konusunda pozitif ve normatif olmak üzere iki temel sorun vardır. Pozitif sorun, eşitsizliğin ne boyutta olduğu, normatif sorun ise kabul edilebilir bir gelir dağılımının ne olduğudur³¹⁹. Dolayısıyla, bu sorunların ne boyutta olduğunu veya nasıl olması gerektiğini belirleyebilmek için literatürde pek çok ölçüm yöntemi ortaya atılmıştır. Örneğin, Gini Katsayısı, Logaritmik Sapmaların Ortalaması, Görelî Varyans, Theil İndeksi, Atkinson İndeksi bunlardan bazılarıdır³²⁰.

Burada, sadece literatürde en yaygın şekilde kullanılan³²¹ pozitif bir ölçüm yöntemi olan Gini Katsayısı ve normatif bir ölçüm yöntemi olan Atkinson İndeksi³²² üzerinde durulacaktır. Aynı zamanda, bu çalışmada gelir dağılımındaki eşitsizlikler matematiksel olarak Gini Katsayısı ile gösterileceğinden ve pozitif-normatif ölçüm yöntemleri arasında bir karşılaştırma yapabilmek için sadece bu iki yöntem tercih edilmiştir.

³¹⁸ GÜRSEL-LEVENT-SELİM-SARICA, a.g.e., s. 37.

³¹⁹ Abuzer PINAR, **Maliye Politikası**, Naturel Kitap Yayın Dağıtım, Ankara 2006, s. 287.

³²⁰ GÜRSEL-LEVENT-SELİM-SARICA, a.g.e., s. 38.

³²¹ Nanak KAKWANI-Hyun SON, "On Measures of Inequality and Poverty with Welfare Implications", **Public Expenditure Analysis**, Public Sector Governance and Accountability Series, Ed: Anwar SHAH, The World Bank, 2005, p.36.

³²² GÜRSEL-LEVENT-SELİM-SARICA, a.g.e., s. 38.

A- Gini Katsayısı

Gini katsayısı sosyal bilimlerde en yaygın kullanılan ve en iyi bilinen bir ölçüm yöntemidir³²³. 1912 yılında İtalyan istatistikçi Corrado GINI tarafından geliştirilmiştir³²⁴. 0 ile 1 arasında değişen değerler alan Gini Katsayısı'nı önemli kılan unsurlardan biri Lorenz Eğrisi ile direkt bir bağlantısının olması³²⁵ ve Lorenz Eğrisi kullanılarak hesaplanmasıdır³²⁶. Dolayısıyla, Gini Katsayısı'nın daha iyi anlaşılabilmesi için Lorenz Eğrisi'nin burada açıklanması gerekmektedir.

Lorenz Eğrisi, 1905 yılında Amerikalı istatistikçi Max Lorenz tarafından geliştirilen ve gelir dağılımı eşitsizliğini grafiksel anlatımla açıklayan bir ölçüm yöntemidir³²⁷. Lorenz Eğrisi, yoksul kesimden zengin kesime doğru nüfusun birikimli yüzdesi ile elde ettikleri gelirlerin birikimli yüzdelerinin sıralanmasıyla elde edilir³²⁸. Bu durumu, Lorenz Eğrisini çizmeden önce ve eğrinin çizilmesinde de yararlanılan bir tablo ile göstermek daha doğru olacaktır.

Tablo3: Varsayımsal Bir Gelir Dağılımı Tablosu

Nüfusun Yüzde Dilimleri	Gelirin Mutlak Eşit Dağılımı	Gelirin Adaletsiz Dağılımı
	Yüzde Pay	Yüzde Pay
1. % 20	20	5
2. % 20	20	10
3. % 20	20	15
4. % 20	20	20
5. % 20	20	50

Tablo:3'de varsayımsal bir gelir dağılımı gösterilmektedir. Fakat gerçek bir gelir dağılımı tablosu oluşturulurken genellikle hane halkı gelir ve tüketim anketlerinden elde edilen verilerden yararlanılır³²⁹. Yukarıdaki sembolik tabloda mutlak eşit dağılım ve adaletsiz dağılım olarak iki farklı durum ele alınmıştır. Mutlak eşit dağılımın sözkonusu olduğu durumda gelir adil bir şekilde dağılmaktadır. Mesela

³²³ Michael FÖRSTER-David JESUIT-Timothy SMEEDING, "Regional Poverty and Income Inequality in Central and Eastren Europe (Evidence from the Luxembourg Income Study), **UNU/WIDER Discussion Paper**, No: 2003/65, 2003, s. 7. "

³²⁴ GÜRSEL-LEVENT-SELİM-SARICA, a.g.e., s. 178.

³²⁵ KAKWANI-SON, a.g.e., s. 36.

³²⁶ FORSTER-JESUIT-SMEEDING, a.g.m., s. 7.

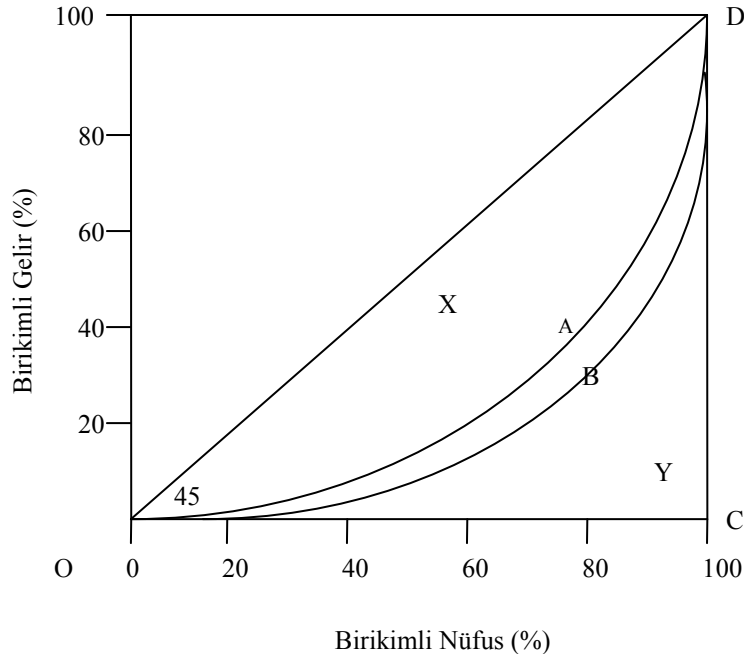
³²⁷ GÜRSEL-LEVENT-SELİM-SARICA, a.g.e., s. 176.

³²⁸ Jean MARK BURNIAUX-Thai THANH DANG- Douglas FORE- Micheal FORSTER-Marco MIRA d'ERCOLE-Howard OXLEY, "Income Distribution and Poverty in Selected OECD Countries", **OECD, ECO/WKP**, No: 189, 1998, s. 84.

³²⁹ GÜRSEL-LEVENT-SELİM-SARICA, a.g.e., s. 30.

birinci en alt gelire sahip %20'lik grup gelirin %20'sini, ikinci %20 ve toplamda %40'lık grup gelirin %40'ını elde etmektedir. Bu şekilde beşinci %20'lik gruba ulaşıldığında gelirin tamamı adil bir şekilde dağılmaktadır. Fakat, adaletsiz dağılımın olduğu ikinci durumda ise farklı bir dağılım söz konusudur. Örneğin, dördüncü %20'lik gruba gelindiğinde nüfusun birikimli %80'i gelirin sadece %50'sine sahipken, en üst gelire sahip %20'lik grup ise gelirin yarısını elde etmektedir.

Şekil 4: Lorenz Eğrisi

Yukarıda örnek olarak verilen Lorenz Eğrisinde yatay eksen en düşük gelirden en yüksek gelire doğru nüfusun birikimli yüzdesini, dikey eksen ise nüfusun aynı yüzdesi tarafından elde edilen gelirin birikimli yüzdesini ifade etmektedir. Gelirin tam eşit dağıldığı bir toplumda, OD, mutlak eşitlik doğrusunu yansıtır. Bunun anlamı nüfusun en alt %20'lik gelir grubu, gelirin %20'sine sahiptir. Aynı şekilde %40'lık ikinci grup ise gelirin %40'ına sahiptir ve böyle devam etmektedir. OD mutlak eşitlik doğrusu üzerinde her noktada gelir eşit bir şekilde dağılmaktadır. Fakat toplumda gelir adil dağılmıyorsa, mesela en alt gelir grubu gelirden çok az pay alıyorsa Lorenz Eğrisi aşağı doğru kayarak mutlak eşitlik doğrusundan sapacaktır³³⁰.

³³⁰ Jonathan R. KESSELMAN-Ron CHEUNG, "Tax Incidence, Progressivity, and Inequality in Canada", **Simon Fraser University at Harbour Centre (Centre for Public Policy Research)**, 2004, s. 8.

Yani eğri, gelir dağılımındaki adaletsizlik arttıkça C noktasına doğru yaklaşacaktır. Ters durumda ise, Lorenz Eğrisi mutlak eşitlik doğrusuna doğru kayacaktır.

Mutlak eşitlik doğrusundan sapmalar gelirin farklı dağılımlarına yol açmaktadır. Yukarıda verilen grafikte olduğu gibi, A ve B gibi iki farklı dağılım söz konusu ise, B dağılımı A dağılımının altındaysa A dağılımı B' ye göre Lorenz Dominant olarak adlandırılır veya A dağılımının daha adil olduğu söylenir. Aynı zamanda bu durum fakirden zengine doğru bir transfer yaparak B eğrisine de geçilebileceğini göstermektedir³³¹. İşte, üzerinde farklı gelir dağılımlarının kolayca görülebildiği Lorenz Eğrisi'nin en önemli faydalarından biri, devletin uygulayacağı politika programlarının sıralanmasında yol göstermesidir. Mesela, sosyal refah bakış açısından bakan bir devletin uygulamayı düşündüğü X1 ve X2 şeklinde iki farklı gelir dağılımına yol açan politika programı olsun. Dolayısıyla, sosyal refah anlayışına sahip bir devlet, mutlak eşitlik doğrusuna daha yakın olan bir programı tercih edecektir³³².

Gini katsayısı Lorenz Eğrisi kullanılarak hesaplanan bir eşitsizlik ölçüsüdür. Mutlak eşitlik doğrusuyla Lorenz Eğrisi arasında kalan alanın 45 derecelik doğru altında kalan tüm alana oranı Gini Katsayısı'nı verir. Yukarıda Lorenz Eğrisi'ni gösteren grafikte Gini Katsayısı, OD doğrusu ile A eğrisi arasında kalan X alanının, OD doğrusu altında kalan X+Y alanına oranlanması ile hesaplanır. Kısaca, $X/X+Y$ olarak ifade edilir³³³.

Gini Katsayısı 0 ile 1 arasında değişen farklı değerler almaktadır. Eğer gelir mutlak adil bir şekilde dağılmış ise Gini Katsayısı 0 değerini alır ve mutlak eşitlik doğrusuyla Lorenz Eğrisi çakışır. Fakat, eğer toplumda gelir sadece bir kişi tarafından elde ediliyorsa tam adaletsiz dağılım söz konusu olup Gini Katsayısı 1 değerini alır ve Lorenz eğrisi de yatay eksenle çakışarak sağ alt köşede C noktası ile birleşir³³⁴. Gini Katsayısı'nın 0 ve 1 değerini alması teorik düzeyde olup, gerçekte bu iki değer arasında bir yerde yer alır. 0'a yaklaştıkça eşitsizlik azalırken 1'e

---

³³¹ y.a.g.m., s. 8.

³³² KAKWANI-SON, a.g.m., s. 35.

³³³ KESSELMAN- CHEUNG, a.g.m., s. 8.

³³⁴ y.a.g.m., s. 8.

yaklaştıkça ise eşitsizlik artmaktadır³³⁵.

B- Atkinson İndeksi

Gelir dağılımında karşılaştırma yapılırken karşılaştırılması yapılan dağılımlar her zaman bir Lorenz baskınlık durumu arz etmeyebilir. Yani, Lorenz eğrileri bir noktada keşişebilir. Dolayısıyla, A ve B gibi farklı dağılımlardan hangisinin tercih edilmesi gerektiği belirlenemeyebilir. Bu nedenle başka bir eşitsizlik ölçüsü gerekli olacaktır. İşte bu durumda toplumun refah düzeyini başlangıç noktası kabul eden bir ölçü önerilmiřtir³³⁶.

Atkinson İndeksi, ilk önce 1920 yılında Dalton tarafından önerilmiş ve 1970 yılında Atkinson tarafından yeniden ortaya konulmuş bir yöntemdir³³⁷. Atkinson İndeksi, Sosyal Refah Fonksiyonu'ndan türetilmiştir. Sosyal refah fonksiyonu, her bir bireyin refah fonksiyonlarının toplamı olarak tanımlanır ve faydanın karşılaştırılabilir olduğu varsayılır³³⁸.

Atkinson İndeksi, bir toplumda mevcut gelir dağılımından mutlak eşitlik durumundaki bir dağılıma geçmek için toplumun vazgeçmeyi kabul ettiği gelir anlamına gelmektedir. Toplumda vazgeçilecek gelir miktarı, değer yargısı içermekle beraber, temelde o toplumda kabul gören sosyal refah fonksiyonuna bağlıdır. Çünkü, Faydacı sosyal refah fonksiyonu ile Rawls'ın sosyal refah fonksiyonu örnek alınacak olursa bu iki yaklaşımda vazgeçilecek gelir miktarı birbirinden farklıdır. Faydacı sosyal refah fonksiyonunun amacı toplumdaki tüm bireylerin faydalarının toplamını maksimize etmek iken, Rawls'ın Sosyal Refah Fonksiyonunun amacı ise toplumda en kötü durumda olan bireyin refahını maksimize etmektir. Dolayısıyla, bu bireyin refahının artmasının toplum refahını arttıracadı kabul edilir³³⁹.

Atkinson indeksi, 0 ile 1 arasında değişmekte olup³⁴⁰, toplumun normatif olarak eşitsizliğe karşı duyarlılık derecesine (ϵ) bağlı olarak farklı değerler alır. Toplumda eşitsizliğe karşı olan duyarlılık derecesinin (ϵ) büyümesi toplumun

---

³³⁵ PINAR, a.g.e., s. 289.

³³⁶ GÜRSEL-LEVENT-SELİM-SARICA, a.g.e., s. 177-181.

³³⁷ KAKWANI-SON, a.g.m., s. 41.

³³⁸ GÜRSEL-LEVENT-SELİM-SARICA, a.g.e., s. 181.

³³⁹ PINAR, a.g.e., s. 289.

³⁴⁰ KESSELMAN- CHEUNG, a.g.m., s. 9.

eşitsizliğe karşı daha duyarlı hale geldiğini göstermektedir³⁴¹. Buna karşılık, toplumun duyarlılık derecesini gösteren ε 'nin 0 olması toplumun eşitsizliğe karşı nötr olduğu yani, duyarsız olduğunu ifade eder. Fakat, ε 'nin değerinin sonsuz olması toplumun en yoksul kişiye karşı daha duyarlı olduğu anlamına gelmektedir. Bu durum, Rawls'ın sosyal amacına, toplumdaki en kötü kişinin durumunu iyileştirmenin mümkün olduğu Maximum İlkesi'ne dayanmaktadır³⁴². Atkinson İndeksi toplumsal duyarlılık derecesine bağlı olarak 0 ile 1 arasında değişen değerler alırken, 1'e doğru gidildikçe gelir dağılımının mutlak eşitlikten uzaklaşarak bozulduğu anlaşılmaktadır³⁴³. Atkinson İndeksi'nin yorumlanmasını bir örnek yardımıyla şu şekilde açıklayabiliriz. Toplam gelirin 100 birim olduğunu ve Atkinson İndeksi'nin de 0.34 değerinde olduğunu varsaydığımızda bu durumun ifade ettiği anlam şudur. Eğer toplumda gelirler eşit dağıtılmış olsaydı 100 birimlik gelirin 66 birimiyle mevcut toplumsal refaha ulaşılabilecekti. Dolayısıyla, gelirler eşit dağılmadığı için 34 birimlik bir refah kaybı söz konusudur³⁴⁴.

---

³⁴¹ GÜRSEL-LEVENT-SELİM-SARICA, a.g.e., s. 181.

³⁴² KAKWANI-SON, a.g.m., s. 42.

³⁴³ KESSELMAN- CHEUNG, a.g.m., s. 9.

³⁴⁴ GÜRSEL-LEVENT-SELİM-SARICA, a.g.e., s. 181., KESSELMAN- CHEUNG, a.g.m., s. 10.

İKİNCİ BÖLÜM

GELİR DAĞILIMINI DÜZENLEME FONKSİYONU AÇISINDAN GELİR VERGİSİNİN İNCELENMESİ

Günümüzde, piyasada oluşan dağılımın adil olmadığı ve dolayısıyla düzenlenmesi gerektiği görüşü yaygın bir şekilde kabul edilmektedir. Bu nedenle gelir dağılımı meselesi ekonomik politika tercihlerinin belirlenmesinde yerini alan öncelikli konulardan birisidir.

Gelir dağılımının düzenlenmesinde kullanılabilecek birden çok iktisat ve maliye politikası aracı bulunmaktadır. Söz konusu araçlar arasında en önemlilerinden birisi maliye politikası aracı olan vergilerdir. Vergiler günümüz devletlerinin en önemli gelir kaynağı olduğundan gerek uygulama, gerekse harcama aşamasında gelir dağılımının düzenlenmesinde önemli rol oynamaktadırlar. Gelir dağılımının düzenlenmesinde vergi türleri farklı etkilere sahip olmakla beraber en etkili olan vergi türlerinden birisi ise gelir vergisidir.

I- DEVLET MÜDAHALESİ VE GELİRİN YENİDEN DAĞILIMI

Devletin varoluşundan günümüze toplumsal hayatta devlete düşen görevin ne olduğu, devletin bu görevleri nasıl gerçekleştireceği ve devlet müdahalesinin ekonomik etkilerinin değerlendirilmesi sürekli önemini korumuş öteden beri tartışılan konular arasında yerini almıştır³⁴⁵.

A- Ekonomik Rolü Bakımından Devlet Çeşitleri

Hem geçmişte hem günümüzde devletin ekonomik hayata müdahale etmemesi gerektiğini ileri sürenler olduğu gibi tam aksine devletin ekonomik hayata müdahale etmesi gerektiğini savunanlar da olagelmıştır. Bunun sonucunda doğal olarak farklı devlet tipleri ortaya çıkmıştır. Görev ve fonksiyonları açısından farklı

---

³⁴⁵ Mehmet Cahit GÜRAN-Selçuk CİNGİ, “Devletin Ekonomik Müdahalelerinin Etkinliği”, **Akdeniz Üniversitesi, İ.İ.B.F Dergisi (3)**, 2002, s. 57.

devlet tiplerini kısaca şu şekilde açıklayabiliriz³⁴⁶:

- Ultra-Sınırlı Devlet (Minimal Devlet): sadece vatandaşların can ve mal güvenliğinin sağlanmasına yönelik oluşturulmuş bir devlet olup, görevleri, iç güvenlik, dış güvenlik, adalet ve yargı hizmetleri ile sınırlandırılmıştır. Jandarma devlet veya gece bekçisi devlet olarak adlandırılan bu devlet tipine günümüzde rastlamak pek mümkün değildir.

- Sınırlı ve Sorumlu Devlet: Görev ve yetkileri anayasalarla belirlenmiş ve sınırlandırılmış devlet tipidir. Sınırlı ve sorumlu devlet anlayışında devlet, ultra sınırlı devlet fonksiyonlarından farklı olarak gelir dağılımının düzenlenmesini de içine alacak bir takım görevlere sahiptir. Gerçek liberalizmin savunduğu devlet anlayışı olup, devletin sadece oyunun kuralları ihlal edildiği zaman sınırlı şekilde müdahalesini kabul eden devlet anlayışıdır.

- Müdahaleci Sosyal Devlet (Karma Ekonomik Model): Piyasa ekonomisinin işleyişine direk müdahale eden devlet tipidir. Dolayısıyla, gelirin yeniden dağılımı ile ilgili bir takım fonksiyonları da yerine getirir. Piyasa ekonomisi ile kamu ekonomisinin eşit ağırlıkta olduğu müdahaleci sosyal devleti karma ekonomik model olarak da adlandırmak mümkündür.

- Aşırı Müdahaleci Sosyal Devlet: Müdahaleci sosyal devlet anlayışından ileri bir düzeyde devletin ekonomiye daha kapsamlı bir şekilde müdahale etmesini ileri süren devlet anlayışıdır. Aynı şekilde aşırı müdahaleci devlet gelirin yeniden dağılımına ilişkin fonksiyonlara da sahiptir.

- Sosyalist Devlet: Tüm üretim faktörlerinin devlete ait olduğu ve özel mülkiyete yer verilmeyen devlettir. Sosyalist devlet tipinde devletin ekonomik faaliyetleri merkezden hazırlanan emredici planlarla yürütülür.

Yukarıda ana hatlarıyla açıklamaya çalıştığımız devlet tiplerine bakarak günümüz devletin, ultra minimal devletle sosyalist devlet arasında yer alan sosyal refah devleti ve minimal devlet olarak tanımlanabilecek özelliklere sahip olduğunu söyleyebiliriz³⁴⁷. Tüm bu açıklamalardan sonra şunu rahatlıkla söyleyebiliriz ki, gelir dağılımının düzenlenmesi veya gelirin yeniden dağılımı konusu günümüz

³⁴⁶ Coşkun Can AKTAN, **Gerçek Liberalizm Nedir?**, T Yayınları, İzmir 1994, s. 91-97.

³⁴⁷ GÜRAN-CİNGİ, a.g.m., s. 57.

devletlerinin temel ekonomik görev ve fonksiyonları arasında yer almaktadır.

B- Gelirin Yeniden Dağılımında Devlet Müdahalesinin Gerekliliği

Gelirin yeniden dağılımı kısaca, birincil dağılım da denilen piyasa tarafından oluşturulan dağılıma çeşitli araçlarla devletin müdahale etmesi sonucu ikinci bir dağılımın ortaya çıkmasıdır. Devletin gelirin yeniden dağılımına müdahalesi referans alınan iktisadi doktrinin kaynağına göre farklı yorumlarla ortaya konulabilir³⁴⁸. Devletin ekonomiye müdahale etmeksizin ekonominin dengeye geleceğini savunan Klasik İktisatçılara göre, kişiler bireysel menfaatleri yönünde hareket etmeleri sonucu kaynakların en iyi şekilde değerlendirileceğini dolayısıyla bu durumun toplum menfaatlerine hizmet edeceği görüşünü ileri sürerek devletin ekonomiye müdahale etmemesi gerektiğini savunmuştur. Dolayısıyla, Adam Smith gelir dağılımına ve gelirin yeniden dağılımına kayıtsız kalmıştır³⁴⁹. 1929 depresyonu, Klasik İktisadın “laissez faire” ilkesinin ekonomik sorunlara çözüm bulamayışı iktisatçıları yeni çözüm arayışlarına yöneltmiştir. 1936 yılında Keynes yayınladığı “İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi” adlı eserinde fonksiyonel devlet anlayışı çerçevesinde devletin ekonomiye aktif bir şekilde müdahale etmesi gerektiğini savunmuştur³⁵⁰. Günümüzde artık, hemen hemen tüm toplumlarda devletin ekonomi içerisindeki yeri ve önemi artmış olup bir takım sosyal ve ekonomik amaçların gerçekleştirilmesi için devlet müdahalesi gerekli hale gelmiştir³⁵¹.

Keynes’in fonksiyonel devlet görüşü çerçevesinde devletin, kaynak dağılımında etkinliğin sağlanması, iktisadi büyüme ve kalkınmanın sağlanması, adil bir gelir ve servet dağılımının sağlanması, ekonomik istikrarın sağlanması gibi temel nedenlerden dolayı ekonomiye müdahale etmesi gerekmektedir. Görüldüğü gibi devletin ekonomiye müdahale gerekçelerinden biri de gelir dağılımının düzenlenmesidir³⁵². Günümüzde, devlet müdahalesi olmadan piyasa ekonomisinin kendi kendine işlemesi sonucunda, bilhassa az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından milli gelirin adil bir şekilde dağılmayacağı fikri ortak bir görüş haline

---

³⁴⁸ y.a.g.m., s.70.

³⁴⁹ ÇELİK, a.g.m., s. 54.

³⁵⁰ Coşkun Can AKTAN, “Piyasa Başarısızlığının Anatomisi ve Kamu Ekonomisi Rasyoneli”, **Kamu Ekonomisi ve Kamu Politikaları**, Ed: Coşkun Can AKTAN-Dilek DİLEYİCİ-İstiklal Y. VURAL, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2005, s. 26.

³⁵¹ AKSOY, a.g.e., s. 77.

³⁵² AKTAN, a.g.e., 2005, s. 27.

gelmiş³⁵³, aynı zamanda devlet müdahalesi yoluyla gelir dağılımının düzenlenmesi sosyal devletin³⁵⁴ en önemli ekonomik ve sosyal görevlerinden bir tanesi olarak kabul edilmiştir³⁵⁵. Dolayısıyla, gelir dağılımı sorununa piyasa ekonomisi içerisinde çözüm bulunamaması, devletin ekonomiye müdahale ederek yeniden dağıtım politikası adı verilen bir mekanizma ile gelirin yeniden dağılımı sağlanır. Devlet, gelirin yeniden dağılımını vergi ve diğer cebri tasarruf araçlarıyla sağlamaya çalışır³⁵⁶. Gelir dağılımı araştırmalarında vergi ve transfer öncesi dağılım (piyasa dağılımı) ile vergi ve transfer sonrası dağılım (gelirin yeniden dağılımı) çeşitli eşitsizlik ölçüleriyle karşılaştırılarak devlet müdahalesinin eşitsizliği azaltıp azaltmadığı ortaya konmaya çalışılır³⁵⁷.

II-VERGİ VE GELİR DAĞILIMININ DÜZENLENMESİ

Ülkeler vergileri pek çok amaçla kullanmaktadırlar. Vergiler kamu hizmetlerinin finansmanı, belli davranışların teşviki veya önlenmesi, piyasa aksaklıklarının düzenlenmesi ve aynı zamanda gelir ve servetin dağılımını düzenlenmesi için kullanılırlar. Bazı açılardan, vergi sistemi için temel sebebin devlet maliyetlerinin adil bir şekilde dağılımının sağlanması olduğu kabul edilmektedir. Enflasyon baskısı olmadan devlete özel sektörden fon elde etmeye izin verilmesi olarak kabul edilebilir. Adil bir vergileme seviyesinin politik olarak başarılması, istikrarlı bir politik yapının sürdürülebilmesi ve anayasal dengenin sağlanmasında temel bir malzemedir. Bu nedenle bir ülke vergi sistemi, devletin temel politik ve felsefi tercihleri için bir hayli önemli bir sembol oluşturmaktadır³⁵⁸.

A- Vergi Kavramı

Vergi, kamusal mal ve hizmetler için bir fiyat olup, kişiler tarafından devlete aktarılan zorunlu bir ödeme olarak kabul edilmektedir. Buna karşılık vergiler gönüllü bir ödeme olarak kabul edilseydi, kişilerin başkalarının kendi payını ödeyip ödemediğini bilmedikçe kendilerine düşen payı ödemeyi istemeyecekleri iddia

³⁵³ AKSOY, a.g.e., s. 485.

³⁵⁴ DPT, a.g.e., s. 68.

³⁵⁵ MUSGRAVE, a.g.e., s. 21

³⁵⁶ AKTAN, a.g.e., 2005, s. 27.

³⁵⁷ GÜRSEL-LEVENT-SELİM-SARICA, a.g.e., s. 21.

³⁵⁸ Richard M. BIRD-Eric M. ZOLT, "Redistribution Via Taxation: The Limited Role of the Personal Income Tax in Developing Countries", **Institute for International Business**, Joseph L. ROTMAN School of Management, ITP (International Tax Program) Paper 0508, s. 3.

edilmektedir³⁵⁹. Laufenburger, “Vergiler ve Tarihi” adlı eserinin giriş kısmında “vergi nedir?” sorusuna verdiği cevapta verginin bir angarya olduğunu söyleyerek, eskiden angarya teriminin çok ağır bir mükellefiyeti ifade ettiğini fakat, verginin parayla ödenmesiyle birlikte eski karakterini kaybedip halkın daha hoşuna giden bir karakter kazanmadığını vurgulamaktadır³⁶⁰.

Vergi, günümüzde gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkelerde en önemli ve vazgeçilmez kamu geliri türü olup, günümüzdeki uygulamasına gelinceye kadar tarih boyunca birçok değişiklik geçirmiştir. İnsanlar toplum halinde yaşamaya başladıklarından itibaren devlet masraflarının karşılanması amacıyla, toplumda yaşayan bireylere başvurarak mükellefiyet tesis etmişlerdir. Dolayısıyla vergi çok eski ve tarihi bir kurum olarak kabul edilmektedir. Eski devirlerde, kabile reisine, derebeyi veya krallara gönüllü bir şekilde hediye ve yardım şeklinde ortaya çıkan vergiler, merkezi devletlerin kurulmasıyla birlikte zora dayalı bir ödeme haline gelmiştir³⁶¹.

Vergi kavramının tanımlanması konusunda eski ve yeni mali literatürde tam bir görüş birliği olmayıp, tanımın yapıldığı zaman ve yapan kişinin benimsediği devlet anlayışına göre değiştiği görülmektedir. Dolayısıyla, vergi, kimilerine göre kamu hizmetlerinin finansmanı için özel kesimden kamu kesimine aktarılan bir bedel, kimilerine göre ise bir fedakarlık veya kişilerin kamu hizmetlerinden yararlanma imkanlarına bakılmaksızın ödeme güçlerine göre kamu hizmetlerinin finansmanına zorunlu ve karşılıksız katılan bir görev olarak kabul edilmektedir. Özellikle Birinci Dünya Savaşı’na kadar, farklı yaklaşımlar tarafından yapılan tanımlamalarda verginin üç temel niteliği üzerinde durulmaktaydı. Bunlar, verginin kamu harcamalarının karşılanması için özel kesimden alınan bedel, zora dayanan mali bir yükümlülük ve herhangi bir karşılık olmadan yapılan bir ödemedir³⁶². Dolayısıyla verginin, Birinci Dünya Savaşı’na kadar mali fonksiyonu olan yani, kamu harcamalarının karşılanmasını sağlayan bir araç olarak kabul edildiğini söyleyebiliriz.

³⁵⁹ Edward W. YOUNKINS, “Taxation and Justice”, **Capitalism & Commerce**, No: 68, 2000, <http://www.quebecoislibre.org/000930-11.htm>, s.1., Erişim, 05.03.2007.

³⁶⁰ Henry LAUFENBURGER, **Vergiler ve Tarihi**, Çev: Ragıp HANYAL, Kardeş Matbaası, Ankara 1964, s. 1.

³⁶¹ AKSOY, a.g.e., s. 173.

³⁶² Salih TURHAN, **Vergi Teorisi ve Politikası**, Filiz Kitabevi, İstanbul 1998, s. 21.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra ise verginin mali olmayan fonksiyonları da kabul edilmeye başlanmış ve vergiler, iktisadi ve sosyal hayatın düzenlenmesinde kullanılan bir araç haline almıştır³⁶³. Neticede, günümüze gelinceye kadar zamanın gereklerine ve kişisel değer yargılarına bağlı olarak verginin tanımlanmasında bir çok görüş ortaya atılmakla birlikte genel bir tanım yaparak vergi kavramını şu şekilde açıklayabiliriz. Devletin veya devletten aldığı yetkiye dayanarak kamu tüzel kişilerinin çok çeşitli kamusal faaliyetlerin gerektirdiği harcamaları karşılamak amacıyla ve yasal esaslara uymak şartıyla hukuki cebir altında, özel bir karşılık vaadi olmaksızın ve geri vermemek üzere gerçek ve tüzel kişilerden aldıkları para tutarıdır³⁶⁴.

Bugüne gelinceye kadar bir takım değişiklikler geçiren verginin, günümüzde gerek gelişmekte olan gerekse gelişmiş hemen hemen tüm ülkelerin en önemli gelir kaynağı olduğunu söyleyebiliriz. Dolayısıyla, günümüz devlet bütçeleri içerisinde çok çeşitli gelir kalemi arasında en yüksek paya sahip olan bir gelir türünden, çeşitli fonksiyonların beklenmesi kaçınılmazdır. Kısacası devlet, vergiler vasıtasıyla gerek uygulama aşamasında gerekse uygulama sonunda elde edilen vergi gelirlerinin harcanması sırasında bazı amaçlar güderek hareket etmektedir.

B- Verginin Fonksiyonları

Daha öncede bahsettiğimiz gibi zamanın gereklerine ve kişisel değer yargılarına bağlı olarak farklı anlamlar yüklenen ve haliyle farklı fonksiyonları yerine getirmesi beklenen vergiler bugün gelinen noktada çok çeşitli fonksiyonlar içermektedir. Bu fonksiyonları temelde mali ve mali olmayan fonksiyonlar olarak ikiye ayırabiliriz:

1- Mali Fonksiyon

Mali fonksiyon, tarihi süreç içerisinde verginin en eski ve en temel fonksiyonu olma özelliğini taşımaktadır. Vergilemede geleneksel fonksiyon olarak da adlandırılan mali fonksiyon temelde kamu harcamalarının finansmanını

---

³⁶³ y.a.g.e., s. 21.

³⁶⁴ NADAROĞLU, a.g.e., s. 217.

hedeflemektedir³⁶⁵. Devletin üstlenmiş olduğu bir takım görevleri yerine getirebilmek için gerekli finansman kaynaklarından en önemlisini vergiler oluşturmaktadır³⁶⁶. Dolayısıyla, devletin vergi toplamasının temel sebebi harcamalarını finanse etmektir³⁶⁷.

Mali fonksiyon verginin geleneksel fonksiyonu olup, günümüzde halâ geçerliliğini ve önceliğini korumaktadır. Devlet, toplum halinde yaşayan insanların kamusal gereksinimlerini karşılamak için kurulmuş bir kamu müessesesi olduğuna göre, kamusal mal ve hizmetleri üretmek ve bir takım anayasal görevleri yerine getirmek için ihtiyaç duyduğu geliri sağlayan en önemli kaynağı vergiler oluşturmaktadır³⁶⁸. İşte bu durum öteden beri vergilerin mali fonksiyonunu ön plana çıkarmakta ve vazgeçilmez bir fonksiyon olmaktadır. Hele hele devlet faaliyetlerinin çok çeşitlendiği günümüzde bu durum daha da önemli bir hale gelmiştir.

2- Mali Olmayan Fonksiyon

Verginin geleneksel fonksiyonu olarak da adlandırabileceğimiz mali fonksiyon, günümüzde halen önemini korurken, 1930'lu yıllardan itibaren vergi, sadece kamu harcamalarının finansmanında kullanılan bir mali araç olmaktan çıkıp, devletin elinde mali amaçlar dışında da özellikle iktisadi ve sosyal hayata müdahale edebileceği etkin bir araç niteliğini kazanmıştır³⁶⁹. Dolayısıyla vergiler, ülkenin mali, sosyal ve ekonomik yapısı üzerinde etkili olabilmekte ve belirlenen amaçlara ulaşmada önemli rol üstlenmektedirler³⁷⁰.

Varlığını XX. yüzyılın ilk yıllarına kadar sürdüren liberal devlet anlayışının hüküm sürdüğü dönemde verginin tarafsız olması gerektiği görüşü ısrarla savunulmuş ve Klasikler vergiyi sadece kamu hizmetlerinin finansmanı için bir araç olarak gördüklerinden dolayı en fazla vergiden azami verimin nasıl elde edilebileceği konusu üzerinde durmuşlardır. Fakat, tarafsız devlet anlayışının yerini müdahaleci

---

³⁶⁵ Hakan AY, **Vergi Politikaları ve Baskı Grupları**, Maliye ve Hukuk Yayınları, Baskı:2, Ankara 2008, s. 98.

³⁶⁶ AKDOĞAN, a.g.e., 1993, s. 104.

³⁶⁷ Vito TANZI-Ludger SCHUKNECHT, "Public Finance and Economic Growth In European Countries", **Conference on Fostering Economic Growth in Europe**, Vienna June 12-13, 2003, s. 8.

³⁶⁸ AKSOY, a.g.e., s. 181.

³⁶⁹ NADAROĞLU, a.g.e., s. 217.

³⁷⁰ AY, a.g.e., s. 100.

devlet anlayışına bırakmasıyla birlikte tarafsız vergiden müdahaleci vergiye dönüşmüştür. Dolayısıyla, devletin giderek iktisadi ve sosyal alanlarda görevler üstlenmesinin bir sonucu olarak vergiler de iktisadi ve sosyal alanlarda devletin elinde düzenleyici bir araç olarak yerini almıştır³⁷¹. Neticede, günümüzde vergiler sadece kamusal mal ve hizmetlerin finansmanında kullanılan mali araç olma özelliği yanında devletin, özellikle sosyal ve ekonomik amaçlara ulaşabilmek için kullandığı temel mali araçlardan olma özelliğini de güçlü bir şekilde korumaktadır.

Verginin mali olmayan fonksiyonlarından önem taşıyan biri sosyal içerikli olan gelir dağılımının düzenlenmesidir. Serbest piyasa ekonomisinin varlığını sürdürdüğü bir ekonomide fiyat mekanizmasının ortaya çıkardığı gelir ve servet farklılıklarını bir dereceye kadar azaltmak için, vergilerin bir araç olarak kullanılması gerektiği fikrini ilk ortaya atan Adolph Wagner'dir³⁷². Wagner tarafından sadece sosyal ve ahlaki gerekçelere dayandırılan bu görüş, yani vergiler yoluyla gelirin yeniden dağılımı görüşü, Keynesyen iktisattan sonra iktisadileştirilmiştir. Çünkü, Keynes geliri yeniden dağıtıcı bir vergileme vasıtasıyla düşük gelirli grupların desteklenmesi ile tüketim eğilimi ve talep artışı gerçekleşecek ve dolayısıyla istihdam seviyesi de yükselmiş olacaktır fikrini ileri sürmekteydi³⁷³.

Vergilerin kullanılarak gelir dağılımının düzenlenmesinde vergi sistemi oluşturulurken dikkat edilmesi gereken bazı temel hususlar sözkonusudur. Bunları kısaca şu şekilde sıralayabiliriz³⁷⁴:

- Yatay eşitliğe dikkat edilmesi,
- Zengin ve yoksul arasındaki dikey yeniden dağılımı gerçekleştirecek unsurlara dikkat edilmesi,
- Ekonomik etkinlik ile gelir dağılımının düzenlenmesi arasında genelde var olan çatışmanın önlenmesi ya da asgari düzeye indirilmesi için gerekli tedbirlerin alınmasıdır.

Yukarıda kısaca sayılan ve gelir dağılımının düzenlenmesine yönelik amaçların gerçekleştirilmesinde, özellikle gelir vergisinde, en az geçim indirimi,

---

³⁷¹ NADAROĞLU, a.g.e., s. 218.

³⁷² AKSOY, a.g.e., 185.

³⁷³ TURHAN, a.g.e., s. 35.

³⁷⁴ AKALIN, a.g.e., s.312.

artan oranlılık, ayırma prensibi gibi bir takım uygulamalar kullanılmaktadır³⁷⁵. Günümüzde gelir dağılımının düzenlenmesi amacıyla vergileri özellikle gelişmiş ülkelerin daha etkin bir şekilde kullandığını söyleyebiliriz. Fakat, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde ise vergilerin daha çok mali fonksiyona yönelik kullanıldığını ve haliyle gelirin yeniden dağılımı amacının nispeten göz ardı edildiğini söyleyebiliriz.

Verginin mali olmayan fonksiyonlarından bir diğeri ekonomik istikrarın sağlanmasına yöneliktir. Bilindiği gibi ekonomik istikrar, en genel anlamıyla tam istihdam, fiyat istikrarı ve dış ticaret dengesini içermektedir. Günümüzde ekonomik istikrarın bozulmasına neden olan konjonktürel dalgalanmaların etkilerinin bertaraf edilmesinde veya etkilerinin hafifletilmesinde vergisel tedbirlerden etkin bir şekilde yararlanılmaktadır. Aynı zamanda, konjonktürel dalgalanmaların olumsuz etkilerinin ortadan kaldırılmasında anti-konjonktürel bütçe politikası uygulanmasının gerekliliği hususunda mali literatürde görüş birliği mevcuttur³⁷⁶. Mesela, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra vergiler enflasyonu önlemede bir araç olarak görülmektedir³⁷⁷. Kısaca şunu rahatlıkla belirtebiliriz ki devlet, vergileri ekonomik istikrarın sağlanmasında bir araç olarak etkin bir şekilde kullanabilmektedir.

Vergileri kullanarak ulaşılmak istenen diğeri bir amaç ise ekonomik büyümedir. Günümüzde, hemen hemen tüm ülkelerde iktisat politikasının temel amacı ekonomik büyümenin sağlanmasıdır. Dolayısıyla, bu amaca ulaşmak için kullanılabilecek önemli politika araçlarından bir tanesi de vergilerdir. Devlet, vergileri kullanarak işgücü potansiyelini nitelik ve nicelik olarak arttırabilmekte, aynı zamanda özel tasarruf ve yatırımların teşvik edilmesiyle ekonomik büyümeye katkıda bulunabilmektedir³⁷⁸. Fakat, vergileme seviyesi iyi ayarlanmadığı özellikle vergilerin yüksek olduğu durumda ekonomik büyüme azalabilir. Aynı şekilde vergileme çok düşük olduğu zamanda devlet temel görevlerini yerine getiremeyeceği için yine ekonomik büyümede düşüş meydana gelebilir³⁷⁹.

Yukarıda kısaca bahsetmeye çalıştığımız mali olmayan amaçlara ilaveten

---

³⁷⁵ AKSOY, a.g.e., s. 185.

³⁷⁶ AKSOY, a.g.e., s. 187.

³⁷⁷ LAUFENBURGER, a.g.e., s. 127.

³⁷⁸ TURHAN, a.g.e., s. 37.

³⁷⁹ TANZI-SCHUKNECHT, a.g.e., s. 4.

vergilerin daha birçok alanda mali fonksiyonu dışında kullanılabilceğini söyleyebiliriz. Örneğin, halk sağlığının korunması, belirli üretim dallarının teşvik edilmesi, yerli üretimin korunması, toplumun alkol ve tütün gibi zararlı alışkanlıklardan korunması, aile hayatının devamı için evliliğin teşvik edilmesi gibi birçok alanda vergilerden yararlanılabilir³⁸⁰. Neticede şunu rahatlıkla söyleyebiliriz ki, vergiler artık günümüzde sadece devletin kamusal nitelikteki harcamalarının finansmanında değil aynı zamanda siyasi, ekonomik ve sosyal birçok alanda kullanılmaktadırlar. Üstelik toplumsal, ekonomik, siyasi ve teknolojik gelişmelerle birlikte vergilerin kullanım alanının da genişlediğini söyleyebiliriz.

III- GELİR DAĞILIMININ DÜZENLENMESİ VE GELİR VERGİSİ

Mali bir sistemin artan oranlı olarak tanımlanabilmesi için gelirin fakirden zengine doğru dağılıp dağılmadığına bakılır. Dolayısıyla, eğer gelirin zenginden fakire doğru yeniden dağılımı sözkonusu ise artan oranlı bir mali sistemin, aksi takdirde yani gelir fakirden zengine doğru dağılıyorsa azalan oranlı bir mali sistemin olduğunu söyleyebiliriz. Devlet bu yeniden dağılımı gelirin toplanması ve harcanması şeklinde sağlamaktadır³⁸¹.

İşte yukarıda bahsedilen ve devletin gerek toplanması gerekse harcanması sırasında yeniden dağılımda veya gelir dağılımının düzenlenmesine etki edebileceği en önemli araçlardan biri vergi gelirleridir. Bu vergiler içerisinde de en önemlisi gelir vergisidir. Genelde vergilerin özelde ise gelir vergisinin gelir dağılımı açısından arz ettiği önemi daha önce verdiğimiz çeşitli gelir kavramlarının yer aldığı tablo 1'den açıkça görebiliriz. Tabloda özel, parasal, kullanılabilir ve kapsamlı gelir kavramları belirtilirken vergilerin de bu kavramların oluşmasında birer unsur olduğu görülmektedir. Tablo'1 de dolaysız (I.E) ve tüm vergiler (I.F) gelir kavramının oluşmasında vergi faktörünü göstermektedir. Özellikle kişinin kullanılabilir gelirin ulaşılmasında parasal gelirden (II.2) kişiler üzerindeki dolaysız vergilerin düşülmesi gerekmektedir. İşte bu dolaysız vergiler içerisinde en önemli paya gelir vergisi sahiptir. Bununla tüm gelir kavramlarını içine alan kapsamlı gelire ulaşılmasında da toplam ödenen vergilerin düşülmesi gerekmektedir.

---

³⁸⁰ TURHAN, a.g.e., s. 39.

³⁸¹ SON, a.g.m., s. 49.

İşte kişi refahının belirlenmesinde en önemli etken olan gelir, tamamıyla kişinin kullanabileceği gelir anlamına gelmemektedir. Bir başka deyişle kişi elde ettiği gelirin tamamını kullanamamakta olup bir kısmını vergi olarak ödemektedir. Tabiki burada şunu söylemekte fayda vardır. Kişilerin ödedikleri vergiler onların refahlarına direkt bir katkı sağlamadığı için kullanılabilir gelir kavramına ulaşmak için parasal gelirden dolaysız vergiler çıkarılarak kişinin kullanılabilir gelirine ulaşılmaktadır³⁸². Şunu da hemen belirtmek gerekir ki, ödenen vergiler daha sonra kamu harcamaları neticesinde kişilerin refahına dolaylı olarak fayda sağlamaktadır.

İşte vergiler kişilerin gelirleri içerisinde bir maliyet unsuru oldukları için gelir dağılımının düzenlenmesinde önem taşımaktadırlar. Yani maliyet ne kadar düşük olursa kişinin refahına o derece katkı yapacağını söyleyebiliriz. Dolayısıyla, kişiler üzerindeki vergi yükünün olması gerekenden az veya fazla olması durumunda gelir dağılımı olumlu veya olumsuz yönde etkilenecektir. Bu nedenle vergiler gelir dağılımının düzenlenmesinde devletin elinde bir politika aracı olarak yer almaktadır.

Günümüzde hemen hemen tüm ülkelerin vergi sistemleri içerisinde yer alan gelir vergisinin en önemli özelliklerinden birisi bütün üretim faktörlerinden elde edilen gelirlerin vergilendirilmesinde uygulanabilmesidir³⁸³. Dolayısıyla üretim faktörlerinden elde edilen gelirlerin vergilendirilmesinde uygulanabilir olmasından, gelir vergisinin gelirin yeniden dağılım veya gelir dağılımının düzenlenmesinde bir maliye politikası aracı olarak kullanılması gerektiği sonucunu çıkartabiliriz. Nitekim, bugünkü vergi sistemleri içerisinde önemli bir yere sahip olan gelir vergisi, maliye politikasının etkin bir aracı olarak kullanılmakta olan, subjektif ve dolaysız bir vergi türüdür³⁸⁴.

A- Gelir Vergisinin Tarihi Gelişimi

Gelir vergisi, ilk olarak 18. yüzyılın sonlarına doğru geçici bir vergi niteliğinde İngiltere’de ortaya çıkmış ve 19. yüzyılın ortalarında ise sürekli bir vergi olarak tatbik edilmeye başlanmıştır. 19. yüzyılda ABD, İsviçre, Almanya gibi bir takım Avrupa ülkelerinde yerleşerek, 20. yüzyıl başlarında da Balkan ve Doğu

³⁸² y.a.g.m., s. 61.

³⁸³ Kenan BULUTOĞLU, **Kamu Ekonomisine Giriş, Devletin Ekonomik Bir Kuramı**, Filiz Kitabevi, İstanbul 1988, s. 488.

³⁸⁴ Henry LAUFENBURGER, **Mali İktisat ve Mali Kanunlar**, Çev: İsmail ÖZÜT, A.Ü. S.B.F Yayınları, No: 137/119, Ajans-Türk Matbaası, Ankara 1961, s. 196.

ülkelerinde yerini almaya başlamıştır³⁸⁵.

İngiltere’de Fransa ile yapılan savaş masraflarının karşılanması amacıyla ilk olarak 1799 yılında tek oranlı (% 10) bir vergi olarak uygulanmaya konulan gelir vergisi savaşın sona ermesinden sonra kaldırılmış ancak Napolyon Savaşları’nın başlamasıyla tekrar 1803’de yürürlüğe girmiştir. Aynı şekilde Napolyon Savaşları’nın sona ermesinden sonra yürürlükten kaldırıldıysa da 1842 yılında Robert Pell’in düzenlediği mali reform çerçevesinde üç yıllık bir süre için parlamentodan geçen gelir vergisi artık o tarihten itibaren uygulamadan kaldırılmamıştır³⁸⁶.

Almanya’da ise gelir vergisi uygulaması ilk olarak deneme mahiyetinde 1808 yılında başlamışsa da gerçek anlamda gelir vergisinin başlangıcı 1869 tarihinde gerçekleşmiştir. Daha sonra 1891 yılındaki Von Miquel reformu sonucunda şahsi gelir vergisi olarak düzenlenmiş olmakla birlikte asıl modern niteliğini İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra 1939 yılında gerçekleştirilen reform sonrasında kazanmıştır³⁸⁷.

Fransa’da gelir vergisine yönelik gayretler 1848 yılına kadar uzanmakla birlikte³⁸⁸ asıl uygulamaya konulması Birinci Dünya Savaşının gerektirdiği mali külfetin karşılanması amacıyla 1916 yılında gerçekleşmiştir³⁸⁹.

Amerika Birleşik Devletleri’nde de gelir vergisinin uygulanmasındaki temel sebep 1861 yılında meydana gelen iç savaştır. Ancak, 1872 yılında yürürlükten kaldırılmış ve bir çok girişimden sonra 1913 yılında uygulanmaya başlamıştır³⁹⁰. Ülkemizde ise gelir vergisi, 1949 yılında çıkarılan 5421 sayılı yasa ile 1950 yılında yürürlüğe girmiştir³⁹¹. 1960’daki değişiklikler sonrası 193 Sayılı Gelir Vergisi Kanunu ile tekrar uygulamaya konulmuş ve yapılan çeşitli değişikliklerle günümüze kadar gelmiştir.

Yukarıda bazı ülkelerden örnekler vererek tarihi gelişimine kısaca değindiğimiz gelir vergisi zaman içerisinde evrensellik kazanarak her gelişme düzeyindeki piyasa ekonomilerinin vergi sistemleri içerisinde yerini almıştır³⁹².

³⁸⁵ Nihad SAYAR, **Amme Maliyesi**, C: 1, 3. Baskı, Sermet Matbaası, İstanbul 1966, s. 216.

³⁸⁶ NADAROĞLU, a.g.e., s. 340.

³⁸⁷ y.a.g.e., s. 340.

³⁸⁸ y.a.g.e., s. 340.

³⁸⁹ AKDOĞAN, a.g.e., s. 211.

³⁹⁰ NADAROĞLU, a.g.e., s. 341.

³⁹¹ SAYAR, a.g.e., s. 216.

³⁹² AKALIN, a.g.e., s. 317.

Kısacası, gelir vergisi tarihi gelişim sürecinden bakıldığında ilk olarak savaş finansmanı aracı olarak ve geçici bir süreyle uygulama imkanı bulmuşsa da artık günümüzde gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkelerin vergi sistemleri içerisinde yerini alan ve kamu gelirleri içerisinde önemli bir paya sahip olan vergi türüdür.

B- Vergilendirilebilir Gelirin Belirlenmesi Sorunu ve Mali Gelir Kavramı

Daha önce birinci bölümde de değindiğimiz gibi gelir, bir kişi veya topluma belli dönemlerde belli yerlerden gelen para olarak değerlendirildiği gibi, üretim ve hizmet süreçleri sonunda elde edilen parasal ya da nesnel getiri olarak da ifade edilebilir³⁹³. Bu tanımı daha da açacak olursak, karşımıza mali ve ekonomik olmak üzere iki tür gelir tanımı çıkmaktadır. Mali gelir, bir tür fon akımı olarak ele alınmakta olup, belli bir dönemdeki net veya safi kazanç olarak değerlendirilmektedir. Ekonomik gelir tanımı ise, tüketime ilaveten servette meydana gelen net artış olarak ifade edilmektedir. Görüldüğü gibi gelirin ekonomik tanımı daha geniş bir çerçeveye çizerek matrahı reel olarak kavramakta, mükellefin servetindeki artış da gelir kavramına sokulmaktadır³⁹⁴.

Gelir vergisi, bir gerçek kişinin bir yıl içinde elde ettiği kazanç ve iratların toplamı üzerinden, vergi mükellefinin kişisel ve ailevi durumlarını dikkate alarak artan oranlı bir tarife uygulanması neticesinde tahsil edilen subjektif bir vergi türüdür³⁹⁵. Görüldüğü gibi, gelir vergisinin tanımı mali gelir tanımıyla örtüşmektedir. Burada dikkati çeken bir nokta mali gelir tanımı ekonomik gelir tanımına oranla daha dar kapsamlı tutulduğundan kamu ekonomisinin hedeflerine ulaşmada yetersiz kaldığı ileri sürülmektedir³⁹⁶. Ancak, iktisat bilimi içerisinde gelirin yapılmış olan ekonomik tanımının uygulamadaki bazı zorluklar nedeniyle vergileme alanında uygulanamaması gelirin mali tanımının tekrar incelenmesini gerektirmiştir³⁹⁷. Ayrıca, gelir vergisi sistemleri uygulandıkları ülkelerin başta mali olmak üzere bir takım ihtiyaçlarına cevap vermek zorundadır. Dolayısıyla, bu amaçla

---

³⁹³ DİNLER, a.g.e., 23

³⁹⁴ ŞENER, a.g.e., s. 227.

³⁹⁵ TURHAN, a.g.e., s. 112.

³⁹⁶ ŞENER, a.g.e., s. 228.

³⁹⁷ NADAROĞLU, a.g.e., s. 338.

vergilendirilecek konuların ve birimlerin tespit edilmesi gerekmektedir. Konu ve matrah seçimi olan bu tespitler, vergilendirilebilir gelirin ne olması gerektiği sorusuna da çözüm aramaktadır³⁹⁸. Netice itibari ile gelir kavramının boyutlarının doğru bir şekilde saptanması hem kuramsal hem de uygulama açısından önemli sonuçlar içermekte olup, bu çerçevede gelir kavramının belirlenmesinde Kaynak Teorisi ve Safi Artış Teorisi olarak adlandırılan iki temel teori ortaya atılmıştır³⁹⁹.

Kaynak teorisi, ilk kez Alman İktisatçılarından Von Herman tarafından ortaya atılmış, daha sonraları Alman Vergi Hukukçusu Fuisting ve bir takım eleştirileri olmakla birlikte Adolph WAGNER tarafından desteklenmiştir⁴⁰⁰. Kaynak teorisine göre gelir, belli bir üretim faaliyetinden elde edilen ekonomik değerlerdir. Yani, üretim faktörlerinin üretim sürecine katılmaları sonucunda o dönem hasılatından elde edilen kazanç gelir olarak kabul edilmektedir. Aynı zamanda bu teoriye göre elde edilen ekonomik değerlerin gelir sayılabilmesi için, belli kaynaktan üretim faaliyeti sonucu devamlı olarak elde edilmesi gerekmektedir⁴⁰¹. Görüldüğü gibi kaynak teorisi gelir kavramını belirlemeye çalışırken belli kaynaktan sürekli olarak elde edilmeyen bir gelir vergisi sisteminin belirlediği esaslara göre vergi ödeme gücüne sahip olsa bile vergilendirilmeyecektir⁴⁰². Dolayısıyla, bu durum hem vergi adaletini bozarken hem de gelir dağılımı üzerinde bozucu bir etki meydana getirecektir. Çünkü, bir dönem içerisinde düzenli bir kaynaktan elde edilen herhangi miktarda bir gelir, vergi sistemi içerisinde vergilendirilerek bu geliri elde eden kişinin kamu harcamalarına katılması ve/veya diğer vergisel fonksiyonların yerine getirilmesine katkıda bulunması sağlanırken, aynı miktar veya çok daha fazla bir geliri düzensiz bir kaynaktan elde eden kişi vergilendirilmeyerek hiçbir kamusal külfete katlanmaması gibi bir durum ortaya çıkmaktadır.

İlk defa George Von Schanz tarafından 1891 yılında ortaya atılan Safi Artış Teorisi'ne göre⁴⁰³, hangi kaynaktan elde edilirse edilsin satın alma gücünde belli bir dönemde ortaya çıkan artış gelir kapsamında değerlendirilmektedir. Aynı zamanda,

³⁹⁸ Fevzi R. ORTAÇ, 'Vergilendirilebilir Gelir Kavramı, Geliri Belirleyen Teoriler ve Türk Gelir Vergisinde Yer Alan Gelir Tanımlaması', **Gazi Üniversitesi Dergisi**, 2/99, s. 106.

³⁹⁹ Muallâ ÖNCEL-Ahmet KUMRULU-Nami ÇAĞAN, **Vergi Hukuku**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, No: 522, Ankara 1997, s. 241.

⁴⁰⁰ ORTAÇ, a.g.m., s. 107.

⁴⁰¹ ÖNCEL-KUMRULU-ÇAĞAN, a.g.e., s. 241.

⁴⁰² ORTAÇ, a.g.m., s. 108.

⁴⁰³ y.a.g.m., s. 107.

satın alma gücünde aktarmalardan kaynaklanan artışlarda Safi Artış Teorisi çerçevesinde gelir sayılacaktır. Buna ilaveten, kişinin servetinde meydana gelen değer artışları da gelir kapsamında değerlendirilmektedir. Sonuçta, bu teori, dönem başı ve dönem sonu servette meydana gelen artış miktarı ile tüketim harcamaları miktarı toplamını gelir olarak kabul etmektedir⁴⁰⁴.

Safi artış teorisi, geliri geniş bir şekilde tanımlayan bir özellik taşıdığı için ödeme gücüne ulaşmak için kullanılması gereken bir teori olarak gözükmeye karşın, uygulamada çeşitli zorluklar doğurabilecek bir nitelik arz etmektedir. Mesela, vergilendirme dönemi içerisinde herhangi bir satış olmaksızın ortaya çıkacak olan değer artışlarının ve öz tüketimin hesaplanması oldukça zor bir durumdur⁴⁰⁵. Almanya ve İsviçre’de yapılan bir takım araştırmalar bu teorinin uygulama olasılığının çok az olduğunu göstermiştir. Dolayısıyla, birçok ülke her iki teorisinin zayıf yönlerinin ortadan kaldırılması amacıyla iki teoriden de yararlanmış ve karma bir sistem oluşturma yoluna gitmişlerdir. Karma sistemde bu teorilerin uygulama biçimleri, zamana ve uygulanan ülkenin ekonomik ve kültürel yapısına göre farklılık arz etmektedir⁴⁰⁶.

İşte vergilendirilebilecek gelir ne olacak sorusuna cevap aranırken ortaya atılan ve yukarıda kısaca bahsettiğimiz teorilerin sahip oldukları bir takım dezavantajlar ve uygulama zorlukları mali gelir kavramının belirlenmesini zorunlu kılmıştır⁴⁰⁷. Dolayısıyla, gelir vergisi sistemleri mali gelir kavramını bir başka deyişle vergilendirilebilir gelir kavramını belirlerken mükelleflerin elde ettikleri gelirlerin ön belirlemelerini yaparak, farklı kaynaklardan elde edilen gelirlerin yapısal özelliklerinin birbirinden farklı olması her gelir türü için farklı değerlendirmeler yapılmasını gerektirmektedir. Bunun en önemli nedeni farklı kaynaklardan elde edilen gelirlerin elde etme maliyetlerinin birbirinden farklı olmasıdır⁴⁰⁸.

---

⁴⁰⁴ ÖNCEL-KUMRULU-ÇAĞAN, a.g.e., s. 242.

⁴⁰⁵ Mehmet TOSUNER-Zeynep ARIKAN, **Türk Vergi Sistemi**, 12. Baskı, İzmir 2007, s. 13.

⁴⁰⁶ ORTAÇ, a.g.m., s. 109.

⁴⁰⁷ AKDOĞAN, a.g.e., s. 209.

⁴⁰⁸ ORTAÇ, a.g.m., s. 109.

C- Farklı Gelir Kavramlarının Vergi ve Gelir Dağılımı Açısından Önemi

Daha önce geliri oluşturan pek çok unsur bulunduğu ve bu unsurların farklı bileşimlerinden farklı gelir kavramlarının ortaya çıktığı belirtilmişti. Dolayısıyla, özellikle vergilendirme ve gelir dağılımı konusunda hangi gelir kavramının kullanılması gerektiği sorunu karşımıza çıkmaktadır. Bu konu üzerinde daha önce geliri belirleyen teoriler bahsinde kısmen durulmuş olup, burada farklı gelir kavramlarının vergileme ve gelir dağılımı açısından neden önem arz ettiği konusu üzerinde durulacaktır.

Daha önce tablo 1’de özel gelir, parasal gelir, kullanılabilir gelir ve kapsamlı gelir olmak üzere dört temel gelir kavramı ve bu kavramların oluşmasında temel unsurlar sayılmıştır. Bu gelir kavramlarının açılımı ise yine tablo 1’de açıklandığı üzere aşağıdaki gibi sıralanmıştır:

1. Özel Gelir: Özel parasal gelir (A) + Özel gelire ilave parasal olmayan gelir (B) + Özel gelire yapılan düzenlemeler (C)

2. Parasal Gelir: Özel parasal gelir (A) + Kişilere ödenen devlet transferleri (D.1) + Devletten elde edilen maaş ve ücretler (D.3)

3. Kullanılabilir Gelir: Parasal gelir (II.2) - Kişiler üzerindeki dolaysız vergiler (E)

4. Kapsamlı Gelir: Özel gelir (II.1) + Kamusal harcamalardan elde edilen gelir (D)-Toplam vergiler (F)

Yukarıda sıralanan gelir kavramlarına özellikle tablo 1’in de yardımıyla bakacak olursak özel gelirden kapsamlı gelir tanımına doğru gidilirken gelir kavramında bir genişleme olduğunu ve hemen hemen tüm gelir unsurlarını kapsadığını rahatlıkla görebilmekteyiz. Dolayısıyla, adil bir gelir dağılımının sağlanması için kapsamlı gelir kavramının kullanılması daha uygun olacaktır⁴⁰⁹. Çünkü, çeşitli devlet politikalarının dağıtımsal etkilerinin değerlendirilebilmesi ve dağılımın ölçülebilmesi için kişisel refahın ölçülmesine ihtiyaç vardır. Dolayısıyla, refahın belirlenmesinde kullanılan en önemli kriter gelirdir. Bu nedenle gelir kavramının kişinin refahını etkileyen tüm unsurları kapsaması gerekmektedir. Buna

---

⁴⁰⁹ ŞENER, a.g.e., s. 229.

da en yakın olanı “kapsamlı gelir” kavramıdır⁴¹⁰. Bunun aksine gerek vergilendirme gerekse gelir dağılımı açısından diğer gelir kavramlarının kullanılması bir takım sorunları beraberinde getirecektir. Dolayısıyla, madem ki kişinin refahının en önemli göstergesini gelir oluşturmaktadır. Bu nedenle her türlü geliri kapsayan bir uygulama ile vergi ve gelir dağılımı açısından daha olumlu sonuçların alınması mümkün olacaktır. Mesela, özel parasal gelir kavramı kullanıldığında özellikle parasal olmayan ve yerine göre büyük miktarlara ulaşabilen gelirler değerlendirme dışı kalabilecek ki, bu durum gerçekten sağlıklı bir değerlendirme ve sonuca sebebiyet vererek dolayısıyla alınması gereken tedbirlerin eksik veya yanlış alınmasına zemin hazırlayabilecektir. Aynı değerlendirmeyi, tüm gelir unsurlarını içine almayan diğer gelir kavramları içinde yapmak ve bu konuda çok çeşitli örnekler vermek mümkündür.

Herhangi bir ülkede adil gelir dağılımını bozucu ve vergi gelirlerini azaltıcı uygulamaların yerine kapsamlı gelir yaklaşımını esas alan kapsamlı vergileme uygulamasıyla bu tür olumsuzluklara karşı önlem almak mümkündür. Dolayısıyla, kapsamlı vergileme yaklaşımı ile bir dereceye kadar vergi tabanının genişlemesi sağlanarak vergi oranlarının düşürülmesi ve artan oranlı vergi tarifesinin yumuşatılarak uygulanması mümkün hale gelebilecektir. Neticede özellikle vergi adaleti ve gelir dağılımı açısından çok önemli bir konu olan kayıt dışı ekonomiye karşı bir tedbir alınmış olacaktır⁴¹¹.

Fakat, burada şunu da hemen belirtmek gerekir ki kapsamlı gelir kavramının belirlenmesi ve bunun sonucunda kapsamlı bir vergi matrahına ulaşılarak vergilendirme yapılması oldukça zor bir durumdur. İşte bu noktada bir zorlukla karşılaşıldığı için özellikle vergilendirilebilecek gelirin ne olması gerektiği konusunda çeşitli teoriler geliştirilmiştir. Vergilendirilebilir gelirin belirlenmesine yönelik geliştirilen teoriler bahsinde, ülkelerin ekonomik, sosyal ve kültürel bir takım farklılıklara sahip olmasının bu teorilerden hangisinin kullanılması gerektiği konusundaki tercihlerin belirlenmesinde en önemli etken olduğu vurgulanmıştır. Kapsamlı gelir tanımına ulaşılmasının zorluğu mali gelir veya vergilendirilebilir gelir kavramının belirlenmesini zorunlu kılmıştır. Dolayısıyla, tüm bu açıklamalardan sonra

---

⁴¹⁰ SON, a.g.m., s. 61.

⁴¹¹ ŞENER, a.g.e., s. 230.

şunu rahatlıkla söyleyebiliriz ki, ülkelerin kendi farklı durumlarını dikkate alarak mümkün olduğu kadar kapsamlı gelir kavramına ulaşarak bir vergilendirme yapması ile birlikte başta vergi adaleti ve gelir dağılımında adalet olmak üzere birçok konuda olumlu sonuca ulaşılabilir.

D- Gelir Vergisine Tabi Gelirin Temel Özellikleri

Herhangi bir vergi türünde olduğu gibi gelir vergisinin de kendine has bir takım temel özellikleri vardır. Gelir vergisinin konusunu kişiye ait gelir oluşturduğundan, bu özelliği itibariyle objektif olan ve geliri vergilendiren diğer bir vergi türü olan kurumlar vergisinden ayrılmaktadır. Gelir vergisi özellikle ödeme gücüne ulaşmada artan oranlılık, en az geçim indirimi ve ayırma prensibi gibi temel tekniklerin kullanılmasına uygun bir yapıya sahip olması nedeniyle hem vergi adaletinin sağlanması⁴¹² hemde gelir dağılımının düzenlenmesi açısından önem taşımaktadır. Günümüzde dolaysız subjektif vergiler arasında en yaygın ve adil olduğu kabul edilen ve aynı zamanda en verimli vergi olarak gösterilen gelir vergisine⁴¹³ tabi gelirin temel özelliklerini gelir dağılımı açısından birkaç başlık altında toplayabiliriz:

- Şahsi ve Yıllık Olması,
- Gerçek ve Safi Gelir Olması,
- Elde Edilmiş Olması

Gelir vergisinin en temel özelliği subjektif karakterli bir vergi olması yani yapısı itibariyle şahsileştirmeye elverişli olmasıdır. Vergilendirilecek birim olarak aileyi ele alarak mükellefin kendisi ve ailesine ait özel nitelikteki bir takım indirimler vergileme sürecinde dikkate alınmaktadır. Mesela, ailedeki kişilerin durumunu ayrı ayrı dikkate alarak, çalışma olanaklarında azalmaya yol açan yaşlılık, sakatlık, uzun süren hastalıklar gibi unsurlar kişi üzerindeki vergi yükünün azalmasına neden olmaktadır. Ayrıca, kantitatif (nicel) ve kalitatif (nitel) farklılaştırmalar da gelir vergisinin şahsi olmasına katkıda bulunmaktadır. Burada, kantitatif farklılaşmanın temel unsuru artan oranlı vergi tarifesinin uygulanması, kalitatif farklılaşmada ise

---

⁴¹² Gıyas AKDENİZ, **Vergi Bakımından Gelir**, A.Ü. S.B.F, Yayın No: 55, Yeni Matbaa, Ankara, 1956, s. 9.

⁴¹³ NADAROĞLU, a.g.e., s. 344.

önemli olan sermaye ve emek gelirin farklı oranlarda vergilendirilmesidir⁴¹⁴. İleride daha ayrıntılı bir şekilde ele alınacak bu tür unsurlar gelir dağılımının düzenlenmesinde gelir vergisine ait en önemli unsurlardır.

Vergiye tabi olacak gelirin hangi zaman aralığını kapsamaması gerektiğinin belirtilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde günlük, haftalık, aylık veya yıllık gelirin mi vergilendirilmesi gerektiği konusu tartışma konusu olacaktır. Kişinin vergi ödeme gücünün belirlenmesinde hernekadar geniş bir zaman dilimi içerisinde elde ettiği gelirin vergilendirilmesi gerektiği ileri sürülse de, idari ve teknik bakımdan ortaya çıkabilecek birtakım sorunlar nedeniyle günümüzde, bir yıllık gelir vergiye tabi tutulmaktadır⁴¹⁵.

Gelirin gerçek ve safi olması vergiye tabi gelirin diğer önemli bir özelliğidir. Burada gelirin gerçek olmasından kast edilen şey gelirin belgelere, defterlere dayandırılabilen asıl tutarının vergiye tabi tutulmasıdır. İdari, sosyal ve mali bir takım gerekçelerle gelirin gerçek tutarlarının yerine tahmini tutarlar üzerinden vergilendirme yapıldığı görülmektedir⁴¹⁶. İşte gerçek değil de tahmini tutarlar üzerinden vergilendirme yapılması kişiler üzerindeki vergi yükünün farklılaşmasına, dolayısıyla gelir dağılımında bozulmaya yol açabilecek bir etken olarak ileri sürülebilir. Çünkü, ödenen vergi kişinin gelirinde azalmaya neden olduğundan tahmini yöntemle gerçek tutar üzerinde vergi alınması kişinin daha fazla gelir kaybına neden olacaktır. Tersisi durumda da yani, tahminleme yoluyla vergisi gerçek tutardan daha az tespit edilen kişi ise kullanılabilir gelir bakımından bu durumdan bir menfaat elde etmiş olacaktır.

Gelirin safi olması ise, gelirin elde edilmesi sürecinde yapılan masrafların gelirden düşülmesi anlamına gelmektedir. Neticede gelirin elde edilmesinde kullanılan masrafların indirilmesi bize vergi matrahını verir. Bu şekilde kişinin gerçek ödeme gücüne yaklaşılır⁴¹⁷. Fakat, yapılan masrafların doğru tespit

---

⁴¹⁴ TURHAN, a.g.e., s. 112-113.

⁴¹⁵ Abdurrahman AKDOĞAN, **Vergilerin İncelenmesi ve Değerlendirilmesi**, T.C. G.Ü., Ankara, 1991, s. 36.

⁴¹⁶ Abdurrahman AKDOĞAN, **Türk Vergi Sistemi ve Uygulaması**, Gazi Büro Kitabevi, Ankara 1995, s. 25.

⁴¹⁷ ÖNCEL-KUMRULU-ÇAĞAN, a.g.e., s. 249.

edilemediği veya tahminleme⁴¹⁸ yolu kullanılacaksa doğru tahminlenemediği durumlarda kişilerin kullanılabilir gelirleri bundan olumlu veya olumsuz yönde etkilenecektir. Dolayısıyla, bu durum gelir dağılımını etkileyecektir. Yani, bir takım kişilerin vergi sonrası gelirinde artış meydana gelebilecekken, diğer bazı kişilerin gelirinde ise azalma söz konusu olabilecektir.

Gelir vergisine tabi gelirin diğer bir özelliği de gelirin elde edilmiş olmasıdır. Kazanç ve iratların gelir vergisi kapsamında vergilendirilebilmeleri için gelirin elde edilmiş olması gerekmektedir. Burada elde etme, sözkonusu kazanç ve iratların kişinin fiilen ve hukuken tasarrufuna geçmiş olması gerekmektedir. Kişinin bu gelirle mal ve hizmet satın alması, borçlarını ödeyebilmesi, bağışta bulunabilmesi gibi durumlar elde etmeye örnek olarak verilebilir⁴¹⁹. Fakat, her ne kadar gelir vergisi açısından gelirin fiilen ve hukuken kişinin tasarrufuna geçmesi şart olsa da, bazı istisnai durumlarda gelirin tahakkuk etmesi halinde de gelir elde edilmiş sayılır. Dolayısıyla, bazı gelirlerin tahsil, bazılarının ise tahakkuk esasına göre vergilendirilmeleri, kazanç ve iradın iktisadi bünyesi veya bu alanda yerleşmiş olan geleneklere bağlı olarak belirlenebilmektedir⁴²⁰.

IV- GELİR DAĞILIMININ DÜZENLENMESİNDE ROL OYNAYAN GELİR VERGİSİNE AİT TEMEL UNSURLAR

Gelir vergisi etkin bir şekilde kullanıldığı durumda gelir dağılımının düzenlenmesinde etkin bir vergisel araç olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle gelişmiş ülkelerde gelirin yeniden dağılımının birincil aracı olduğu yaygın bir görüştür⁴²¹. Sözkonusu bu yaygın kaniya sebep olan bir takım unsurları gelir vergisi bünyesinde barındırdığı için gelir dağılımı açısından önem arz etmektedir. Örneğin daha öncede bahsedildiği gibi gelir vergisinin kişisel bir vergi olması ve ödeme gücü bakımından mükelleflerin kişisel ve ailevi durumunu ilgilendiren bir takım özel nitelikteki indirimleri vergilendirme sürecinde dikkate alması ve kantitatif ve kalitatif bir takım unsurlar vasıtasıyla vergi yükünün farklılaştırılması gelir vergisinin gelir dağılımı açısından önemini ortaya koymaktadır. 20. yüzyılın Liberteryen

⁴¹⁸ Burada tahminlemeye örnek olarak bir dönem Türk Vergi Sistemi'nde uygulanan Götürü Usül yöntemi verilebilir.

⁴¹⁹ AKDOĞAN, a.g.e., 1995, s. 24.

⁴²⁰ TOSUNER-ARIKAN, a.g.e., s. 23.

⁴²¹ BIRD-ZOLT, a.g.m., s. 1.

iktisatçılardan Hayek'e göre gelir vergisi tek metot olmamakla birlikte gelir vergisinin bu yüzyılın en önemli gelirin yeniden dağılımı araçlarından birisi olduğu kabul edilmektedir⁴²².

Burada, gelir vergisinin gelir dağılımının düzenlenmesine etki eden en önemli unsurları olarak vergi tarifesi, en az geçim indirimi ve ayırma kuramı ele alınıp incelenecektir.

A- Vergi Tarifesi

En genel anlamıyla vergi tarifesi, vergi miktarını hesaplayabilmek için matraha uygulanması gereken ölçü veya ölçülerin oluşturduğu bütündür. Vergi tarifesini oluşturan unsurlar, matraha ve mükellefin özelliklerine göre aynı vergi için bile değişiklik gösterebilmesi nedeniyle vergi tarifesi oldukça karmaşık bir kavramdır. Vergi tarifesinin bünyesinde barındırdığı söz konusu unsurlar strüktürel ve biçimsel vergi tarifesi gibi farklı vergi tarifesi tanımlarının yapılmasına yol açmıştır. Burada vergi oranı yanında, matrahtan indirim ve ilave, veya vergiden indirim ve ilave gibi unsurların vergileme sürecine dahil edilmesi sonucu ortaya çıkan tarife strüktürel tarife olarak adlandırılırken, vergi tarifesinin sadece oranların sıralandığı cetveller şeklinde tanımlanmasına da biçimsel vergi tarifesi adı verilmektedir⁴²³.

Vergileme açısından vergi tarifesinin taşıdığı büyük önem tarife teorisinin ortaya çıkmasına ve gelişmesine yol açmış olup, bu bilgi kolu şekli ve maddi anlamda iki temel amaca hizmet etmektedir. Şekli amaç tarifesinin münferit unsurlarının çeşitli kombinezonlarından doğan pek çok tarife şeklini tahlil ve sistematize ederken, maddi amaç ise farklı tarife türlerinin iktisadi, mali, sosyal etkilerini araştırarak, vergilemenin amaçları bakımından en uygun tarife türünün seçilmesini mümkün kılmaktır⁴²⁴.

1- Vergi Tarifesinin Unsurları

Yukarıda vergi tarifesi izah edilirken vergi borcunun belirlenmesinde rol oynayan bir takım kavramlar kullanılmıştır. Söz konusu kavramlar vergi tarifesinin

---

⁴²² AKALIN, a.g.e., s. 336.

⁴²³ NADAROĞLU, a.g.e., s. 238-239.

⁴²⁴ TURHAN, a.g.e., s. 51.

ana bileşenlerini, başka bir ifadeyle temel unsurlarını oluşturmaktadır. Vergi tarifesinin belirlenmesinde ve yapısında etkili olan temel unsurları, vergi matrahı, vergi oranı, ilave ve indirimler olarak sıralayabiliriz.

a) Vergi Matrahı

Vergi tarifesinin en önemli unsurları arasında yer alan vergi matrahı, vergi mevzuatlarının verginin hesaplanabilmesi için belirlediği değer ve miktarlara denilmektedir⁴²⁵. Spesifik ve advalorem olmak üzere temelde iki tür matrah çeşidi bulunmakla birlikte, matrahın hem spesifik hem de advalorem bir yapıda olması durumunda karma bir matrah yapısından söz edilebilir⁴²⁶.

Herhangi bir vergi, vergi konusunun fiziksel miktar veya değer olarak ele alınma biçimine göre spesifik ve advalorem ayrımına tabi tutulur. Eğer bir vergi herhangi bir malın miktarı (ağırlık, hacim, uzunluk, vs.) üzerinden belirleniyorsa spesifik vergi matrahı, bunun yanında, verginin belirlenmesinde parasal değer kullanılıyorsa advalorem vergi matrahı olarak adlandırılır⁴²⁷. Burada dikkat edilmesi gereken bir nokta, spesifik yöntemle vergi matrahının belirlenmesinde bir oran değil belirli bir miktarın; advalorem yöntemde ise değer veya fiyat üzerine belirli bir yüzde veya binde oranının uygulanmasıdır⁴²⁸.

Uygulamada söz konusu matrah türlerinden hangisinin tercih edileceği yasa koyucunun istek ve amacına göre belirlenmektedir. Mesela, kumaşın metresinden 1000 YTL. alınmasının mümkün olması yanında, fiyatından %10 vergi almak da mümkündür. Günümüz vergi sistemlerinde spesifik matraha pek yer verilmemektedir. Çünkü, spesifik matrah mal ve eşyanın değer artışını izleyememektedir. Fakat, advalorem matrah değer ve fiyat artışlarına göre vergi veriminin artmasını sağlar⁴²⁹.

İki farklı kavram olmasına rağmen bazı durumlarda verginin konusu ve matrahının birleştiği görülmektedir. Mesela, baş vergilerinde verginin konusu ve

⁴²⁵ Akif ERGİNAY, **Kamu Maliyesi**, Baskı: 15, Savaş Yayınları, Ankara 1994, s. 40.

⁴²⁶ Temel GÜRDAL, **Türk Gelir Vergisi Tarifelerinin Rasyonel Vergileme Açısından Değerlendirilmesi**, D.E.Ü. / S.B.E (Yayınlanmamış Doktora Tezi), 2001, s. 8.

⁴²⁷ Simon JAMES-Christopher NOBES, **The Economics of Taxation**, Seventh Edition Updated, Financial Times, 2003/2004, s. 14., ; PINAR, a.g.e., s. 38., ; İsmail TÜRK, **Kamu Maliyesi**, Turhan Kitabevi, Ankara 1992, s. 180.

⁴²⁸ ERGİNAY, a.g.e., s. 41.

⁴²⁹ y.a.g.e., s. 41.

matrahı da mükellefin fiziki varlığıdır. Ülkemizde 1952 yılına kadar uygulanan Yol Vergisi bu duruma somut bir örnek olarak verilebilir⁴³⁰.

b) Vergi Oranı

Vergi oranı, vergi tarifesinin en önemli ve asli bir unsuru olup, genel anlamda vergi borcunun hesaplanabilmesi için vergi matrahına uygulanan sayısal bir ölçü (rakam) olarak tanımlanır. Fakat, vergileme sürecinde matrah⁴³¹ üzerinde gerçekleştirilen birtakım indirim, istisna ve muafiyet türü uygulamalar vergi oranının değişmesine neden olur. Dolayısıyla bu durum, yasal vergi oranı yanında reel (fiili) vergi oranı kavramını ortaya çıkarır⁴³². Yasal oran vergi kanunlarında belirtilen vergi oranı olarak tanımlanmaktadır. Reel oran ise, vergi miktarının, istisna, muafiyet ve indirim (veya ilave) gibi unsurlar uygulanmadan önceki vergi matrahına oranı olup⁴³³, $RVO = v / OM$ ⁴³⁴ şeklinde formüle edilebilir. Genellikle yasal vergi oranı reel (fiili) vergi oranından büyük olmakla birlikte⁴³⁵ matraha ilave yapılan durumlarda yasal vergi oranından büyük çıkmaktadır. Bu durumda, gelir dağılımı açısından yasal vergi oranı son derece önemli olmakla birlikte, nihai olarak vergi yükünü belirleyen asıl unsurun reel vergi oranı olduğunu söyleyebiliriz. Aynı zamanda reel vergi oranının belirlenmesinde ana faktör olan istisna, muafiyet ve indirim (veya ilave) gibi vergisel uygulamalar vergi yükünde farklılaşmalara neden olduğu için gelir dağılımının düzenlenmesi açısından da son derece önemli olduğunu söylemek gerekir.

⁴³⁰ NADAROĞLU, a.g.e., s. 238.

⁴³¹ Burada dikkat edilmesi gereken bir nokta, çalışma içerisinde özellikle ortalama vergi oranının veya gerçek vergi oranının hesaplanmasında kullanılacak “matrah” ile kast edilen vergiye tabi gelirdir. Çünkü, vergileme sürecinde özellikle indirim, istisna, muafiyet ve ilave uygulamaları neticesinde asıl vergi oranının uygulandığı matrah değişebiliyor. Yani, bu uygulamalar sonucu yasal oranın uygulandığı matrah artabilmekte veya azalabilmektedir. Dolayısıyla, gerçek vergi oranının veya ortalama vergi oranının hesaplanmasında yasal vergi oranının uygulandığı miktar matrah olarak kabul edildiği takdirde yapılan hesaplamalar bizi yanlış sonuçlara ulaştıracaktır. Ortalama vergi oranının hesaplanmasında bazıları matrah kavramını, bazıları gelir kavramını, bazıları da her iki kavramı birlikte kullanmaktadır. Bu farklılıklar için bkz. JAMES-NOBES, a.g.e., s. 15.; TURHAN, a.g.e., s. 53.; AKALIN, a.g.e., s. 271.

⁴³² NADAROĞLU, a.g.e., s. 250.

⁴³³ GÜRDAL, a.g.t., s. 9.

⁴³⁴ RVO =Reel vergi oranı, v =ödenen vergi, OM = istisna, muafiyet, indirim ve ilave gibi vergisel uygulamalar dahil edilmeden önceki vergi matrahı.

⁴³⁵ ŞENER, a.g.e., s. 218.

Tablo 4: Yasal Vergi Oranı ve Reel Vergi Oranına Varsayımsal Bir Örnek

	M	YVO	ÖV	RVO
Matraha istisna, muafiyet, indirim ve ilave uygulanmayan I. durum	1000	%10	100	100/1000= % 10
Matraha 100 YTL istisna, muafiyet veya indirim uygulanan II. durum	900	%10	90	90/1000= % 9
Matraha 100 YTL ilave uygulanan III. durum	1100	%10	110	110/1000= % 11

Yukarıdaki tablodan da açıkça anlaşılacağı üzere vergi tarifesinin asli bir unsuru olan yasal vergi oranı ve fiili bir durum olarak ortaya çıkan reel vergi oranı hem gelir dağılımı açısından hem de diğer vergisel amaçlar açısından son derece önem taşımaktadır. Çünkü, tabloda varsayılan üç farklı durumda reel vergi oranlarının değiştiğini görmekteyiz. Bu durumun da vergi yükünün farklılaşmasına neden olacağını söyleyebiliriz. Çok basit bir şekilde gösterilen bu durum gerçek vergi uygulamasında karmaşık olup, belirlenen hedefe ulaşmada yasa koyucunun son derece dikkat etmesini gerektirmektedir. Çünkü, tablodan da anlaşılacağı üzere reel oranlar istisna, muafiyet, indirim ve ilavelerin uygulama biçimine göre ve haliyle belirlenen miktarlarına göre değişmektedir. Dolayısıyla, gelir dağılımının düzenlenmesini öncelikli vergisel amaç olarak belirleyen bir yasa koyucu, söz konusu vergisel uygulamaları doğru bir şekilde belirleyemediği durumda hedeflenen amaca ulaşamayabileceği gibi, tam tersi bir durumla karşılaşabileceği de ihtimal dahilindedir.

Bir vergi tarifesinin en önemli unsurlarından olan vergi oranı konusunda değinilmesi gereken diğer önemli iki tür vergi oranı kavramı vardır. Bunlar, ortalama vergi oranı ve marjinal vergi oranıdır. Bu iki farklı vergi oranının en önemli özelliği vergi tarifesinin yapısını belirlemesidir. Yani, vergi tarifesinin yapısal açıdan alacağı şekil (artan oranlı, düz oranlı, tersine artan oranlı gibi) ortalama vergi oranı ve marjinal vergi oranının seyrine göre belirlenmektedir.

Ortalama vergi oranı, ödenen verginin vergi matrahına olan oranı olarak tanımlanmaktadır. Marjinal vergi oranı ise, ödenen vergideki değişimin vergi

matrahındaki değişmeye olan oranı olarak tanımlanmaktadır⁴³⁶. Ortalama vergi oranı ve marjinal vergi oranını formüle ederek şu şekilde gösterebiliriz. $OVO = v / M$ ⁴³⁷ ve $MVO = \Delta v / \Delta M$ ⁴³⁸. Ortalama vergi oranı ve marjinal vergi oranını aşağıda verilen tablo 5 yardımıyla açıkça görebiliriz.

Tablo 5: OVO ve MVO'na İlişkin Varsayımsal Bir Örnek

Gelir (Matrah)	Vergi	OVO (%)	MVO (%)
2000	200	10	-
3000	400	13,3	20
4000	600	15	20
5000	800	16	20

Yukarıda basit bir şekilde hazırlanan tabloda ortalama vergi oranı ve marjinal vergi oranının nasıl bulunduğu gösterilmektedir. 2000 birim gelire karşılık 200 birim vergi ödenmiş ve ortalama vergi oranı %10 olarak hesap edilmiştir. Buna karşılık gelir 3000 birimlik gelire karşılık 400 birim vergi ödenmiş ve ortalama vergi oranı %13,3 olarak hesap edilmiştir. Burada dikkat edilmesi gereken bir husus, vergileme sürecinde uygulanabilecek bir takım istisna, muafiyet, indirim ve ilave gibi unsurlar neticesinde ortalama vergi oranı ve marjinal vergi oranının değişebileceğidir. Örneğin, herhangi bir indirim uygulaması neticesinde ortalama vergi oranı ve marjinal vergi oranında bir azalma meydana gelebilecekken, bir ilave olması durumunda ise söz konusu oranlarda tam aksi yönde bir artış meydana gelecektir. Dolayısıyla, daha önce reel vergi oranı ve yasal vergi oranı kavramları açıklanırken değinildiği gibi, haliyle vergi yükünde bir değişme meydana gelecektir. Neticede, bu tür uygulamalardan gelir dağılımı olumlu veya olumsuz yönde etkilenecektir. Bu nedenle, muhtemel sonuçları iyice değerlendirildikten sonra adı geçen unsurlar gelir vergisi sistemlerinde yerini almalıdır.

c) İndirim ve İlaveler

İndirim ve ilaveler biçimsel vergi tarifesi açısından önemli olmamakla birlikte strüktürel vergi tarifesinin unsurları arasında yer almaktadır. Verginin hesaplanması için temel unsurları içeren vergi tarifesi, verginin hesaplanması aşamasında matrah

⁴³⁶ y.a.g.e., s. 221.

⁴³⁷ OVO=Ortalama vergi oranı, v=ödenen vergi, M= vergi matrahı

⁴³⁸ MVO= Marjinal vergi oranı, Δv = ödenen vergideki değişim, ΔM =Vergi Matrahında meydana gelen değişim.

ve matraha uygulanacak ölçüler dışında bazen matraha veya vergiye yapılacak bir takım indirim ve ilaveler içermektedir. Dolayısıyla, sadece matrah ve matraha uygulanacak ölçüler değil, indirim ve ilavelerde vergileme süreci açısından önem taşımaktadır⁴³⁹. Çünkü, vergileme süreci içerisinde uygulanacak olan indirim veya ilaveler reel vergi oranını belirleyeceğinden vergi yükünde bir takım farklılaşmalara yol açacaktır. Bu nedenle indirim ve ilavelerin, vergi yükünde farklılaşma gibi, meydana getireceği bir takım etkiler dikkate alınarak belirlenmesi ile vergilemenin amacına uygun hareket edilmiş olunacaktır.

2) Tarife Türleri

Vergi tarifeleri genel olarak ortalama vergi oranının seyrine göre şekillenirler. Ortalama vergi oranının seyrini belirlediği üç temel tarife yapısı bulunmaktadır. Eğer ortalama vergi oranı matrahla birlikte artıyorsa artan oranlı vergi tarifesi, aksine matrah arttıkça ortalama vergi oranı azalıyorsa azalan oranlı vergi tarifesi, buna karşılık matrahın artmasına rağmen ortalama vergi oranı sabit kalıyorsa düz oranlı vergi tarifesi⁴⁴⁰ ortaya çıkmaktadır⁴⁴¹. Aynı zamanda teori ve uygulamada bu tarife tiplerinin karma şekillerine de rastlamak mümkündür⁴⁴². Bu temel tarife türlerini aşağıda verilen şekil yardımıyla daha açık bir şekilde görmek mümkündür.

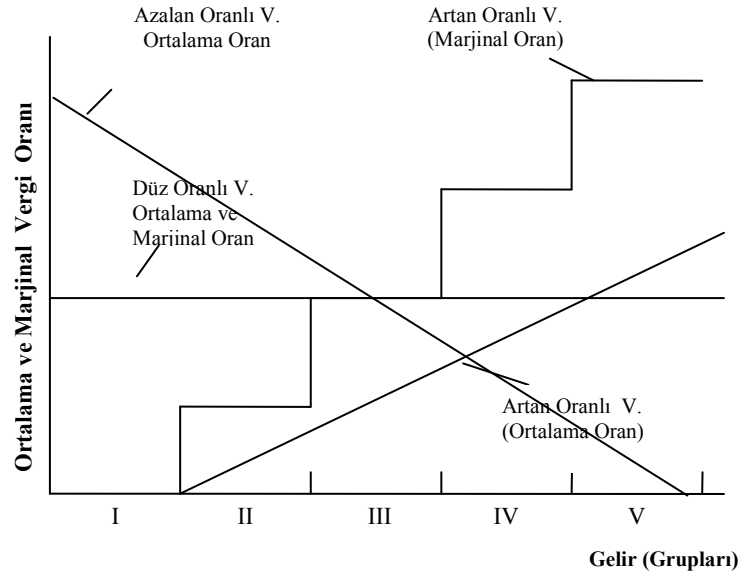
⁴³⁹ GÜRDAL, a.g.t., s. 9.

⁴⁴⁰ Artan oranlı vergi tarifesi müterakki tarife, düz oranlı vergi tarifesi eş oranlı, tek oranlı, mütenasip tarife, azalan oranlı vergi tarifesi ise tersine artan oranlı veya ric'i tarife olarak da adlandırılmaktadır., bkz., Turhan, a.g.e., s. 53.

⁴⁴¹ Dilek DİLEYİCİ, **Artan Oranlı Vergiler-Düz Oranlı Vergiler Karşılaştırması ve Düz Oranlı Vergilerin Uygulanabilirliği**, D.E.Ü. / S.B.E (Yayınlanmamış Doktora Tezi), 2003, s. 54.

⁴⁴² TURHAN, a.g.e., s. 54.

Şekil 5: Artan oranlı ve Düz Oranlı Vergi

Kaynak: JAMES-NOBES, a.g.e., s. 56.

Yukarıdaki şekil 5, vergi tarifelerinin oluşmasında ortalama vergi oranı ve marjinal vergi oranlarının önemini ortaya koymaktadır. Burada, düşey eksende ortalama ve marjinal vergi oranları, yatay eksen ise gelir grupları (matrah) gösterilmektedir. Yatay eksene paralel olarak uzanan doğru düz oranlı vergi tarifesini tanımlamakta olup, matrah artışlarından bağımsız devam etmektedir. Bunun anlamı, gelir ne kadar artarsa artsın ortalama vergi oranı aynı kalmaktadır. Aynı zamanda ortalama vergi oranı ile marjinal vergi oranı birbirine eşittir. Bunun tam aksine artan oranlı vergi tarifesini temsil eden doğru üzerinde, ortalama vergi oranı matrahla birlikte artış göstermektedir. Aynı zamanda ortalama vergi oranı marjinal vergi oranından sürekli düşük bir seviyede kalmaktadır. Azalan oranlı vergi tarifesi ise, artan oranlı vergi tarifesinin tam tersi olup, gelir arttıkça ortalama vergi oranının azaldığını ifade eden bir eğri olup, marjinal vergi oranından daha büyüktür⁴⁴³.

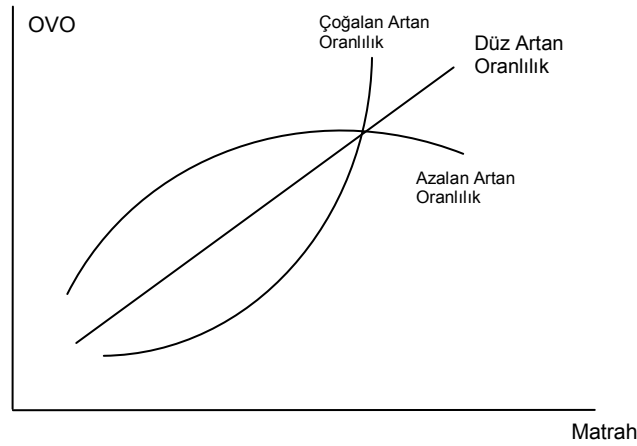
⁴⁴³ Şekilde artan oranlı ve azalan oranlı vergi tarifesinde yer alan ortalama vergi oranını gösteren doğrular aslında tam düz bir şekilde olmayıp, artan (azalan) oranlılığın derecesini gösteren eğimli bir yapıya sahiptir. Şekil üzerinde azalan oranlı vergi tarifesine ait marjinal vergi oranlarını gösteren eğri gösterilmemektedir. Söz konusu bu eğri, artan oranlı vergi tarifesindeki marjinal vergi oranları eğrisinin tam tersi bir yapıya sahiptir.

a) Artan Oranlı Vergi Tarifesi

Artan oranlı vergi tarifesi, temelde iki anlam ifade etmektedir. Bunlardan birincisi, sosyal ve ekonomik bir anlamı olan mükellefin toplu vergi ödeme güçleri dikkate alınarak artan oranlarda vergilendirilmesidir. İkincisi teknik manada anlam ifade eden vergi matrahı arttıkça vergi oranının da artması anlamına gelmektedir⁴⁴⁴. Daha öncede değinildiği gibi bir vergi tarifesinin seyrini ortalama vergi oranı belirlemektedir. Dolayısıyla, artan oranlı vergi tarifesinde matrah arttıkça ortalama vergi oranı da artmaktadır. Ortalama vergi oranındaki artış matrahtaki artışa oranla eşit, daha küçük veya daha büyük olmaktadır. Neticede, ortalama vergi oranının seyrine göre düz, azalan ve çoğalan artan oranlı bir tarife yapısı ortaya çıkabilmektedir. Bu durum aşağıdaki şekilde gösterilmektedir⁴⁴⁵.

Şekil 6: Artan Oranlılık Türleri

Ortalama vergi oranındaki artışla matrahtaki artış oranı eşit ise düz artan oranlılık, ortalama vergi oranındaki artış matrahtaki artış oranından büyük ise çoğalan artan oranlılık, matrahtaki artış oranı ortalama vergi oranındaki artıştan büyük ise azalan artan oranlılık hali meydana gelmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken bir nokta artan oranlı vergi tarifesinde matrahla birlikte vergi oranında da bir artış söz konusudur. Fakat ileride açıklanacağı gibi, düz oranlı vergi tarifesinde herhangi bir oran artışı söz konusu olmayıp sadece matrah artışı ile birlikte vergi

⁴⁴⁴ Fazıl TEKİN, **Artan Oranlılık ve Türk Gelir Vergisindeki Uygulaması**, Eskişehir İ.T.İ.A Yayınları, No: 192/122, Eskişehir 1978, s. 7.

⁴⁴⁵ TURHAN, a.g.e., s. 55.

miktarında bir artış söz konusudur⁴⁴⁶. Aşağıdaki tablo 6 yardımıyla artan oranlı vergi tarifesinin yapısını daha açık bir şekilde görebiliriz.

Tablo 6 : Artan Oranlı Vergi Tarifesi

Gelir Dilimleri	Vergi Oranları (%)
1000'e kadar	20
1000-2000	25
2000-5000	30
5000-10000	35
10000-15000	40
15000'den fazlası	45

Tablo 6'da artan oranlı vergi tarifesinin yapısı varsayımsal bir örnekle gösterilmiştir. Tablodan açıkça görüldüğü gibi gelir dilimleri veya vergi matrahı arttıkça vergi oranları da artmaktadır. Dolayısıyla ortalama vergi oranları da matrahla birlikte artmaktadır.

Artan oranlı vergi tarifesi bünyesinde bir takım özellikler bulundurmaktadır. Bu özellikler, yükseklik farkı, uzunluk farkı, tarife basamakları ve artma oranı olarak adlandırılmaktadır⁴⁴⁷. Yükseklik farkı, artan oranlı vergi tarifesinde en küçük oranla en yüksek oran arasındaki farktır. Artan oranlı vergi tarifesinde en düşük matrah ile en yüksek matrah arasındaki fark uzunluk farkı olarak adlandırılmaktadır⁴⁴⁸. Örnek olarak verilen yukarıdaki tabloda yükseklik ve uzunluk farkı sırasıyla 25 ve 14000'dir. Yükseklik ve uzunluk farkı artan oranlılığın şiddetini göstermesi açısından önem arz etmektedir. Örneğin, yükseklik farkı değişmezken uzunluk farkı ne kadar yüksek olursa vergi tarifesi o kadar yumuşak olur. Aksine, uzunluk farkı değişmezken yükseklik farkı ne kadar artarsa tarife yapısı o kadar dik veya sert hale gelir⁴⁴⁹. Artan oranlı vergi tarifesinin diğer bir özelliğini oluşturan tarife basamakları ise artan oranlı vergi tarifesinde her oranın uygulanacağı ayrı matrah dilimlerine denir. Artma oranı ise artan oranlı vergi tarifesinde birbirini izleyen vergi oranları arasındaki farka denir⁴⁵⁰. Artma oranı tablo 6'da %5 gibi sabit bir oran olarak gösterilmekle beraber uygulamada artma oranı hem sabit bir oran hem de değişken

⁴⁴⁶ y.a.g.e., s. 55.

⁴⁴⁷ Ortalama vergi oranı ve Marjinal vergi oranı da artan oranlı vergi tarifesi arasında gösterilmektedir. Fakat, bu kavramlara daha önce vergi oranları başlığı altında yer verildiği için burada değinilmeyecektir.

⁴⁴⁸ ERGİNAY, a.g.e., s. 72.

⁴⁴⁹ Fevzi DEVRİM, **Kamu Maliyesine Giriş**, Baskı:3, Anadolu Matbaacılık, İzmir 1998, s. 246.

⁴⁵⁰ ERGİNAY, a.g.e., s. 73.

oranlarda olabilir.

Artan oranlı vergi tarifesinin yapısı incelendikten sonra burada üzerinde durulması gereken başka bir konu da artan oranlı vergi tarifesinin türleridir. Artan oranlı vergi tarifesinin türleri değişik şekilde sınıflandırılmakla birlikte⁴⁵¹ temelde bunları basit artan oranlılık, dilimli artan oranlılık, açık ve gizli artan oranlılık, sınırlı ve sınırsız artan oranlılık, tek elemanlı ve çok elemanlı artan oranlılık başlıkları altında toplayabiliriz⁴⁵².

- Basit artan oranlı vergi tarifesinde⁴⁵³ vergilendirilecek matrah giderek artan dilimlere ayrılır ve dilimlerin her birinin tamamına daha önceki dilimleri de içine almak kaydıyla o dilim için öngörülen vergi oranı uygulanır.

Tablo 7: Basit Artan Oranlı Tarife Yapısı

Matrah	Vergi Oranı (%)
0- 1.000 liraya kadar	0
1.000-5.000 “ “	10
5001-10.000 “ “	20
10.001-20.000 “ “	30
20.001-30.000 “ “	40
30.001-40.000 “ “	50

Kaynak: NADAROĞLU, a.g.e., s. 258.

Tablo 7’de görüldüğü gibi basit artan oranlı vergi matrah artışları bir önceki matrahı da içine alacak şekilde artmaktadır. Matrah artışlarına paralel vergi oranları da artmaktadır. Burada dikkati çeken bir nokta vergi oranı belirlenen tarife basamağı içinde sabit kalmakta, bir üst basamağa geçince vergi oranı değişmektedir. Mesela, 5.001’den 10.000 birime kadar gelir elde eden bir kişi %20 oranında vergilendirilmektedir. Yani bir kişi 5.001 birim gelir elde etse de 10.000 birim gelir

⁴⁵¹ Salih Turhan artan oranlı tarife türlerinde farklı bir sınıflandırma kullanarak, tarife türlerini, açık artan oranlı tarife, gizli artan oranlı tarife ve kombine tarifeler diye ayırmıştır. Açık artan oranlı tarifeyi de kendi içerisinde, basamak tarife, doğrusal (lineer) tarife ve eğri tarife olarak üç temel başlık altında incelemiştir. Ayrıca, eğri tarifeyi de dilim usulü, uç tarife ve formül tarife başlıkları altında açıklamıştır. Burada önem arz eden ve konu içerisinde değinilmeyen doğrusal tarife ve formül tarife kısaca şu anlama gelmektedir. Doğrusal tarife: basamak sayısının çok fazla ve basamak genişliklerinin çok düşük olarak belirlendiği tarifedir. Aynı zamanda doğrusal tarifede vergi oranları birbirine çok yakındır. Formül tarifede ise vergi borcu hesaplanmasında kanunda belirtilen formüller esas alınarak her vergi dilimine karşılık gelen vergi oranı belirlenerek vergilendirme yapılır. Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. Turhan, a.g.e., Gürdal, a.g.t.,

⁴⁵² NADAROĞLU, a.g.e., s. 258-260.

⁴⁵³ Basit artan oranlı vergi tarifesi aynı zamanda, global artan oranlı tarife, adi artan oranlı tarife, basamak tarife, toptan artan oranlı tarife ve (bkz., Gürdal, a.g.t.), sınıf usulü artan oranlı tarife olarak da adlandırılmaktadır.(bkz., Erginay, a.g.e.,)

elde etse de aynı oranda vergilendirilmektedir. Bunun yanında basit artan oranlı tarifede herhangi bir tarife basamağının son sınırında olan bir mükellef ve bu sınırı çok az geçerek bir üst dilimin vergi oranıyla sorumlu tutulan mükellef arasında ciddi anlamda vergi yükü farklılaşmasına neden olmaktadır. Örneğin, 5.000 birim gelir elde eden bir mükellef %10 vergi oranına karşılık, 5.001 birim gelir elde eden bir mükellef %20 oranında vergilendirilmektedir.

Basit artan oranlı vergi tarifesinin mükellefler arasında adaletsizliklere yol açması nedeniyle uygulamada pek kullanılmamaktadır. Buna karşın uygulamada dilimli artan oranlı vergi tarifesi kullanılmaktadır⁴⁵⁴. Dilimli artan oranlılıkta vergi matrahları dilimlere ayrılmakta ve her dilimin vergisi bir üst veya bir alt dilime bakılmaksızın kendi oranına göre ayrı ayrı hesaplanmakta ve alınacak verginin tutarı dilimlere isabet eden vergilerin toplamı yapılarak hesaplanmaktadır.

Tablo 8: Dilimli Artan Oranlı Tarife Yapısı

Gelir Dilimleri	Vergi Oranı	Dilim Vergisi	Toplam Vergi
1.000 lira için	0	0	0
Sonra gelen 5.000 “ “	10	500	500
“ “ 7.500 “ “	20	1.500	2.000
“ “ 10.000 “ “	30	3.000	5.000

Kaynak: NADAROĞLU, a.g.e., s. 259.

Tablo 8’de dilimli artan oranlı vergi tarifesinin basit oranlı vergi tarifesine göre daha adil olduğu açıkça görülmektedir. Çünkü, dilimli artan oranlı tarifede vergi miktarı her dilime karşılık gelen vergi miktarlarının kümülatifi alınarak tespit edilir. Yani 10.000 birim gelir elde eden bir mükellefin gelirine sırasıyla %0, %10, %20 ve % 30 oranı uygulanmış olmaktadır. Aynı zamanda, basit artan oranlı tarifede meydana gelen tarife basamakları arasındaki keskin geçişlerin ortaya çıkardığı adaletsizlik dilimli artan oranlı tarifede ortaya çıkmaz. Çünkü, dilimli artan oranlı tarifede çok düşük gelir farkı nedeniyle bir üst vergi dilimine geçen mükellefle bir önceki dilimin son sınırına gelen mükellef arasında basit artan oranlılıkta olduğu gibi aşırı bir vergi yükü farklılaşması meydana gelmemektedir. Dilimli artan oranlı vergi tarifesi günümüzde kullanılan en yaygın tarife yöntemidir⁴⁵⁵.

⁴⁵⁴ NADAROĞLU, a.g.e., s. 258.

⁴⁵⁵ ERGİNAY, a.g.e., s. 66.

Basit ve dilimli artan oranlı tarifelerde artan oranlılık açıkça görülebilmektedir. Fakat bazı tarifelerde artan oranlılık açıkça görülmemektedir. Yapısı itibariyle düz oranlı olan bir tarifenin matrah veya vergi borcu üzerinden hesaplanan bir takım indirimler nedeniyle tarifede fiili bir artan oranlılık ortaya çıkmaktadır⁴⁵⁶. Bu tür tarifelerde artan oranlılık açıkça görülmediği için gizli veya dolaylı artan oranlı tarife ismini almaktadır⁴⁵⁷.

Tablo 9: Gizli (Dolaylı)Artan Oranlı Tarife Yapısı

Esas Matrah	İndirim	Oranın Uygulanacağı Matrah	Oran (%)	Vergi	OVO (%)	OVO Artış
5.000	3.000	2.000	10	200	4	-
10.000	3.000	7.000	10	700	7	3
20.000	3.000	17.000	10	1.700	8,50	1,50
30.000	3.000	27.000	10	2.700	9	0,50
40.000	3.000	37.000	10	3.700	9,25	0,25

Yukarıdaki tablo 9 gizli artan oranlılığı açıkça göstermektedir. Normalde vergi oranının %10 olduğu düz oranlı bir tarife söz konusu iken matraha uygulanan bir indirim neticesinde fiili bir durum olarak artan oranlı bir yapı ortaya çıkmaktadır. Her hangi bir tarifenin yapısını belirleyen en önemli unsur olan ortalama vergi oranı uygulanan indirim neticesinde artan oranlı bir yapı meydana getirmiştir. Burada dikkat edilmesi gereken bir nokta fiili bir durum olarak ortaya çıkan artan oranlı tarifenin yumuşak ve sert olarak belirlenmesinde matraha uygulanacak olan indirim tutarının önem arz ediyor olmasıdır. Çünkü, matraha uygulanacak olan indirim büyük olursa artma oranı da büyümekte aksi durumda uygulanan indirim küçülürse artma oranı da küçülmektedir. Bu durum aşağıdaki tablo 10'da açık olarak görülmektedir.

Tablo 10: İndirim Miktarına Göre Ortalama Vergi Oranlarındaki Değişim

Matrah	VO %	İndirim 3.000		İndirim 2.000		İndirim 4.000	
		OVO %	OVO Artış	OVO %	OVO Artış	OVO %	OVO Artış
5.000	10	4	-	6	-	2	-
10.000	10	7	3	8	2	6	4
20.000	10	8,5	1,5	9	1	8	2
30.000	10	9	0,5	9,3	0,3	8,6	0,6
40.000	10	9,25	0,25	9,5	0,2	9	0,2

⁴⁵⁶ TURHAN, a.g.e.,s. 69.

⁴⁵⁷ NADAROĞLU, a.g.e., s. 260.

Tablo 10’da indirim oranı 3.000’den 2.000’e indirildiği takdirde ortalama vergi oranı sırasıyla %6, %8, %9, % 9,3, % 9,5 ve ortalama vergi oranındaki artış da %2, %1, %0,3, %0,2 olarak gerçekleşmektedir. Aksine indirim miktarı 3.000’den 4.000’e çıkarıldığında ise ortalama vergi oranları sırasıyla %2, %6, %8, %8,6, %9 ve ortalama vergi oranlarındaki artış ise %4, %2, % 0,6, % 0,2 olarak gerçekleşir.

Tablodan da açıkça görülebildiği gibi indirim miktarındaki bir azalış veya artış ortalama vergi oranlarında ters yönde, ortalama vergi oranlarındaki artışta ise aynı yönde bir artış veya azalışa neden olmaktadır. Dolayısıyla bu durum tarifinin şiddetini belirleyeceği için gelir dağılımı açısından önem arz etmektedir. Haliyle yasa koyucu indirim tutarını belirlerken ulaşmak istediği amaca göre indirim miktarını arttırır veya azaltabilir.

Sınırlı ve sınırsız artan oranlılık artan oranlı vergi tarifesinin başka bir türüdür. Sınırlı artan oranlılık, herhangi bir artan tarifede yer alan en üst vergi oranının belli bir sınırının olması anlamına gelmektedir. Buna karşın, uygulamada rastlanmayan ve önemi olmayan sınırsız artan oranlılık ise tarifede vergi oranının %100’e ulaşması anlamına gelmektedir. Sınırsız artan oranlı tarifede vergi oranının %100’e ulaşmasının anlamı vergi değil müsadere olarak kabul edildiğinden uygulamada böyle bir duruma rastlanmaz⁴⁵⁸.

Tek elemanlı ve çok elemanlı artan oranlılık da artan oranlı vergi tarifesinin türleri arasında gösterilmektedir. Eğer ödenecek olan vergi tek unsura göre artıyorsa tek elemanlı tarife, fakat, vergi borcu birden çok unsura dayalı olarak artıyorsa çok elemanlı veya çift müterakkiyet olarak adlandırılır⁴⁵⁹.

(1) Artan Oranlı Vergi Tarifesinin Teorik Alt Yapısı

Artan oranlı vergi tarifesi konusundaki tartışmalar oldukça eskiye dayanmaktadır. 15. yüzyılda Floransa’da “decima scalata” yani, dereceli bir öşrün uygulanması konusunda çok sert tartışmalar yaşanmış ve bugün dahi artan oranlı vergilerin leh ve aleyhindeki görüşlerin birçoğu o dönemde ortaya atılmıştır. Daha sonra Fransız İhtilali sırasında artan oranlı vergileme büyük tartışmalara neden olmuştur. O tarihten itibaren artan oranlılık konusunda birbirine çok zıt fikirler

---

⁴⁵⁸ y.a.g.e., s. 260.

⁴⁵⁹ y.a.g.e., s. 260.

ortaya atılmış ve tartışılmıştır. Bazıları artan oranlılığı sosyal adaletin sağlanmasının esas şartlarından biri olarak kabul ederken bazıları ise bunu adi veya dereceli hırsızlık ya da intihar etmek isteyen bir topluma uygun bir saçmalık olarak adlandırmışlardır. Artan oranlılığı savunanların ileri sürdükleri temel iki tez bulunmaktadır. Birincisi, artan oranlılık, özel teşebbüsü ortadan kaldırmak ve sosyalist bir sisteme girmek için önemli bir araç, ikincisi ise, devlet gelirlerinin sağlanmasında daha adil bir yük dağıtımını yöntemi olduğudur. Karşıt görüşte olanların savundukları temel tez ise liberaller ve tarafsız vergi fikrini savunanlar tarafından ortaya atılmıştır. Bunlar, gelir ve servetin serbest piyasa mekanizması yoluyla adil bir şekilde dağıldığını, hiç olmazsa vergi yoluyla müdahale edilmeyecek derecede adil bir dağılımın gerçekleştiğini ileri sürmektedirler⁴⁶⁰.

Artan oranlılık konusunun teorik alt yapısını Sosyalist Teori, Giderme Teorisi, Fedakarlık Teorisi ve Ödeme Gücü Teorisi başlıkları altında inceleyebiliriz.

Decima Scalata'yı savunan Sosyalist Teori taraftarları, artan oranlı vergiler koymak suretiyle servet toplamaya engel olmayı kişiler arasında servet eşitliğinin sağlanması gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Bunlar büyük servetlerin az sayıda kişinin elinde bulunmasının faydadan çok zararlı olduğu görüşünü savunmuşlardır. Daha sonraları Fransız İhtilali sırasında "Jacobinler" artan oranlı vergileme yanlısı olarak ortaya çıkmışlardır. Jacobinler'e göre bütün servetler belli bir ranttan fazla temin edilemeyecek şekilde sınırlandırılmalıdır. Aynı zamanda artan oranlı vergileme toprak mülkiyetini parçalamak, servetin birikmesini önlemek, tembellik ve lüksün ortadan kaldırılmasına yönelik önemli bir araç olarak kabul edilmekteydi. Fakat, Sosyalist Teori'nin sistematik ve ilmi yönden tartışılması Almanya'da gelişmiş ve en önemli savunucusu A. Wagner olmuştur. Wagner, maliye ilmini sadece gelir elde etme düşüncesinin olduğu dönem ve sosyo-politik dönem olarak ikiye ayırmaktadır. İşte bu ikinci devrede servet bölüşümünün daha adil hale getirilmesi amacıyla özel mülkiyete sınırlamaların getirilmesi gerektiği ileri sürülmüştür. Dolayısıyla, sosyo-politik amaçların yerine getirilmesi için mutlaka artan oranlı vergilerin kullanılması gerektiği savunulmuştur⁴⁶¹.

---

⁴⁶⁰ M. Orhan DİKMEN, **Maliye Dersleri (Birinci Kitap, Giriş ve Genel Vergi Teorisi)**, Baskı: 3, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1969, s. 294.

⁴⁶¹ y.a.g.e., s. 295-296.

Artan oranlı vergilemenin gerekliliğini savunan Sosyalist Teori, özellikle maliye tarihinin gelir sağlama ve sosyo-politik devre olarak ikiye ayıramayacağı, devletin gelir ve servet dağılımının eşitlenmesi gibi bir görevinin olamayacağı ileri sürülerek eleştirilmiştir. Ayrıca, zenginlerin artan oranlı bir vergilemeyle fakirlerin seviyesine indirilmesinin ekonomik açıdan kabul edilemez olduğu ileri sürülerek, eğer böyle bir şeyin yapılması gerekli ise artan oranlılıktan daha etkin yöntemlerin olduğu, Seligman tarafından ortaya atılmıştır⁴⁶².

Artan oranlı vergilemenin alt yapısını oluşturan diğer bir görüş Giderme Teorisidir. Giderme teorisi iki farklı şekilde izah edilmektedir. Birincisi, devletin ihmali sonucu gelir ve servette meydana gelen farklılıkların giderilmesi için artan oranlılık bir araç olarak kabul edilmektedir. İkincisi ise, ric'i vergilerin olumsuz etkisinin giderilmesi için artan oranlılığın uygulanması gerektiği ileri sürülmektedir⁴⁶³. Bu iki temel yaklaşım ekonomik giderme ve vergiler arası giderme olarak adlandırılmaktadır. Bu yaklaşımlar kısaca şu şekilde izah edilmektedir⁴⁶⁴.

- Ekonomik Giderme Teorisi: Bu teorinin Amerikalı temsilcisi F. A. Walker'e göre mevcut gelir ve servet farklılıklarının sebebi devletin insanları şiddet ve hileye karşı yeterince koruyamamasıdır. Kişiler arasında ortaya çıkan bu farklılıklar belli bir ölçüde doğrudan doğruya devletin yürüttüğü siyasi uygulamalardan kaynaklandığı için vergi sisteminin bu farklılıklar göz önünde bulundurularak oluşturulması gerektiği ileri sürülmektedir. Dolayısıyla, belli bir dereceye kadar kabul edilecek olan artan oranlı vergileme ile bu farklılıkların giderilmesi yönünde adım atılmış olunacağı kabul edilmektedir.

- Vergiler Arası Giderme Teorisi: Bu teoriyi savunanlar özellikle tüketim vergileri gibi bir takım vergilerin gerileyici veya tersine artan oranlı olmalarından dolayı, bu vergilerden kaynaklanan olumsuz etkilerin giderilmesi için dolaysız vergilerde artan oranlılığa yer verilmesi gerektiği görüşünü ortaya atmışlardır.

Artan oranlı vergilemenin gerekliliği konusunda ortaya atılan diğer bir görüş Fedakarlık Teorisidir. Fedakarlık Teorisi, genel anlamda, kişisel ihtiyaçları tatmine yarayacak vasıtaların veya bunların sağlanmasına ayrılacak tutarların bir kısmının

---

⁴⁶² y.a.g.e., s. 296.

⁴⁶³ y.a.g.e., s. 297.

⁴⁶⁴ TEKİN, a.g.e., s. 28-30.

mükellefler tarafından vergi olarak ödenmesi sonucunda kişiler bir takım fedakarlığa katlanmış olmaktadır. Söz konusu bu fedakarlık her zaman ve herkes için aynı değildir. Ödenen vergi miktarının eşit oranda olduğu durumda dahi fedakarlık çoğu kez farklı ölçüde olmaktadır. Eğer vergi, bir mükellefin zaruri ihtiyaçlarını karşılayacak kısmından alınıyorsa bu durumda fedakarlığın fazla olduğunu söyleyebiliriz. Aksi durumda vergi, eğer mükellefin üçüncü, dördüncü derecede ihtiyaçlarını karşılayan kısımdan alınmaktaysa burada fedakarlığın daha az olduğu ileri sürülmektedir. Hatta, mükellefin lüks harcamalarından alınan vergilerde katlanılan fedakarlık daha azdır. Dolayısıyla, vergi karşısında eşitlik sağlanmak isteniyorsa, zaruri ihtiyaçları karşılayan gelir kısmından düşük oranda, ikinci, üçüncü derecede ve lüks ihtiyaçları karşılayacak gelir kısmından ise daha yüksek oranlarda vergi alınması gerektiği ve bunun da artan oranlı vergileme olduğu ileri sürülmektedir⁴⁶⁵. Burada yüksek gelirli kişilerin elde ettikleri her bir gelire atfettikleri değer, düşük gelirli kişilerin elde ettikleri gelire atfettikleri değerden daha düşük olduğu noktasına dikkat çekilmektedir. Bu nedenle artan oranlı vergileri savunanlar, gelir arttıkça gelirin faydasının azalacağı anlamına gelen son birim yararı teorisini kullanırlar. Yani, zengin bir kişinin elde ettiği gelirin son biriminin, yoksul bir kişinin elde ettiği son birim gelire oranla daha az fayda sağlayacağı varsayılmaktadır⁴⁶⁶.

Fedakarlık teorisine göre mükelleflerce ödenen vergilerin ölçüsü olarak fedakarlıkta eşit olması gerektiği ileri sürülmektedir⁴⁶⁷. Burada fedakarlıkta eşitliğin ne olduğu konusunda farklı kişiler tarafından farklı görüşler ortaya atılmıştır. Bu görüşler, eşit mutlak fedakarlık, eşit marjinal fedakarlık, oranlı fedakarlık gibi birbirine az çok benzeyen kavramlarla izah edilmeye çalışılmıştır. Bu kavramlar kısaca şu şekilde ifade edilmektedir⁴⁶⁸.

- Eşit Mutlak Fedakarlık: Vergiler o şekilde konmalıdır ki, her vergi mükellefi, diğer vergi mükellefleri ile eşit miktarda fayda kaybına uğramalıdır.

- Oranlı Fedakarlık: Her vergi mükellefinin gelirinin toplam faydası oranında bir fedakarlıkta bulunması gerekir.

---

⁴⁶⁵ DİKMEN, a.g.e., s. 300.

⁴⁶⁶ YOUNKINS, a.g.m., s.1.

⁴⁶⁷ DİKMEN, a.g.e., s. 299.

⁴⁶⁸ TEKİN, a.g.e., s. 14.

- Eşit Marjinal Fedakarlık: Dolaylı ve dolaysız olarak kendisinden fedakarlık edilen fayda alanının tutarı, bütün vergi mükellefleri tarafından elde etmiş oldukları gelirin mümkün olan en küçük oranında olmalıdır.

Fakat, burada fedakarlık teorisi vergi ve ödenen paranın parasal değerinin kişiler arasındaki psikolojik farklılıklar nedeniyle ölçülemez olduğu noktasında bir çıkmaza girmektedir. Çünkü, bir kişinin diğerleri ile karşılaştırıldığında ek bir birim gelire daha fazla mı yoksa daha az mı değer atfedeceğinin belirlenmesinin objektif bir ölçütü yoktur⁴⁶⁹. Aynı zamanda, gelirin faydasını ölçmek için yapılan girişimler fedakarlık kuramını uygulayabilecek bir sonuç vermemiştir⁴⁷⁰.

Artan oranlı vergileme ödeme gücü yaklaşımının sağlanması açısından da savunulmaktadır. Burada mükellefler arasında vergi gelirlerinin adilane bir şekilde dağıtılması için, toplam vergilerin daha büyük bir oranının, ödeme gücü yüksek olanlar tarafından ödenmesi gerektiği kabul edilir⁴⁷¹. Bu yaklaşıma göre, mükellefin üretim ve tüketim güçleri gelir artışından daha hızlı arttığı için, gelir ve servet arttıkça vergi oranları da arttırılmalıdır⁴⁷². Fedakarlığın ölçülmesinde karşılaşılan güçlükler, vergi adaletinin gerçekleştirilmesinde daha somut ve objektif ölçülerin ortaya konmasını gerektirmiştir. Ödeme gücü kuramı bu anlayışla ortaya konmuş ve fedakarlık kuramına göre daha objektif temellere dayandığı kabul edilmiştir⁴⁷³.

(2) Artan Oranlı Vergi Tarifesine Yönelik Eleştiriler

Artan oranlı vergi tarifesinin teorik temellerini oluşturan ve böyle bir tarifeye neden ihtiyaç duyulmaktadır sorusunun cevabını verebilecek temel görüşler yukarıda genel hatları itibarıyla açıklanmıştır. Bunun yanında artan oranlılığın lehinde olan bu görüşlere karşı, artan oranlı vergilemenin gerekli olmadığını ileri süren ve pek çok açıdan artan oranlı tarifeyi eleştiren bir takım görüşler de mevcuttur. Söz konusu görüşler özetle şu şekildedir:

- Artan oranlı vergileme üst gelir gruplarını yüksek oranda vergilendireceği için, tasarrufları olumsuz yönde etkiler ve sermaye birikimini engeller. Dolayısıyla,

---

⁴⁶⁹ YOUNKINS, a.g.m., 1.

⁴⁷⁰ TEKİN, a.g.e., s. 20.

⁴⁷¹ YOUNKINS, a.g.m., 1.

⁴⁷² DİKMEN, a.g.e., s. 303.

⁴⁷³ TEKİN, a.g.e., s. 21.

bu durumun yatırımların azalmasına ve ülke ekonomisinin zarar görmesine neden olacağı ileri sürülmektedir⁴⁷⁴. Bir çok düşünür üst gelir grubunda yer alan kişilerin sıradan kişilere göre daha yetenekli olduğu için daha fazla gelir elde etmelerinin çok normal olduğunu kabul ederek, bu kişilerin gelirleri arttıkça yüksek oranlarda vergilendirilmelerinin kişiler açısından bir ceza olacağı ve sermaye birikiminin de bu şekilde olumsuz yönde etkileneceği ileri sürülmektedir. Aynı zamanda sermaye birikiminin bu şekilde etkilenmesi ile gelişmekte olan ülkelerin de ekonomilerinin zarar göreceği ortaya atılmaktadır⁴⁷⁵. Aynı zamanda artan oranlı vergileme nedeniyle müşevvikler olumsuz yönde etkilenir ve dolayısıyla insanlar çalışmaktan, tasarruftan, risk almaktan çekinir. Bu durum da milli gelirin azalmasına neden olur⁴⁷⁶. Bunun sonucunda da işsizlik artacağından insanların daha çok yardıma muhtaç hale geleceği kabul edilir⁴⁷⁷.

- Artan oranlı vergilemeye karşı diğer bir eleştiri konusu ise keyfi bir vergi olması hususundadır. Çünkü, gelir arttıkça vergi oranlarının nasıl ve ne kadar arttırılacağı konusunda objektif bir kriter bulunmamaktadır⁴⁷⁸. Dolayısıyla, artan oranlı tarifenin bilimsel bir formülünün bulunmaması bu tarifenin keyfi uygulamalara yol açacağıın en önemli delili olarak gösterilmektedir⁴⁷⁹. Örneğin ABD’de ilk uygulanmaya başladığında en yüksek oran %7 iken 1950 yılında bu oran %97’lere kadar yükselebilmıştır⁴⁸⁰. Tabi burada hemen şunu belirtmek gerekir ki, ABD’de en yüksek vergi oranının bir dönem %97’ye çıkmasının, artan oranlı vergilemeden çok içinde bulunulan şartlar çerçevesinde yasa koyucunun tercihini yansıttığını söyleyebiliriz. Çünkü, aynı dönem ve aynı şartlar altında artan oranlı vergileme değil de düz oranlı bir vergileme dahi olsa veya başka tür bir vergide olsa vergi oranının %90’lar seviyesinde belirlenmesi mümkün olabilecek bir durumdur.

- Daha önce belirtildiği üzere piyasada dağılan gelirin adil olduğunu ve dolayısıyla bu dağılıma hiçbir şekilde müdahale edilmemesi gerektiğini savunan

---

⁴⁷⁴ SAYAR, a.g.e., s. 122.

⁴⁷⁵ Nil ÖZBAKAN, “Artan Oranlı Gelir Vergisinin Teorik Temellerine Eleştiriler”, **Yaklaşım Dergisi**, 1997, Sayı:55, www.yaklasim.com/mevzuat/dergi/read_frame.asp?file_name=1997071101.htm, Erişim,13/03/2007, s.1.

⁴⁷⁶ AKALIN, a.g.e., s. 338.

⁴⁷⁷ TEKİN, a.g.e., s. 34.

⁴⁷⁸ y.a.g.e., s. 31.

⁴⁷⁹ ÖZBAKAN, a.g.m., s.1.

⁴⁸⁰ AKALIN, a.g.e., s. 337.

liberteryen görüş, aynı zamanda yapılacak olan herhangi bir müdahalenin adalete değil adaletsizliğe yol açacağını ileri sürmektedir. Dolayısıyla, piyasa mekanizması içerisinde bazı bireyler ellerindeki sermayeyi iyi değerlendirip gelirlerini arttırabilirler. Bu nedenle artan oranlı vergileme bu mekanizmaya bir müdahale kabul edilip, hem gelir dağılımının bozulacağı hem de gelirlerini arttıran bu kişilerin cezalandırılmış olunacağı kabul edilmektedir⁴⁸¹.

- Artan oranlı vergileme kollektivist bir sisteme geçişin bir aracı olarak kabul edilmektedir. Bazı yazarlarca sadece salt vergileme yöntemleri ile kollektivist sisteme geçilemeyeceğini ileri sürmelerine karşın, bazıları tarafından ise kollektivist sisteme geçmeden önce özel teşebbüs sistemini zayıflatmak ve sistemin direncini kırmak için önemli bir araç olarak görülmektedir⁴⁸². Bu amaçla Karl Marx ve Friedrich Engels üretim faktörlerini merkezileştirmek amacıyla ağır bir artan oranlı vergilemenin gerektiğini savunmuşlardır⁴⁸³.

- Artan oranlı vergilemeye yönelik bir başka eleştiride enflasyon nedeni ile gelir dilimi kaymasına neden olacağı noktasındadır. Artan oranlı gelir vergisi sistemi enflasyondan hem indirim hem de vergi dilimlerinin gerçek değeri açısından etkilenir. Çünkü, enflasyon nedeni ile mükellefin nominal geliri yükseleceği için, mükellef bir üst vergi dilimine sürüklenebilir⁴⁸⁴.

- Artan oranlı vergilemenin vergi oranlarının yüksekliği nedeni ile vergi kaçakçılığına neden olacağı ileri sürülmektedir. Ayrıca, artan oranlı vergi tarifesi zor ve masraflı olduğundan hem vergi idaresini hem de vergi mükellefini bir takım güçlüklerle maruz bırakacağı noktasında eleştirilmektedir⁴⁸⁵.

Artan oranlı vergi tarifesine yönelik ileri sürülen bu eleştiriler belli bir noktaya kadar kabul edilebilir. Fakat, şunu da hemen belirtmek gerekir ki, bu eleştiriler diğer tarife tipleri açısından da ileri sürülebilecek niteliktedirler. Mesela artan oranlı vergilemenin keyfî davranışlara yol açacağı diğer vergi tarifeleri belirlenirken veya herhangi bir vergisel uygulama neticesinde de ortaya çıkabilecek

---

⁴⁸¹ ÖZBAKAN, a.g.m., s.1.

⁴⁸² TEKİN, a.g.e., s. 33.

⁴⁸³ ÖZBAKAN, a.g.m., s.1

⁴⁸⁴ Ewald NOWOTNY, "Inflation and Taxation: Reviewing The Macroeconomic Issues", **Journal of Economic Literature**, Vol: 18, No: 3, 1980, s. 1026-1027.

⁴⁸⁵ SAYAR, a.g.e., s. 122.

bir meseledir. Düz oranlı bir vergi tarifesinin uygulandığı durumda da vergi oranı keyfi olarak çok rahatlıkla belirlenebilir. Artan oranlı vergilemenin vergi kaçakçılığına yol açacağı konusunda asıl sorumlu olan tüm vergi sistemidir. Vergi kaçakçılığının tek nedeni olarak vergi tarifesinin gösterilmesinin eksik bir eleştiri olacağı kanaatindeyiz. Pekala, yüksek bir oranda belirlenmiş düz oranlı vergi tarifesinin vergiden kaçınma veya vergi kaçakçılığına neden olabileceğini de söyleyebiliriz. Artan oranlı vergilemeye karşı ileri sürülen eleştirilere yönelik cevapları daha da sürdürebiliriz. Fakat, burada asıl önemli olan vergi sisteminin bütün olarak dikkate alınmasıdır.

(3) Artan Oranlı Vergi Tarifesinin Gelir Dağılımı Açısından Değerlendirilmesi

Artan oranlı vergilemenin teorik alt yapısı konusunda değinilen ve artan oranlı vergileme yanlısı görüşlere baktığımızda ileri sürülen birçok görüşün doğrudan veya dolaylı olarak gelir dağılımını ilgilendirdiğini görmekteyiz. Gelir ve servetin belli ellerde toplanmasının engellenmesi ve kişiler arasında meydana gelebilecek gelir ve servet eşitsizliğinin giderilmesi amacıyla artan oranlı vergilemenin uygulanması gerektiği ileri sürülmektedir. Aynı zamanda A. Wagner'in maliye ilminin ikinci dönemi olarak kabul ettiği sosyo-politik devrede dağılımın daha adil hale getirilmesi için mutlaka artan oranlı vergilerin kullanılması gerektiği ortaya konulmuştur. Bu anlayış günümüzde hala devam etmekte olup özellikle sosyal adaletin gerçekleştirilmesinde artan oranlı vergileme önemli bir araç olarak kabul edilmektedir⁴⁸⁶.

Artan oranlı vergilemenin gerekliliği konusunda ileri sürülen ve yine daha öncede değinilen bir nokta da tüketim vergilerinin gerileyici özelliğine karşı alınabilecek bir tedbir olarak görülmektedir. F. Neumark belli vergilerin ve özellikle tüketim vergilerinin ric'i etkilerinin giderilmesi için vergi sistemi içerisinde bir takım vergilerin artan oranlı olması gerektiğini ileri sürmüştür⁴⁸⁷.

Artan oranlı vergileme aynı zamanda ekonomik eşitliğin arzu edilebilirliği doktrini tarafından desteklenerek, eşitsizliklerin ahlaki olmadığı ve bu nedenle yüksek gelirlilerin daha ağır bir şekilde vergilendirilmesi gerektiği ve dolayısıyla

⁴⁸⁶ YOUNKINS, a.g.m., s.1.

⁴⁸⁷ TEKİN, a.g.e., s. 79.

artan oranlı vergilemenin uygulanması savunulmuştur. Artan oranlı gelir vergisinin uygulanması vergi sonrası gelirin dağılımındaki daha büyük bir eşitliğin sağlanmasının bir yolu olarak kabul edilmektedir⁴⁸⁸.

Artan oranlı bir gelir vergisinin gelirin yeniden dağılımı amacı doğrultusunda etkin bir şekilde kullanılması bir takım unsurların varlığına dayandırılmaktadır. Gelir vergisi her tür kazanç ve iradı aynı vergi tarifesine göre vergilendirecek genel bir vergi olmalı, gelir vergisinde vergiden kaçınma kurumları olmamalı, her tür kazanç ve iratlarda vergi tarhiyatı aynı yöntemle yapılmalıdır⁴⁸⁹. Ayrıca, mükellefler tarafından verilen beyannamelerde samimiyetin sağlanması, vergi denetiminin etkin hale getirilmesi artan oranlılığın gelir dağılımı açısından veriminin yükselmesini sağlayacak diğer önemli faktörler olarak kabul edilmektedir⁴⁹⁰.

Vergilerin gelir dağılımının düzenlenmesinde bir araç olarak kabul edilmesi vergilerin sosyal amacının bir gerekçesi olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle özellikle vergi tarifesinin artan oranlı olması gerektiği görüşü ileri sürülmüştür. Bu nedenle bir çok ülkede artan oranlı vergi tarifesi uygulanmaktadır. Dolayısıyla, farklı gelir grupları arasında yer alan kişilerarası gelir eşitsizliklerinin giderilmesinde, gelir dağılımının düzenlenmesinde kullanılan diğer araçlar yanında (özellikle transfer harcamaları) gelir vergisi uygulamasında da artan oranlı vergi tarifesi benimsenmiştir⁴⁹¹. Günümüz gelir vergilerinin pek çoğunda sosyal adaleti gerçekleştirmek amacıyla artan oranlı vergi tarifesi kullanılmaktadır⁴⁹². Artan oranlı vergi tarifesinde yer alan dilim sayısı, hangi orandan başlayıp nereye kadar artacağı, tarifenin dikliği veya yumuşaklığı matrah veya oran farkının ne olacağı gibi konular tarifenin yapısal özellikleri olmakla birlikte, kanun koyucuların adalet yargılarına göre ve içinde bulunulan toplumun, ekonomik, sosyal, politik koşullarına göre biçim kazanan olgulardır⁴⁹³.

---

⁴⁸⁸ YOUNKINS, a.g.m., s.1.

⁴⁸⁹ TEKİN, a.g.e., s. 78.

⁴⁹⁰ TÜRK, 1992, a.g.e., s. 199.

⁴⁹¹ DİLEYİCİ, a.g.t., s. 142.

⁴⁹² Filiz GİRAY, "Türk Gelir Vergisi Uygulamasında Gelir Vergisinin Yapısı", **Yaklaşım Dergisi**, Sayı: 29, 1995, http://www.yaklasim.com/mevzuat/dergi/read_frame.asp?file_name=199505507.htm, s.1.Erişim: 13.03.2007

⁴⁹³ Abdurrahman AKDOĞAN, **Gelir Vergisi Açısından Vergi Adaletine Teknik Bir Yaklaşım**, Maliye Fakültesi Yayın No: 1, Ankara 1980, s. 23.

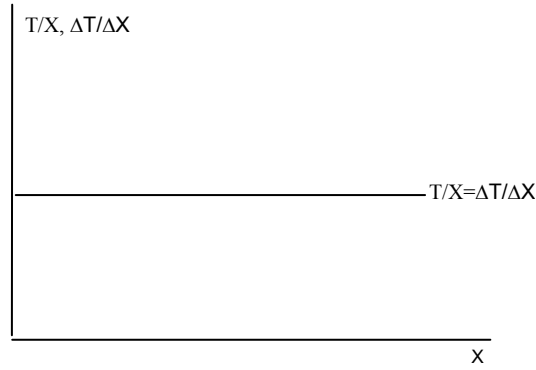
b) Düz Oranlı Vergi Tarifesi

Düz oranlı vergilemeye yönelik ilk görüşler ABD’nde federal gelir vergisinin düz oranlı olması gerektiğini ileri süren Milton Friedman tarafından “Kapitalizm ve Özgürlük” adlı çalışmasında dile getirilmiştir. Fakat, bu konudaki ilk kapsamlı çalışma 1981 yılında Robert Hall ve Alvin Rabushka tarafından yapılmıştır⁴⁹⁴.

Düz oranlı vergi tarifesi, vergi oranının tek olduğu ve vergiye tabi matrah artsa bile vergi oranında herhangi bir değişimin olmadığı tarife türüdür. Aynı zamanda düz oranlı vergi tarifesinde ortalama vergi oranı matrahtan bağımsız olup, matrah artsa bile ortalama vergi oranı değişmemektedir. Bunun yanında düz oranlı vergi tarifesinde ortalama vergi oranı ve marjinal vergi oranı birbirine eşittir⁴⁹⁵. Düz oranlı vergi tarifesi, eş oranlı, tek oranlı, mütenasip oranlı ve değişmez oranlı vergi tarifesi olarak da adlandırılmaktadır⁴⁹⁶.

Düz oranlı vergi tarifesinde önemli olan nokta vergi oranının değişmemesidir. Dolayısıyla, vergi matrahı ne kadar artarsa artsın vergi oranı değişmemektedir⁴⁹⁷. Doğaldır ki vergi oranı sabit kalıp vergi matrahının artması sonucu ödenecek vergi artmaktadır. Neticede vergi matrahındaki artışa bağlı olarak vergi miktarının artması düz oranlı vergi yapısı için önem arz etmez.

Şekil 7: Vergi Oranı-Matrah İlişkisi

Kaynak: TURHAN, a.g.e., s. 54.

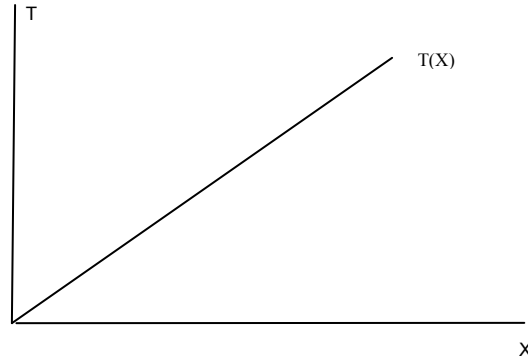
⁴⁹⁴ Harun ÖZDEMİR, “Vergilemede Adalet Açısından Düz ve Artan Oranlılık”, **Vergi Sorunları Dergisi**, Sayı: 202, Temmuz 2005, s. 171.

⁴⁹⁵ DİLEYİCİ, a.g.t., s. 71.

⁴⁹⁶ Sadık KIRBAŞ, **Vergi Hukuku**, G.Ü. Basın-Yayın Y.O. Basımevi, Ankara 1984, s. 91.

⁴⁹⁷ KIRBAŞ, a.g.e., s. 91.

Şekil 8: Vergi Geliri-Matrah İlişkisi

Kaynak: TURHAN, a.g.e., s. 54.

Şekil 7 ve şekil 8’de düz oranlı vergi tarifesinde vergi oranı ile vergi gelirin matrah karşısındaki durumu gösterilmektedir. Şekil 7’de dikey ekseninde ortalama vergi oranı ve marjinal vergi oranı gösterilmektedir. Yatay ekseninde ise vergi matrahı yer almaktadır. Şekil 7’de de görüldüğü gibi ortalama vergi oranı ve marjinal vergi oranı birbirine eşit olup matrah artışlarından etkilenmediği için yatay eksene paralel bir seyir izlemektedir. Yani, matrah arttıkça ortalama ve marjinal vergi oranı sabit kalmaktadır. Şekil 8’de ise vergi geliri ve matrah ilişkisi gösterilmektedir. Şekil 8 ‘de yatay eksen vergi matrahını dikey eksen ise vergi geliri göstermektedir. Düz oranlı bir tarife yapısında vergi oranı değişmediği halde matrahtaki artışlara bağlı olarak vergi gelirin arttığı açıkça görülmektedir. Düz oranlı vergi tarifesinin yapısını aşağıdaki tablodan daha net bir şekilde görmek mümkündür.

Tablo 11: Düz Oranlı Vergi Tarifesinin Yapısı

Gelir	VO (%)	Ödenen Vergi	OVO(%)	MVO (%)
3.000	10	300	10	-
6.000	10	600	10	10
9.000	10	900	10	10
12.000	10	1.200	10	10

Varsayımsal olarak hazırlanan tablo 11’de düz oranlı vergi yapısı açıkça görülmektedir. Daha önce açıklandığı üzere düz oranlı vergi tarifesinde ortalama vergi oranı ile marjinal vergi oranı birbirine eşittir. Tablo 11’den de açık bir şekilde görüldüğü gibi gelir arttıkça ortalama ve marjinal vergi de herhangi bir değişme meydana gelmemekte her gelir seviyesinde %10 olarak sabit kalmaktadır. Yine daha

önce belirtildiği gibi vergi oranı sabit kalmasına rağmen gelir artışına paralel olarak ödenecek vergi miktarı doğal olarak artmaktadır.

Düz oranlı vergi tarifesi izah edilirken üzerinde durulması gereken en önemli unsur, elde edilen gelir vergilendirilirken herhangi bir indirim tabi tutulup tutulmadığıdır. Çünkü, düz oranlı bir vergi tarifesinde vergilendirilecek gelire herhangi bir indirim uygulanması vergi tarifesinin yapısını değiştirmektedir. Yani, indirim sonrası düz oranlı vergi tarifesi gizli artan oranlı vergi tarifesi şeklini almaktadır⁴⁹⁸. Bu yapı değişiminin temel sebebi ortalama vergi oranında meydana gelen değişmedir. Hatırlanacağı üzere bir vergi tarifesinin yönünü belirleyen en önemli unsurun ortalama vergi oranı olduğu daha önce belirtilmişti. Bu nedenle gelire uygulanan herhangi bir indirim ortalama vergi oranlarında bir değişme meydana getirdiği için gizli veya dolaylı bir artan oranlılıktan söz etmek mümkündür. Bu durum tablo 10'da açık bir şekilde görülmektedir. Tablo 10'da gelire uygulanan indirimin ortalama vergi oranını değiştirdiği ve ortaya gizli ya da dolaylı bir artan oranlı tarife yapısının çıktığı görülmektedir.

Günümüzde özellikle ABD'de yoğun bir şekilde tartışılan düz oranlı vergi sistemi, vergi reform önerilerinden biri olup, taşıdığı temel özellikleri şu şekilde sıralayabiliriz⁴⁹⁹:

- Gerçek bir düz oranlı gelir vergisi, genel anlamda muafiyet, istisna ve indirimlere yer vermediği için tüm geliri kapsamaktadır. Yani, matrah oldukça geniş ve hatta gelire eşittir. Sadece, aile büyüklüğüne göre değişen standart bir indirim (en az geçim indirimi gibi) uygulamasına yer verir.

- Tüm gelir aynı oranda vergilendirilir. Ortalama ve marjinal oran birbirine eşittir. Her ne kadar vergi oranı değişmese de matrahtaki artışa paralel olarak vergi geliri de mutlak olarak artmaktadır.

- Kişi ve kurumlar aynı vergi rejimine tabi tutulurlar. Yani, tek bir oran ve tek bir tarh yöntemi söz konusudur. Örneğin, bir takım gelir unsurları beyana tabi iken, bazıları ise stopaj veya başka bir yöntemle tabi tutulmazlar.

---

⁴⁹⁸ DİLEYİCİ, a.g.t., s. 73.

⁴⁹⁹ y.a.g.t., s. 75-76.

Temel özelliklerini bu şekilde sıraladığımız düz oranlı vergi tarifesinin bir takım üstünlüklerinin olduğu ileri sürülmektedir. Söz konusu bu üstünlükler kısaca şunlardır⁵⁰⁰.

- Tek bir vergi oranı uygulandığından basit bir sistem olup, vergi idaresi ve mükellef açısından maliyetleri azaltacağından, devlet ve kişisel kullanılabilir gelirin artmasına yol açacaktır.

- Her ne kadar tek bir oran uygulansa da matrah arttıkça vergi geliri mutlak olarak artacaktır. Dolayısıyla, bu durumda çok kazananın çok, az kazananın az vergi alınacak ve vergilemede adalet ilkesi ihlal edilmiş olmayacaktır.

- Düz oranlı vergi tarifesi yüksek vergi oranları önermediği için vergi kayıp ve kaçaklarına neden olmayacağı ve aynı zamanda ekonomik birimlerin üretim, tüketim, yatırım gibi kararları üzerinde önemli bir etkide bulunmayacağından tarafsız bir vergi olarak kabul edilir. Dolayısıyla, hem kayıp ve kaçakların önlenmesi hem de tarafsız olması açısından büyüme ve kalkınma hızını arttıracığı ileri sürülmektedir.

- Yüksek enflasyon yaşayan ülkelerde düz oranlı vergi sistemi uygulanması halinde mali sürüklenme durumu ortaya çıkmaz.

Düz oranlı vergi tarifesinin yapısını, temel özelliklerini ve ileri sürülen muhtemel avantajlarını izah ettikten sonra asıl önemli olan husus gelir dağılımının düzenlenmesi açısından ne anlam ifade ettiğidir. Çünkü, gelirin yeniden dağılımının sağlanması açısından günümüzde artan oranlı vergi tarifesinin daha avantajlı olduğu çok yaygın bir kanıdır. Dolayısıyla, düz oranlı vergi tarifesinin bu noktada nasıl değerlendirildiği önem arz etmektedir.

Düz oranlı vergi tarifesi yüksek gelirli lehine olduğu ve gelir dağılımındaki dengesizliklerin giderilmesinde yetersiz olduğu ve vergi gelirlerinde azalmaya neden olacağı yönünden eleştirilmesine rağmen⁵⁰¹ vergiden istisna edilen gelir miktarı (standart indirim, en az geçim indirimi) büyüdükçe vergi yükünün daha büyük bir miktarı yüksek gelirli kesimler tarafından üstlenileceğinden düz oranlı vergi

---

⁵⁰⁰ Coşkun C. AKTAN, **Kamu Ekonomisi ve Kamu Maliyesi**, Anadolu Matbaacılık, İzmir 2001, s. 157-159.

⁵⁰¹ GÜRDAL, a.g.t., s. 20.

tarifesinin de yeniden dağılıma hizmet edeceği ileri sürülmektedir⁵⁰². Meseleye gelir dağılımı açısından baktığımızda artan oranlı vergi tarifesi ile bünyesinde belli bir miktar indirim taşıyan düz oranlı vergi tarifesi arasında fark olmadığı ileri sürülmektedir⁵⁰³.

Daha önce yapılan açıklamalarda vergi tarifесinin yönünü belirleyen asıl unsurun ortalama vergi oranı olduğuna değinilmiş ve düz oranlı vergi tarifesi standart veya en az geçim indirimi gibi bir takım uygulamalar neticesinde fiili durum olarak ortaya artan oranlı bir yapının ortaya çıktığı gösterilmiştir⁵⁰⁴. Bu durum çeşitli tablolar yardımıyla da ortaya konulmuştur. Dolayısıyla, vergilemenin makro ve mikro etkilerini göz ardı ederek konuya sadece gelir dağılımı açısından bakacak olursak artan oranlı vergileme ile indirim uygulanan düz oranlı vergi tarifesi arasında herhangi bir mahiyet farkı olmadığını söyleyebiliriz⁵⁰⁵. Gerek düz oranlı vergi tarifесini savunanların standart bir vergi indirimini kabul etmeleri hatta şart koşmaları, gerekse vergi adaleti ve gelir dağılımının düzenlenmesi açısından belli bir vergi indiriminin uygulanması gerektiği görüşleri bu kanaati güçlendirmektedir. Fakat, herhangi bir indirimde yer verilmeyen düz oranlı vergi tarifesi hakkında bir farkın olmadığı söylenemez. İndirim uygulamasına yer verilmeyen düz oranlı tarife ile artan oranlı tarife arasında hem yapısal açıdan hem de ekonomik sonuçları açısından farklılıklar meydana geleceği açık bir durumdur. Zaten düz oranlı vergilemenin vergi yükünü üst gelir gruplarından alt gelir gruplarına doğru kaydıracağı ve bu nedenle vergi sonrası gelir dağılımının bozulacağı görüşü düz oranlı vergilemeye karşı aleyhte ileri sürülen temel iddiadır⁵⁰⁶. Ayrıca, düz oranlı vergilemede bütün mükellefler hiçbir ayırım gözetilmeksizin aynı oranda vergilendirileceği görüşü benimsenmektedir. Haliyle, mükellefler arasındaki kişisel farklılıklar, gelirin elde edilmiş biçimi (emek, sermaye) gibi unsurlar dikkate alınmadan vergilendirme yapılması mükelleflerin üstleneceği vergi yükünün farklı

---

⁵⁰² STIGLITZ, a.g.e., 1994, s. 767.

⁵⁰³ DİLEYİCİ, a.g.t., s. 88.

⁵⁰⁴ Daha önceki açıklamalarda herhangi bir indirim uygulanan düz oranlı vergi tarifesi, gizli artan oranlılık veya dolaylı artan oranlılık olarak belirtilmiştir.

⁵⁰⁵ Burada gelir dağılımı konusu ele alındığı için böyle bir yaklaşım ortaya konulmaktadır. Ancak, vergi tarifelerinin diğer ekonomik etkileri ve bu etkiler neticesinde hangi tarifenin daha üstün olduğunun belirlenmesi özellikle yapılacak olan ampirik çalışmalarla ortaya konulacak bir meseledir.

⁵⁰⁶ AKALIN, a.g.e., s. 340.

olması sonucunu doğuracaktır. Bu durum netice itibariyle gelir dağılımının belli kesimler aleyhine işlemesine neden olacaktır⁵⁰⁷.

c) Azalan Oranlı Tarife

Azalan oranlı vergi tarifesi, farklı yazarlar tarafından farklı şekillerde tanımlanmakta ve isimlendirilmektedir. Azalan oranlı tarifenin karşılığı olarak karşılaşılabileceğimiz regresiv, ric'i, (tersine artan oranlı) ve mütedenni tarife gibi kavramlar bazı yazarlarca aynı anlamda kullanılmaktayken, bazıları tarafından ise farklı şekilde kullanılmakta olup literatürde bir karmaşıklık sözkonusudur⁵⁰⁸. Fakat, bu kavram farklılıklarına karşın meseleye artan oranlı tarife ve düz oranlı tarife olduğu gibi matrah ve oran ilişkisi açısından bakacak olursak, azalan oranlı tarifeyi matrah arttıkça vergi oranının azaldığı vergi tarifesi olarak tanımlanmaktadır⁵⁰⁹. Yani burada artan oranlı vergi tarifesinin tam tersi bir durum söz konusu olup, matrah ve ortalama vergi oranı arasında ters yönlü bir ilişki vardır. Dolayısıyla, matrah artarken ortalama vergi oranı azalmaktadır. Aynı zamanda marjinal vergi oranı daima en alt gelir dilimi hariç diğer tüm gelir dilimlerinde ortalama vergi oranının altındadır⁵¹⁰.

Tablo 12: Azalan Oranlı Vergi Yapısı

Matrah	VO (%)	Ödenen Vergi	OVO(%)	MVO (%)
0-1.000	30	300	30	-
1.000-2.000	25	550	27,5	25
2.000-3.000	20	750	25	20
3.000-4.000	15	900	22,5	15

Yukarıda basit bir şekilde hazırlanan tablo 12'den azalan oranlı vergi yapısı açık bir şekilde görülmektedir. Matrah arttıkça vergi oranlarının azalması ve buna bağlı olarak da ortalama vergi oranının azalması söz konusudur. Azalan oranlı vergi tarifesinin en tipik örneği vergi sistemimizde yer alan damga vergisidir.

Yukarıda matrah ve oran ilişkisi dikkate alınarak azalan oranlı vergi tarifesi yapısal açıdan incelenmiştir. Bunun yanında vergi yükü açısından ele alınıp ve azalan oranlı tarife etkisini gösteren ric'i (tersine artan oranlı) olarak adlandırılan tarife türü vardır. Bu tarife türü aynı şekilde ortalama vergi oranının giderek azaldığı

⁵⁰⁷ ÖZDEMİR, a.g.m., s. 174.

⁵⁰⁸ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. GÜRDAL, a.g.t., s. 22-24.

⁵⁰⁹ AKSOY, a.g.e., s. 287.

⁵¹⁰ DİLEYİCİ, a.g.t., s. 69.

ve marjinal oranın ortalama orandan daha düşük olduğu tarifedir⁵¹¹. Yapısal açıdan azalan oranlı tarifeye herhangi bir benzerliği bulunmamakta fakat, etkileri itibariyle azalan oranlı vergilerle paralellik arz etmektedir.

Ric'i vergi tarifesine günümüzde açık bir şekilde rastlamak pek mümkün değildir. Geçmişte uygulanan baş vergisi ve bir dönem ülkemizde uygulanan yol vergisi ric'i vergilerin en tipik örnekleridir. Aynı zamanda tüketim vergileri de etkileri itibariyle ric'i vergi olarak kabul edilmektedir⁵¹². Dikkat edilirse burada yapısal olarak bir azalan oranlılık söz konusu değildir. Sadece ödenen verginin mükellefin gelirine olan oranı söz konusudur. Dolayısıyla, yapısal olarak artan oranlı bir vergi tarifesi veya düz oranlı bir vergi tarifesi de vergi yükü açısından tersine artan oranlı veya azalan oranlı bir etki meydana getirebilir. Bunun en açık ispatı tüketim vergileri yapısal olarak düz veya sabit oranlı olduğu halde etkileri itibariyle ric'i (tersine artan oranlı) olarak adlandırılmaktadırlar. İşte bu durum ric'i vergi ile azalan oranlı vergi tanımlamasında ortaya çıkan ve daha öncede değinilen karmaşıklığın en önemli nedenidir⁵¹³.

Azalan oranlı vergi tarifesi gerek yapısı gerekse etkileri açısından gelir dağılımını olumsuz yönde etkileyebilecek bir tarife türüdür. Çünkü, matrah arttıkça vergi oranının azalması vergi yükünün alt gelir grupları üzerinde kalmasına neden olacaktır. Aksine üst gelir grupları daha az bir vergi yükü ile karşılaşacaklardır. Bunun yanında ric'i vergiler de vergi yükünün alt gelir grupları aleyhine dağılmasına neden olacağından gelir dağılımını olumsuz yönde etkileyeceğini söyleyebiliriz. Zaten sonuçları itibariye tersine artan oranlı tarife etkisi göstererek vergi yükünün alt gelir grupları üzerinde daha fazla kalmasına yol açan tüketim vergileri en çok bu noktada eleştirilmektedir.

B- En Az Geçim İndirimi

Modern vergi teorisinin temelini oluşturan esas, herkesin ekonomik gücü nispetinde vergi ödemesi gerektiği prensibidir. Gerçek anlamda vergi iktidarı, kişinin fizyolojik varlığının devamı için gerekli vasıtaların sağlanmasından sonra başlar. Dolayısıyla, maddi imkanları sadece varlığını devam ettirecek düzeyde olanların

---

⁵¹¹ TURHAN, a.g.e., s. 57.

⁵¹² y.a.g.e., s. 57.

⁵¹³ AKALIN, a.g.e., s. 272.

vergi ödeme iktidarı bulunmadığından vergi mükellefiyeti dışında tutulmaları gerektiği en az geçim indiriminin temel mantığını oluşturmaktadır. Temel gerekçeleri ise iktisadi, sosyal, ahlaki, siyasi ve demografik pek çok nedene dayanmaktadır⁵¹⁴.

En genel anlamıyla en az geçim indirimi bir mükellefin gelirin kendisi ve ailesini geçindirecek kadar olan kısmının vergi dışı tutulması anlamına gelmektedir⁵¹⁵. Bir mükellefin vergi ödemek için kendi gıdasından feragat etmek zorunda kalması mantıki ve ahlaki açıdan izah edilebilecek bir durum değildir⁵¹⁶. Sismondi, “vergi insandan hayatını devam ettirmesi için gerekli olandan vazgeçmesidir. Çünkü, devletçe açlığa mahkum olan bir kimseye, devletin kendisine sağladığı menfaatlerden bahsetmek gülünçtür” diyerek en az geçim indirimini savunmuştur. Bunun yanısıra, Montesquieu, Von Justi, Sonnenfels, Bentham ve J.S. Mill gibi yazarlar da en az geçim indiriminin ilk savunucularındandır. Fakat, devleti bireyin hayatı üstünde gören ve devleti bireyden daha önemli bir varlık görenler ise en az geçim indirimine muhalefet etmişlerdir⁵¹⁷.

Her ne kadar mantıki ve teorik temeli çok güçlü olsa da, uygulamada en az geçim indirimi tutarının ne olması gerektiğinin tespiti zor bir konudur⁵¹⁸. Bu zorluğun en önemli nedeni ihtiyaçların kişiden kişiye, zamandan zamana, ülkeden ülkeye farklılık göstermesidir⁵¹⁹. En az geçim indiriminin belirlenmesinde fizyolojik, kültürel, sosyal bir asgari haddene yola çıkılarak bu tutarın tespit edilmesi gerektiği görüşleri ileri sürülmüştür. Bu görüşleri kısaca şu şekilde inceleyebiliriz⁵²⁰:

- Fizyolojik en az geçim indirimine göre kişinin fizyolojik varlığını ve devamını sürdüreceği kadar gerekli olan gelir, vergiden muaf tutulmalıdır. Fakat, mükellef ve bakmakla yükümlü oldukları ailelerinin ihtiyaçlarının tatmin edilmesi için gerekli olan gelir miktarı farklılık arz ettiği için standart bir en az geçim indirimi tutarının belirlenmesi oldukça zor bir durumdur. Çünkü, sadece fizyolojik ihtiyaçların karşılanmasında gerekli olan gıda kalori olarak belirlense bile, ırka,

---

⁵¹⁴ DİKMEN, a.g.e., s. 273.

⁵¹⁵ Arif NEMLİ, **Kamu Maliyesine Giriş**, İstanbul Üniversitesi Yayın No: 2565, Y. Güray Matbaası, İstanbul 1979, s. 163.

⁵¹⁶ AKSOY, a.g.e., s. 263.

⁵¹⁷ DİKMEN, a.g.e., s. 273.

⁵¹⁸ AKSOY, a.g.e., s. 263.

⁵¹⁹ Metin TAŞ, “Ödeme Gücü İlkesi Açısından Türk Gelir Vergisinin Kısaca Değerlendirilmesi”, **Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi**, Sayı: 4, Nisan 1991, s. 50.

⁵²⁰ AKSOY, a.g.e., s. 263-266.

cinsiyete, yaşa, ve hatta iklime göre belirlenecek olan miktarların farklı olması gerektiği görüşü ileri sürülmektedir.

- Bazıları en az geçim indirimi tutarının kültürel asgariye göre belirlenmesi gerektiğini ileri sürmektedirler. Yani, en az geçim indirimi tutarı, toplumdaki bazı sosyal sınıfların yaşam düzeylerine göre belirlenmelidir. Fakat, herhangi bir toplumda işçi, memur, köylü ve tüccar gibi farklı sosyal sınıfların olması kültürel bir asgari haddin belirlenmesini zorlaştırmaktadır.

- Fizyolojik ve kültürel en az geçim indirimi tutarının belirlenmesindeki bir takım zorluklar, sosyal (medeni) asgari haddin belirlenmesini ileri sürmüşlerdir. Bu görüşe göre, belli bir toplumun belli bir dönemde ulaşmış olduğu medeniyet seviyesine göre asgari bir haddin tespit edilmesi gerekir. Sosyal (medeni) asgarinin belirlenmesi de zor bir durumdur. Sosyal asgari tutar bazılarına göre, belli bir dönemdeki ölçülere uyacak şekilde, bir kişinin insanca yaşamını sürdürecektir vasıtaların temininin sağlanmasıdır.

- Bunların dışında bir de vergilemenin pratik bir gereği olarak asgari bir haddin belirlenmesi gerektiği görüşü ortaya atılmıştır. Buradaki temel amaç tarh ve tahsil masrafları yüksek olan düşük gelirlerin vergiden muaf tutulmasıdır. Yani, vergilemenin mali amacına yönelik bir görüştür.

En az geçim indirimi hadleri belirlenirken, ülkeler içinde buldukları gelişmişlik seviyesine göre hareket edeceklerdir. Çünkü, en az geçim indirimi vergi matrahında daralmaya neden olduğu için doğal olarak vergi gelirlerinin azalmasına neden olacaktır. Özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan, bilhassa yatırımları devlet tarafından yapılan ülkeler açısından vergi gelirlerinin azalması söz konusu ülke ekonomilerini ciddi anlamda etkileyecektir. Bu nedenle ülkeler indirim haddini belirlerken bu durumu dikkate alacaklardır⁵²¹.

Günümüz vergicilik anlayışında en az geçim indirimi genel kabul görmüş bir durum olmasına ve savunulmasına rağmen, aleyhinde de bir takım görüşler mevcuttur. Söz konusu bu görüşleri kısaca şu şekilde sıralayabiliriz⁵²²:

---

⁵²¹ y.a.g.e., s. 266.

⁵²² y.a.g.e., s. 267-270.

Lehte görüşler:

a) En az geçim indirimi vergilemede ödeme gücünün bir sonucudur. Dolayısıyla, ödeme gücüne ulaşmak için kullanılmalıdır.

b) Tersine artan oranlı vergilerin tersine artan oranlı etkisini telafi etmektedir.

c) En az geçim indiriminin uygulanmaması durumunda emeğin verimi düşecek dolayısıyla üretim masrafları artacaktır. Ayrıca, alınan vergi tutarında ücretlere zam yapılması da üretim masraflarını arttıracaktır.

d) Düşük gelirli kişileri vergilendirmek vergileme maliyetlerini arttıracığından dolayı en az geçim indirimi yoluyla bu kesimlerin vergi dışı bırakılmasıyla vergilemede rasyonel hareket edilmiş olunur.

Aleyhte görüşler:

a) En az geçim indirimi vergi gelirlerinde azalmaya neden olacaktır.

b) En az geçim indiriminin belirlenmesi çok zor olduğu için keyfi uygulamalara eden olabilir. Dolayısıyla, adalet sağlanmaya çalışılırken bir takım adaletsizliklere yol açılabilir.

c) En az geçim indirimi genellik ve eşitlik ilkesine aykırıdır.

d) Verginin konjonktürel dalgalanmalara karşı etkisini azaltmaktadır. Özellikle depresyon dönemlerinde vergi gelirlerinde meydana gelecek azalma ekonomik açıdan sakıncalı bir durum meydana getirecektir.

e) Bunların yanında devletin varlığının kişinin varlığından daha önemli olduğu ileri sürülerek en az geçim indirimine karşı çıkmaktadır.

Tüm bu açıklamalardan sonra en az geçim indiriminin gerek vergi adaletinin sağlanmasında gerekse gelir dağılımının düzenlenmesi açısından son derece hayati öneme sahip bir uygulama olduğunu söyleyebiliriz. Tabii ki, vergilemenin en temel amacı devlete gelir sağlamaktır. Fakat, kendi hayatını sürdüremeyecek veya çok zor şartlar altında yaşayan bir kişiden vergi almak kabul edilebilecek bir durum değildir. Dolayısıyla, vergiyi sadece gelir sağlayan bir araç olarak değil toplumsal hayatın devamı için sosyal adaletin sağlanmasında önemli bir araç olarak da kabul etmemiz gerekir. En az geçim indirimi uygulamasıyla vergiden vazgeçilen miktar oranında

gelir dağılımında biz düzelmenin meydana gelebileceğini söyleyebiliriz. Çünkü, daha öncede ifade edildiği gibi vergiler gelir içerisinde bir maliyet unsurudurlar. Dolayısıyla, bu maliyetin en azından gelirin belli bir miktarı için minimize edilmesi veya sıfırlanması bu uygulamadan yararlananlar lehine gelir dağılımında bir düzelmeye neden olacaktır.

Neticede, en az geçim indirimi günümüzde özellikle gelişmiş ülke vergi sistemleri içerisinde yerini almış, vergi adaleti ve sosyal adalet çerçevesinde uygulanan vergisel bir tedbirdir. En az geçim indirimi uygulamasından beklenen verimin alınabilmesi için de yaşanan ülke şartları, bölgeler arası yaşam standardı, kişi ve ailelerin özel durumları gibi unsurlar dikkate alınmalıdır. Ayrıca, enflasyonun yaşandığı ülkelerde her yıl düzenleme yapılarak indirim tutarının reel değerinin korunması gerekmektedir.

C- Ayırma Kuramı

Çeşitli unsurlardan elde edilen gelir miktarı aynı olsa dahi, sahiplerine sağladıkları ekonomik iktidar ve bunun neticesinde ulaşılan vergi ödeme gücü farklılaşabilmektedir. Yani, vergi ödeme gücü gelirin kaynağına göre değişmektedir. Bu nedenle emek gelirinin emek dışı kaynaklardan elde edilen gelirlere oranla daha zayıf olduğu mantığından hareketle, gelirin elde edildiği kaynağa göre emek lehine oran ve matrah farklılaştırması talep edilmektedir⁵²³. Buradaki esas amaç, emek gelirinin özellikle sermaye geliri gibi emek dışı elde edilen gelire karşı korunmasıdır. Bir başka ifade ile sermaye gelirinin emek gelirine oranla daha ağır bir şekilde vergilendirilmesidir⁵²⁴. Böylece, artan oranlılık uygulaması ile matrah büyüklüğüne göre vergisel bir tedbir alınmış iken, ayırma ilkesi ile de gelirin elde edildiği kaynak dikkate alınarak vergisel bir farklılaştırma gerçekleştirilir⁵²⁵.

Ayırma ilkesi ilk kez 19. yüzyılda sosyal nedenlerle ortaya atılmış⁵²⁶, 1907 yılında İngiltere’de uygulamaya konmuştur. Daha sonra özellikle gelişmiş ülkelerin vergi sistemleri içerisinde yerini almıştır. Ülke uygulamaları arasında farklılıklar olmasına karşın, ülkelerin sosyal adalet konusundaki değer yargılarına bağlı olarak

---

⁵²³ DİKMEN , a.g.e., s. 339.

⁵²⁴ ŞENER, a.g.e., s. 223.

⁵²⁵ AKDOĞAN, 1993, a.g.e., s. 202.

⁵²⁶ y.a.g.e., s. 202.

giderek önem kazanmıştır⁵²⁷. Kamu ekonomisi alanında emek gelirin'in sermaye gelirine oranla daha güç elde edildiğinden hareketle savunulmasına rağmen karşı görüş bildirenler de vardır. Bu noktada ayırma ilkesinin lehinde ve aleyhinde ileri sürülen görüşleri kısaca aşağıdaki gibi özetleyebiliriz⁵²⁸:

Lehte görüşler:

a) Servet güçlü bir gelir kaynağıdır ve vergiye daha dayanıklıdır.

b) Emek geliri elde edenler sermaye geliri elde edenlere oranla daha fazla güç harcamaktadırlar. Aynı zamanda emek geliri elde edenler daha fazla risk altındadır.

c) Sermaye geliri daha düzenli ve sürekli'dir. Özellikle hastalık, ihtiyarlık gibi durumlarda emek geliri kesintiye uğramasına karşın sermaye gelirin'in böyle bir durumla karşılaşması ihtimali daha düşüktür.

d) Sermayenin gelir oluşturma kapasitesi emekten daha fazladır.

e) Emek ve sermaye geliri arasında marjinal fayda açısından da fark vardır. Yani, emek geliri elde edenler sermaye geliri elde edenlere oranla elde edilen ek bir birim gelire daha fazla önem atfederler. Gelirin harcanması sırasında da bu durum kendini gösterir. Sermaye sahibi geliri harcarken emek geliri elde edene nispeten daha rahat davranır.

f) Sermaye geliri emek gelirine nazaran daha fazla toplumsal itibar kazandırır.

g) emek geliri genel olarak kaynakta vergilendirilmesine karşın sermaye geliri beyan yöntemi ile vergilendirilir. Dolayısıyla, sermaye geliri vergi kayıp ve kaçaklarına karşı daha elverişlidir.

h) Sermaye sahipleri siyasal karar alma mekanizmasını daha rahat bir şekilde etkileyerek bir takım vergisel avantajlar elde edebilirler.

Aleyhte görüşler:

a) servet ve sermayenin ağır bir şekilde vergilendirilmesi sermaye birikimini engelleyerek üretim azalmasına dolayısıyla sosyo-ekonomik sorunların ortaya çıkmasına neden olabilir.

---

⁵²⁷ ŞENER, a.g.e., s. 223.

⁵²⁸ AKSOY, .g.e., s. 289-294; ŞENER, a.g.e., s. 224-225; DİKMEN, a.g.e., s. 339-346; AKDOĞAN, 1993, a.g.e.,s.

b) emek ve sermaye geliri arasında oran farklılaştırılması yaparken hangi kriterlerden hareket edileceği belli olmadığından keyfiliğin ortaya çıkması söz konusudur.

c) emek geliri günümüzdeki toplu sözleşme, sosyal devlet anlayışı, emeklilik, doğum ödemeleri gibi uygulamalarla garanti altına alındığı dolayısıyla risk altında değildir.

d) fayda sübjektif olduğu için gelirin büyüklüğüne bakarak fayda ölçülemez. Yani düşük gelirli bir kimse yüksek gelirli birisine oranla ek her birim gelire daha az değer atfedebilir.

e) kişilere toplum içerisinde itibar kazandıran kişilik, karakter gibi unsurlardır.

f) bazı mükelleflerin yasalara aykırı hareket etmesi bir uygulamanın gerekçesi olamaz.

g) sermayenin daha ağır bir şekilde vergilendirilmesi riskli alanlara yatırımı azaltabilir. Dolayısıyla, kalkınma hızı yavaşlayabilir.

Yukarıda lehinde ve aleyhinde görüşlerin ana başlıklar halinde sıralandığı ayırma kuramının gelir dağılımının düzenlenmesinde vergisel bir tedbir olarak uygulanmasının gerekli bir önlem olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü, özellikle lehte olan görüşlere bakıldığında emek gelirinin bir hayli dezavantajlı bir durumda olduğu açıktır. Dolayısıyla, gelir dağılımının bozuk olduğu herhangi bir ülkede ilk etapta göze çarpan nokta emek geliri elde edenlerle sermaye geliri elde edenler arasındaki gelir farkının sermaye geliri lehine büyük olmasıdır. İşte bu farkın giderilmesinde ayırma kuramı gelir dağılımının düzenlenmesinde uygulanması gerekli vergisel tedbirlerdendir. Burada ayırma kuramının uygulanmaması gerektiği yönünde ileri sürülen aleyhteki görüşler yok sayılmamaktadır. Sadece, kuramın temel mantığını oluşturan sermaye gelirinin emek gelirine oranla daha ağır vergilendirilmesi gerektiğini savunanların ileri sürdükleri lehteki görüşlerin, gelir dağılımı açısından daha tutarlı olduğu vurgulanmaktadır. Böyle bir sonuca bu çalışmanın temel odak noktasını oluşturan gelir dağılımının düzenlenmesi perspektifinden bakıldığı için varılmıştır. Aksine gelir dağılımı değil de ekonomik büyüme veya kalkınma gibi açılardan konuya yaklaşıldığında tam tersi bir sonuca varılması mümkün olabilir.

V- GELİR VERGİSİ AÇISINDAN ADİL DAĞILIMI ETKİLEYEN DİĞER UNSURLAR

Gelir dağılımını etkileyen gelir dağılımına ait temel unsurlar dışında başkaca bir takım unsurlar mevcuttur. Söz konusu bu unsurları gelir vergisinde yer alan vergi harcamaları ve kayıtdışı ekonomi başlıkları altında inceleyebiliriz.

A- Vergi Harcamaları

Herhangi bir ülkede uygulanan maliye politikasının fayda ve maliyetleri toplumdaki bireyler arasında genel olarak iki şekilde dağıtılır. Birincisi, kamu harcamaları yoluyla olup görülebilen bir mekanizmadır. İkincisi ise vergi sistemi ile olup, daha az görülebilen fakat eşit öneme sahip, kamu hizmetleri finansman yükünün yeniden dağılımını sağlayan vergi ayrıcalıkları şeklinde olanıdır⁵²⁹. Bir ekonomide vergi harcamaları kamu harcamalarının yerine ikame edilebilme gibi önemli bir işlevi yerine getirmektedir. Dolayısıyla vergi harcamaları bütçe süreci ile birlikte değerlendirilmesi gereken bir konudur⁵³⁰.

Vergi harcamaları 1970'li yılların başlarında öncelikle Almanya ve Amerika tarafından gerçekleştirilmiştir. 1983 yılına kadar Avusturalya, Avusturya, Kanada, Fransa ve İspanya gibi ülkeler tarafından düzenli olarak vergi harcamaları rapor edilmiştir. 1996'da hemen hemen tüm OECD ülkeleri vergi harcamalarını rapor etmişlerdir⁵³¹. Vergi harcamaları raporları bazı OECD ülkelerinde yasal bir zorunluluk olmakla birlikte, bazı ülkelerde devlet bütçesine entegre edilmişlerdir⁵³². Ülkemizde ise vergi harcamaları ilk olarak 2006 yılı Merkezi Yönetim Bütçe Yasası içerisinde yerini almıştır⁵³³.

⁵²⁹ Filiz GİRAY, "Vergi Harcamaları: Harcama Vergileri Açısından Analizi", **Uludağ Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi**, Cilt: XXI, S: 1, 2002, s. 28.

⁵³⁰ Dirk-Jan KRAAN, "Off Budget and Tax Expenditure", **OECD Journal on Budgeting**, Volume: 4, No: 1, 2004, s. 130.; Mehmet ÖZKARA, "Vergi Harcamalarının Ekonomik Analizi: Gelir, Kurumlar Ve Katma Değer Vergilerinde Ölçülebilen Vergi İstisnaları İle İlgili Bir Araştırma", **Vergi Sorunları Dergisi**, Sayı: 194, Kasım 2004, s. 152-153.; Mehmet ÖZKARA, "Vergi Harcaması Olarak Uygulanan Vergi İstisnalarının Ekonomik Sonuçları", www.alomaliye.com/mehmet_ozkara_vergi_harc_istisnalar.htm, (Erişim: 29.05.2007).

⁵³¹ y.a.g.m., s. 130.

⁵³² GİRAY, a.g.m., s. 30.

⁵³³ Veysi SEVİÇ, "Vergi Harcamaları", **Dünya Gazetesi**, 17.01.2006.

1- Vergi Harcaması Kavramı

Vergi harcaması kavramı ilk etapta gelir idaresinin vergilendirme sürecinde yaptığı harcamaları veya mükellefin vergisel harcamalarını çağrıştırabilmektedir. Oysa, vergi harcaması genel anlamda vazgeçilmiş, azaltılmış, bağışlanmış vergi gelirini ifade etmektedir⁵³⁴. Hemen şunu belirtmek gerekir ki, vergi harcaması konusunda ilgili ülke kanunlarında ve düzenlenen raporlarda kullanılan tanımlar dahi vergi harcamalarının gerçekten ne olduğunu veya nelerin vergi harcaması sayılabileceği konusunda yeterli açıklama içermemektedir⁵³⁵.

Vergi harcaması yaygın olarak belirli ekonomik ve sosyal amaçlara ulaşmak için oluşturulan ve gelir kayıplarını içeren normal, standart veya genel kabul görmüş bir vergi yapısından ayrılma olarak tanımlanır⁵³⁶. Kısacası vergi harcaması, vergi kanunları ya da diğer yürürlükte bulunan kanunlar veya hukuki düzenlemeler gereği devletin almaktan vazgeçtiği gelirlerdir⁵³⁷. Genel hatlarıyla tanımlanan vergi harcaması kavramının temel olarak kapsadığı vergisel uygulamaları muafiyet, istisna, vergi indirimi, mahsuplar, indirimli oran uygulaması ve vergi erteleme şeklinde sıralayabiliriz⁵³⁸. Burada dikkat edilmesi gereken bir nokta tüm vergi ayrıcalıkları vergi harcaması olarak değerlendirilmezler. Çünkü, bazı vergi ayrıcalıkları vergi sisteminin yapısal özelliği olarak kabul edilirler. Mesela, düşük gelirli kişilerin yüksek gelirli kişilere göre daha düşük oranlarda vergi ödemeleri bir vergisel ayrıcalık olarak kabul edilirken, artan oranlı vergi tarifesi vergi sistemine entegre olmuş bir özellik olarak kabul edilir⁵³⁹.

2- Vergi Harcamalarının Amaçları

Vergi Harcamaları devletin özellikle ekonomik ve sosyal amaçlarını gerçekleştirmesinin metodu olarak kamu harcamalarının bir alternatifini oluşturmaktadırlar. Bu bakımdan bir vergi harcamasının makroekonomik ve mali

⁵³⁴ Türkben PEDÜK, "Vergi Harcamasında Terim Karmaşası", **Yaklaşım Dergisi**, Sayı: 163, Temmuz 2006, www.yaklasim.com/mevzuat/dergi/read_frame.asp?file_name=2006078245.htm. Erişim: 13.03.2007, s. 1.

⁵³⁵ Hasan Halil GÖNÜL, "Vergi Harcamaları I", **Yaklaşım Dergisi**, 2002, www.yaklasim.com/mevzuat/dergi/read_frame.asp?file_name=2002033017.htm, 13.03.2007, s. 1,

⁵³⁶ GİRAY, a.g.m., 2002, s. 28.

⁵³⁷ Engin KARABAŞ, "Bütçe Kapsamı ve Bütçe Kapsamı Dışında Kalan Kamusal Harcama Alanları", **Devlet Bütçe Uzmanlığı Araştırma Raporu**, Ankara, Nisan 2005, s. 151.

⁵³⁸ KRAAN, a.g.m., s. 130.; GİRAY, a.g.m., 2002 s. 28-29.; GÖNÜL, a.g.m., s.1.

⁵³⁹ GİRAY, a.g.m., s. 29.

etkileri, kamu harcamalarınıninki ile benzer olmaktadır. Bazı vergi harcamaları kamu harcamalarında olduğu gibi sürekli gelir kaybı meydana getirirken, bazıları ise adeta mükellefe faizsiz olarak verilen bir borç veya gelirin geleceğe ertelenmesi anlamına gelmektedir⁵⁴⁰. Özellikle kamu harcamalarının bir alternatifi olarak kabul edilen ve devletin en önemli gelir kaynağı olan vergilerde azalmaya neden olan vergi harcaması uygulanmasının belli amaçlara hizmet etmesi çok doğal bir durumdur. Söz konusu bu amaçların başında sosyal, ekonomik, idari ve siyasi amaçlar gelmektedir. Bunların dışında vergi harcamaları mesleki, eğitimsel ve sportif gibi bir çok amaç doğrultusunda kullanılabilir⁵⁴¹.

a) Vergi Harcamalarının Ekonomik Amacı

Bilindiği gibi vergiler asli amacı olan gelir sağlama dışında sosyal, ekonomik, gibi birçok mali olmayan amaçlara da hizmet ederler. Dolayısıyla, vergisel bir uygulama olan vergi harcamaları da aynı şekilde çeşitli amaçlara ulaşmak için kullanılmaktadırlar. Vergi harcamaları aracılığıyla ulaşılmak istenen başlıca ekonomik amaçlar, yatırım, üretim, tasarrufları teşvik etmektir. Bunun yanında ödemeler dengesini düzeltmek ve yerli sanayii koruyup rekabet gücünü arttırmak da vergi harcamalarının temel ekonomik amaçları arasında yer almaktadır⁵⁴².

b) Vergi Harcamalarının Sosyal Amacı

Sosyal nedenler de vergi harcamalarının uygulanması gerekçeleri arasında yer alan diğer bir husustur. Bir takım yükümlülüklerin veya matrahların özel durumlarını genel hükümlere dayanarak dikkate almak mümkün olmadığı durumlarda, vergi harcaması mekanizması kullanılarak istisna, indirim ve muafıklar getirilerek hedeflenen amaca ulaşılmaya çalışılır⁵⁴³. Her ne kadar bir takım yazarlar istisna, indirim, muafiyet gibi vergi harcamalarına vergilemede genellik ilkesini bozduğu için ve herkesin kamu giderlerine katılmasını gerekçe göstererek karşı çıksa da⁵⁴⁴ sosyal devlet anlayışı çerçevesinde bu tür uygulamaların uygulanması bir zorunluluktur. Çünkü, insanca yaşamını sürdüreceğ düzeyde gelir elde edemeyen bir

⁵⁴⁰ ÖZKARA, a.g.m., s. 152.

⁵⁴¹ AKDOĞAN, 1980, a.g.e., s. 31.

⁵⁴² ÖZKARA, a.g.m., s. 158.

⁵⁴³ y.a.g.m., s. 159.

⁵⁴⁴ İ. Fazıl PELİN, *Finans İlimi ve Finansal Kanunlar*, Baskı:3, İsmail Akgün Basımevi, İstanbul 1945, s. 154.

kimseden vergi alınması hem sosyal devlet ilkesi ile hem de insani duyarlılıkla çelişen bir durumdur.

c) Vergi Harcamalarının İdari ve Siyasi Amacı

Her hangi bir vergi sisteminde yer alan bazı matrahlar çok düşük olduklarından dolayı vergi dışı bırakılır. Çünkü, normal şartlar altında vergilendirilmesi gereken bir takım faaliyetlerin idari maliyetleri yüksek ve aynı zamanda bu tür faaliyetler için bir vergi denetimi yapılması özellikle sağlayacakları gelir düşünüldüğünde pek etkin olmayabilir⁵⁴⁵. Dolayısıyla, bir takım vergilerin devlete sağlayacakları gelirin bu gelirin sağlanmasında yapılacak olan masraflardan düşük olması belli vergilerin vergi sisteminden bağışık tutulmasına neden olmaktadır. Fakat, söz konusu küçük matrahların mümkün olduğu kadar düşük idari maliyetler içerecek yöntemler bularak vergi kapsamına alınması öncelikli olarak düşünülmesi gereken bir konudur.

Vergi yasalarını hazırlayanlar bir vergi harcaması tesis ederken genellikle ekonomik, sosyal ve idari nedenlerden hareket ederler. Fakat, bazı vergi harcamalarında hernekadar bu sayılan nedenler gerekçe gösterilse de asıl sebep baskı gruplarının yasama erkini kendi özel çıkarları doğrultusunda yönlendirmesi ve istedikleri vergi bağışıklıklarını elde etmesi görülen bir durumdur. Vergi harcama tutarları kamu harcamaları gibi açık bir şekilde görülemediğinden baskı grupları yasama organını kendi menfaatleri doğrultusunda etkileyerek lehlerinde sonuç alabilmektedirler⁵⁴⁶.

3) Vergi Harcamalarının Gelir Dağılımı Açısından Değerlendirilmesi

Vergi harcamaları pek çok amaç doğrultusunda kullanılabilceği gibi gelir dağılımının düzenlenmesi amacıyla da kullanılması muhtemel bir vergisel tedbirdir. Dolayısıyla, vergi harcamalarının en önemli özelliğinin kamu harcamalarının bir alternatifi olması ve kamu harcaması etkisi göstermesi gelir dağılımı açısından önem taşımaktadır. Çünkü, kamu harcamaları tarafından çeşitli gerekçelerle gerçekleştirilemeyen bir takım amaçlar vergi harcamaları yoluyla elde edilme imkanı sağlayabilir. Örneğin, bir ülkede belli bir gelir seviyesi altında olan kişilerin vergi

---

⁵⁴⁵ ÖZKARA, a.g.m., s. 160.

⁵⁴⁶ y.a.g.m., s. 161.

dışı bırakılması ile söz konusu bu kesimler açısından vergi dışı bırakılan tutar kadar bir menfaat elde etmeleri anlamına gelmektedir. Bu durum doğal olarak gelir dağılımının bu kesimler lehine değişmesine imkan verebilecektir. Aksini düşünecek olursak, yani sadece geçimini temin edecek gelir elde edenlerde vergiden bağışık tutulmayarak vergi sürecine dahil edilmeleri, sosyal devlet ilkesiyle çelişen bir durum ortaya çıkarmış olacaktır. Aynı şekilde söz konusu bu düşük gelirli grupların vergi sistemi yoluyla değil de kamu harcamaları yoluyla bir menfaat elde etmeleri sağlansaydı, belli bir amaca ulaşmak için daha karmaşık bir yol izlenmiş olacaktır. Çünkü, önce vergi almak ve sonra bu alınan vergilerin tekrar kamu harcamaları yoluyla belli kesimlere aktarılması işlemi hem süreci uzatıp hem de bir takım maliyetler ortaya çıkaracaktır. Dolayısıyla, hedeflenen belli bir amaca ulaşmak için doğrudan vergi harcamalarının kullanılmasının rasyonel bir yol olduğunu söyleyebiliriz.

Bilindiği gibi, vergi harcamaları kapsamı içerisinde yer alan indirim, istisna ve muafiyet uygulamaları özellikle artan oranlı yapıyı etkileyerek vergi yükünün farklılaşmasına neden olmaktadır. Bu tür vergi bağışıklıkları hedef aldığı kitle üzerindeki vergi yükünü hafifleterek vergi yükünün hedef dışında kalan kesimlere doğru aktarılmasına neden olmaktadır. Bunun yanında yüksek gelirli kesimlere çok fazla fayda sağlayan vergi harcamalarının azaltılması dikey adaleti arttırarak gelir dağılımını olumlu yönde etkiler⁵⁴⁷. Aynı zamanda, hasta, yaşlı, sakatlık gibi nedenlerle kısıtlı olan bir takım mükelleflerin de vergi harcamalarından yararlandırılması günümüzde genellikle uygun görülmektedir. Burada hemen şunu belirtmek gerekir ki vergi harcaması uygulamasında çok keyfi ve cömertçe davranmak, istenilen amaca ulaşmayı engelleyebilir ve vergi sisteminin etkinliğini azaltarak bir takım öngörülmeven maliyetlere yol açabilir. Dolayısıyla, vergi politikasıyla hedeflenen amaçlarla çelişen bir durum ortaya çıkabilir⁵⁴⁸. Bu nedenle vergi harcamaları dizayn edilirken çok dikkat edilmeli ve amacın rasyonel bir şekilde tespit edilmesi gerekir.

---

⁵⁴⁷ Javad Khalilzadeh-SHIRAZI- Anwar SHAH, "Introduction and Overview", **Tax Policy in Developing Countries**, Ed: Javad Khalilzadeh-SHIRAZI- Anwar SHAH, World Bank, 1991, s. 16.

⁵⁴⁸ SHIRAZI- SHAH, a.g.m., s. 14.

B- Kayıtdışı Ekonomi

Özellikle mali, ekonomik, hukuki, idari, sosyal, siyasal ve baskı gruplarından kaynaklanan bir takım nedenlerden dolayı ortaya çıkan⁵⁴⁹ kayıtdışı ekonomi, genel anlamda bütün ülkelerde var olmasına karşın, bilhassa az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin en temel sorunları arasında yer almaktadır. Kayıtdışı ekonominin sürekli kontrol edilebilecek bir bölgesinin olmaması ve her zaman ortaya çıkabileceğinden, hangi boyutta olduğu tam olarak belirlenemese bile⁵⁵⁰ ülkelerin gelişmişlik düzeyleri baz alındığında ve kayıtdışı ekonomiye neden olan sözkonusu nedenlere bakıldığında kayıtdışı ekonomi boyutunun az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde gelişmiş ülkelere göre daha yüksek olduğunu söyleyebiliriz.

1- Kayıtdışı Ekonomi Kavramı

Kayıtdışı ekonomi kavramsal açıdan çok geniş bir içeriğe sahip olmakla birlikte, konuyu ele alanın tercihleri doğrultusunda da farklı anlamlar yüklenebilen bir kavramdır⁵⁵¹. Dolayısıyla, kayıtdışı ekonomi kavramının karşılığı olarak genellikle “yer altı ekonomisi” terimi kullanılmakla birlikte, “kara ekonomi”, “enformel ekonomi”, “ikinci ekonomi”, “paralel ekonomi”, “gizli ekonomi”, “gölge ekonomi” ve “gözlenmeyen ekonomi” gibi terimler de karşımıza çıkmaktadır. Bu durumun en temel nedeni, kayıtdışı olgusu değişik alanlardaki araştırmacıların alanına girdiği için her araştırmacının kendi alanına yönelik özelliğini ön plana çıkarmasından kaynaklanmaktadır⁵⁵².

Kayıtdışı ekonomi bazılarının göre vergilemeden kaçan işlemler veya vergi idaresine bildirilmeyen ekonomik faaliyetler olarak tanımlanırken, bazıları tarafından ise resmi GSMH’yi tahmin etmek için kullanılan mevcut istatistiksel yöntemlerle ölçülemeyen ve bu nedenle resmi GSMH hesapları dışında kalan gelir doğurucu ekonomik faaliyetler olarak kabul edilmektedir⁵⁵³. Daha geniş ve kapsamlı bir

⁵⁴⁹ Mehmet TOSUNER, “Vergi Kayıp ve Kaçakları Sorununa İlişkin Görüş ve Öneriler”, **Vergi Sorunları Dergisi**, Sayı: 85, Ekim 1995, s. 65.

⁵⁵⁰ Yusuf KILDİŞ, “Kayıtdışı Ekonominin Ulusal-Uluslararası Boyutları ve Çözüm Önerileri”, **Maliye Yazıları Dergisi**, Sayı: 66, Ocak-Mart 2000, s. 117.

⁵⁵¹ Şinasi AYDEMİR, **Türkiye’de Kayıtdışı Ekonomi**, Acar Matbaacılık, İstanbul 1995, s. 9.

⁵⁵² Gülay Akgül YILMAZ, “Kayıtdışı Ekonomi; Ulusal ve Küresel Boyutları ve Dinamiklerinin Analizi”, **Türkiye’de Vergi Kayıp ve Kaçakları, Önlenmesi Yolları**, 19. Türkiye Maliye Sempozyumu, 10-14 Mayıs, Antalya, 2004, s. 15.

⁵⁵³ YILMAZ, a.g.m., s. 16.

tanımlama ile kayıtdışı ekonomi, devletin düzenlemelerinden, vergilemeden veya gözlemeden tamamen veya kısmen kaçırılan ekonomik faaliyetler ve bu faaliyetlerden elde edilen gelirler olarak tanımlanmaktadır. Dikkat edilecek olursa verilen bu kapsamlı tanımda, yasal olmayan faaliyetler, yasal fakat kısmen veya tamamen kayıtdışı kalan faaliyetler ve vergi kaçırma amacı taşıyan veya taşımasının ölçüm dışında kalan tüm faaliyetler gelir oluşturdukları sürece kayıtdışı ekonomi kapsamında değerlendirilmektedirler⁵⁵⁴. Kayıtdışı ekonomi kapsamında değerlendirilecek yasal alandan yasadışı alana kadar birbirinden farklı çok çeşitli faaliyetler mevcuttur. Bir kısmı parasal bir kısmı ise parasal olmayan işlemler olarak belirtilen bu faaliyetler “beyan dışı ekonomi”, “enformel ekonomi” ve “yasadışı ekonomi”⁵⁵⁵ kesimi olarak üç temel başlık altında özetlenmektedirler⁵⁵⁶.

2- Kayıtdışı Ekonomi ve Gelir Dağılımı

Kayıtdışı ekonomi ile gelir dağılımı arasında temelde iki tür bir etkileşimin olduğu ileri sürülmektedir. Birincisi, gelir dağılımındaki dengesizliğin kayıtdışı ekonominin nedenlerinden bir tanesi olduğu, ikincisi ise kayıtdışı ekonominin gelir dağılımında bozulmaya yol açtığı şeklindedir.

Gelir dağılımındaki adaletsizliği kayıtdışı ekonominin nedenleri arasında gösterenlerin görüşüne göre, düşük gelir gruplarının genişliği ve orta gelir gruplarının nispi azlığı kayıtdışılığı arttırmaktadır⁵⁵⁷. Özellikle, gelir dağılımından düşük oranda pay alan kesimlerin gelirlerini arttırmak amacıyla kayıtdışı istihdama yönelmeleri ve bilhassa kırsal kesimdeki kadın ve çocukların kayıtdışı ekonomik

⁵⁵⁴ Fatih SAVAŞAN, “Türkiye’de Kayıtdışı Ekonomi ve Vergi Kaybı Tahminleri”, **Türkiye’de Vergi Kayıp ve Kaçakları, Önlenmesi Yolları**, 19. Türkiye Maliye Sempozyumu, 10-14 Mayıs, Antalya, 2004, s. 53.

⁵⁵⁵ Beyan dışı ekonomi ile kast edilen, normal bir vergi sistemi içerisinde vergilendirilmesi gerekirken beyan edilmeyen ve dolayısıyla vergilendirilmeyen gelirlerdir. Enformel ekonomi ise, kanunlar tarafından tanımlanmamış veya mevcut kurallardan dışında kalan faaliyetleri kapsamaktadır. Enformel ekonomi kapsamında belirtilen faaliyetler yasalarca yasaklanmamış, fakat, bir kısmı yasaları ihlal eden (küçük çocukların çalıştırılması, burs alan bir öğrencinin çalışması, hane halkının kendi ürettiği mallar vs.) türündedir. Yasadışı ekonomi ile kast edilen ise, normal şartlar altında ceza kanunları tarafından yasaklanmış faaliyetleri içine alan ekonomik alandır. Yasadışı ekonomik alandan elde edilen gelir “kara para” olarak adlandırılmaktadır.

⁵⁵⁶ YILMAZ, a.g.m., s. 16.

⁵⁵⁷ Nihat IŞIK-Mustafa ACAR, “Kayıtdışı Ekonomi: Ölçme Yöntemleri, Yarar ve Zararları Üzerine Bir Değerlendirme”, **Erciyes Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi**, Sayı: 21, Temmuz-Aralık 2003, s. 120.

faaliyetlerde bulunması kayıtdışı ekonomiyi arttırmaktadır⁵⁵⁸.

Kayıtdışı ekonominin gelir dağılımındaki dengesizliğin nedeni olduğunu ileri sürenler ise vergi gelirlerinin azalmasını delil olarak göstermektedir. Buna göre, kayıtdışı ekonomi devletin en önemli gelir kalemi olan vergilerin bir kısmının eksik veya hiç ödenmemesine yol açmaktadır. Dolayısıyla, yetersiz vergi gelirleri nedeniyle bütçe finansmanı borçlanmayla yapılmaktadır. Neticede, borçlanma sonucunda faizlerin yükselmesiyle birlikte yatırımlar ve milli gelir azalmakta ve işsizlik artmaktadır. Bütçe açıklarının borçlanma yoluyla finansmanı, artan faizler nedeniyle kamu borçlanma maliyetinde artış meydana getirmekte ve bütçe açıkları giderek artmaktadır⁵⁵⁹.

Kayıtdışı ekonomik faaliyetlerin sebep olduğu bütçe açıklarının başka bir finansman yöntemi olarak, vergi oranlarının arttırılması veya ek vergilerin uygulamaya konulmasının tercih edilmesi durumunda kayıtlı kesim üzerindeki vergi yükü ağırlaştırılmış olacaktır. Bu durum hem vergi adaleti ve gelir dağılımını bozan hem de kayıtdışı ekonomik faaliyetlerin artmasına yol açabilecek bir unsur olarak ortaya çıkacaktır⁵⁶⁰.

Kayıtdışı ekonominin gelir dağılımını olumsuz yönde etkileyen bir başka yönü de sosyal güvenlik sisteminin finansal durumunu bozmasından kaynaklanmaktadır. Kayıtdışı ekonomi nedeniyle sosyal güvenlik sisteminin yeterli fon toplayamaması sosyal güvenlik kurumlarının finansman zorluklarıyla karşılaşmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla, bu kurumlarda yeterli miktarda fon toplanamaması nedeniyle düşük gelir gruplarına aktarılması gereken sosyal transferlerin yapılmasını engellemektedir. Neticede, bu durum gelir dağılımındaki eşitsizliği arttırırken, sosyal adalet ilkesini de zedelemektedir⁵⁶¹.

Kayıtdışı ekonomi ile ilgili yapılan bazı çalışmalarda bir takım olumlu yönlerinin olduğu ve bu nedenle lehte bir takım görüşler ortaya atılmaktadır. Örneğin, ekonomik faaliyetlerin vergi dışı tutulması ile sağlanan maddi menfaatin

---

⁵⁵⁸ Vuslat US, “Kayıtdışı Ekonomi Tahmini Yöntem Önerisi: Türkiye Örneği”, **Türkiye Ekonomi Kurumu**, Tartışma Metni, 2004/17, Haziran 2004, s. 11.

⁵⁵⁹ y.a.g.m., s. 13.

⁵⁶⁰ y.a.g.m., s. 13.

⁵⁶¹ Sinan ÜLGEN-Ulaş ÖZTÜRK, “Kayıtdışı Ekonomi Türkiye Serüveni”, **Deloitte**, CEO Serisi, 2007, s. 5.

yatırımlara dönüşmesi ve bu sayede üretim, istihdam ve gelirin artacağı ileri sürülmektedir. Hatta, toplanan vergilerin etkin harcanmadığı ve kaçırılan verginin yatırımlara dönüşeceği varsayımına dayanılarak kayıtdışı ekonominin olumlu yönü vurgulanmaktadır. Bunların yanında, niteliksiz işgücüne istihdam oluşturması açısından da kayıtdışı ekonomi savunulmaktadır⁵⁶². Ayrıca, işsizliği ve yoksulluğu azalttığı ileri sürülerek gelir dağılımını düzenlediği kabul edilmektedir⁵⁶³. Her ne kadar kayıtdışı ekonominin özellikle kısa dönemde etkili olabilecek bir takım olumlu etkilerinin olduğu ileri sürülse de genel anlamda ve uzun dönemde ekonomiler üzerinde önemli derecede tahribat yapacağı kaçınılmaz ve gözardı edilmemesi gereken bir durumdur. Bunun yanında, kayıtdışı ekonomi yasal olmayan bir takım tutum ve davranışları kapsadığı için toplumdaki ahlaki bozulmaya sebep olabilecek önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla, kayıtdışı ekonominin olumsuz etkileri tüm yönleriyle göz önünde bulundurularak üstesinden gelinmesi gereken bir meseledir.

VI- GELİŞMİŞ VE AZ GELİŞMİŞ ÜLKE DÜZEYİNDE KARŞILAŞTIRILMALI GELİR DAĞILIMI ANALİZİ

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde ekonomik, sosyal, siyasal alanda bir çok farklılıklar bulunmaktadır. Gelişmiş ülkelerin söz konusu alanlarda yıllar önce karşılaştıkları sorunlara, bugün gelişmekte olan ülkelerin sahip olduğu bilinmektedir. Gelişmiş ülkeler gelişmekte olan ülkelere oranla bir çok alanda olduğu gibi gelir dağılımı açısından da önemli mesafeler kat etmiştir. Gelişmiş ülkelerde gelir dağılımı gelişmekte olan ülkelere göre daha düzgün ve istikrarlı bir seviyededir. Bu duruma yol açan faktörleri kısaca şu şekilde özetleyebiliriz⁵⁶⁴:

- Gelişmiş ülkelerde çalışan nüfusun sektörlere dağılımı ile milli gelirin sektörlere göre dağılımı arasında önemli farklılıklar bulunmamaktadır. Sektörler arası gelir farklılıkları bu ülkelerde önemli gelir farklılıklarına yol açmamaktadır.

- Çalışan nüfusun büyük bir bölümü ücretli olarak istihdam edilmektedir. Ücretler verimlilik ile ilişkili olduğundan ve sendikal düzenlemeler ile desteklendiğinden ücret ve kar arasındaki denge istikrarlı bir seviyede ilerlemektedir.

---

⁵⁶² US, a.g.m., s. 15.

⁵⁶³ IŞIK-ACAR, a.g.m., s. 130.

⁵⁶⁴ CELASUN, a.g.m., s. 10.

- Sınai mülkiyetin orta sınıfa yayılmış olması, gelişmiş bir sosyal güvenlik sisteminin sağlanması, vergilemede yatay ve dikey eşitliğe dikkat edilmesi, alt gelir gruplarına mali transferlerin aktarılması ve eğitim alanındaki güçlü mekanizmalar gibi bir çok faktör gelişmiş ülkelerde gelir dağılımının dengeli ve istikrarlı olmasına neden olmaktadır.

Gelişmekte olan ülkelerin gelir dağılımındaki dengesizliklere yol açan temel faktörlere bakılacak olursa gelişmiş ülkelerin tam aksi bir durumun olduğunu görmekteyiz. Söz konusu bu temel faktörler de kısaca şunlardır⁵⁶⁵:

- Çalışan nüfusun sektörlere dağılımı ile milli gelirin sektörlere göre dağılımı arasında önemli farklar vardır. Gelişmekte olan ülkelerde genellikle sektörler arası kişi başına gelir farkı çok yüksek olup, gelir dağılımında bozulmaya yol açmaktadır.

- Gelişmekte olan ülkelerde gelir dağılımını bozan diğer bir faktör, çalışan nüfusun önemli bir bölümünün aile işçisi veya kendi başına iş gören kayıtsız sektörde yer almalarıdır.

- Gelişmekte olan ülkelerde ayrıca, sınai mülkiyet ve servetin tabana yayılmasını sağlayacak sermaye piyasalarının yeterince gelişmemesi, sendikalaşma oranının düşük olması, vergi sistemindeki bir takım eksiklikler (dolaylı vergilerin payının yüksek olması vs.), faiz ödemelerinin yüksek olması nedeniyle alt gelir gruplarına yönelik mali transferlerin yeterince yapılamaması gibi bir çok faktör gelir dağılımını olumsuz yönde etkilemektedir.

Ülkelerin gelir dağılımını etkileyen pek çok faktör bulunmakla birlikte, yukarıda gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde gelir dağılımındaki denge veya dengesizliklere yol açan temel faktörler genel anlamda ortaya konulmuştur. Ülkeler arasındaki gelir farklılıklarına neden olan temel faktör daha öncede belirtildiği gibi, ekonomik, sosyal ve siyasal alanda gelişmiş ülkelerin önemli mesafe alması, buna karşın gelişmekte olan ülkelerin söz konusu alanlarda yeterince ilerleme sağlayamamasıdır.

---

⁵⁶⁵ y.a.g.m., s. 10-11.

A- Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Gelir Vergisi ve Gelir Dağılımı

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülke vergi sistemleri arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Gelişmiş ülke vergi sistemleri genellikle temel vergileme ilkeleri doğrultusunda tasarlanmış ve ihtiyaca cevap verebilir bir durumda iken, az gelişmiş veya gelişmekte olan ülke vergi sistemleri ise eşitsizlik, etkinsizlik, yüksek vergi yükü, aşırı karmaşıklık, yüksek yönetim ve uyum maliyeti, yozlaşma gibi bir takım eksikliklerden olumsuz yönde etkilenmekte ve dolayısıyla ihtiyaca cevap verememektedir⁵⁶⁶. Gelişmiş ülkelerde gelir vergisinin gelirin yeniden dağılımı için çok önemli bir araç olduğu yaygın bir görüştür. Fakat, gelişmekte olan ülkelerde ise durum bazı nedenlerden dolayı daha farklıdır. Birçok gelişmekte olan ülkede gelir vergisinin gelir eşitsizliğini düzeltmedeki rolünün oldukça az olduğu görülmektedir. Çünkü, söz konusu ülkelerde gelir vergisi ne geniş bir vergi tabanına ne de etkin bir artan oranlılığa sahiptir. Ayrıca gelir vergisinin vergi sistemi içerisindeki payı gelişmekte olan ülkelerde düşüktür⁵⁶⁷. Aşağıdaki tablo 13 gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde toplam vergi gelirleri ve GSYİH içindeki gelir vergisinin payını göstermektedir. Bu tablo yardımıyla gelir vergisinin rolünü gelişmişlik ve az gelişmişlik düzeyinde değerlendirebiliriz.

---

⁵⁶⁶ J. Ram PILLARISSETTI, "World Income Distribution and Tax Reform: What Tax Systems Do Low-Income Countries Need?", *Development Policy Review*, 21 (3), 2003, s. 301.

⁵⁶⁷ BIRD-ZOLT, a.g.m., s. 1.

Tablo 13: Bazı OECD Üyesi Ülkelerde Kişisel Gelir Üzerinden Alınan Vergilerin Toplam Vergi Gelirleri ve GSYİH İçindeki Payı (%)

Ülkeler	1980		1990		2004	
	TVGİP*	GSYİHP**	TVGİP	GSYİHP	TVGİP	GSYİHP
Kanada	34,1	10,6	40,8	14,7	35,1	11,7
ABD	39,1	10,3	37,1	10,1	34,7	8,9
Avustralya	44,0	11,7	43,0	12,2	40,2	12,6
Kore	11,5	2,0	21,1	4,0	13,6	3,4
Avusturya	23,2	9,0	21,0	8,3	22,7	9,7
Belçika	36,3	15,0	31,9	13,4	30,6	13,8
Çek Cum.					12,7	4,9
Danimarka	52,0	22,4	53,2	24,8	50,7	24,7
Finlandiya	35,7	12,8	34,7	15,3	30,5	13,5
Fransa	11,6	4,7	10,7	4,5	17,0	7,4
Almanya	29,6	11,1	27,6	9,8	22,8	7,9
Yunanistan	14,9	3,5	14,1	4,1	13,8	4,8
Macaristan					17,8	6,8
İrlanda	32,0	9,9	31,9	10,6	27,4	8,2
İtalya	23,1	6,9	26,3	9,8	25,4	10,4
Lüksemburg	27,0	9,6	23,5	8,4	17,8	6,7
Hollanda	26,3	11,0	24,7	10,2	16,4	6,1
Norveç	28,5	12,1	26,2	10,9	23,5	10,4
Polonya					12,0	4,1
Portekiz			15,9	4,4	15,9	5,5
Slovak Cum.					9,3	2,8
İsveç	41,0	19,2	38,5	20,3	31,4	15,8
İsviçre	38,9	9,9	38,8	10,1	34,8	10,2
Türkiye	43,5	7,8	26,8	5,4	14,9	4,6
İngiltere	29,4	10,3	29,3	10,7	28,7	10,3
OECD Toplam	31,3	10,3	29,7	10,5	24,6	9,1

Kaynak: OECD, REVENUE STATISTICS OF OECD MEMBER COUNTRIES, PARIS, 2006'den, www.gib.gov.tr.

* Kişisel gelir vergisinin toplam vergi gelirleri içindeki payı

** Kişisel gelir vergisinin GSYİH içindeki payı

Tablo 13 gelişmiş ve gelişmekte olan bazı OECD üyesi ülkelerde kişisel gelir vergisinin rolünü değerlendirmemize yardımcı olacak tek değil fakat, en önemli faktörlerden olan gelir vergisinin payını göstermektedir. Daha önce ilgili bölümde yapılan açıklamalarda gelir dağılımı açısından en önemli vergi türünün gelir vergisi olduğu nedenleri ile birlikte izah edilmişti.

Gelir vergisinin bir ülke vergi sistemi içerisindeki ağırlığını gösteren en önemli unsur, söz konusu bu vergiden elde edilen hâsılatın toplam vergi gelirleri ve GSYİH içindeki payıdır. Gelir dağılımı açısından da gelir vergisinin payı önem taşımaktadır. Çünkü, gelir vergisinin payının yüksek olduğu ülkelerde genellikle gelir dağılımı daha düzgündür. Aksine gelir vergisinin payının düşük olduğu

ülkelerde gelir dağılımı daha bozuktur.

Tablo 13'e baktığımızda gelişmiş ülkelerde gelir vergisinin gerek vergi gelirleri içerisinde gerekse GSYİH içerisindeki payının diğer ülkelere oranla daha yüksek olduğunu görmekteyiz. Örneğin, ABD, İngiltere, Almanya, Hollanda gibi ülkeler bunlardan bir kaçını oluşturmaktadır. Gelişmiş ülkelerde gelir vergisinin payı söz konusu oranlar açısından genellikle OECD ortalamasının üzerinde yer almaktadır. Gelişmekte olan ülkeler açısından ise tam tersi bir durum söz konusudur. Gelişmekte olan ülkelerde gelir vergisinin payı oldukça düşüktür. Tablo:?'e baktığımızda Türkiye de dahil olmak üzere gelişmekte olan bazı ülkelerde gelir vergisinin gerek toplam vergi gelirleri gerekse GSYİH içerisindeki payı OECD ortalamasının altında seyretmektedir. Dolayısıyla, gelişmekte olan ülkelerde gelir vergisinin payına paralel olarak genellikle gelişmekte olan ülkelerde gelir dağılımı daha bozuktur. Bu durumu Gini Katsayılarını gösteren tablo 15'de açıkça görebilmekteyiz.

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülke ölçeğinde değerlendireceğimiz ve gelir dağılımını olumsuz etkileyen bir başka unsur ise kayıtdışı ekonominin varlığıdır. Gelişmekte olan ülkelerde yapılan bir takım tartışmalar kayıtdışı ekonomi üzerinde odaklanmış ve kayıtdışı ekonominin çoğu gelişmekte olan ülkelerdeki vergileme ve dağılım için önemli sonuçlara sahip olduğu ortaya konulmuştur. Gelişmekte olan ülkelerde kayıtdışı ekonominin GSMH'nın %30'u ile %60'ı arasında olduğu tahmin edilmektedir⁵⁶⁸. Dolayısıyla, kayıt dışı ekonominin gelişmekte olan ülkelerde bu denli yüksek oranlarda seyretmesi söz konusu bu ülkelerde gelir dağılımının gelişmiş ülkelere oranla daha bozuk olmasının bir başka nedenini oluşturmaktadır.

Gelir dağılımını etkileyen en önemli vergisel faktörlerden birisi de vergi oranlarıdır. Vergi oranları ve vergi tarifeleri açısından da gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeleri aşağıdaki tablo 14 yardımıyla değerlendirebiliriz.

---

⁵⁶⁸ y.a.g.m., s. 15.

Tablo 14: Bazı Ülkelerde Gelir Vergisinde Yer Alan En Yüksek Marjinal Vergi Oranları

Ülke	1999		2002		2003		2004		2007
	EYVO * (%)	EÜVD** (\$)	EYVO (%)	EÜVD (\$)	EYVO (%)	EÜVD (\$)	EYVO (%)	EÜVD (\$)	(%)
Arjantin	35	200.000	35	120.000	35	36.697	35	41.667	9-35
Avustralya	47	30.579	47	30.451	47	35.149	47	46.538	17-47
Avusturya	50	59.590	50	52.324	50	48.698	50	64.052	0-50
Belçika	55	69.993	52	39.665	50	28.596	50	30.210	25-50
Brezilya	28	17.881	28	10.575	28	7.251	28	8.843	15-27,5
Bulgaristan	40	9.403	29	5.545	29	3.982	29	4.550	0-24
Çin	45	12.079	45	12.048	45	12.048	45	12.082	5-45
Almanya	53	66.690	49	49.736	49	52.659	45	65.224	0-42
Yunanistan	45	56.271	40	21.157	40	22.402	40	29.464	0-40
Japonya	50	259.291	37	136.415	37	148.478	37	167.395	10-37
Meksika	40	200.000	40	258.269	35	61.689	33	9.555	3-28
Hollanda	60	56.075	52	43.169	52	47.352	52	63.777	0-52
Polonya	40	15.192	40	18.596	40	18.278	40	19.211	19-40
Portekiz	40	15.192	40	46.339	40	50.045	40	67.139	10,5-40
Romanya	45	4.080	40	3.743	40	3.743	40	4.617	16 D
Rusya	35	6.036	13	6.036	13	-	13	-	13 D
İngiltere	40	46.589	40	43.302	40	48.413	40	51.358	0-40
ABD	40	283.150	39	297.350	39	311.950	35	319.100	0-35

Kaynak: WDR, **World Development Indicators**, 2001, s. 286-289.; WDR, **World Development Indicators**, 2003, s. 278-281.; WDR, **World Development Indicators**, 2004, s. 274-277.; WDR, **World Development Indicators**, 2005, s. 290-293.; WDR, **World Development Indicators**, 2006, s. 286-289.; <http://www.deloittetaxguides.com/index.asp?rf=0> Erişim: 26.09.2007.; <http://www.worldwide-tax.com> Erişim: 26.09.2007' dan yararlanılarak tarafımızdan hazırlanmıştır.

* EYVO: Gelir vergisinde en üst dilime uygulanan vergi oranı.

** EÜVD: Gelir vergisi tarifesinde yer alan en yüksek oranın uygulandığı en üst gelir dilimi

*** 2007 yılını gösteren en son sütunda yer alan verilerden Arjantin, Avustralya, Japonya ve ABD verileri 2006 yılına aittir.

Tablo 14 gelişmiş ve gelişmekte olan bazı ülkelerdeki en yüksek marjinal vergi oranları ve ayrıca, söz konusu bu ülkelere ait 2007 yılında uygulamada olan gelir vergisinin en düşük ve en yüksek vergi oranları yer almaktadır. Ülkeler arasında gelir vergisi ve gelir dağılımı konusunda bir karşılaştırma yapabilmek için tablo 14 bu konuda detaylı bilgidен çok genel bir değerlendirme yapmamızı sağlayacaktır.

Daha önce vergi oranları bahsinde değinildiği gibi gelir dağılımı açısından vergi oranları son derece önem taşımaktadır. Fakat, tek başına vergi oranları belirleyici unsur değildirler. Çünkü, uygulamada her ne kadar marjinal veya yasal oranlar önemli ise de gelir dağılımı açısından önemli olan efektif veya ortalama vergi oranıdır. Dolayısıyla, her hangi bir ülke vergi sistemindeki indirim, istisna ve muafiyet gibi uygulamalar ortalama vergi oranının değişmesine neden olmaktadır. İşte söz konusu bu değişim hangi gelir grubunun lehine veya aleyhine olduğunu belirleyerek gelir dağılımının ne yönde değiştiği konusunda bir karar verilebilir.

Tablo 14’ de yer alan ülkelerden Romanya ve Rusya’da düz oranlı gelir vergisi uygulanmakta onun dışındaki ülkelerin hepsinde gelir vergisinde artan oranlı vergi tarifesi uygulanmaktadır. Daha önce teorik düzeyde ele alındığı gibi gelir dağılımı konusunda en fazla önerilen artan oranlı vergi tarifesi eğer gerekli unsurlara yer verilmezse gelir dağılımı açısından belki de olumsuz sonuçlara yol açacaktır. Bu nedenle gelir vergisi tarifesinde ortalama vergi oranlarında değişime neden olan bir takım indirim uygulamaları gelir dağılımı açısından önem taşımaktadır. Hatta daha önceki kısımlarda değinildiği gibi düz oranlı bir vergi tarifesine herhangi bir indirim uygulanması durumunda fiili bir artan oranlılık ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle indirim gibi vergisel uygulamalar ve bunlardan kimlerin yararlandığı gelir dağılımı açısından önemlidir.

Tablo 14’de özellikle gelişmiş bazı ülkelerin gelir vergisi oranlarına baktığımızda ilk dilim oranı %0 veya çok düşüktür. Bu uygulama gelir dağılımı açısından son derece önem taşımaktadır. Çünkü, ilk dilimin %0 olması belli bir miktara kadar olan gelirin vergi dışı bırakıldığı anlamına gelmektedir. İşte belli bir miktar başlangıç gelirin vergi dışı bırakılması veya çok düşük oranda vergilendirilmesi gelir dağılımı açısından düşük gelirli grupların lehine bir sonuç ortaya çıkarır. İlk dilim vergi oranının düşük olması veya sıfır olmasının gelir dağılımı açısından önemi ilk dilimde yer alan mükellef grubunun genellikle ücret veya maaş gibi düşük ve sabit gelirli olmalarıdır. Tablo 14’e baktığımızda, Almanya, Hollanda, İngiltere ve ABD gibi gelişmiş ülkelerin gelir vergisi tarifesinde ilk gelir dilimi vergi oranı %0’dır. Bunun yanında ülkemiz gibi bazı ülkelerin gelir vergisi tarifesindeki ilk gelir dilimi oranı %15 ve üzeri bir orandan başlamaktadır. Bunun en temel nedeni ise gelişmekte olan ülkelerin gelir ihtiyacından kaynaklandığını söyleyebiliriz. Gelişmekte olan ülkelere gelir vergisinin yüksek oranlarına tabi mükelleflerin sayısının az olması bu ülkelere vergi gelirinin azalmasına yol açmaktadır. Bunun yanında yüksek gelirli gruplara sağlanan birtakım vergi avantajları da gelir vergisinin artan oranlılığını zedelemekte ve dolayısıyla gelir dağılımı açısından olumsuz sonuçlar doğurmaktadır⁵⁶⁹.

---

⁵⁶⁹ Vito TANZI-Howell ZEE, “Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Vergi Politikası”, **Vergi Sorunları Dergisi**, Çev: İ. Halil BAĞDINLI, Sayı:205, Ekim 2005, s. 24.

Tüm bu faktörlerin de etkisiyle özellikle düşük gelirli ülkelerde vergi yükünün dağılımı oldukça adaletsiz ve yüksektir. Bu ülkelerde baskıcı vergi politikalarının bozucu etkileri görülmekle birlikte, vergiler ne iyi bir gelir kaynağı ne de gelir dağılımı açısından önemli bir araçlardır⁵⁷⁰. Sonuç olarak farklı ülkelerin gelir vergisi kanunları bir çok açıdan benzer olmakla birlikte gelir dağılımının düzenlenmesindeki rolü bakımından ülkeden ülkeye büyük farklılıklar vardır. Gelişmekte olan ülkelerde genel olarak gelir vergisinin rolü gelişmiş ülkelere daha azdır⁵⁷¹.

B- Gini Katsayıları Çerçevesinde Ülkeler Arası Gelir Dağılımı Analizi

Daha önce gelir dağılımının ölçülmesinde kullanılan yöntemler konusunda belirtildiği gibi gelir dağılımının ölçülmesinde pek çok yöntem kullanılmaktadır. Söz konusu yöntemlerden dünya çapında en yaygın kullanılanı Gini Katsayısı'dır. Yine aynı konuda bahsedildiği gibi Gini Katsayısı bir ülkenin farklı zamanlardaki gelir dağılımının analizi ve farklı ülkeler arasında gelir dağılımı karşılaştırmalarında kullanılmaktadır. Kısaca Gini Katsayısı bize bir ülke gelir dağılımında zaman içerisindeki değişmeyi ve ülkeler arası gelir dağılımının analiz edilmesi imkanını verir. Bu nedenle gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arası gelir dağılımı karşılaştırması yapabilmek amacıyla aşağıdaki Tablo 15 hazırlanmıştır.

---

⁵⁷⁰ PILLARISSETTI, a.g.m., s. 308.

⁵⁷¹ BIRD-ZOLT, a.g.m., s. 28.

Tablo 15: Bazı Ülkelerin Gini Katsayıları

Ülke	Yılı	Gini Katsayısı	En Düşük %10	En Düşük %20	İkinci %20	Üçüncü %20	Dördüncü %20	Beşinci %20	En Yüksek %10
Arjantin	2003	52,8	1,1	3,2	7,0	12,1	20,7	56,8	39,6
Avustralya	1994	35,2	2,0	5,9	12,0	17,2	23,6	41,3	25,4
Avusturya	2000	29,1	3,3	8,6	13,3	17,4	22,9	37,8	23,0
Belçika	2000	33,0	3,4	8,5	13,0	16,3	20,8	41,4	28,1
Bolivya	2002	60,1	0,3	1,5	5,9	10,9	18,7	63,0	47,2
Brezilya	2003	58,0	0,8	2,6	6,2	10,7	18,4	62,1	45,1
Bulgaristan	2003	29,2	3,4	8,7	13,7	17,2	22,1	38,3	23,9
Kamerun	2001	44,6	2,3	5,6	9,3	13,7	20,4	50,9	35,4
Kanada	2000	32,6	2,6	7,2	12,7	17,2	23,0	39,9	24,8
Çin	2001	44,7	1,8	4,7	9,0	14,2	22,1	50,0	33,1
Finlandiya	2000	26,9	4,0	9,6	14,1	17,5	22,1	36,7	22,6
Fransa	1995	32,7	2,8	7,2	12,6	17,2	22,8	40,2	25,1
Almanya	2000	28,3	3,2	8,5	13,7	17,8	23,1	36,9	22,1
Yunanistan	2000	34,3	2,5	6,7	11,9	16,8	23,0	41,5	26,0
Macaristan	2002	26,9	4,0	9,5	13,9	17,6	22,4	36,5	22,2
İtalya	2000	36,0	2,3	6,5	12,0	16,8	22,8	42,0	26,8
Jameika	2000	37,9	2,7	6,7	10,7	15,0	21,7	46,0	30,3
Japonya	1993	24,9	4,8	10,6	14,2	17,6	22,0	35,7	21,7
Meksika	2002	49,5	1,6	4,3	8,3	12,6	19,7	55,1	39,4
Hollanda	1999	30,9	2,5	7,6	13,2	17,2	23,3	38,7	22,9
Nijerya	2003	43,7	1,9	5,0	9,6	14,5	21,7	49,2	33,2
Polonya	2002	34,2	3,1	7,5	11,9	16,1	22,2	42,2	27,0
Portekiz	1997	38,5	2,0	5,8	11,0	15,5	21,9	45,9	29,8
Romanya	2003	31,0	3,3	8,1	12,9	17,1	22,7	39,2	24,4
Rusya	2002	39,9	2,4	6,1	10,5	14,9	21,8	46,6	30,6
G.Afrika	2000	57,8	1,4	3,5	6,3	10,0	18,0	62,2	44,7
İspanya	2000	34,7	2,6	7,0	12,1	16,4	22,5	42,0	26,6
İsveç	2000	25,0	3,6	9,1	14,0	17,6	22,7	36,6	22,2
İsviçre	2000	33,7	2,9	7,6	12,2	16,3	22,6	41,3	25,9
İngiltere	1999	36,0	2,1	6,1	11,4	16,0	22,5	44,0	28,5
ABD	2000	40,8	1,9	5,4	10,7	15,7	22,4	45,8	29,9

Kaynak: WDR, **World Development Indicators**, 2006, s. 76-79.'dan yararlanılarak hazırlanmıştır.

Seçilmiş bazı ülkelerin Gini Katsayılarını gösteren yukarıdaki tablo 15 söz konusu ülkelerin Gini Katsayılarını ve buna bağlı olarak farklı gelir gruplarının gelirden aldığı payları göstermektedir. Tabloda ülkeler arası sağlıklı bir karşılaştırma yapılabilmesi için gelişmiş ve gelişmekte olan ve hatta bazı azgelişmiş ülkeler bir arada verilmiştir.

Tablo 15'e baktığımızda gelişmiş olarak bildiğimiz ülkelerin Gini Katsayılarının az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelere oranla 0'a daha yakın olduğunu, yani daha dengeli olduğunu görmekteyiz. Örneğin, Avusturya, Almanya, Japonya, Hollanda, İsveç gibi ülkelerin Gini Katsayısı %30'un altında yer almaktadır. Buna karşın gelişmekte olan ülke kategorisinde sayılabilecek Arjantin, Brezilya, Meksika, gibi ülkelerin Gini Katsayısı ise % 50'ye yakın veya üzerinde yer

almaktadır. Gelişmekte olan bu ülkelerdeki gelir dağılımının örnek olarak verilen gelişmiş ülkelerin neredeyse iki katı civarında bir katsayıya sahiptirler. Yani, gelir dağılımındaki bozukluğun diğer ülkelerin iki katı civarında olduğunu söyleyebiliriz. İngiltere ve ABD'deki Gini Katsayısı sırasıyla %36 ve %40 civarlarında görülmekle beraber diğer sayılan gelişmiş ülkelere oranla gelir dağılımı daha bozuktur. Fakat, İngiltere ve ABD'nin kişi başına düşen milli geliri ise sırasıyla yaklaşık 39 bin⁵⁷² ve 42 bin⁵⁷³ Dolardır.

Bir ülkenin gelir dağılımı konusunda bilgi sahibi olmamızı sağlayacak olan bir başka gösterge, söz konusu ülkedeki toplam gelirin toplam nüfusa nasıl dağıldığıdır. Tablo 15'e baktığımızda Gini Katsayısı'nda olduğu gibi gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında önemli bir farkın olduğunu görebilmekteyiz. Örneğin Arjantin'de nüfusun en düşük % 10'luk kesimi toplam gelirin sadece % 1.1'lik kısmını elde ederken, en üst % 10'luk kesimi ise gelirin % 39.6'sını elde etmektedir. Nüfusun en düşük % 10'luk kesimi ile en yüksek % 10'luk kesimi arasında tam 36 kat gelir farkı vardır. İkinci % 20'lik dilimler açısından baktığımızda en zengin %20'lik grup ile en fakir % 20'lik grup arasında 17.7 kat fark bulunmaktadır. Bu analizi gelişmiş ülke düzeyinde yaptığımız zaman gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki fark kendini belli göstermektedir. Mesela gelişmiş bir ülke olan İsveç'te en düşük gelirli % 10'luk grup ile en yüksek gelirli % 10'luk grup arasındaki gelir farkı sadece 6.1 kattır. En düşük % 20'lik grup ile en yüksek % 20'lik grup açısından ise aynı oran sadece 4 kat civarındadır. Kısacası, tablo? daha detaylı incelendiğinde gelişmiş ülkelerde en üst gelir grubuyla, en düşük gelir grubu arasındaki gelir farkı gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkelere göre daha düşüktür. Her ne kadar bir ülkedeki toplam gelirin nüfusa dağılımı tek gelişmişlik göstergesi olmasa da, en önemli göstergelerden biri olduğu ifade edilebilir.

C- Yoksulluk Açısından Ülkelerin Karşılaştırılması

Yoksulluğun tanımı üzerinde tam bir görüş birliği olmamakla birlikte farklı kişilerce farklı şekilde tanımlanmaktadır. Bazılarına göre yoksulluk, hayatın devam

⁵⁷² DELOITTE, **United Kingdom Snapshot**, http://www.deloittetaxguides.com/index.asp?layout=countrySnapshotDtt&country_id=1460000146, 2007, s. 1., Erişim: (16.08.2007)

⁵⁷³ DELOITTE, **United States Snapshot**, http://www.deloittetaxguides.com/report_dl.asp?mode=pdf&issue_id=1951043380, 2006, s. 1., Erişim: (16.08.2007).

edebilmesi için temel ihtiyaçları elde edememe, bazılarında göre ise düşük gelir ve sosyal eşitsizlik problemi olarak ifade edilmektedir. Dolayısıyla, yoksulluk, kişilerin sahip olması gereken gıda, giyim, barınma gibi imkanlardan yoksun olması, kısıtlı kaynaklara sahip olması, düşük hayat standardı, ekonomik eşitsizlik, temel savunma imkanlarından yoksun olma ve kültürel imkanlardan yoksun olma çerçevesinde ele alınıp farklı bir şekilde değerlendirilmektedir⁵⁷⁴.

Dünya Bankası yoksulluğu parasal olarak ifade etmekte ve asgari bir parasal gelirin altındakiler yoksul olarak tanımlanmaktadır. Bu konuda en fazla kullanılan tanım günlük 1 Dolar'ın altında gelir elde edenlerin yoksul olarak kabul edilmesi ve bunun mutlak yoksulluk olarak ifade edilmesidir. Bu noktadan bakıldığında dünya ülkeleri arasında yoksulluk açısından önemli farklılıklar bulunmaktadır. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde toplam nüfus içerisindeki yoksulların oranı gelişmekte olan ülkelere göre oldukça yüksektir. Bu durumu aşağıdaki tablo 16 açıkça göstermektedir.

Tablo 16: Dünyada Günlük 1 Doların Altında Yaşayan Nüfus, Milyon / %*

	1990		1993		1996		1999		2002	
D. Asya ve Pasifik	472	29,6	415	24,9	287	16,6	282	15,7	214	11,6
Çin	375	33,0	334	28,4	212	17,4	223	17,8	180	14,0
Avrupa ve Merkez Asya	2	0,5	17	3,7	20	4,3	30	6,3	10	2,1
L. Amerika ve Karaipler	49	11,3	52	11,3	52	10,7	54	10,5	47	8,9
O.Doğu ve K.Afrika	6	2,3	4	1,6	5	2,0	8	2,6	5	1,6
Güney Asya	462	41,3	476	40,1	461	36,6	429	32,2	437	31,2
Alt-Sahra Afrika	227	44,6	242	44,0	271	45,6	294	45,7	303	44,0
Toplam	1,218	27,9	1,208	26,3	1,097	22,8	1,096	21,8	1,015	19,4
Çin Hariç	844	26,1	873	25,6	886	24,6	873	23,1	835	21,1

Kaynak: WDR, **World Development Indicators**, 2006, s. 73.

* Yıllara ait sütunlarda birinci sütun günlük 1 Dolar altında gelire sahip toplam nüfusu göstermektedir (Milyon). Diğer sütun ise 1 Doların altında yaşayan nüfusun toplam nüfus içerisindeki payını % olarak göstermektedir.

Tablo 16'ya baktığımızda dünya nüfusunun % 19,4'ü günlük 1 Doların altında gelir elde etmektedir. Güney Asya ve Alt-Sahra Afrika bölgelerine baktığımızda yıllar itibariyle oranın azalmasına rağmen hala nüfusun çok önemli bir bölümünün günlük 1 Dolar'ın altında gelir elde ettikleri görülmektedir. Bunun

⁵⁷⁴ Paul SPICKER, "Poverty and the Welfare State", **A Catalyst Working Paper**, 2002, s. 9.

yanında genellikle gelişmiş ülkelerin yer aldığı Avrupa ve Merkez Asya bölgesine baktığımızda günlük 1 Dolar'ın altında gelir elde edenlerin oranı 2002 yılı itibariyle sadece % 2,1'dir. Diğer bir yoksulluk göstergesi olan günlük 2 Dolar'ın altında gelir elde edenlerin durumu da aşağıdaki tablo 17'de gösterilmektedir.

Tablo 17: Dünyada Günlük 2 Doların Altında Yaşayan Nüfus, Milyon / %*

	1990		1993		1996		1999		2002	
D. Asya ve Pasifik	1,116	69,9	1,079	64,8	922	53,3	900	50,3	748	40,7
Çin	825	72,6	803	68,1	650	53,4	627	50,1	533	41,6
Avrupa ve Merkez Asya	23	4,9	81	17,2	98	20,7	113	23,8	76	16,1
L. Amerika ve Karaippler	125	28,4	136	29,5	117	24,1	127	25,1	123	23,4
O.Doğu ve K.Afrika	51	21,4	52	20,2	61	22,3	70	24,3	61	19,8
Güney Asya	958	85,5	1,005	84,5	1,029	81,7	1,039	78,1	1,091	77,8
Alt-Sahra Afrika	382	75,0	410	74,6	447	75,1	489	76,1	516	74,9
Toplam	2,654	60,8	2,764	60,2	2,674	55,5	2,739	54,4	2,614	50,0
Çin Hariç	1,829	56,6	1,961	57,4	2,024	56,3	2,111	55,8	2,082	52,7

Kaynak: WDR, **World Development Indicators**, 2006, s. 73.

*:Yıllara ait sütunlarda birinci sütün günlük 2 Dolar altında gelire sahip toplam nüfusu göstermektedir (Milyon). Diğer sütün ise 2 Doların altında yaşayan nüfusun toplam nüfus içerisindeki payını % olarak göstermektedir

Tablo 17 yıllar itibariyle günlük 2 Dolar'ın altında gelir elde edenlerin oranında bir düşme söz konusu ise de 2002 itibariyle dünya nüfusunun yarısının hala 2 doların altında gelir elde ettiğini göstermektedir. Burada da gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında önemli farklılıkların olduğu açıkça görülmektedir. Örneğin, Güney Asya ve Alt-Sahra Afrika bölgelerinde yaşayan nüfusun yaklaşık 2/3'ü günlük 2 Dolar'ın altında gelir elde etmektedir. Global Economic Prospects 2006 yılı raporuna göre 2015 yılında, günlük 1 Dolar ve günlük 2 Doların altında gelir elde edenlerin sayısında önemli ölçüde değişikliklerin olacağı tahmin edilmektedir. Söz konusu bu tahminler aşağıdaki Tablo: 18'de gösterilmektedir.

Tablo 18: Günlük 1 Dolar ve 2 Doların Altında Yaşayan Nüfusun 2015 Tahmini, Milyon / %*

	Günlük 1 Doların Altı 2015		Günlük 2 Doların Altı 2015	
D. Asya ve Pasifik	14	% 0,9	260	% 12,7
Çin	11	% 1,2	181	% 13,1
Doğu Asya ve Pasifiğin Geri Kalanı	2	% 0,4	78	% 11,9
Avrupa ve Merkez Asya	4	% 0,4	39	% 8,2
L. Amerika ve Karaippler	29	% 6,9	106	% 17,2
O.Doğu ve K.Afrika	3	% 0,9	40	% 10,4
Güney Asya	232	% 12,8	955	% 56,7
Alt-Sahra Afrika	336	% 38,4	592	% 67,1
Toplam	617	% 10,2	1,993	% 32,8
Çin Hariç	606	% 12,9	1,811	% 38,6

Kaynak: **Global Economic Prospects** “Economic Implications of Remittances and Migration”, The World Bank, 2006, s.9.

* 2015 Tahminlerinin birinci sütunu toplam nüfusu göstermektedir (Milyon). Diğer sütun ise nüfusun toplam nüfus içerisindeki payını % olarak göstermektedir.

Dünya genelinde 2015 yılına kadar günlük 1 Dolar ve 2 Doların altında gelir elde edenlerin sayısında önemli ölçüde azalmanın olacağı tahmin edilmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin son güçlü ekonomik performansları ve ekonomik reformlar sayesinde orta vadede göreceli olarak hızlı büyüme planları tasarlanmıştır. Daha düşük enflasyon, ticari serbestleşme, daha esnek döviz kuru rejimi ve daha düşük mali açıklar gibi gelişen makro ekonomik politikalar belirsizliği azaltarak, yatırım ortamını kapsamlı bir şekilde arttırmıştır. Bunun yanında özelleştirme ve düzenleyici reformlar gibi mikro ekonomik yapısal reformlar önemli bir rol oynamıştır. Sayılan tüm bu faktörler bir araya getirilerek 2015 yılına ait tahmin yapılmış ve dünya genelinde yoksulluğun önemli oranda azalacağı belirtilmiştir⁵⁷⁵.

Yukarıda belirtilen söz konusu faktörler son 20 yıl ile karşılaştırıldığında daha iyi bir büyüme performansına yol açacağı beklenmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde kişi başına gelirin yılda %3,5 büyüyeceği tahmin edilmekte ve bu durum 1990’ların yıllık %1,5 olan büyüme oranının yaklaşık iki katıdır. Tahmin edilen gelecek büyüme oranlarının Doğu Asya’nın yaşlanan nüfusu nedeniyle aşağıya meyletmesi hariç, diğer gelişmekte olan bölgelerde 1980’ler ve 1990’lardan daha büyük olacağı tahmin edilmektedir. Alt-Sahra Afrika hariç diğer tüm bölgelerde 1990’lardaki seviyesine göre yoksulluğun uzun dönemde %50 civarına kadar azalacağı tahmin edilmektedir. Doğu Asya’da bu hedef zaten başarılmıştır. Şu anki

⁵⁷⁵ **GEP**, “Economic Implications of Remittances and Migration”, **Global Economic Prospects**, The World Bank, 2006, s.8.

uzun dönem tahminleri aşırı yoksulluğun 2015 yılına kadar Doğu Asya, Pasifik, Avrupa ve Merkezi Asya bölgelerinde elimine edilebileceği ve günde 1 Doların altında yaşayan nüfusun 620 milyona kadar düşeceği tahmin edilmektedir⁵⁷⁶.

Bir ülkede gerek gelir dağılımı gerekse yoksulluk açısından en önemli göstergelerden biri olan ve hem gelir dağılımının düzelmesinde hem de yoksulluğun azalmasında önemli bir etken olan kişi başına gelirden de 2015 yılına kadar özellikle düşük gelirli ülkeler lehine önemli değişmelerin olacağı tahmin edilmektedir. Kişi başına düşen gelirdeki söz konusu tahminler aşağıdaki tablo 19’da gösterilmektedir.

Tablo 19: Kişi Başına GSYİH’da Yıllık Ortalama Yüzdelerik Değişme (%)

	Tahmin			
	1980	1990	2001-2006	2006-2015
Yüksek Gelirli Ülkeler	2,5	1,8	1,6	2,4
OECD	2,5	1,8	1,6	2,4
ABD	2,3	2,0	1,8	2,5
Japonya	3,4	1,1	1,1	1,9
Avrupa Birliği	2,1	1,8	1,4	2,3
OECD Dışı Ülkeler	3,5	4,0	2,0	3,5
Gelişmekte Olan Ülkeler	0,7	1,5	3,7	3,5
Doğu Asya ve Pasifik	5,8	6,3	6,4	5,3
Avrupa ve Merkezi Asya	0,9	-1,8	5,0	3,5
L.Amerika ve Karaipler	-0,9	1,6	1,2	2,3
Orta Doğu ve Kuzey Afrika	-1,1	1,0	2,5	2,6
Güney Asya	3,3	3,2	4,5	4,2
Sub-Sahara Afrika	-1,1	-0,5	1,8	1,6
Dünya Toplamı	1,3	1,2	1,5	2,1

Kaynak: GEP, “Economic Implications of Remittances and Migration”,**Global Economic Prospects**”, The World Bank, 2006, s.8.

Tablo 19’a baktığımızda 1980 ve 1990’lı yıllarda özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki kişi başına gelirdeki büyüme oranları düşük ve hatta bazı bölgelerde negatif değerde iken, 2001 sonrası ve 2015 yılına kadar ki dönemde söz konusu büyüme oranlarının az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler lehine değişeceği tahmin edilmektedir. 2015 yılında yakalanması beklenen tahminler, gelişmekte olan ülkelerin ekonomik performanslarının 2002’den beri daha güçlü bir konumda olması ve bu durumun gelecek yıllarda da devam edeceği beklentisine dayanmaktadır. Dolayısıyla gelişmekte olan ülkelerin büyüme hızının fakirlerin sayısının yarıya

⁵⁷⁶ y.a.g.r.,2006, s. 9.

inmesini sağlayacağı belirtilmektedir⁵⁷⁷.

Büyümenin yanı sıra yapısal değişiklikler de yoksulluğun azaltılmasında önemli faktörlerden biridir. Büyüme ve yapısal değişikliklerin fakirler için faydalı olacağı tahmin edilmekte ve büyümenin bir dereceye kadar tüm gelirleri arttıracığı ve yoksulluğu düşüreceği ileri sürülmektedir. Yapısal değişim de aynı şekilde yoksulluğu azaltma sürecine ivme kazandıracaktır. Son 20 yıldaki gelişmelere bakıldığında çoğu gelişmekte olan bölgelerde önemli ölçüde yapısal değişimler gözlenmektedir. Bu durumun en önemli nedeni gelir ve istihdamın kaynağı olan tarımdaki azalmadır. Doğu Asya ve Pasifik bölgesinde tarımsal katma değer 1982’de % 28’den 2002’de %15’ler seviyesine gerilemiştir. Buna karşılık imalat, diğer endüstri kolları ve hizmetlerde bir artış meydana gelmiştir. Güney Asya’daki tarım istihdam oranı 1982’de %40 iken 2002’de %27,2’ye gerilemiştir. Aynı dönem içerisinde bu oran Latin Amerika ve Karaippler’de %14,4’ten %10,6 seviyesine gerilemiştir. Fakat, Orta Doğu ve Kuzey Afrika ve Alt-Sahra Afrika’da aynı yönde bir değişim görülmemektedir. Dolayısıyla bu iki bölge ekonomik büyüme açısından önemli bir mesafe kaydedememiştir⁵⁷⁸.

Yüksek büyüme bölgeleri olan Doğu ve Güney Asya’da bir farklılık görülmektedir. Güney Asya’da değişim daha çok tarımdan hizmetlere doğru kayarken, Doğu Asya’da ise bu değişim daha çok sanayi ve hizmetler alanında gerçekleşmiştir. Bunun yanında Latin Amerika ve Karaippler, Orta Doğu ve Kuzey Afrika, Alt-Sahra Afrika daha düşük bir büyüme göstermiştir. Bunun nedeni ise bu bölgelerin daha çok doğal kaynak üretimine bağlı olmaları ve bu dönem içerisinde görece fiyatlardaki düşme olarak gösterilmiştir. Avrupa ve Merkezi Asya ülkelerindeki hızlı değişimin temel nedeni olarak ise yapısal değişiklikler olduğu belirtilmiştir⁵⁷⁹.

---

⁵⁷⁷ GEP, “Trade, Regionalism, and Development”, **Global Economic Prospects**”, The World Bank, 2005, s.21.

⁵⁷⁸ GEP, **Global Economic Prospects**, 2005, s.15-16.

⁵⁷⁹ y.a.g.r., s.18.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK GELİR VERGİSİ'NİN GELİR DAĞILIMI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Gelir vergisi, günümüzde gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülke vergi sistemleri içerisinde yer alan en önemli vergi türlerinin başında gelmektedir. İlk olarak ortaya çıktığı 18. yüzyılda geçici bir vergi niteliği taşımaktayken daha sonraları sürekli bir vergi halini almıştır. İlk uygulama dönemlerinde savaş masraflarının karşılanmasına yönelik kullanılan gelir vergisi, zaman içerisinde süreklilik kazanarak ülke vergi sistemleri arasında yerini almıştır. Türkiye’de ise gelir vergisi özellikle gelişmiş batı ülkelerine oranla daha sonraları uygulamaya konulmuştur.

Türk Gelir Vergisi ilk uygulamaya girdiği dönemden itibaren mevcut halini alana kadar bir takım değişiklikler geçirmiştir. Zaman içerisindeki değişikliklerde yer yer dikkate alınmak suretiyle, gelir vergisinin Türkiye uygulaması bu bölümde temel unsurları bakımından ele alınıp, gelir dağılımını ne yönde etkilediği araştırılacaktır.

I- TÜRKİYE’DE GELİR DAĞILIMININ DÖNEMSEL ANALİZİ

Gelir dağılımını bir çok faktörden etkilenen en önemli iktisadi sorunlar arasında yer almaktadır. Gelir dağılımını etkileyen faktörlerin etki derecesi ise ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Örneğin herhangi bir ülkede gelir dağılımını düzenlemek için kullanılan en etkin faktörler başka bir ülke için önemsiz veya daha az öneme sahip olabilir. Aynı zamanda gelir dağılımına müdahalede kullanılan araçların etki derecesi de dönemsel olarak farklılık gösterebilir. Yani, herhangi bir ülkede gelir dağılımına müdahale edilirken içinde bulunulan ekonomik, siyasi, sosyal bir takım şartlar göz önüne alınmalıdır. Dolayısıyla, savaş ortamında gelir dağılımını etkileyen faktörler ve etki dereceleri barış ortamından farklılık arz eder. Aynı şekilde ekonominin iyi olduğu bir durumda gelir dağılımını etkileyen faktörler ile ekonominin kötü olduğu durumdaki faktörlerin etki derecesi aynı değildir. Bu nedenle gelir dağılımının dönemsel analizi

yapılırken içinde bulunulan şartlar son derece önem arz etmektedir. Türkiye'deki gelir dağılımının geçmişten günümüze analizi yapılırken de gelir dağılımı farklı dönemlerde farklı unsurlardan etkilendiği görülmektedir. Örneğin Osmanlı Devleti'nin son yılları ve Cumhuriyetin ilk yıllarında daha çok savaş şartlarından etkilenen gelir dağılımı, daha sonraki dönemlerde siyasi istikrarsızlık, ekonomik krizler gibi faktörlerden etkilendiği görülmektedir.

A- Osmanlı Devleti'nin Son Yılları ve Cumhuriyetin İlk Yılları

Osmanlı Devleti'nin son zamanlarındaki en temel özelliği hammadde ihraç edip, sanayi malı ithal etmesidir. Bunun yanında özellikle kapitülasyonlar nedeniyle ülke ekonomisi batılı ekonomilerin etkisi altında bulunmaktaydı. Devlet içerisinde gelir dağılımı açısından en avantajlı durumda olan üst düzey memurlar İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonraki savaşlar döneminde söz konusu bu avantajlı durumlarını kaybetmiş ve üst düzey memur kadrolarında önemli ölçüde azalmaya gidilmiştir. Birinci Dünya Savaşı ile birlikte Osmanlı Devleti'nin milli gelirinde %30 ve buna paralel memur ücretlerinde %50 oranında bir gerileme meydana gelmiştir. Savaş dönemlerindeki fiyat artışlarından daha önceleri milli gelirden önemli bir pay alan memurlar ciddi oranda olumsuz yönde etkilenirken, kentlerdeki imalat ve hizmet sektöründe yer alan ücretlilerin reel ücret kaybı %25 dolaylarında gerçekleşmiştir⁵⁸⁰.

Cumhuriyetin ilk yıllarında Osmanlı Devleti'nden kalma bir vergi olan Aşar Vergisi kaldırılmış, bu verginin yerine Kazanç Vergisi, Umumi İstihlak Vergisi, Hususi İstihlak Vergisi ve Eğlence Vergisi adı altında bir takım vergiler ihdas edilmiştir⁵⁸¹. Aşar vergisinin kaldırılmasıyla (1925) tarım kesiminin milli gelir içindeki payının artmasına karşılık, ortaya çıkan gelir kaybının telafi edilmesi amacıyla uygulamaya konulan, özellikle dolaylı vergiler tüm tüketicilerin gelirlerinde azalmaya neden olmuştur⁵⁸².

---

⁵⁸⁰ TÜGİAD, a.g.e., s. 23.

⁵⁸¹ Emine KOBAN, "Vergi Reformları ve Türk Vergi Sisteminde Reformların Genel Bir Değerlendirilmesi", <http://iktisat.uludag.edu.tr/dergi/3/koban/koban1.html>.

⁵⁸² TÜGİAD, a.g.e., s. 24.

1923-1929 yılları tarım açısından verimli olmuş ve savaş öncesi dönemde düşüş yaşanan bazı temel ürünlerde artış meydana gelmiştir. Bu dönemde tarım kesiminin milli gelir içerisindeki payı artmıştır. Söz konusu bu artıştan hemen hemen tüm tarım kesimi yararlanmış ve yoksul köylülerin refahında artış meydana gelmiştir. Ancak, bu durumdan, özellikle tarımsal ürün ihracatının artması nedeniyle büyük çiftçi daha çok yararlanmışır. Ayrıca, Anadolu'dan ayrılan Müslüman olmayan halktan kalan topraklar da büyük çiftçilerin eline geçmiştir. Bununla birlikte, 1923-1929 döneminde dış ticaret hadlerinin genişlemesi ile dışa dönük ticaret yapanların milli gelirden aldığı pay artmıştır⁵⁸³.

B- 1929 Dünya Ekonomik Buhranı ve İkinci Dünya Savaşı Öncesi Dönem

1929 yılında baş gösteren ekonomik buhran tüm dünyada olduğu Türkiye'de de önemli olumsuzluklara yol açmış ve en önemli etkisini tarım ürünleri üzerinde göstermiştir. Tarım ürünleri fiyatlarında düşüşe yol açan bu ekonomik kriz, tarım ürünleri ihracatçısı olan Türkiye'yi önemli ölçüde etkilemiştir⁵⁸⁴. Ekonomik krizle birlikte yeni gümrük tarifeleri uygulamaya sokulmuş ve ekonomide devlet müdahalesinin yoğunlaştığı bir dönemin kapısı açılmaya başlamıştır. 1930-1932 nispeten liberal ekonomiden devletçi ekonomiye geçiş yılları olmuş ve özel sermayeye dayanan korumacı-ithal ikameci bir takım politikalar uygulamaya sokulmuştur. Bu dönemde en olumsuz etkilenen kesim dış ticaretle uğraşanlar olmuştur⁵⁸⁵. Bu süreçte fiyat ve üretim düşüşlerine paralel olarak işsizlik de ortaya çıkmıştır. Ekonomide canlılığı sağlayabilmek için ticarete konu olan ve dış alımı yapılamayan ürünlerin yerli sinai kuruluşlarda işlenmesi yoluna gidilmiştir⁵⁸⁶.

1933-1939 yılları devletçi, himayeci bir dönem olarak nitelenmektedir. Teşvik-i Sanayii Kanunu çıkarılarak devlet eliyle özel sanayici yetiştirilmeye çalışılmışır. Bu

---

⁵⁸³ y.a.g.e., s. 24.

⁵⁸⁴ Fırat OĞUZ-Fırat BAYAR, "1923-2003 Türkiye Ekonomisi", **Cumhuriyetin 80. Yılı Özel Sayısı**, Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, s. 8.

⁵⁸⁵ TÜGİAD, a.g.e., s. 25.

⁵⁸⁶ OĞUZ-BAYAR, a.g.e., s. 8.

kanundan yararlanan işletmeler dönem içerisinde karlarını yaklaşık ikiye katlayarak milli gelirden aldıkları payı %3.4'ten % 6.2'ye çıkarmasına rağmen bu işletmelerde çalışanların milli gelirden aldıkları pay sadece % 1.3'ten 1.7'ye çıkmıştır. Devletçiliğin öne çıktığı bu dönemden en karlı çıkan kesim sanayici, devletle iş yapan tüccar ve müteahhitler olmuştur. Bu dönemde kaybedenler ise işçiler, özellikle buğday çiftçileri ve dış ticaretle uğraşanlar olmuştur⁵⁸⁷.

C- İkinci Dünya Savaşı ve Çok Partili Siyasi Hayat Öncesi Dönem

Türkiye İkinci Dünya Savaşı'na katılmadığı halde savaştan olumsuz şekilde etkilenmiştir. Askeri harcamaların artması ile kıt kaynakların öncelikli olarak ordunun istekleri doğrultusunda kullanılması ve bunun yanında yetişkin nüfusun orduya alınması ile birlikte işgücü sıkıntısının yaşanması sonucunda GSMH 1940-1945 yılları arasında yaklaşık % 6.5 civarında daralmıştır. Sanayi ve tarım üretiminde azalma meydana gelirken özellikle tarımsal ürün fiyatlarında artış yaşanmıştır. Dönemin özellikleri nedeniyle pazara dönük iş yapan büyük çiftçiler ve tarımsal ürün ticareti yapanlar önemli ölçüde gelir elde ederken özellikle işçi ve küçük çiftçi gelirleri azalmıştır. Memurların ise nispeten gelirlerini koruduğu görülmektedir⁵⁸⁸. 1942 yılında çıkarılan Varlık Vergisi Kanunu'yla enflasyonun önlenmesi ve savaş yıllarında elde edilen haksız kazançların vergilendirilmesi yoluyla devlet gelirlerinin artırılması hedeflenmiştir⁵⁸⁹. Fakat, varlık vergisini ödeyebilmek için satışa çıkarılan gayrimenkullerin el değiştirmesi olumsuz bir takım sonuçlar doğurmuştur. Söz konusu uygulama nedeniyle sermaye kesimi içerisinde belli bir kesim güç kaybederken, bazıları ise ekonomik güçlerini arttırmışlardır.⁵⁹⁰

D- Çok Partili Hayat ve 1980 Öncesi Dönem

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından dünyada olduğu gibi Türkiye'de de yeniden yapılanma ön plana çıkmış ve siyasi alanda gerçekleşen çok partili hayatla birlikte işçi,

---

⁵⁸⁷ TÜGİAD, a.g.e., s. 26.

⁵⁸⁸ y.a.g.e., s. 27.

⁵⁸⁹ OĞUZ-BAYAR, a.g.e., s. 11.

⁵⁹⁰ TÜGİAD, a.g.e., s. 28.

köylü ve küçük üretici gibi kesimlerin taleplerini rahatça ortaya koyabilecekleri bir zemin oluşmuştur. Dolayısıyla, milli gelirin dağılımında oy potansiyeli yüksek kesimlerin tercihleri önemli rol oynamıştır⁵⁹¹.

1946'dan itibaren serbestleştirilen ithalat, ihracatla karşılanamayınca dış açıklar oluşmaya başlamıştır. Bu nedenle dış borç ve yabancı sermaye ile üretim artışının sağlandığı bir ekonomik yapı oluşmaya başlamış ve 1950'lerin ortalarına kadar dış pazara yönelik bir strateji izlenmiştir. 1946-1953 yılları arasında gerçekleşen hızlı büyüme nedeniyle bir çok kesimin reel gelirinde artış meydana gelmiştir. En önemli etken faktörün tarım olduğu bu hızlı büyüme ortalaması denem içerisinde % 11'lere kadar ulaşmıştır⁵⁹². İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra 1953'e kadar tarımın ön planda olduğu söz konusu dönemde milli gelirdeki artıştan hemen hemen tüm kesimler yararlanırken, gelir bölüşümü açısından en kazançlı grup özellikle tarım ürünlerinin iç ve dış pazarlamasını yapan tüccarlar, büyük çiftçi başta olmak üzere tüm tarım kesimidir⁵⁹³. Fakat, bu dönemden ücretliler diğer kesimler gibi faydalanamamış ve memur maaşları 1945'te milli gelirden %8.3 civarında pay alırken, bu oran 1953'te %6.6'ya kadar gerilemiştir. Kısaca, 1946-1953 döneminde bölüşüm açısından en dezavantajlı çıkan kesim işçi ve memurlar olmuştur⁵⁹⁴.

1954-1961 yılları arası, savaş sonrası genişleme konjonktürünün ve liberal dış ticaret politikalarının son bulduğu dönem olarak bilinir. Ekonomi nisbi bir dalgalanma içine girerken ihraç mallarına olan talebin düşmesi ve dış kaynakların belli bir düzeyi aşamaması dış tıkanmayı beraberinde getirmiştir. Bu durum, ithalatta belli sınırların getirilmesi ve ithal ikameci politikalara yönelmeyi beraberinde getirmiştir⁵⁹⁵. Söz konusu dönemde özellikle ithalata getirilen kısıtlamalar nedeniyle yerli sanayi ve yabancı sermayeyle işbirliği yapan montajcı sermayenin önemli karlar elde ettiği görülmektedir⁵⁹⁶. Bunun yanında aynı dönem içerisinde ücretli kesimin bir önceki 1946-

---

⁵⁹¹ y.a.g.e., s. 29.

⁵⁹² Mustafa SÖNMEZ, **Türkiye'de Gelir Eşitsizliği**, İletişim Yayınları, İstanbul 1990, s. 79.

⁵⁹³ TÜGİAD, a.g.e., s. 30.

⁵⁹⁴ SÖNMEZ, 1990, a.g.e., s. 80.

⁵⁹⁵ y.a.g.e., s. 80.

⁵⁹⁶ TÜGİAD, a.g.e., s. 31.

1953 dönemine oranla gelir kayıplarını telafi ettikleri görülmektedir. Milli gelirden daha önce yaklaşık %17 gibi bir pay alan ücretli kesim 1960 başlarında payını % 23,8' e yükseltmiştir. Bunun yanında iç ticaret hadlerinin sanayi lehine gelişmesi sonucu sanayici ve sanayi malı pazarlayan tüccarın geliri artarken, tarım kesiminin geliri azalmıştır⁵⁹⁷.

1962-1980 yılları arası ekonomik ve siyasal alanda yeniden yapılanmanın etkilerini taşımaktadır. Bu dönemde başlayan kalkınma planları çerçevesinde ortaya konan ekonomik programların temel özelliği, korumacı, ithal ikameci ve içe dönük olmuştur. Bu dönemde hazırlanan ilk kalkınma planında gelir dağılımı konusuna özel bir önem verilmiş ve bu bağlamda kamu hizmetlerinde, sosyal güvenlik sisteminde, bölgeler arası gelir dağılımının yeniden düzenlenmesinde ve eğitim alanında milli gelirin tüm toplumu kapsayacak şekilde kullanılması planlanmıştır⁵⁹⁸.

Bu dönemde maaş ve ücretlerin milli gelir içerisindeki payında bir artış meydana gelmiştir. 1963 yılında maaş ve ücretlerin payı yaklaşık % 21 iken bu oran 1969 yılında %31 ve 1977 yılında en yüksek seviyesi olan % 37'ye yaklaşmıştır. Milli gelir içerisinde ücretli kesimin payının artmasının en önemli nedeni olarak, 1963 yılından itibaren toplu iş sözleşmesi sistemine geçilmesi gösterilmektedir⁵⁹⁹. 1962-1977 yılları arasında milli gelir yaklaşık % 6 civarlarında bir artış göstermiştir. Tarımın milli gelir içerisindeki payı azalmış, sanayi ve hizmetlerin payı artmıştır⁶⁰⁰. Tarım kesimi açısından gelir dağılımının bozulmasının en önemli nedenlerinden biri iç ve dış ticaret hadlerinin sürekli tarım aleyhine gelişme göstermesidir⁶⁰¹.

Genel olarak bu dönemde milli gelirdeki artış önceki dönemlere oranla daha adil bir şekilde paylaşılmıştır. Özellikle çalışanlara yönelik sosyal güvenlik, tarım kesimine yönelik ürün destekleme ve sübvansiyon uygulamaları bu paylaşımı etkileyen en önemli etkenler arasındadır. Buna karşılık sanayici ve tüccar kesime de düşük faiz oranı, KİT

⁵⁹⁷ SÖNMEZ, 1990, a.g.e., s. 81.

⁵⁹⁸ TÜGİAD, a.g.e., s. 33.

⁵⁹⁹ Sami GÜÇLÜ- Mahmut BİLEN, "Gelir Dağılımında Meydana Gelen Değişmeler ve Bu Değişmeler Üzerinde Etkili Olan Sebepler", **Yeni Türkiye Dergisi**, Eylül-Ekim 1995, Sayı: 6, s. 163.

⁶⁰⁰ OĞUZ-BAYAR, a.g.e., s. 17.

⁶⁰¹ GÜÇLÜ- BİLEN, a.g.m., s. 164.

ürünlerinin maliyetinin altında satılması gibi kolaylıklar sağlanmıştır. Ancak, bu dönemde petrol fiyatlarındaki artışın bütün dünyada olduğu gibi Türkiye'yi de olumsuz şekilde etkilemesi, 1977-1980 yılları arasında yaşanan karaborsa ortamında ticaret yapan kesimin önemli karlar elde etmesine neden olmuştur⁶⁰².

E- 1980 Sonrası Dönem

1980 yılında uygulamaya konulan 24 Ocak Kararları ve Eylül ayında yaşanan askeri müdahale ekonomik ve siyasal alanda köklü değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Daha sonra 1982 yılında yapılan yeni anayasa ile beraber bu sürecin yasal alt yapısı tamamlanmıştır⁶⁰³. Büyüme dinamiklerine zarar vermeden enflasyon oranının kalıcı bir şekilde düşürülmesi, ihracata dayalı bir büyüme modelinin kurulması, finansal liberalizasyonun sağlanması, yabancı sermaye liberalizasyonunun sağlanması, özelleştirmenin hızlanması gibi önlemler 24 Ocak Kararlarının özünü oluşturmaktadır⁶⁰⁴.

Gelir dağılımı açısından 1980'li yıllar pek de iç açıcı sayılmamaktadır. 1979 yılında ücretlilerin milli gelir içindeki payı yaklaşık % 33 civarında iken, bu oran 1980'li yıllarda sendikal haklarda meydana gelen kısıtlamalarla beraber 1984 yılında % 20 ve 1988 yılında ise % 14'e kadar gerilemiştir⁶⁰⁵. 1980 öncesi dönemde düşmeye başlayan ve daha sonrasında da devam eden tarımın milli gelir içerisindeki payı 1990'lı yıllara gelindiğinde % 16 seviyelerine gerilemiştir. Buna karşın aynı dönem içerisinde kar, faiz ve rantın payı % 49'lardan % 60'lara yaklaşmıştır⁶⁰⁶. Kısacası 1980'li yıllar ücretliler ve tarım kesiminin milli gelir içerisindeki payının gerilediği, aksine faiz, kar ve rant gelirlerinde önemli artışlar meydana geldiği bir dönem olmuştur⁶⁰⁷.

1980-1994 bir bütün olarak dikkate alındığında sanayileşme ve hizmetler sektöründeki gelişmeye paralel olarak kırsal kesimin payında düzenli bir azalma meydana gelmiştir. Söz konusu bu dönemde ücretlerin payı dönem başı seviyesini

---

⁶⁰² TÜGİAD, a.g.e., s. 35.

⁶⁰³ y.a.g.e., s. 35.

⁶⁰⁴ OĞUZ-BAYAR, a.g.e., s. 27.

⁶⁰⁵ SÖNMEZ, 1990, a.g.e., s. 86.

⁶⁰⁶ GÜÇLÜ- BİLEN, a.g.m., s. 165.

⁶⁰⁷ SÖNMEZ, 1990, a.g.e., s. 86.

korumuştur. Fakat bu dönem içerisinde ücretlerin yüksek artış ve yüksek azalışa uğradığı zamanlar olmuştur. Bunun yanında 1980’de %1,6 seviyesinde olan faizin payı 1994’te % 14,4’e yükselmiştir⁶⁰⁸.

1980 sonrasında en önemli ekonomik gelişmelerinden birisi 1994 ve 2001 yılında yaşanan ekonomik krizler olmuştur. Söz konusu krizler sosyal, siyasal ve ekonomik bir takım sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Dolayısıyla söz konusu krizler gelir dağılımını da etkilemiştir.

1990’lı yılların başlarından itibaren kamu açıklarının hızla artması sonucu, hazine iç piyasadan yüksek miktarlarda borçlanmaya başlamıştır. Dolayısıyla, yükselen faizler borçlanma maliyetini arttırmıştır. Aynı zamanda kamu kesimi dengesi ile ödemeler dengesinde yaşanan bozukluklar Türk Lira’sına olan güveni sarsmış ve döviz lehinde bir likidite kayması oluşmuştur. Yaşanan bu süreç sonunda 1994 yılında finansal kriz meydana gelmiştir. Krizin etkisi ile enflasyonda da büyük bir sıçrama yaşanmıştır. Fakat, alınan bir takım önlemlere rağmen enflasyon gerilese de daha yüksek bir düzeyde denge halini almıştır⁶⁰⁹.

1994 krizinin aşılmasına yönelik 5 Nisan Kararları alınmıştır. Ayrıca, IMF ile 16. Stand-by Anlaşması yapılarak kredi sağlanmıştır. Ekonominin % 6 oranında küçüldüğü 1994 yılında 5 Nisan Kararları neticesinde piyasalarda istikrar sağlanmaya başlamış, ithalatın düşmesiyle birlikte ödemeler dengesi açığı kapanarak fazla vermiştir. Ayrıca kamu açıkları da azalmaya başlamış, fakat diğer yanda yoğun bir durgunluk ve beraberinde gelen işsizlik dalgası gelir dağılımının ücretliler ve küçük üreticiler aleyhine bozulmasına neden olmuştur⁶¹⁰.

1995 yılının ikinci yarısından itibaren ekonomi istikrarlı ve yüksek bir büyüme dönemine girmeye başlamış ve söz konusu bu büyüme 1997 yılı sonuna kadar azalarak da olsa devam etmiştir. Fakat ekonomik büyüme, yüksek enflasyon, artan bütçe açıkları,

---

⁶⁰⁸ Adil TEMEL-Mehmet Ali KELLEÇİ, “Milli Gelirin Fonksiyonel Dağılımında Gelişmeler”, **Yeni Türkiye Dergisi**, Eylül-Ekim 1995, Sayı: 6, s. 172.

⁶⁰⁹ OĞUZ-BAYAR, a.g.e., s. 37.

⁶¹⁰ Mustafa SÖNMEZ, **Gelir Uçurumu Türkiye’de Gelirin Adaletsiz Bölüşümü**, OM Yayınevi, İstanbul 2001, s. 178.

dış ticaret açığı gibi nedenlerle sürdürülebilirliği devamlı sorgulanmıştır⁶¹¹.

Aralık 1999'da IMF ile üç yıllık dezenflasyona yönelik bir anlaşma imzalanmıştır. Bu programın temelini daraltılmış para ve maliye politikaları oluşturmaktaydı⁶¹². Söz konusu program bazı alanlarda başarı sağlamışsa da yurtiçi tasarrufların yeterince artmaması, enflasyonda istenilen düşüşün sağlanamaması, yapısal reformlarda istenilen sonucun alınamaması ve en önemlilerinden birisi olan bankacılık sistemindeki yaşanan sorunlar neticesinde⁶¹³ özellikle sabit gelirliler olan ücretli kesim başta olmak üzere toplumun belli bir kesimini gelir dağılımı açısından olumsuz bir şekilde etkileyecek olan yeni bir ekonomik krizle 2001 yılında karşılaşmıştır⁶¹⁴.

Ekonomide liberalleşmenin başladığı 1980'li yıllardan itibaren 2001 krizi arasında geçen döneme baktığımızda ekonomi politikalarında istikrarlı bir gelişmenin sağlanmadığı buna bağlı olarak da sağlıklı bir büyümenin gerçekleşmediği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, dengeli bir ekonomik büyümenin sağlanamaması, belli bir dönemden sonra kendini çok fazla hissettiren yüksek enflasyon, yüksek borçlanmalara bağlı olarak ortaya çıkan yüksek faiz harcamaları, kriz dönemlerindeki devalüasyonlar, kamu harcamalarının etkisizliği ve bütçe açıkları gibi daha pek çok nedenlerle başta sabit gelirliler olmak üzere belli bir kesim, gelir dağılımından olumsuz yönde etkilenmiştir. Fakat, dönem içerisinde uygulanan politikalar neticesinde kaybedenler olduğu gibi bir takım kazananlar da olmuştur. Örneğin, devletin borçlanmaya ihtiyaç duyduğu dönemlerde yüksek sermaye sahipleri asıl ödeyicisinin vergi mükellefi olduğu yüksek faiz gelirleri elde etmişlerdir. Bunun yanında kriz dönemlerinde yaşanan devalüasyonlarla birlikte döviz sahipleri bir günde neredeyse servetlerini iki katına çıkarırken, dövizle borçlananlar ise yarı yarıya yoksullaşmışlardır. Ayrıca, kriz dönemlerinde ekonomik küçülmeye beraber yaşanan işsizlik gelir dağılımındaki bozulmanın en önemli nedenlerindedir.

---

⁶¹¹ SÖNMEZ, 2001, a.g.e., s. 179.

⁶¹² y.a.g.e., s. 180-181.

⁶¹³ OĞUZ-BAYAR, a.g.e., s. 39.

⁶¹⁴ SÖNMEZ, 2001, a.g.e., s. 180-181.

2001 krizinden sonra Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı hazırlanmıştır. Söz konusu bu programda bankacılık sektöründeki bozuklukların giderilmesi, ekonomideki yapısal bozuklukların düzeltilmesi, kamuda iyi yönetişimin sağlanması, özel sektörün ekonomideki rolünün geliştirilmesi, finansal istikrarın sağlanması, enflasyonla mücadele edilmesi, makro ekonomik istikrarın sağlanması ve toplumun en muhtaç kesimlerine yönelik gelir politikalarının oluşturularak sosyal diyalogun tesis edilmesi öncelikli hedefler olarak belirlenmiştir⁶¹⁵.

Güçlü Ekonomiye Geçiş Programını hazırlayan koalisyon hükümetinden sonra 2002 genel seçimleriyle iş başına gelen yeni hükümet bir önceki programın özüne bağlı kalarak yeni bir ekonomik program hazırlamış ve şu ana kadar o program uygulanmaktadır. Söz konusu bu programda ise istikrarlı ve sürdürülebilir bir ekonomik büyümenin sağlanması, enflasyonla mücadele, kamu açıkları ve borç yükünün azaltılması, belirlenen faiz dışı fazla hedefinin sağlanması, mali disiplinin sağlanması, yapısal reformların devam ettirilmesi, dışa açık rekabet ortamının üretim odaklı olması, kamuda verimliliğin sağlanması, genç nüfusun istihdam imkanlarının yükseltilmesi ve refah düzeyinin kalıcı bir şekilde artırılması temel hedefler olarak belirlenmiştir⁶¹⁶.

Gerek 2001 krizinin ardından hazırlanan Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı gerekse 2002 yılından sonra uygulamaya başlanan ekonomik programın da etkisiyle gelir dağılımı açısından bir iyileşmenin olduğu ifade edilebilir. Çünkü, Türkiye Ekonomisi yaklaşık 19 çeyrektir reel olarak büyümekte olup gelir dağılımı üzerinde olumlu etki meydana getirmektedir⁶¹⁷. TÜİK verilerine baktığımızda 1994 yılında 0,49 olan Gini Katsayısı 2002 yılında 0,44'e, 2003 yılında 0,42'ye, 2004 yılında 0,40'a ve 2005 yılında ise 0,38'e gerilemiştir. Bu göstergelere bakılacak olursa Türkiye'de gelir dağılımı hala bozuk olmasına rağmen bir düzelme trendi içine girdiğini söylenebilir⁶¹⁸.

---

⁶¹⁵ OĞUZ-BAYAR, a.g.e., s. 40.

⁶¹⁶ y.a.g.e., s. 40.

⁶¹⁷ Deniz GÖKÇE, "Gelir Dağılımı Ne Hakla Düzelir", **Akşam Gazetesi**, 27.12.2006.

⁶¹⁸ Mahfi EĞİLMEZ, "Gelir Dağılımı ve Yoksulluk", **Radikal Gazetesi**, 28.12.2006.

II- TÜRKİYE’DE YAPILMIŞ BAŞLICA GELİR DAĞILIMI ARAŞTIRMALARI VE ANALİZİ

Türkiye’de geçmişten günümüze bir takım gelir dağılımı araştırmaları yapılmış olup, söz konusu bu araştırmaların bir çoğu hane halkı gelir anketlerine dayanmaktadır. Bunun yanında gelir dağılımı konusunda yapılan daha dar kapsamlı ve sınırlı veriler içeren bir takım araştırmalar da mevcuttur⁶¹⁹. Aşağıdaki tablo 20’de verilen gelir dağılımı araştırmalarından 1963 yılına ait olanı hariç⁶²⁰, diğerleri kapsam ve yöntem bakımından birbirinden farklı olsalar da hane halkı gelir anketlerine dayanmaktadır⁶²¹. Tablo 20’de tercih edilen gelir dağılımı araştırmalarından 1963, 1968, 1973 ve 1986 yılına ait olanlar farklı kişi ve kurum tarafından yapılmış olmalarına rağmen 1987 ve sonrası araştırmalar ise DİE (şimdiki adı TÜİK) tarafından yapılmıştır. İlki yaklaşık 45 yıl önce yapılmış gelir dağılımı araştırmaları ancak 2002 yılından itibaren düzenli olarak yapılmaya başlanmıştır. Her ne kadar gelir dağılımı konusunda 2002 yılına kadar yapılan araştırmalar düzensiz ve sayıca az olsa da, geçmişten günümüze gelir dağılımının sayısal olarak analiz edilebilmesi amacıyla kullanabileceğimiz temel göstergelerdir.

Tablo: 20 Türkiye’de Yapılmış Temel Gelir Dağılımı Araştırmaları

Hane Halkı	1963	1968	1973	1986	1987	1994	2002	2003	2004	2005
Yüzdeleri	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)					
Birinci % 20	4,50	3,00	3,50	3,90	5,24	4,86	5,3	6,0	6,0	6,1
İkinci % 20	8,50	7,00	8,00	8,40	9,61	8,63	9,8	10,3	10,7	11,1
Üçüncü % 20	11,50	10,00	12,50	12,60	14,06	12,61	14,0	14,5	15,2	15,8
Dördüncü % 20	18,50	20,00	19,50	19,20	21,15	19,03	20,8	20,9	21,9	22,6
Beşinci % 20	57,00	60,00	56,50	55,90	49,94	54,88	50,0	48,3	46,2	44,4
Gini Katsayısı	0,55	0,56	0,51	0,46	0,43	0,49	0,44	0,42	0,40	0,38

Kaynak: DİE (TÜİK) www.tuik.gov.tr; SÖNMEZ, 1990, a.g.e.; 1990, s. 89.; DPT, 2001, a.g.e., s. 16.; Süleyman ÖZMUCUR, “Türkiye’de Gelir Dağılımı”, **Yeni Türkiye Dergisi**, Eylül-Ekim 1995, Sayı: 6, s. 145.

1) Tolgay ÇAVUŞOĞLU-Yusuf HAMURDAN, **Gelir Dağılımı Araştırması**, 1963, DPT Yayını, Ankara 1966.

2) Tuncer BULUTAY- Serim TIMUR-Hasan ERSEL, **Türkiye’de Gelir Dağılımı 1968**, A.Ü. SBF, No: 325, Ankara 1971.

3) DPT, **Gelir Dağılımı 1973**, Ankara 1976.

4) Yılmaz ESMEER-Hamit FİŞEK-Ersin KALAYCIOĞLU, **Türkiye’de Sosyo-Ekonomik Öncelikler, Hane Gelirleri, Harcamaları ve Sosyo-Ekonomik İhtiyaçlar Üzerine Araştırma Dizisi**, Cilt II. TÜSİAD, İstanbul 1986.

5) Tabloda gösterilen 1987 ve sonrası gelir dağılımı araştırmaları DİE (şimdiki adı TÜİK) tarafından yapılmıştır.

⁶¹⁹ MİYNAT, a.g.e., s. 311.

⁶²⁰ DPT tarafından yürütülen 1963 yılına ait gelir dağılımı araştırması gelir vergisi beyannameleri esas alınarak 327.000 mükellefin gelir vergisi beyannamesi incelenerek yapılmıştır. Fakat, gelir vergisinin kapsamının dar olması nedeniyle ülke geneli açısından doğru sonuç vermeyeceği için eleştirilmiştir.

⁶²¹ GÜRSEL-LEVENT-SELİM-SARICA, a.g.e., s. 30.

Geçmişten günümüze Türkiye’de yapılmış olan temel gelir dağılımı araştırmalarının sonuçlarını gösteren yukarıdaki tablo 20’ye baktığımızda toplam nüfus beş eşit kısma bölünmüş ve % 20’lik dilimler⁶²² halinde gösterilerek her bir kısmın toplam gelirden aldıkları pay belirlenmiştir. Aynı zamanda her bir araştırma için, gelir dağılımı düzeyini gösteren Gini Katsayıları da hesaplanmıştır. Söz konusu araştırmalar kapsam farklılıkları ve kullanılan yöntemlerin sınırlı olması nedeniyle her hangi bir değerlendirme esnasında ihtiyatlı olmayı gerektirmesine rağmen⁶²³ Türkiye’de gelir dağılımı konusunda özellikle sayısal bir değerlendirme yapabilmek için en temel verileri oluşturmaktadırlar.

Tablo 20’ye baktığımızda Türkiye’de gelir dağılımının öteden beri oldukça bozuk olduğunu söyleyebiliriz. Gerek %20’lik paylar gerekse Gini Katsayıları bu durumu açıkça ortaya koymaktadır. Fakat, zaman içinde gelir dağılımında bir düzelmeye olduğu görülmektedir.

1963 ve 1968 araştırmaları gelir dağılımındaki en adaletsiz yapının olduğu dönemleri göstermektedir. Örneğin, 1963 yılı araştırmasına göre toplumun en düşük %20’lik kesimi toplam gelirin sadece %4,5’ine sahipken en üst gelire sahip %20’lik kesim ise toplam gelirin %57’lik gibi çok büyük bir bölümüne sahiptir. Bu iki kesim arasındaki gelir farkı yaklaşık 12,5 kat civarındadır. 1968 yılı araştırmasının sonuçları da gelir dağılımındaki adaletsizliğin artarak devam ettiğini göstermektedir. Bu araştırmanın sonuçlarına göre ise toplumun en düşük gelirli %20’lik kesimi ile en üst gelirli %20’lik kesimi arasındaki gelir farkı 20 kat olup, 1963 yılına göre yaklaşık %7,5 civarında artış göstermiştir.

1973, 1986 ve 1987 yılı araştırmaları dönem içerisinde gelir dağılımında önceki yıllara oranla kısmen bir iyileşmenin olduğunu göstermektedir. Nitekim, bu yıllar

---

⁶²² Gelir dağılımının düzeyini tespit etmek için genellikle nüfus %20’lik dilimler halinde beş eşit parçaya bölünerek her %20’lik kesimin toplam gelirden aldıkları pay belirlenerek bir değerlendirme yapılır. Fakat, toplam nüfus %10’luk 10 eşit, %5’lik 20 eşit veya %1’lik 100 eşit parçaya bölünerek gelir dağılımı konusunda daha ayrıntılı analizler yapılabilmektedir.

⁶²³ y.a.g.e., s. 33.

dikkate alındığında en düşük gelirli %20'lik grup ile en yüksek gelirli %20'lik grup arasındaki fark sırasıyla 16,1, 14,3 ve 9,5 kat olarak gerçekleşmiştir. Fakat, 1994 yılı araştırması gelir dağılımının 1986 ve 1987 dönemine göre bozulduğunu ve en düşük ve en yüksek gruplar arasındaki gelir farkının 1987'de 9,5 iken 1994'te 11,2'ye yükseldiğini görmekteyiz.

2002 yılı araştırması ise gelir dağılımının 1994 dönemine göre düzeldiğini fakat 1987 döneminin çok ötesine geçemediğini göstermektedir. 1994'ün kriz yılı olması nedeniyle gelir dağılımındaki bozulmanın kısa süreli mi yoksa daha uzun süreli bir bozulmaya yol açıp açmadığı tartışma konusu olup, ayrıca araştırılması gereken bir konudur⁶²⁴.

Tablo 20'de gelir dağılımının 2002 sonrasında istenen seviyede olmasa bile istikrarlı bir düzelmeye trendine girdiğini görmekteyiz. 2002 yılında 0,44 olan Gini Katsayısı 0,38'e gerilemiştir. En düşük ve en yüksek gelirli % 20'lik gruplar arasındaki gelir farkı 2002, 2003, 2004 ve 2005 yıllarında sırasıyla 9,4, 8,05, 7,7 ve 7,2 kat olarak gerçekleşmiştir. Bu rakamlar da 2002 yılı sonrası gelir dağılımında bir düzelmeye trendinin içine girildiğini ve alt gelir gruplarının gelirden daha çok pay almaya başladığını göstermektedir.

TÜİK'in 2005 yılında yaptığı araştırmanın sonuçlarına göre toplam gelirin % 39,2'sini maaş ve ücret geliri, %28,8'ini müteşebbis geliri, % 23'ünü transfer geliri, % 5,6'sını mülk geliri, % 3,3'ünü de yevmiye geliri⁶²⁵ oluşturmaktadır. 2004 yılı araştırma sonuçlarına göre ise aynı oranlar sırasıyla, % 38,7, % 31,8, % 21,2, % 4,9 ve % 3,5 olarak gerçekleşmiştir⁶²⁶. Bu oranlara baktığımızda maaş ve ücret gelirleri, gayrimenkul, menkul kıymet ve transfer gelirlerinde 2004 yılına göre bir artış meydana gelirken, yevmiye ve müteşebbis gelirlerinde ise bir azalma olduğu görülmektedir.

---

⁶²⁴ Ayla OĞUŞ, "Türkiye'de Ekonomik Büyüme ve Gelir Dağılımı", **2004 Türkiye İktisat Kongresi**, DPT, 5-9 Mayıs İzmir 2004, s. 50.

⁶²⁵ Yevmiye geliri: Düzenli gelir olmayıp, iş olduğunda çalışarak elde edilen gelir.

⁶²⁶ TÜİK, "2005 Gelir Dağılımı Sonuçları", **Haber Bülteni**, Sayı: 207, 25 Aralık 2006, s. 2.

Türkiye’de gelir dağılımını sayısal olarak değerlendirmemize yardımcı olan ve yukarıda ana hatlarıyla analiz edilen araştırma sonuçlarının bir takım etkenlerden dolayı yetersiz olduğu kabul edilmektedir. Araştırmalar arasında yöntem, kapsam, tanımlama ve yaklaşım farklılıklarının bulunması gelir dağılımı sonuçlarının kesin olarak karşılaştırılmasını engellemektedir. Bunun yanında kişilerin gelirleri konusunda gerçeğe uygun yanıt vermemeleri, rant ekonomisi, kayıtdışı ekonomi ve vergi bilincinin tam olarak yerleşmemesinin de araştırma sonuçlarını zedelediği ileri sürülmektedir⁶²⁷.

2002 yılına kadar gelir dağılımı konusunda herhangi bir değerlendirme yapabilmek için eldeki mevcut araştırmaların sayıca az olmaları ve araştırmalar arasında uzun yıl farkları olması, bu konuda yapılacak değerlendirmelere kuşkuyla bakılmasına neden olmaktadır. Çünkü, 2002 yılına gelindiğinde gelir dağılımı konusundaki araştırmalarda en son yapılan 1987 ve 1994 yılı araştırmaları kullanılmaktaydı. Fakat, 2002 yılından itibaren TÜİK (DİE) düzenli bir şekilde her yıl gelir dağılımı araştırması yapmaktadır. Söz konusu bu araştırmalar bu konuda daha sağlıklı değerlendirme yapılmasına imkan tanımaktadır.

III- TÜRK GELİR VERGİSİ VE GELİR DAĞILIMININ DÜZENLENMESİ

Türkiye’de gelir vergisi uygulamasından önce vergileme ilkeleri ve vergilemenin amacına uygunluk açısından son derece yetersiz ve oldukça yüksek oranlara ulaşan Kazanç Vergisi uygulanmaktaydı. Fakat, önce Batı’da uygulanan ve daha sonra Doğu ülkeleri ve Balkan ülkelerini etkileyen gelir vergisinin ülkemizde uygulanması için bir takım çevrelerce çalışmalar başlatılmıştır. Bu çalışmalar neticesinde hazırlanan gelir vergisi tasarısı TBMM’ne sunulmuş ve 1949 yılında 5421 sayılı Gelir Vergisi Kanunu kabul edilerek 1950 yılından itibaren uygulanmaya başlanmıştır⁶²⁸. Fakat ilk uygulama yıllarında istenilen verimin alınamaması, mevcut bir takım aksaklıkların giderilmesi ve vergi yükünün gelir grupları arasında adil dağılımının sağlanması gibi nedenlerle tekrar ele alınmıştır. Neticede 1961 yılında 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu uygulamaya

⁶²⁷ Erkan İŞİĞİÇOK, “Türkiye’de Gelir Dağılımı ve 1987-1994 Gelir Dağılımı Araştırmalarının Karşılaştırmalı Bir Analizi” <http://iktisat.uludag.edu.tr/dergi/1/isigicok/erkan.html>

⁶²⁸ SAYAR, a.g.e., s. 217.

konulmuştur. Bugün de hala uygulamada olan 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu günümüze gelinceye kadar pek çok değişikliğe uğramıştır⁶²⁹.

Çalışmanın ikinci bölümünde gelir vergisine tabi gelirin temel özellikleri ve kapsamlı gelirin vergilendirilmesinin gelir dağılımı açısından önemi incelenmiştir. Bunun yanında gelir vergisi sisteminin artan oranlılığını belirleyen ve dolayısıyla gelir dağılımı açısından en önemli sayılan gelir vergisine ait temel unsurlar (tarifeler, en az geçim indirimi, ayırma kuramı) ele alınmış ve teorik düzeyde gelir dağılımının düzenlenmesindeki etkileri ortaya konulmuştur. Burada, daha önce teorik düzeyde ele alınan ve gelir dağılımı açısından etkileri değerlendirilen, kapsamlı gelirin vergilendirilmesi, vergi tarifesi, en az geçim indirimi ve ayırma kuramı gibi temel unsurlar Türk Gelir Vergisi düzeyinde ele alınarak gelir dağılımının düzenlenmesindeki etkileri ortaya konmaya çalışılacaktır.

A- Türk Gelir Vergisi Uygulamasında Vergiye Tabi Gelir Ve Gelir Dağılımı

İkinci bölümde ekonomik ve mali olmak üzere temel anlamda iki tür gelir kavramından bahsedilmiş ve bunlar arasındaki fark ve gelir vergisi açısından arz ettikleri önem ortaya konulmuştu. Ekonomik gelir kavramı mali gelir kavramından daha geniş bir anlam ifade etmekte olup, kapsamlı gelirin vergilendirilmesine imkân tanıdığı için gelir dağılımının düzenlenmesinde önemli rol oynamaktadır. Çünkü, kişinin ekonomik refahı hem parasal hem de parasal olmayan tüm gelir unsurlarından etkilenmektedir. Dolayısıyla, vergilendirme sürecine kişinin refahını arttıran bir takım gelir unsurlarının dahil edilmemesi kapsamlı gelirin vergilendirilmesi ve bunun sonucu olarak da gelir dağılımının bozulmasına neden olur. Fakat, teorik düzeyde kapsamlı gelirin vergilendirilmesi ekonomik, mali ve siyasi birçok alanda son derece önemli olmasına rağmen uygulamada bazı zorluklar nedeniyle ekonomik gelir kavramını kullanarak kapsamlı gelirin vergilendirilmesi oldukça zor bir durumdur. Çünkü, gelir kavramının belirlenmesinde kullanılan gelir unsurları parasal olmayan bir takım unsurları da kapsamaktadır. Dolayısıyla parasal olmayan bu tür gelir unsurlarının tespit edilip

---

⁶²⁹ Doğan ŞENYÜZ, **Türk Vergi Sistemi**, Ezgi Kitabevi, Bursa 2000, s. 3.

vergilendirilmesi oldukça zor bir durumdur. Zaten vergilendirilecek gelirin ne olması gerektiği konusundaki bir takım idari, siyasi ve ekonomik zorluklar nedeniyle “kaynak teorisi” ve “safî artış teorisi” adında çeşitli gelir teorileri ortaya atılmıştır. Ülkeler kendi ülke gerçeklerini dikkate alarak vergilendirilecek gelirin belirlenmesinde yani mali gelir kavramını oluştururken bu iki teoriden birini veya her ikisini de kullanarak vergilendirilecek gelire ulaşmaktadırlar.

1- Gelirin Tanımı

Türk Gelir Vergisi uygulamasında şu an yürürlükte olan 193 Sayılı Gelir Vergisi Kanunu’nun 1. maddesinde “Gerçek kişilerin geliri gelir vergisine tabidir. Gelir bir gerçek kişinin bir takvim yılı içerisinde elde ettiği kazanç ve iratların safî tutarıdır” hükmü yer almakta ve bu hüküm çerçevesinde vergilendirme yapılmaktadır. Bu hükmün hemen ardından GVK’nun 2. maddesinde gelir vergisine tabi gelir unsurları “ticari kazançlar, zirai kazançlar, serbest meslek kazançları, gayrimenkul sermaye iradı, menkul sermaye iradı, diğer kazanç ve iratlar” şeklinde sıralanmıştır. Burada GVK’nun 2.maddesinde gelir unsurları tek tek sayılarak 1. madde daha açık bir hale getirilmeye çalışılmış ve kanunda aksine hüküm olmadıkça, ikinci maddede sayılan kazanç ve iratların gelirin tespitinde gerçek ve safî miktarları ile nazara alınacağı belirtilmiştir.

Gelir Vergisi Kanunu’nun ilk iki maddesine baktığımızda ilk altı gelir unsurunun kaynak teorisine, yedinci gelir unsurunun ise safî artış teorisine uygun olduğu görülmektedir. Ancak, diğer kazanç ve iratlar ile gelirdeki tüm artışlar değil de sadece bir takım kazanç ve iratlar vergilendirme kapsamına alındığı için gelir vergisinin tam anlamıyla safî artış teorisini kapsamadığı görülmektedir⁶³⁰. Dolayısıyla gelirdeki bazı artışların gelir vergisi kapsamı dışında tutulması safî artış teorisini daraltmış ve bu nedenle de kapsamlı gelirin vergilendirilmesini sınırlandırmıştır. Söz konusu bu durum ödeme gücüne göre vergilendirmeye engel teşkil ederken gelir dağılımını da olumsuz yönde etkilemektedir. Çünkü, kanunda sayılmayan gelirleri elde eden belli kimseler lehine vergi yükü hafiflemiş olacaktır. Halbuki bir reform olarak nitelendirilen 4369

---

⁶³⁰ TOSUNER-ARIKAN, a.g.e., s. 14.

Sayıli Yasa ile getirilen ve önce 4444 Sayılı Yasa ile ertelenen ve daha sonra da 4783 Sayılı Yasa ile eski haline geri dönen gelir tanımı, kapsamlı gelirin vergilendirilmesine imkan tanıdığı için, gerek vergi ödeme gücü gerekse gelir dağılımının düzenlenmesi açısından atılmış önemli bir adım niteliği taşımaktaydı.

Günümüze gelinceye kadar pek çok değişime uğrayan Türk Vergi Mevzuatı'nda son yıllarda yapılan ve reform olarak nitelendirilen en temel değişiklik 1998 yılında kabul edilen 4369 Sayılı Yasa'dır. Bu yasanın temel amacını verginin tabana yayılması, vergi kayıp ve kaçakları ile mücadelenin arttırılması, kayıtdışı ekonominin önlenmesi, sosyal ve ekonomik hayatın ortaya çıkardığı yeni gelir unsurlarının vergilendirilmesi, sistemin basit ve açık hale getirilmesi, düzenli vergi ödeyen mükellefin vergi yükünü arttırmadan vergi gelirlerinin arttırılması gibi temel faktörler oluşturmaktadır⁶³¹. Sayılan bu amaçlar çerçevesinde söz konusu yasanın getirdiği en önemli yeniliklerden birisi gelir vergisine tabi gelirin tanımını kaynak teorisinden, safi artış teorisine uygun hale getirmiş olmasıdır⁶³². Dolayısıyla, vergileme alanını daralttığı, vergide adalet ilkesini göz ardı ettiği, kayıtdışı ekonomiyi yaygınlaştırdığı, vergi idaresinin vergi kayıp ve kaçakları ile mücadele etmesini zorlaştırdığı, gelişen ekonomik hayatın ortaya çıkardığı yeni gelir unsurlarının vergilendirilmesi için gerekli esnekliği sağlamadığı yönünden eleştirilen kaynak teorisi terk edilerek kapsamlı gelirin vergilendirilmesine imkan sağlanmıştır⁶³³.

4369 Sayılı Yasa ile gelirin tanımı; "bir gerçek kişinin bir takvim yılı içinde elde ettiği, tasarruf ve harcamasına kaynak teşkil eden her türlü kazanç ve iratların safi tutarı" şeklinde değiştirilmiştir. Gelirin tanımına paralel olarak gelir unsurlarının yedincisi de "kaynağı ne olursa olsun diğer her türlü kazanç ve iratlar" şeklinde değiştirilmiştir. Yapılan bu düzenleme ile istisna kapsamına alınmayan bütün gelirler vergi kapsamına alınarak gelir dağılımı açısından son derece önemli olan kapsamlı gelirin

⁶³¹ H. Hakan KIVANÇ, "Vergi Reformunun Çerçevesi ve Türkiye'deki Gelişimi", **Yaklaşım Dergisi**, Sayı: 50, Eylül 2007, http://www.yaklasim.com/mevzuat/dergi/read_frame.asp?file_name=2007099663.htm. Erişim: 03.10.2007. s.1.

⁶³² Kamil GÜNGÖR, "4369 Sayılı Yasa İle Getirilen Temel Değişikliklerin 2003 Mali Yılına Girerken Hatırlanması ve İrdelenmesi", **Vergi Dünyası Dergisi**, Sayı: 255, Kasım 2002, <http://www.vergidunyasi.com.tr/Dergiler/icerik.aspx?ID=3010> (Erişim: 05. 10.2007), s.1.

⁶³³ Recep BIYIK, "4369 ve 4444 Sayılı Kanunlar Çerçevesinde Gelir Tanımı, Harcama ve Tasarruftan Hareketle Gelirin Tespiti ve Mali Milat Uygulaması", **Vergi Dünyası Dergisi**, Sayı: 217, Eylül 1999, <http://www.vergidunyasi.com.tr/Dergiler/icerik.aspx?ID=2128>. (Erişim: 05. 10. 2007), s.1.

vergilendirilmesinin önü açılmış olmaktadır. Fakat, gelirin tanımında değişiklik yaparak kapsamlı gelirin vergilendirilmesinin önünü açan 4369 Sayılı Yasa, önce 4444 Sayılı Yasa ile 2002 yılı sonuna kadar ertelenmiş ve daha sonrada 2003 yılında çıkartılan 4783 Sayılı Yasa ile 4369 Sayılı Yasa öncesine geri dönmüştür. Dolayısıyla, şu an yürürlükte olan gelir tanımı, “gelir bir gerçek kişinin bir takvim yılı içerisinde elde ettiği kazanç ve iratların safi tutarıdır” şeklinde olup, kaynak teorisine daha yakın olduğu söylenebilir⁶³⁴.

2- Gelir Tanımının Gelir Dağılımı Açısından Değerlendirilmesi

Yukarıda yapılan açıklamalarda da belirtildiği gibi Türk Gelir Vergisi uygulamasında yürürlükte olan gelir tanımı mevcut haliyle kaynak teorisine daha yakın bir durumdadır. Oysa ki, 1998 yılında kabul edilen ve hiç uygulanmadan kaldırılan 4369 Sayılı Yasa ile getirilen gelir tanımı net artış teorisine daha yakındı. O dönemde yapılan söz konusu değişiklik pek çok kesim tarafından kabul edilmişti. Çünkü, 4369 Sayılı Yasa vergi adaletini sağlamak, verginin tabana yayılması, vergi kayıp ve kaçaklarını önlemek gibi temel amaçlar doğrultusunda hazırlanmıştı. Dolayısıyla, bu amaca uygun olarak gelirin tanımında değişiklik yapılarak safi artış teorisine geçilmişti. 4369 Sayılı Yasa ile getirilen gelir tanımının temel amacı ise tasarruf ve harcamadan hareketle gelirin kavranmasının sağlanması, elde etme sırasında kayıtdışı kalmış gelirin harcanması ve servetin yapısında meydana gelen değişiklikler sırasında kavranması şeklinde belirtilmişti⁶³⁵. Bu iki temel amaca baktığımızda 4369 Sayılı Yasa ile getirilen gelir tanımı, gelir dağılımının düzenlenmesi açısından son derece önemli sayılabilecek bir düzenlemeydi. Çünkü, bu yasa ile gelir dağılımı açısından önemli olan kapsamlı gelire ulaşmak mümkün hale gelebilecekti. Fakat, özellikle gelir dağılımı açısından önemli olan ve geniş bir çevre tarafından kabul edilen gelir tanımı, önce 4444 Sayılı Yasa ile ertelenmiş ve daha sonra 4783 Sayılı Yasa ile uygulamadan kaldırılmakla bir nevi safi artış teorisinin vergileme açısından sağlayacağı olumlu sonuçlardan feragat edilmiştir. Çünkü, bir çok avantajı sayılan net artış teorisinin yerine kaynak teorisine

---

⁶³⁴ BIYIK, a.g.m., s.1.

⁶³⁵ y.a.g.m., s.1.

göre vergilendirmeye geri dönülmüştür. Netice itibari ile yürürlükte olan Türk Gelir Vergisi'ndeki gelirin tanımının, gelir dağılımı açısından önemli olan kapsamlı gelirin vergilendirilmesi yönünden eksik olduğunu ifade edebiliriz.

Gelişmiş batı ülkelerine baktığımızda gelirin tanımı hiç birisinde saf anlamıyla kaynak teorisinin uygulaması bulunmamaktadır. Bazı ülkeler safi artış teorisini tam anlamıyla uygulamaya çalışırken, bazıları ise çeşitli uygulamalarla safi artış teorisine yaklaşılmaya çalışmaktadırlar⁶³⁶. Geliri en kapsamlı bir şekilde kavrayarak vergilendirme yapan ülke ABD'dir. ABD Federal Gelir Vergisi'nde aksi kanunlarda belirtilmedikçe hangi kaynaktan elde edilirse edilsin bütün gelirlerin gelir kavramına gireceği bildirilmiştir. Avrupa Birliği ülkelerinde ise hiçbir ülke saf anlamda ne kaynak teorisini ne de safi artış teorisini uygulamaktadır. Ama Avrupa Birliği ülkelerinin çoğu safi artış teorisinin ağırlıklı olduğu bir sistem uygulamaktadırlar. Örneğin, Avusturya, Belçika, Hollanda, İspanya, İtalya ve Portekiz'de daha çok Kaynak Teorisi; Almanya, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Yunanistan ve İsveç'te ise safi artış teorisi daha baskın bir şekilde uygulanmaktadır⁶³⁷.

B- Türk Gelir Vergisi Tarifesi ve Gelir Dağılımı

Herhangi bir vergi sisteminde vergiden beklenen amaçlara ulaşmak için kullanılacak en önemli faktörlerin başında vergi tarifesi gelmektedir. Çünkü, vergi tarifesi vergi matrahına uygulanacak başta vergi oranı olmak üzere diğer vergisel unsurları bünyesinde barındırmaktadır. Bu nedenle verginin gerek mali gerekse mali olmayan amaçlarına ulaşmak için son derece önem arz etmektedir.

Herhangi bir vergi sistemi amaçladığı hedefler doğrultusunda çeşitli tarife alternatifleri arasından kendine en uygun tarife yapısını seçme imkanına sahiptir. Fakat, tarife tercihinde bulunurken ülkelerin içinde buldukları ekonomik durum son derece önem taşımaktadır. Çünkü, vergi tarifesinin oluşumunda gelişmiş ve gelişmekte olan

---

⁶³⁶ BIYIK, a.g.m., s.1

⁶³⁷ Emrah FERHATOĞLU, "Gelir Teorileri Bağlamında Avrupa Birliği ve Türkiye'deki Gelir Tanımlaması ve Sonuçları: Karşılaştırmalı Bir Analiz", *e-akademi*, (www.e-akademi.org) Sayı: 19, Eylül 2003, s. 11.

lkeler arasında belirlenen amaçlar arasında farklılıklar vardır. Bir çok ekonomik problemini halletmiş gelişmiş ülkeler vergi tarifelerini oluştururken vergilemenin sosyal amaçlarını daha fazla göz önünde tutmaktadırlar. Örneğin, bir çok gelişmiş AB ülkesinde gelir dağılımı konusu vergi sisteminin temel amacı olarak kabul edildiğinden kişisel gelir vergisi tarifeleri de bu amaca uygun olarak hazırlanmıřtır⁶³⁸. Oysa gelişmekte olan ülkeler ise gelir ihtiyaçları nedeniyle daha çok vergilemenin mali amacını ön plana tuttuklarından vergi tarifeleri de bu amaca göre şekillenmektedir.

Gelir dağılımının düzenlenmesinde en önemli olan vergisel unsur genelde tüm vergi sisteminin özelde ise gelir vergisinin artan oranlı bir yapı arz etmesidir. Herhangi bir gelir vergisi sisteminin artan oranlı bir yapı ortaya koyabilmesi için en önemli belirleyici faktör kuşkusuz gelir vergisinde uygulanan vergi tarifesidir. Dolayısıyla, vergi tarifeleri hazırlanırken vergilemenin amaçları bütünsel olarak göz önünde tutularak tüm vergisel amaçlar açısından optimal hasıla sağlayacak bir tarife oluşturulmalıdır.

1- Türk Gelir Vergisi Tarifesinin Zaman İçindeki Değişimi

Vergi tutarının hesaplanması için vergi matrahına uygulanan oran veya ölçüler olarak tanımlanan vergi tarifesi vergileme sürecindeki en önemli unsurlardandır. Çünkü vergiden beklenen amaca ulaşabilmek için kullanılabilir en etkin araç vergi tarifeleridir. Bir vergiden beklenen öncelikli amaç ne ise söz konusu verginin tarifesi de ona göre şekillendirilebilir. Ulaşılmak istenen amacın zaman içinde değişmesi veya bir amacın değerini yitirmesi ve yeni amaçların ortaya çıkması, vergi tarifelerinin de zaman içinde değişmesini kaçınılmaz kılmaktadır. Fakat, vergi tarifelerinde yapılan bu değişiklikler ekonomik istikrarı sağlamış gelişmiş ülkelerde daha az görülmektedir. Enflasyona dayalı kalkınma modeli uygulayan ülkelerde ise özellikle vergi dilimleri ve vergi oranları başta olmak üzere sık sık değişikliğe gidilmektedir⁶³⁹. Türk Gelir Vergisi Tarifesi’de günümüze gelinceye kadar bir takım değişiklikler geçirmiştir. Söz konusu bu değişiklikler aşağıdaki tablo 21’de ana hatlarıyla gösterilmiştir.

⁶³⁸ Isabelle JOUMARD, “Avrupa Birliği lkelerinde Vergi Sistemleri”, ev: Hakan KARABACAK, **OECD Ekonomi Departmanı alışma Belgeleri**, No: 301, 2001, s. 7.

⁶³⁹ Mehmet TOSUNER-Zeynep ARIKAN-A. Burçin YERELİ, **Türk Vergi Sistemindeki Sorunlar ve çözüm nerileri**, EĞAD, No: 7, 1992, s. 11.

Tablo 21: Türk Gelir Vergisi Tarifesinin Zaman İçindeki Değişimi

Yıllar	Dilim sayısı	En Düşük Oran (%)	En Yüksek Oran (%)
1950-1957	7	15	45
1958-1961	11	15	60
1962	7	10	70
1963-1980	10	10	68
1981	6	40	75
1982	6	39	74
1983	6	36	74
1984	6	30	68
1985	6	25	63
1986-1993	6	25	50
1994-1997	7	25	55
1998*	7	25 (20)	55 (45)
1999	6	20 (15)	45 (40)
2000	6	20 (15)	45 (40)
2001	6	20 (15)	45 (40)
2002	6	20 (15)	45 (40)
2003	6	20 (15)	45 (40)
2004	6	20 (15)	45 (40)
2005	5	20 (15)	40 (35)
2006	4	15	35
2007	4	15	35

Kaynak: Halit ÇİÇEK, “Vergilendirmede Genellik, Eşitlik, Adalet İlkesi ve Türk Gelir Vergisi”, **Maliye Yazıları Dergisi**, S:67, Nisan-Haziran 2000, s. 113 ve GVK madde 103’ten yararlanarak hazırlanmıştır.

*: 1998-2005 yılları arasında ücret geliri elde edenler % 5 oranında daha az vergilendirilmiş olup, tabloda parantez içinde gösterilmişlerdir.

1998 yılında 01. 07. 1998-31. 12. 1998 tarihleri arasında dilim sayısında değişiklik yapılmadan ve en düşük oranı %20, en yüksek oranı %45 olmak üzere ücret gelirlerine ayrı bir vergi tarifesi uygulanmıştır

Tablo 21 Türk Gelir Vergisi tarifelerinin 1950’den günümüze kadarki dilim sayısı, en düşük oran ve en yüksek oranlarının gelişimini göstermektedir. Türk Gelir Vergisi tarifeleri açısından 1950 sonrası süreci, sabit tarifeler dönemi (1950-1980), değişken vergi oranlı tarifeler dönemi (1981-1985) ve değişken vergi dilimli tarifeler dönemi olarak (1986 sonrası) üçe ayırmak mümkündür⁶⁴⁰.

1950-1980 yılları arasında tarifedeki değişiklikler uzun aralıklarla yapılabilmektedir. Fiyat artışlarının dolayısıyla ödeme gücünün fazla değişim göstermediği 1950-1970 döneminin 1950-1963 yılları arasında tarifesinin en üst dilimleri hariç aynı tarife uygulanmıştır. 1958 yılında tarifedeki en yüksek oran %60’a çıkartılmıştır. 1963

⁶⁴⁰ S. Saygın EYÜPGİLLER, “Türk Gelir Vergisi Tarifeleri: Zaman İçindeki Gelişimi ve Bazı Tespitler”, **Yaklaşım Dergisi**, http://www.yaklasim.com/mevzuat/dergi/read_frame.asp?file_name=19930334.htm, (Erişim:23.07.2007), s.1.

yılından itibaren 1980 yılına kadarki 18 yıllık dönemde fiyat artışlarına rağmen tarifede değişiklik yapılmamıştır. 1981 yılından itibaren vergi tarifesi dinamizm kazanmış ve 1987 yılı hariç her yıl yeni bir vergi tarifesi uygulanmıştır. 1963-1980 tarife döneminden 1981 dönemine geçilirken ciddi bir vergi indirimine gidilerek, gerçek bir artan oranlı vergi tarife yapısının temelini atıldığı söylenebilir⁶⁴¹. Fakat, tablo 21’de açık bir şekilde görüldüğü gibi 1981 yılı tarifesinde en düşük oran %40 gibi oldukça yüksek bir seviyededir. Söz konusu bu oran günümüze kadarki en yüksek ilk dilim vergi oranıdır. Zaten bir sonraki yıldan başlamak üzere vergi tarifesinin ilk dilim oranı 1985 yılında % 25’e indirilmiştir.

Üçüncü dönem olarak adlandırılan 1986 sonrası dönemde gelir vergisi tarifesi bazı noktalardan eleştirilmiş bazı noktalardan ise olumlu yönden ele alınmıştır. Özellikle ilk dilimin geniş tutulmuş olması nedeniyle belirli bir gelir düzeyine kadar tek oranlı tarife niteliği taşıdığı, basamak sayısının az olduğu, dilimlerdeki artış ile oranlardaki artış ilişkisinin yetersiz olduğu ve ödeme gücüne göre vergilendirmede yetersiz olduğu noktalarından eleştirilmiştir⁶⁴². Üçüncü dönem gelir vergisi tarifelerinde ancak 1990’dan sonra gelir dilimlerinde yapılan değişikliklerin enflasyona paralel bir seyir izledikleri gözlemlenmektedir⁶⁴³.

1994-1997 yılları arasında gelir dilimi sayısı 7’ye çıkartılması dışında 1990 sonrası gelir vergisi tarifelerinde özellikle gelir dilimleri açısından fazla bir değişiklik yapılmamıştır. Bu dönem içerisinde 6 olan dilim sayısı 2005 yılında 5’e, 2006 yılında ise 4’e düşürülmüştür. Vergi oranlarında ise aynı dönem içerisinde çok fazla bir değişikliğe gidilmemiş olup, en üst gelir dilimine uygulanan vergi oranı 2006 yılında %35’e indirilmiştir. 2007 yılı tarifesinde ise dilim sayısı ve oranlarda herhangi bir değişiklik yapılmamıştır. Dolayısıyla 1997 yılında %55 olan en yüksek vergi oranı 2007 yılına gelindiğinde %20 azaltılmıştır.

---

⁶⁴¹ EYÜPGİLLER, a.g.m., s.1.

⁶⁴² y.a.g.m., s.1.

⁶⁴³ y.a.g.m., s.1.

1990 sonrası dönemde tarifeler açısından en dikkat çekici bir uygulama 1998-2005 yılları arasında ikili bir vergi tarifesinin uygulanmasıdır. Bu dönemde ücret dışı unsurlardan elde edilen gelirlere uygulanan vergi tarifesi 5 puan arttırılmıştır. Yani ücret geliri elde edenler farklı bir tarife ile 5 puan daha düşük oranda vergilendirilmiştir. Söz konusu bu uygulamanın günün koşulları açısından yeterli olup olmadığı dikkate alınmazsa yapılan değişikliğin ayırma kuramı çerçevesinde dolayısıyla gelir dağılımı açısından olumlu bir adım olduğu söylenebilir. Ücret ve diğer gelir unsurları arasındaki farklı tarife uygulaması 2005 yılından sonra terk edilmiştir. 2006 yılına gelindiğinde gelir vergisi tarifesindeki dilim sayısı 4'e, en yüksek gelir dilimine uygulanan vergi oranı ise %35'e indirilmiş ve 2007 yılı tarifesinde de aynen korunmuştur. Yapılan son değişikliklerle 1950'den sonra Türk Gelir Vergisi tarifeleri hem en düşük dilimli tarife hem de en üst gelir dilimine uygulanan en düşük vergi oranlı tarife yapısına dönüşmüştür.

Tablo 21'de görüldüğü üzere Türk Gelir Vergisi Tarifeleri 1950'den bu güne gerek dilim sayısı, gerekse en düşük ve en yüksek gelir dilimlerine uygulanan vergi oranları bakımından önemli değişikliğe uğramıştır. Bu dönem içerisinde uygulanan en düşük vergi oranı %10 ve en yüksek vergi oranı ise %75'tir. En düşük dilim sayısı 4 ve en yüksek dilim sayısı ise 11'dir. Bu güne gelindiğinde göze çarpan en önemli nokta ise mevcut gelir vergisi tarifesinde %35 olan en yüksek vergi oranının 1981 yılında en düşük gelir dilimine uygulanan %40 oranının altında kalmasıdır. Bir sonraki başlıkta daha ayrıntılı bir şekilde ele alınacak olan mevcut Türk Gelir Vergisi Tarifesi gelir dilimlerine uygulanan yeniden değerlendirmeleri hesaba katmazsak⁶⁴⁴ son yıllarda yapılan değişiklikler gerek dilim sayıları gerekse vergi oranları bakımından en sık aralıklarla yapılan değişiklikleri oluşturmaktadır. Dolayısıyla, 2004, 2005 ve 2006 yılı gelirlerine uygulanan gelir vergisi tarifeleri dilim sayıları, vergi oranları ve gelir dilimleri açısından birbirinden oldukça farklıdır.

---

⁶⁴⁴ Uzun yıllar, gelir vergisi tarifesi dilim sayısı ve vergi oranları aynı kalmıştır. Sadece gelir dilimleri yeniden değerlendirme oranında arttırılmıştır.

2- Türk Gelir Vergisi Tarifesinin Yapısal Açıdan İncelenmesi

Yukarıda kısaca değindiğimiz gibi Türk Gelir Vergisi tarifesinin mevcut yapısına baktığımızda bugüne kadar uygulanan tarifelerden oldukça farklı bir yapı arz ettiği görülmektedir. Aşağıdaki tabloda da açıkça görüldüğü gibi Türk Gelir Vergisi Tarifesi bugüne kadar en düşük sayıda gelir dilimlerini ve en düşük vergi oranlarını içeren gelir vergisi tarifesidir.

Tablo 22: 2006 ve 2007 Gelirlerine Uygulanan Türk Gelir Vergisi Tarifesi

Gelir Dilimleri		Vergi Oranı
2006	2007	
7.500'e kadar	7.800'e kadar	% 15
7.500-19.000 arası	7.800-19.800 arası	% 20
19.000-43.000 arası	19.800-44.700 arası	% 27
43.000'den fazlası için	44.700'den fazlası için	% 35

Kaynak: GVK Madde 103.

Tablo 22'de görülen tutar ve oranlar gelir vergisi tarifesinin son şeklini oluşturmaktadır. Mevcut gelir vergisi tarifemizde en düşük gelir dilimine uygulanan oran % 15, en yüksek gelir dilimine uygulanan oran % 35 olmak üzere 4 dilimden oluşmaktadır. Tarifedeki uzunluk farkı 2006 için 35.500, 2007 için 36.900 YTL ve yükseklik farkı % 20'dir. Artma oranı ise, sırasıyla % 5, % 7 ve % 8'dir. Yapısal açıdan bakıldığında 2006 ve 2007 tarifesi bugüne kadarki gelir vergisi tarifeleri arasında en düşük vergi dilimini ve en yüksek gelire uygulanan en düşük vergi oranına sahip gelir vergisi tarifesidir. Ayrıca, belli dönemlerin dışında çok uzun yıllardır % 5'le sabit olan artma oranları da değişken bir yapıya büründürülmüştür. Türk Gelir Vergisi Tarifesi'ndeki söz konusu yapısal değişimi aşağıdaki 2004 ve 2005 yıllarında uygulanan gelir vergisi tarifesiyle karşılaştırarak daha ayrıntılı bir şekilde değerlendirebiliriz⁶⁴⁵.

⁶⁴⁵ 1998 yılından 2005 yılına kadar Türk Gelir Vergisi Tarifelerinde gelir dilimleri dışında herhangi bir değişiklik olmadığı için son üç yılın tarifeleri yapısal açıdan karşılaştırılmıştır.

Tablo 23: 2004 ve 2005 Yılı Gelirlerine Uygulanan Gelir Vergisi Tarifesi

2004 Yılı Gelir Vergisi Tarifesi		
Gelir Dilimleri	VO (Ücret)	VO (Ücret Dışı)
6.000'e kadar	% 15	% 20
6.000-14.000 arası	% 20	% 25
14.000-28.000 arası	% 25	% 30
28.000-70.000 arası	% 30	% 35
70.000-140.000 arası	% 35	% 40
140.000'den fazlası için	% 40	% 45
2005 Yılı Gelir Vergisi Tarifesi		
Gelir Dilimleri	VO (Ücret)	VO (Ücret Dışı)
6.600'e kadar	% 15	% 20
6.600-15.000 arası	% 20	% 25
15.000-30.000 arası	% 25	% 30
30.000-78.000 arası	% 30	% 35
78.000'den fazlası için	% 35	% 40

Kaynak: GVK Madde 103

Tablo 23, 2004 ve 2005 yıllarına ait gelir vergisi tarifelerini göstermektedir. 1998 yılından 2004 yılına kadar gelir vergisi tarifesinde gelir dilimlerinin yeniden değerlendirilmesine oranına tabi tutularak artırılması dışında değişiklik yapılmamıştır. Fakat, 2005 ve 2006 tarifeleri önemli sayılabilecek değişikliklere uğramıştır.

2004 ve 2005 yıllarında gelir vergisinde iki farklı tarife uygulanmış, ücret geliri elde edenler diğer gelir unsurlarından elde edilen gelirlere oranla % 5 oranında daha az vergilendirilmişlerdir. Zaten, iki farklı tarife uygulaması 1998-2005 yılları arasında uygulanmıştır. 2005 yılında tarifede yapılan en önemli değişiklik olarak gelir dilimleri 6'dan 5'e düşürülmüş ve en üst gelir dilimine uygulanan vergi oranları 5 puan azaltılmıştır. Dolayısıyla, 2004 ve 2005 tarifelerinde yükseklik farkı % 25'ten % 20'ye düşmüştür. Artma oranı iki tarifede de % 5 olarak sabit kalmıştır.

Söz konusu bu iki tarife arasında dikkati çeken en önemli nokta uzunluk farklarındaki değişikliktir. Çünkü, uzunluk farkları 2004 tarifesinde 134.000 YTL iken 2005 tarifesinde 71.400 YTL'ye düşürülmüştür. Uzunluk farkının 2004 tarifesine göre yaklaşık yarı yarıya indirilerek daraltılması önceki uygulamaların tersi yönde olmuştur. Çünkü, önceki yıl vergi tarifelerinde yer alan gelir dilimleri genellikle bir önceki yıla göre yeniden değerlendirilmesine oranına tabi tutularak arttırılmaktaydı.

2006 ve 2007 gelir vergisi tarifesine baktığımızda gerek 2005 gerekse 2004 dahil olmak üzere uzun yıllar uygulanan gelir vergisi tarifeleri arasında yapısal açıdan önemli farklılıklar taşımaktadır. En önemlisi, ilki 2005 tarifesinde görülen uzunluk farkının indirilmesi olayı 2006 tarifesinde de görülmüş ve 2004'te 134.000 YTL, 2005'te 71.400 YTL olan uzunluk farkı 2006 tarifesinde 35.500, 2007 tarifesinde ise 36.900 YTL olarak belirlenmiştir. Ayrıca, önceki yıllarda ücret gelirlerinin % 5 oranında daha az vergilendirilmesi uygulaması terk edilerek bütün gelir unsurlarına aynı tarife uygulanmaya başlamıştır. Diğer önemli bir fark ise tarifedeki artma oranları uzun yıllar % 5 gibi sabit bir oran iken 2006 tarifiyle birlikte değişken hale getirilerek % 5, % 7 ve % 8 olarak düzenlenmiştir. 2006 ve 2007 gelir vergisi tarifeleri gelir dilimi sayısı yönünden de diğer tarifelerden ayrılmaktadır. 2006 yılında tarifedeki dilim sayısı 4'e düşürülmüş olup tarihin en düşük dilimli gelir vergisi tarifesidir. Ayrıca, en yüksek vergi oranı 2006 tarifesine geçilirken % 35'e düşürülmüştür. Bu oran bugüne kadarki en yüksek dilime uygulanan, en düşük vergi oranı özelliğini taşımaktadır.

3- Artan Oranlı Vergi Tarifesinden Sapmalar

Gerçek mali güce göre vergilendirilmenin yapılabilmesi için herhangi bir mükellefin çeşitli kaynaklardan elde ettiği gelirlerin bir araya getirilerek toplanması ve matrahın buna göre belirlenmesi genel bir prensip olup, toplama esası olarak adlandırılmaktadır. Dolayısıyla, mali güce göre vergilendirme, artan oranlı tarifenin uygulanması ve çeşitli indirimlerin yapılabilmesi için toplama esasına uyulması gerekmektedir⁶⁴⁶. Zaten GVK'nun 85. maddesinde "mükellefler, ikinci maddede yazılı kaynaklardan bir takvim yılı içerisinde elde ettikleri kazanç ve iratları için bu kanunda aksine hüküm olmadıkça yıllık beyanname verirler. Bu kanuna göre beyanı gereken gelirlerin yıllık beyannameye toplanması zorunludur" hükmü ile toplama esasının zorunlu olduğu şart koşulmaktadır.

---

⁶⁴⁶ TOSUNER-ARIKAN, a.g.e., s. 180.

Gelirin yıllık olarak toplanmasını şart koşan kanun hükmünde geçen “aksine hüküm olmadıkça” ifadesi ile beyan esasının istisnaları kastedilmektedir⁶⁴⁷. GVK’nun 86. maddesinde “aşağıda belirtilen gelirler için yıllık beyanname verilmez, diğer gelirler için beyanname verilmesi halinde bu gelirler beyannameye dahil edilmez” hükmü ile genel prensip olan toplama esasının istisnaları belirtilmiştir. 86. Madde de belirtilen sözkonusu istisnalara baktığımızda beyan esasının en önemli alternatifinin tevkif yoluyla vergilendirme olduğu görülmektedir.

Gelir vergisi uygulamasında genel olarak tevkif suretiyle vergilendirilen gelirler GVK’nun 94. maddesi kapsamında muhtasar beyanname ile vergi dairesine bildirilmektedirler. Bunun yanında 5281 Sayılı Yasa’nın 30.maddesine eklenen geçici 67.madde kapsamında yapılacak vergi tevkifatlarının beyanı için farklı bir muhtasar beyanname düzenleneceği hüküm altına alınmıştır.

GVK’nun 94.maddesinde ve geçici 67. maddede ne tür kazanç ve iratların tevkifata tabi tutulacağı ve tevkifat oranları belirtilmiştir. Sözkonusu bu kazanç ve iratlar tabi tutulacakları tevkifat oranları ile birlikte tablo ek:1’de gösterilmiştir. Tablo ek:1 incelendiğinde Türk Gelir Vergisi Sistemi’nin beyan yöntemine dayanan yıllık gelirin toplanması esnasından oldukça uzak bir yapıda olduğu görülecektir. Çünkü, tevkifata tabi tutulan birçok kazanç ve irat nihai vergileme niteliğinde olup yıllık beyannameye dahil edilmeyecek gelirleri kapsamaktadır. Tevkifatın nihai vergi olduğu durumlarda her ne kadar tevkifat oranları kazanç ve iradın türüne göre değişse de aynı tür kazanç ve irat için tek bir oran uygulanmaktadır. Tablo ek:1’de bu durum açıkça görülmektedir. Dolayısıyla, bazı kazanç ve iratların tek bir oran üzerinden vergilendirilmesi artan oranlı vergilemeden belli ölçüde sapıldığı anlamına gelmektedir.

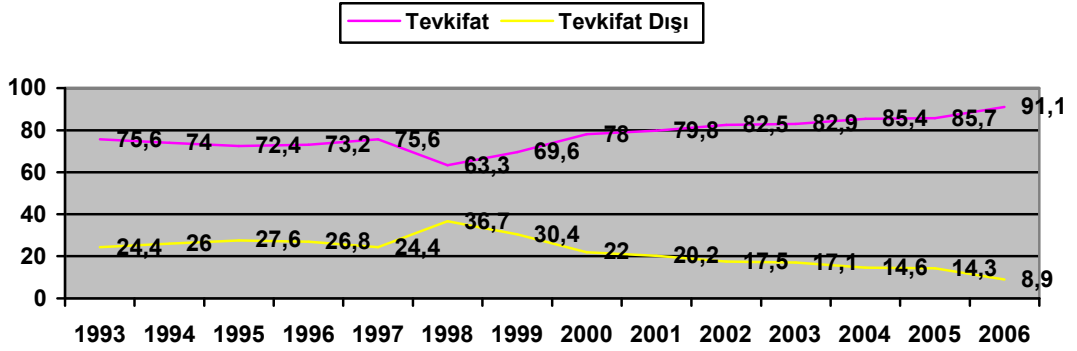
Bazı şartlar altında tevkifat yapılsa bile yıllık beyanname verilmesi gereken kazanç ve iratlar tablo ek:1’de gösterilmektedir. Gerek tevkifatın nihai vergileme olduğu kazanç ve iratlar gerekse tevkifat sonrası yıllık beyanname verilmesi öngörülen kazanç ve iratlar gelir vergisi sisteminde çok geniş bir yer tutmaktadır. Gelir vergisi mükellef

---

⁶⁴⁷ TOSUNER-ARIKAN, a.g.e., s. 165.

sayısı yaklaşık 1,7 milyon iken vergisi stopajla alınan mükellef sayısı ise 9,5 milyon civarındadır⁶⁴⁸. Dolayısıyla, gelir vergisinin büyük bir bölümü tevkifatla tahsil edilmektedir. Bu durum oransal dağılım açısından aşağıdaki grafik 1’de ortaya konulmaktadır.

Grafik 1: Toplam Gelir Vergisi İçindeki Vergi Tevkifatının Payı

Kaynak: www.gib.gov.tr’den yararlanarak hazırlanmıştır.

Grafik 1’de toplam gelir vergisi içerisindeki vergi tevkifatının payı gösterilmektedir. 2006 yılı itibariyle gelir vergisinin yaklaşık % 91’i tevkifat yöntemiyle tahsil edilmiştir. Beyan yöntemiyle tahsil edilen vergilerin oranı ise yaklaşık %9’a gerileyerek oldukça düşük seviyededir.

4- Türk Gelir Vergisi Tarifesi’nin Gelir Dağılımı Açısından Değerlendirilmesi

Yukarıda Türk Gelir Vergisi tarifeleri başlangıcından günümüze kadar temel unsurları bakımından yapısal olarak geçirdiği değişim ele alınmıştır. Bunun yanında son üç yılda uygulanan gelir vergisi tarifesindeki yapısal değişim de karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Burada ise son dör yılın gelir vergisi tarifesi gelir dağılımı açısından karşılaştırmalı olarak ele alınıp değerlendirilecektir⁶⁴⁹. Aşağıdaki tablolar da 2004, 2005,

⁶⁴⁸ <http://www.turmob.org.tr/konusmalar/27012005.doc>. Erişim: 07.11.2007.

⁶⁴⁹ Sadece son üç yıla ait gelir vergisi tarifelerinin karşılaştırmalı olarak verilmesinin nedeni 2004 yılına kadar tarifede fazla bir değişikliğe gidilmemiş olmasıdır. Dolayısıyla, bu dönem içerisinde ortalama vergi oranları ve ortalama vergi oranlarındaki artışlar hemen hemen aynıdır. Fakat, son üç yılın gelir

2006 ve 2007 yılında uygulanan gelir vergisi tarifeleri ortalama vergi oranları bakımından ele alınarak gelir dağılımı açısından değerlendirilmiştir.

Tablo 24: Ücret ve Ücret Dışı Gelirler İçin Ortalama Vergi Oranları (2004)

Ücret Gelirleri İçin		VO (%)	DV	KG	DKV	OVO (%)	OVOA(%)
İlk	6000	15	900	6000	900	15	-
Sonra gelen	8000	20	1600	14000	2500	17,8	2,8
“ “	14000	25	3500	28000	6000	21,4	3,6
“ “	42000	30	12600	70000	18600	26,5	5,1
“ “	70000	35	24500	140000	43100	30,7	4,2
140.000 ve üstü		40	-	-	-	-	-
Ücret Dışı Gelirler İçin		VO (%)	DV	KG	DKV	OVO (%)	OVOA(%)
İlk	6000	20	1200	6000	1200	20	-
Sonra gelen	8000	25	2000	14000	3200	22,8	2,8
“ “	14000	30	4200	28000	7400	26,4	3,6
“ “	42000	35	14700	70000	22100	31,5	5,1
“ “	70000	40	28000	140000	50100	35,7	4,2
140.000 ve üstü		45	-	-	-	-	-

Kaynak: GVK 103. madde kullanılarak tarafımızdan hesaplanmıştır.

Tablo 24’de 2004 yılı gelirlerine uygulanan gelir vergisi tarifesinde yer alan ortalama vergi oranları ve ortalama vergi oranlarındaki artışlar gösterilmektedir. Ücret geliri elde edenler, ücret dışı gelir elde edenlerden % 5 oranında daha az vergilendirildikleri için ortalama vergi oranları ücret geliri elde edenler lehine daha düşük seviyededir. Zaten ücret geliri elde edenlerin % 5 oranında daha az vergilendirilmesi uygulamasının başladığı dönemde söz konusu bu uygulama ayırma kuramı çerçevesinde değerlendirilmiş ve ücretlilerin lehine bir sonuç ortaya çıkardığı için olumlu karşılanmıştır. Tablo 24’de yer alan ortalama vergi oranları da ücretlilerin ortalama vergi oranlarının ücret dışı gelir elde edenlerin ortalama vergi oranlarından düşük olması, ücretlilerin lehine bir sonucun ortaya çıkmasını doğrulamaktadır. Fakat, burada dikkat edilmesi gereken nokta, ücret geliri elde edenlerin ortalama vergi oranlarının düşük olması ücretlilerin çok ciddi avantaj elde ettikleri anlamına gelmemektedir. Bunun yanında ücret dışı gelir elde edenlere sağlanan vergisel menfaatler, ücretlilerin vergisinin kaynakta kesilmesi, ilk dilime giren ücretli sayısı, ücretlilerin ödediği toplam verginin gelir vergisi içindeki payı, ücretliler üzerindeki vergi

---

vergisi tarifelerinde yapısal açıdan değişiklikler olduğundan gelir dağılımını en çok ilgilendiren ortalama vergi oranları ve artışları da değişmiştir.

yükü gibi faktörler ücret geliri elde edenlerin bir avantaj elde edip edemediklerinin değerlendirilmesi için önem taşımaktadır.

Tablo 25: Ücret ve Ücret Dışı Gelirler İçin Ortalama Vergi Oranları (2005)

Ücret Gelirleri İçin		VO (%)	DV	KG	DKV	OVO (%)	OVOA(%)
İlk	6.600	15	990	6.600	990	15	-
Sonra gelen	8.400	20	1.680	15.000	2.670	17,8	2,8
“ “	15.000	25	3.750	30.000	6.420	21,4	3,6
“ “	48.000	30	14.400	78.000	20.820	26,6	5,2
78.000 ve üzeri		35	-	-	-	-	-
Ücret Dışı Gelirler İçin		VO (%)	DV	KG	DKV	OVO (%)	OVOA(%)
İlk	6.600	20	1.320	6.600	1.320	20	-
Sonra gelen	8.400	25	2.100	15.000	3.420	22,8	2,8
“ “	15.000	30	4.500	30.000	7.920	26,4	3,6
“ “	48.000	35	16.800	78.000	24.720	31,6	5,2
78.000 ve üzeri		40	-	-	-	-	-

Kaynak: GVK Madde 103 kullanılarak tarafımızdan hesaplanmıştır.

Tablo 25’de yer alan 2005 yılı gelirlerine uygulanan gelir vergisi tarifesine baktığımızda ücretlilerin % 5 oranında daha az vergilendirilmesi uygulamasına devam edilmiştir. Fakat, 2005 yılı tarifesinde gelir dağılımını etkileyen bir takım değişiklikler yapılmıştır. Öncelikli olarak tarifedeki dilim sayısı 6’dan 5’e düşürülmüş olup, 2005 yılına kadarki gelir vergisi tarifelerindeki en düşük dilim sayısıdır. Dilim sayısının düşürülmesine paralel en üst dilimde yer alan matrah da düşürülerek tarife basıklaştırılmıştır. Fakat en önemli değişiklik tarifedeki en üst dilimin vergi oranının % 5 oranında düşürülmesidir. En üst dilime uygulanan vergi oranındaki bu düşüş ilk etapta olumlu görülse de gelir dağılımı açısından fazla bir anlam ifade etmediğini söyleyebiliriz. Çünkü, söz konusu bu vergi indirimi üst gelir gruplarının lehine bir düzenleme anlamına gelmektedir. Yani alt gelir gruplarının vergi yükünde herhangi bir değişiklik olmayacaktır. 2004 yılı tarifesindeki ortalama vergi oranları da bu durumu açık bir şekilde göstermektedir. 2004 ve 2005 yılı gelir vergisi tarifelerini karşılaştırdığımızda alt gelir dilimlerindeki ortalama vergi oranları hemen hemen aynı kalmaktayken en üst dilimin ortalama vergi oranı, ücret geliri elde edenlerde % 30,7’den % 26,6’ya, ücret dışı gelir elde edenler için ise % 35,7’den % 31,6’ya düşmüştür. Ülkemiz şartlarında başta ücret geliri elde edenler olmak üzere oldukça yüksek bir

kesimin tarifenin ilk dilimlere isabet ettiğini düşünürsek 2005 yılı tarifesindeki değişikliklerin üst gelir gruplarının lehine olduğunu açıkça söyleyebiliriz.

Tablo 26: 2006 ve 2007 Yılı Gelirlerine Uygulanan Gelir Vergisi Tarifesi ve Ortalama Vergi Oranları

Gelir Dilimleri (2006)		VO (%)	DV	KG	DKV	OVO (%)	OVOA(%)
İlk	7.500	15	1.125	7.500	1.125	15	-
Sonra gelen	11.500	20	2.300	19.000	3.425	18,02	3,02
“ “	24.000	27	6.480	43.000	9.905	23,03	5,01
43.000'den fazla	10.000	35	3.500	53.000	13.405	25,2	2,18
	20.000	35	7.000	63.000	16.905	26,8	1,6
	30.000	35	10.500	73.000	20.405	27,9	1,1
Gelir Dilimleri (2007)		VO (%)	DV	KG	DKV	OVO (%)	OVOA(%)
İlk	7.800	15	1.170	7.800	1.170	15	-
Sonra gelen	12.000	20	2.400	19.800	3.570	18,03	3,03
“ “	24.900	27	6.723	44.700	10.293	23,02	4,99
44.700'den fazla	10.000	35	3.500	54.700	13.793	25,2	2,18
	20.000	35	7.000	64.700	17.293	26,7	1,5
	30.000	35	10.500	74.700	20.793	27,8	1,1

Kaynak: GVK 103. madde kullanılarak tarafımızdan hesaplanmıştır.

Tablo 26'da yer alan 2006 ve 2007 yılı gelir vergisi tarifelerine bakıldığında daha önce de bahsedildiği gibi son yıllarda uygulanan gelir vergisi tarifelerinden oldukça farklı bir yapıda oldukları görülmektedir. Çünkü, 2006 ve 2007 tarifelerinde yer alan artma oranı, uzunluk farkı, dilim sayısı ve en üst dilime uygulanan vergi oranı farklılaştırılmıştır. Özellikle dilim sayısındaki azalma ve uzunluk farkının azalması gelir vergisi tarifesini oldukça basıklaştırmıştır.

2006 ve 2007 yılı gelir vergisi tarifelerini gelir dağılımı açısından değerlendirecek olursak ilk göze çarpan nokta ücret ve ücret dışı gelirler arasındaki ücretler lehine uygulanan %5'lik düşük oran uygulamasının ortadan kaldırılmış olmasıdır. Dolayısıyla, önceleri ayırma kuramı çerçevesinde ücretliler lehine olumlu bir düzenleme kabul edilen ve 1998 yılından beri yürürlükte olan bu düşük oran uygulaması kaldırılarak ücretlilerin lehine olan duruma son verilmiştir.

2006 ve 2007 yılı gelir vergisi tarifelerinin basıklaştırılması yani, dilim sayısının düşürülerek uzunluk farkının azaltılması ortalama vergi oranlarına da yansiyarak ücret

geliri elde eden grupların aleyhine bir durum ortaya çıkarmıştır. Çünkü, 2006 ve 2007 yılı gelir vergisi tarifelerinde yer alan ortalama vergi oranları 2004 ve 2005 gelir vergisi tarifesine göre ücretlilerin aleyhinde artmıştır. Fakat, ücret dışı gelir elde edenler için ise bir önceki yıla göre aynı geliri elde edenler açısından bakıldığında ortalama vergi oranlarında bir azalma meydana geldiği görülmektedir. Genel olarak bakıldığında da en üst dilime denk gelen ortalama vergi oranı % 23,03 civarına düşmüştür.

Ortalama vergi oranlarındaki artışlar da 2006 ve 2007 tarifesinde farklı bir seyir izlemektedir. 2004 ve 2005 tarifesinde ortalama vergi oranlarında dengeli bir artış ve en üst orandan sonra dengeli bir azalış söz konusu iken 2006 ve 2007 tarifelerinde tarifinin basıklaşması nedeniyle keskin bir artış ve azalış meydana gelmektedir.

2006 ve 2007 tarifelerinde dikkati çeken önemli bir nokta 43.000 ve 44.700 YTL üzerinde gelir elde edilmesi durumunda ortalama vergi oranlarındaki artışların azalmasıdır. Yani, üst gelir dilimlerine çıkıldıkça ortalama vergi oranlarındaki artış alt gelir gruplarından daha düşük oranda artmaktadır. Bu durum gelir dağılımı açısından değerlendirildiğinde üst gelir gruplarının lehine olduğunu söyleyebiliriz. 2006 ve 2007 yılı tarifelerinde en üst gelir diliminden sonra sırasıyla elde edilen 10.000, 20.000 ve 30.000 her ilave gelir için ortalama vergi oranlarının azalarak arttığı açıkça görülmektedir. Örneğin 2006 tarifesini ele alırsak, herhangi bir kişi 53.000 YTL gelir elde etmesi durumunda ortalama vergi oranında keskin bir düşüş meydana gelecek ve artış oranı % 5,01'den 2,18 e düşecektir. 63.000 ve 73.000 YTL gelir elde etmesi durumunda ise ortalama vergi oranları sırasıyla % 1,6 ve % 1,1 olacak ve azalan oranlarda artmış olacaktır. Muhakkak ki herhangi bir artan oranlı gelir vergisi tarifesinde yer alan ortalama vergi oranlarındaki artış en üst vergi oranı bir noktada sabitlendiği için belli bir noktadan sonra azalarak artmaya başlayacaktır. Fakat, 2006 yılı gelir vergisi tarifesindeki sözkonusu azalmalar 43.000 YTL gibi düşük bir noktadan sonra başlamaktadır. Aynı durum 2007 yılı tarifesinde de görülmektedir.

2006 ve 2007 yılı uygulamasıyla son halini alan Türk Gelir Vergisi Tarifesinin gelir dağılımı açısından alt gelir gruplarının aleyhine işleyen bir yapıda olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü, ülkemiz şartlarında büyük bir mükellef grubunun vergisi tarifinin

ilk basamaklarında vergilendirilmektedir ve ortalama vergi oranlarındaki artışlar daha yüksektir. Ayrıca, gelir vergisinin büyük bir kısmı tarifenin ilk dilimlerine isabet eden gelirler olup, stopaj yöntemiyle tahsil edildiğini hesaba katarsak gelir vergisi tarifesinin artan oranlılığının kaybolduğunu söyleyebiliriz⁶⁵⁰. Ayrıca, stopaj yöntemi dışında vergisi beyan yöntemi ile alınan üst gelir grubuna dair mükellefler vergiden kaçınma ve vergi kaçakçılığı gibi yollara başvurmaları durumunda vergi yüklerini hafifletebileceklerdir. Bu durum tarifenin artan oranlılığını zedeleyerek gelir dağılımının bozulmasına neden olacaktır. Türk Gelir Vergisi Tarifesi'nde ilk dilim vergi oranının indirilmesi, dilim sayısının artırılması ve en az geçim indirimi uygulamasıyla tarifenin gelir dağılımı açısından daha uygun bir yapıya dönüşeceği ileri sürülmektedir⁶⁵¹.

C- Türk Gelir Vergisi'nde En Az Geçim İndirimi

Daha önce de bahsedildiği üzere en az geçim indirimi kişinin kendisi ve ailesinin geçimini temin edecek düzeydeki gelirin vergi dışında tutulmasından hareketle modern vergi sistemleri içerisinde yerini almıştır. Ayrıca, marjinal fayda teorisi açısından değerlendirilirse gelirin en yüksek fayda sağladığı kısım, kişinin kendisi ve ailesinin yaşamını sağlayacak kadar gerekli olan kısım. Dolayısıyla kişinin kendisi ve ailesinin yaşamını sağlayacak kadar olan gelire devlet dahi olsa hiçbir şekilde müdahale etmemesi ve marjinal faydanın en yüksek olduğu noktada vergi oranının sıfır (0) olması gerektiği savunulmaktadır. Aksi bir durum da ise, insanın yaşamı için gerekli olan temel ihtiyaç maddelerinden feragat etmesi anlamına geleceği kabul edilmekte ve bu durumun mantiki ve ahlaki açıdan bir gerekçesinin olmadığı ileri sürülmektedir.

1- Türk Gelir Vergisi'nde En Az Geçim İndirimi Uygulaması

Türk Gelir Vergisi'nde en az geçim indirimi 5421 Sayılı GVK ile ilk olarak uygulanmıştır. En az geçim indirimin ilk uygulama gerekçesi sosyal adalet düşüncesine dayandırılarak kişi için zaruri olan gelirin vergi dışı bırakılmasıdır⁶⁵². 5421 Sayılı

---

⁶⁵⁰ Haydar Lütfü EJDER, "Verginin Mali Amaçları ve Oransal Yapı", **Vergi Sorunları Dergisi**, Sayı: 158, Kasım 2001, s. 150.

⁶⁵¹ Gülay COŞKUN, "Ücretlerin Vergilendirilmesi", **İşveren Dergisi**, Sayı: 9, Haziran 1990, s. 19.

⁶⁵² TAŞ, a.g.m., s. 51.

Yasa'dan sonra 1961 yılında yürürlüğe giren 193 Sayılı Gelir Vergisi Kanunu'nda da en az geçim indirimi uygulaması devam etmiştir.

1961 yılında yürürlüğe giren 193 Sayılı Gelir Vergisi Kanunu'nda en az geçim indirimi şu şekilde yerini almıştır:

“Mükelleflerin günde 5, ayda 150, yılda 1.800 lirayı aşmayan gelirleri, vergiye tabi tutulmaz. Mükellef evli ise bu miktara eş için günde 3, ayda 90, yılda 1.080 lira, çocukların her biri için günde 2, ayda 60, yılda 720 lira ilave edilir. Anne ve babasını kaybetmiş torunlardan mükellefle birlikte oturan ve Gelir Vergisine tabi geliri bulunmayanlar bu maddenin uygulanmasında öz çocuklar gibi hesaba katılır. Vergiye tabi gelirler yukarıda yazılı hadleri aştığı takdirde gelirin bu kısımları matraha alınmaz.”

1961 Sayılı Gelir Vergisi Kanunu'nda yer alan en az geçim indirimi uygulaması gelir vergisinin subjektif karakterli olmasını yansıtarak şahsılık ilkesine hemen hemen uyulduğunu göstermektedir. Çünkü, mükellefin kendisi için belirli bir miktarda indirimi kabul etmesinin yanında eş ve çocukların her biri içinde ilave indirim uygulaması söz konusudur. Hatta, anne ve babasını kaybetmiş torunların da mükellefle birlikte yaşaması durumunda öz çocuk olarak kabul edilmesi de en az geçim indirimi uygulamasının önemini daha da arttırmaktadır. En az geçim indirimi kapsamında eş için % 60, her bir çocuk için % 40 olmak üzere ilave yapıldığını hesaba katacak olursak, 2 çocuklu bir aile için yıllık 2.520 lira ile % 140 oranında bir ilavenin temel indirim tutarına eklenmesi söz konusudur. Neticede, iki çocuklu bir ailenin en az geçim indirimi toplamda 4.320 lira'ya ulaşmış olmaktadır. Söz konusu dönemde 193 Sayılı Gelir Vergisi Kanunu'nun 103. maddesinde yer alan esas tarifede vergi oranları ilk 2.500 liraya kadar %10, sonra gelen 7500 lira için ise %20'dir. Dolayısıyla tarifede yer alan tutarları dikkate alacak olursak indirim miktarının gerçek bir en az geçim indirimi uygulamasını yansıttığını söyleyebiliriz. Bu nedenle indirim sayesinde özellikle alt gelir gruplarının ortalama vergi oranları düşürülerek, gelir dağılımının alt gelir grupları lehine düzelmesi sağlanmıştır. Sonuçta, dönemin en az geçim indirimi uygulamasını gerek temel özellikleri gerekse eş ve çocuklar için eklenen ilave tutarları bakımından değerlendirecek olursak şahsılık ilkesine gerçek anlamda uyulmaya çalışıldığını söyleyebiliriz.

En az geçim indirimi tutarı 1950-1967 yılları arasında matrahtan indirilmekteydi. Fakat, medeni durumları ve istifade ettikleri geçim indirim hadleri aynı olan mükellefler arasında, geliri yüksek olanlar lehine bir eşitsizlik ve adaletsizlik ortaya çıkardığı gerekçesi ile 1967 yılında çıkarılan 980 Sayılı Yasa ile indirim vergiden yapılmaya başlamıştır. 1981 yılında çıkarılan 2361 Sayılı Yasa ile en az geçim indirimi “genel indirim” olarak değiştirilmiş ve tekrar matrahtan indirim uygulamasına geçilmiştir. Genel indirim uygulamasına geçilirken en az geçim indirimi tutarlarının normal geçim için gerçeğe uygun tutarlar olmadığı sosyal ve psikolojik etkisi nedeniyle vergi kanunlarında yerini aldığı ileri sürülmüştür. Dolayısıyla, en az geçim indirimi uygulamasının temel nedeni olan kültürel ve fizyolojik ihtiyaçların karşılanması yerini sosyal ve psikolojik nedenlere bırakarak genel indirim adıyla uygulama devam etmiştir⁶⁵³. İlk uygulandığı yıllarda indirim tutarlarının gerçeğe yakın bir şekilde belirlenmesi sonucu gelir vergisi sisteminde önemli bir yere sahip olan en az geçim indirimi uygulaması daha sonraları indirim tutarlarının fiyat artışlarını izleyememesi sonucunda önemini kaybetmiştir. Siyasi otorite gelir dağılımı açısından son derece önemli olan bu uygulamayı günün koşullarına uydurmak yerine vergi iadesi uygulamasına geçileceği gerekçesi ile 1985 yılında 3239 Sayılı Yasa ile yürürlükten kaldırmıştır⁶⁵⁴.

2- Türk Gelir Vergisi’nde En Az Geçim İndiriminin Gelir Dağılımı Açısından Önemi

Vergi teorisinde varlığı çok geniş bir kesim tarafından kabul edilmiş ve günümüz gelişmiş ülke vergi sistemlerinde yerini almış olan en az geçim indirimi uygulaması Türk Gelir Vergisi’nde en son genel indirim adıyla uygulanmıştır. Şu anki uygulamada tüm gelir unsurlarını aynı anda kapsayan herhangi bir indirim uygulaması sözkonusu değildir. Dolayısıyla, Türk Gelir Vergisi’ne tabi herhangi bir mükellef ücret geliri dışında hangi kaynaktan gelir elde ederse etsin elde ettiği ilk birim gelirden itibaren

---

⁶⁵³ Soner YAKAR, “En Az Geçim İndirimi Türkiye Uygulaması”, **Vergi Dünyası Dergisi**, Sayı: 308, Nisan 2007, Kaynak: <http://www.vergidunyasi.com.tr/Dergiler/icerik.aspx?ID=4663>, s.1, Erişim: 24.10.2007.

⁶⁵⁴ TAŞ, a.g.m., s. 51.

vergilendirilmektedir. Bu durum, mükellefin elde ettiği gelirin marjinal faydası en yüksek olan kısmının da vergiye tabi tutulduğu anlamına gelmektedir. Bu durumun çok geniş bir kesim tarafından kabul edilen en az geçim indirimi uygulamasının sistemdeki en önemli eksikliği olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü, sisteme ilave edilecek en az geçim indirimi sayesinde özellikle alt gelir gruplarının ortalama vergi oranlarında önemli ölçüde düşme meydana gelecektir. Dolayısıyla, gelir dağılımı alt gelir gruplarının lehine düzelecektir. En az geçim indirimi yoluyla alt gelir gruplarına isabet eden ortalama vergi oranlarında nasıl bir düşme meydana geldiğini aşağıdaki tabloda açıkça görmekteyiz.

Tablo 27: 5000 YTL Standart İndirim Uygulanması Durumunda 2007 Gelir Vergisi Tarifesi Ortalama Vergi Oranları

Gelir Dilimleri	VO	DV	KG	DKV	OVO	2007 OVO	
İlk	2.800	15	420	7.800	420	5,3	15
Sonra gelen	12.000	20	2.400	19.800	2.820	14,2	18,03
“ ”	24.900	27	6.723	44.700	9.963	22,2	23,02
4300'den fazla	10.000	35	3.500	54.700	13.463	24,6	25,2
	20.000	35	7.000	64.700	16.963	26,2	26,7
	30.000	35	10.500	74.700	20.464	27,3	27,8

Tablo 27’de 2007 gelirlerine uygulanan Türk Gelir Vergisi tarifesine belli bir miktar en az geçim indirimi uygulanması durumunda tarifedeki ortalama vergi oranlarındaki değişim gösterilmektedir. Ayrıca, tablonun son sütununda 2007 tarifesinin normal, yani herhangi bir indirim yapılmaksızın ortaya çıkan ortalama vergi oranları yer almaktadır.

Türk Gelir Vergisi tarifesine yıllık 5.000 YTL’lik bir en az geçim indirimi uygulanması durumunda vergi oranları özellikle alt gelir grupları lehine ciddi anlamda düşmektedir. Örneğin herhangi bir indirim uygulanmayan normal tarifenin ilk dilimine isabet eden ortalama vergi oranı % 15 iken indirim uygulandıktan sonra ortalama vergi oranı yaklaşık % 64,7 oranında azalarak % 5,3 olarak gerçekleşmiştir. Aynı şekilde ikinci gelir dilimine isabet eden ortalama vergi oranında da yaklaşık % 22,5 civarında bir azalma meydana gelerek % 14,2 olarak gerçekleşmiştir. Aynı şekilde üst gelir gruplarına doğru çıkıldıkça en az geçim indirimi uygulanan tarifedeki ortalama vergi oranlarındaki azalmanın devam ettiğini görmekteyiz. Burada dikkat edilmesi gereken

önemli nokta üst gelir gruplarına doğru çıkıldıkça ortalama vergi oranlarındaki azalmalar daha düşük oranlarda gerçekleşmektedir. Dolayısıyla, yapılan indirimden alt gelir gruplarının daha fazla yararlandığı ortaya çıkmaktadır. Neticede, indirim sonrası gelir dağılımının düşük gelirli lehine değiştiğini söyleyebiliriz.

Yukarıda görüldüğü gibi gelir dağılımı açısından en az geçim indirimi son derece öneme sahip bir uygulamadır. Türk Gelir Vergisi Sistemi'nde gelir dağılımı açısından son derece önemli olan sözkonusu bu uygulamanın yer almamasının önemli bir eksiklik olduğunu söyleyebiliriz. Günümüz gelişmiş ülke vergi sistemleri içerisinde birbirinden farklı olsa da anlamlı bir miktarda en az geçim indirimi uygulanmaktadır.

3- Bazı Ülkelerde Gelir Vergisi Tarifesi ve En Az Geçim İndirimi Miktarları

Modern maliye anlayışının ulaşmak istediği hedeflerden bir tanesi de gelir dağılımında adaletin sağlanmasıdır. Sözkonusu hedefe ulaşmak, gelişmiş ülkelerde olduğu kadar az gelişmiş ülkeler içinde önem taşımaktadır. Gelir dağılımının düzenlenmesine yönelik alınacak mali tedbirler arasında şüphesiz vergisel tedbirler de son derece önem taşımaktadır⁶⁵⁵. İşte sözkonusu bu vergisel tedbirler arasında en önemlileri vergi tarifesi ve en az geçim indirimi uygulamalarıdır. Özellikle vergi tarifesinin yapısı ve en az geçim indirimi uygulaması özellikle gelişmiş ülkelerin verginin sosyal fonksiyonunu dikkate alarak uyguladıkları bir tedbir olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle gelişmiş batı ülkelerinde vergi tarifesinin yapısı ve en az geçim indirimi uygulaması gelir dağılımı dikkate alınarak vergi sistemleri içerisinde yerini almıştır. Aşağıdaki tablo 28'de gelişmiş kabul edilen bazı ülkelerde uygulanan mevcut vergi tarifesi yapısı ve uygulanan tarifelerin sonuçlarını direk olarak etkileyen en az geçim indirimi miktarları yer almaktadır.

---

⁶⁵⁵ Mehmet TOSUNER, **1980 Sonrası Türk Vergi Sisteminin Yapısı ve Gelişimi**, Bayraklı Matbaacılık, İzmir 1989, s. 114.

Tablo 28: Bazı Ülkelerde Uygulanan Gelir Vergisi Tarifesi ve En Az Geçim İndirimi

Ülke ⁶⁵⁶	Vergi Tarifesi	En Az Geçim İndirimi
İngiltere (2007) Para birimi: Paund Kişi başı gelir: 39.034 \$	0-2150 % 10 2150-31150 % 22 31150'den fazla % 40	5.035
Fransa (2006) Para birimi: EUR Kişi başı gelir: 36.675\$	0-5.515 % 0 5.515-10.849 % 5.5 10.847-24.432 % 14 24.433-65.559 % 30 65.559'den fazla % 40	5.515
Almanya (2007) Para birimi: EUR Kişi başı gelir: 36.280 \$	0-7664 % 0 7.665-52.152 % 15 52.153-250.000 % 42	7.664
Japonya (2006) Para birimi: Yen Kişi başı gelir: 35.877 \$	1- 3.300.000'e kadar % 10 3.300.001-9.00.000 % 20 9.000.001-18.000.000 % 30 18.000.000'den fazla % 37	380.000
Yunanistan (2006) Para birimi: EUR Kişi başı gelir: 19.810 \$	1-11.100 % 0 11.101-13.000 % 15 13.001-23.000 % 30 23.000'den fazla % 40	11.100
Bulgaristan (2006) Para birimi: BGL Kişi başı gelir: 4.100 \$	0-2.160 % 0 2.161-3000 % 20 3.001-7.200 % 22 7.200'den fazla % 24	2.160
ABD (2007) Para Birimi: Dolar Kişi başı gelir: 42.129 \$	0-7.825 % 10 7.825-31.850 % 15 31.850-77.100 % 25 77.100-160.850 % 28 160.850-349.700 % 33 349.700'den fazla % 35	5.350

Kaynak: Şükrü KIZILOTL-Cem KILIÇ-Okan MÜDERRİSOĞLU, **AB Yolunda Mali Dünyamız**, TİSK Yayınları, No: 273, Haziran 2006, <http://www.tisk.org.tr/yayinlar.asp?s=2>, Erişim: 01.11.2007.; <http://www.worldwide-tax.com>, Erişim: 21.09.2007.; DELOITTE, <http://www.deloittetaxguides.com>, Erişim: 01.11.2007.; <http://www.irs.gov/formspubs/article/0,,id=164272,00.html>, Erişim: 02.11.2007' den yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

⁶⁵⁶ Tabloda verilen en az geçim indirimleri her ülke için standart bir indirim oranını göstermektedir. Bu indirim oranlarına ilaveten bazı ülkelerde ek indirimler söz konusudur. Alman gelir vergisinde bekar mükellef için 250,000 EUR, evli mükellef için 500,000 EUR'yu aşması durumunda vergi oranı % 45 olarak uygulanmaktadır. Ayrıca, % 5,5 ilave dayanışma vergisi uygulanmaktadır. Kişinin medeni durumu gibi bir takım özelliklere göre ilave indirim tutarları mevcuttur. İngiltere'de 64-75 yaş arası ve 75 yaş üstü ve görme engelli mükelleflere ilave indirim uygulanmaktadır. Japonya'da bakmakla yükümlü olunan her bir kişi için indirim miktarına ilave yapılmaktadır. Bunun yanında, yaşlı ve özürli kimseler içinde indirim miktarına ilave yapılmaktadır. Tabloda Amerika'ya ait gelir vergisi tarifesi bekar mükelleflere uygulanmaktadır. Bunun yanında verilen beyannamenin aile reisi beyanı, evli ortak beyan ve evli ayrı beyan verilmesi durumunda vergi oranlarında herhangi bir değişiklik söz konusu değildir. Fakat, gelir dilimleri değişmektedir. ABD'de verilen beyannamenin türüne göre ve çocuk sayısına göre en az geçim indirimi miktarları farklılaşmaktadır.

Tablo 28’de örnek olarak verilen ülkelerin gelir vergisi tarifelerine baktığımızda ABD hariç hemen hepsinde dilim sayısı oldukça düşüktür. Bu durum ilk bakışta tarifelerin çok basık olduğu ve bu nedenle gelir dağılımı açısından olumsuz bir durum meydana getirdiği sorusunu akla getirirse de ilk dilime uygulanan vergi oranlarının düşük olması tarifelerin gelir dağılımı açısından uygun olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda en az geçim indirim tutarlarını ülkelerin kendi şartları içerisinde düşünürsek anlamlı tutarlar olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca, birçok ülkede kişilerin yaş ve medeni durumları gibi bir takım kişisel özellikleri dikkate alınarak en az geçim indirimi tutarlarında ilaveler yapılması en az geçim indirimi uygulamasını daha da anlamlı kılmaktadır. Söz konusu bu ülkelerde gerek ilk dilim oranlarının düşük olması gerekse en az geçim indirimi sonrası ortalama vergi oranlarının belli ölçüde düşmesi ve ortalama vergi oranlarındaki düşüştan alt gelir gruplarına daha fazla yansımaları tarifelerin gelir dağılımı etkinliğini arttırmaktadır. Tabloda verilen tarifelerden en dikkat çekici olanı ABD gelir vergisi tarifesidir. Çünkü, ABD Federal Gelir Vergisi’nde bekar, evli ortak beyanname, evli ayrı beyanname ve aile reisi beyannamesi olmak üzere dört farklı beyanname türü vardır. Verilen beyanname türü ve çocuk sayısı gibi bir takım özellikler dikkate alınarak en az geçim indirimi tutarları değişmektedir. Dilim sayısının altı olmasını da göz önünde bulundurursak, verilen örnek ülkeler içerisinde gelir dağılımı açısından en uygun tarife olduğunu söyleyebiliriz.

D- Türk Gelir Vergisi’nde Ayırma Kuramı

Sermaye ve emek gelirlerinin farklı oranlarda vergilendirilerek, emek geliri üzerindeki vergi yükünün hafifletilmesi anlamına gelen ayırma kuramı, özellikle ödeme gücüne ulaşmak için gelir vergisinde bulunması gereken temel unsurlar arasında yer almaktadır.

1- Asgari Geçim İndirimi

Türk Gelir Vergisi Sistemi’nde ayırma kuramı çerçevesinde değerlendirilebilecek ilk uygulama 193 Sayılı Gelir Vergisi Kanunu’nda yer alan götürü gider indirimidir. Daha sonra 1967 yılında 980 Sayılı Yasa ile özel indirim

uygulanmasına geçilmiştir⁶⁵⁷. Götürü gider indirimi ve özel gider indiriminin ayırma kuramı çerçevesinde değerlendirilmesinin nedeni sadece ücret gelirlerine uygulanmasından kaynaklanmaktadır. Ücretlilerde özel indirim uygulaması 2003 yılı sonuna kadar devam etmiş ve 1.1.2004 yılından itibaren özel gider indirimi ile birlikte sistemden kaldırılarak ücretlilerde vergi indirimi adını almıştır. Ücretlilerde vergi indirimi uygulaması da 5615 Sayılı Yasa ile kaldırılarak 2008 yılından geçerli olmak üzere asgari geçim indirimi uygulamasına geçilmiştir. Şu an itibariyle Türk Gelir Vergisi'nde ayırma kuramına yönelik en somut uygulamanın asgari geçim indirimi olduğunu söyleyebiliriz.

a) Asgari Geçim İndirimi Uygulaması

Asgari geçim indirimi 2008 yılından itibaren uygulanmak üzere 5615 Sayılı Yasa ile 28.03.2007 tarihinde kabul edilerek Türk Gelir Vergisi'nde yerini almıştır.

GVK'nun 32. maddesinde asgari geçim indiriminin temel esasları şu şekilde belirtilmiştir; "Ücretin gerçek usûlde vergilendirilmesinde asgarî geçim indirimi uygulanır. Asgari geçim indirimi; ücretin elde edildiği takvim yılı başında geçerli olan ve sanayi kesiminde çalışan 16 yaşından büyük işçiler için uygulanan asgarî ücretin yıllık brüt tutarının; mükellefin kendisi için % 50'si, çalışmayan ve herhangi bir geliri olmayan eşi için % 10'u, çocukların⁶⁵⁸ her biri için ayrı ayrı olmak üzere; ilk iki çocuk için % 7,5 diğer çocuklar için % 5'idir" şeklinde tarif edilmiştir. Ayrıca aynı fıkranın devamında asgari geçim indiriminin nasıl hesap edileceği de belirtilmiştir. Buna göre; "Asgarî geçim indirimi, bu fıkra göre belirlenen tutar ile 103 üncü maddedeki gelir vergisi tarifesinin birinci gelir dilimine uygulanan oranın çarpılmasıyla bulunan tutarın, hesaplanan vergiden mahsup edilmesi suretiyle uygulanır. Mahsup edilecek kısmın fazla olması halinde iade yapılmaz.

⁶⁵⁷ AKDOĞAN, a.g.e., 1980, s. 100.

⁶⁵⁸ "İndirimin uygulanmasında "çocuk" tabiri, mükellefle birlikte oturan veya mükellef tarafından bakılan (nafaka verilenler, evlat edinilenler ile ana veya babasını kaybetmiş torunlardan mükellefle birlikte oturanlar dâhil) 18 yaşını veya tahsilde olup 25 yaşını doldurmamış çocukları, "eş" tabiri ise, aralarında yasal evlilik bağı bulunan kişileri ifade eder" şeklinde GVK'nun 32. maddesinde belirtilmiştir.

Kanunda belirtilen asgari geçim indirimi ile ilgili hükümlerden anlaşıldığı üzere asgari geçim indirimi, sadece gerçek ücret geliri elde eden mükellefin kendisi, çalışmayan ve herhangi bir gelir elde etmeyen eş ve çocuklar için uygulanacaktır. Ayrıca, mahsup edilecek kısmın hesaplanan vergiden fazla olması durumunda iade edilmeyeceği kanunda belirtilerek, bazı durumlarda tüm çocuklara indirim yapılmayacağı ortaya çıkmaktadır. Çünkü, özellikle asgari ücretle çalışan düşük gelirli ücretliler belli bir çocuk sayısına sahipse, mahsup edilecek kısım hesaplanan vergiden fazla olacaktır. Asgari geçim indirimi uygulamasının nasıl yapılacağı aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 29: Aylık ve Yıllık Asgari Geçim İndirimi Tutarları

İndirimden Yararlanacak Kişi*	İndirim Oranı	Aylık YTL	Yıllık YTL
Hizmet Erbabı: Brüt asgari ücretin % 50'si = 304,20 YTL	% 15	45,63	547,56
Eş: Brüt asgari ücretin % 10'u = 60,84 YTL	% 15	9,12	109,44
Çocuk 1: Brüt asgari ücretin % 7,5'i = 45,63 YTL	% 15	6,84	82,08
Çocuk 2: Brüt asgari ücretin % 7,5'i = 45,63 YTL	% 15	6,84	82,08
Çocuk 3: Brüt asgari ücretin % 5'i = 30,42 YTL	% 15	4,5	54
Toplam:		72,93	875,16

*:Tablodaki hesaplamalar, 01.01.2008–30.06.2008 tarihleri arasında sanayi kesiminde çalışan 16 yaşından büyükler için aylık brüt asgari ücret tutarı olan 608,40 YTL üzerinden yapılmıştır.

Tablo 29'da, GVK'nun 32. maddesinde belirtilen tutar ve oranlar üzerinden asgari geçim indirimi aylık ve yıllık olarak hesaplanmıştır. Eşi çalışmayan ve hizmet erbabının bakmakla yükümlü olduğu üç çocuklu bir aile dikkate alınarak hesap edilen asgari geçim indirimi tutarları aylık 72,93 YTL ve yıllık 875,16 YTL olarak hesap edilmiştir. Söz konusu bu aile için aylık 72,93 YTL ve yıllık 875,16 YTL, ödenen gelir vergisinden mahsup edileceğinden kişinin gelirinde aynı tutarlarda bir artış sağlanmış olacaktır. Bu ailenin eline geçecek aylık net ücret ise aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 30: Asgari Geçim İndirimi Sonrası Net Ücret

Aylık Brüt Asgari Ücret	638,70 YTL
SSK Primi % 14	89,42
İşsizlik Sigortası İşçi Payı % 1	6,39
Gelir Vergisi Matrahı	542,89
Gelir Vergisi % 15	81,43
Asgari Geçim İndirimi	72,93
Ödenecek Gelir Vergisi	8,5
Damga Vergisi % 06	3,83
A.G. İ Uygulanmadığı Durumda Toplam Kesintiler	181,07
A.G. İ Uygulanmadığı Durumda Net Ücret	457,63
A.G. İ Uygulandığı Durumda Toplam Kesintiler	108,14
A.G. İ Uygulandığı Durumda Net Ücret	530,56

NOT: 01.07.2008-31.12.2008 tarihleri arasında uygulanan asgari ücret üzerinden hesaplama yapılmıştır.

Tablo 30, beş kişilik bir ailenin aylık asgari geçim indiriminin uygulandığı ve uygulanmadığı durumda elde edilecek net ücreti göstermektedir. Söz konusu aile asgari geçim indirimi uygulaması olmadığı durumda aylık 457,63 YTL net ücret elde edebilecekken, asgari geçim indiriminin uygulanması durumunda ise geliri 72,93 YTL daha artarak 530,56 YTL olacaktır. Dolayısıyla, asgari geçim indiriminin kişinin gelirine net katkısı görülmektedir. Burada önemli olan bir başka nokta ise şu anki brüt asgari ücret kapsamında dördüncü çocuktan sonra indirim miktarında artış olmayacaktır. Çünkü, kanunda açık bir şekilde, indirim miktarının hesaplanan vergiden fazla olması durumunda iade yapılmayacağı belirtilmiştir. Netice itibarıyla asgari ücretli bir aile kaç kişi olursa olsun bugünkü brüt asgari ücret tutarı üzerinden azami olarak yararlanacağı asgari geçim indirimi miktarı hesaplanan gelir vergisi tutarı olan 81,43 YTL kadardır.

b) Asgari Geçim İndirimi Uygulamasının Değerlendirilmesi

Bilindiği gibi asgari geçim indirimi sistemi ücretlilerde vergi indiriminin yerine getirilmiş bir uygulamadır. Ücretlerde vergi indirimini kaldırarak, asgari geçim indirimine geçilmesini şart koşan ilgili kanunun genel gerekçesi şu şekildedir. “Vergilendirmede önemli kurumlardan biri olan “Ayrırma Kuramı” sisteme dahil edilmekte ve belge düzeni konusundaki katkılarına rağmen zamanla etkinliğini

kaybeden, yaygın kötüye kullanımlar nedeniyle belge düzenini olumsuz etkilemeye başlayan ve uluslararası vergi yükü hesaplamalarında standart bir indirim kabul edilmediği için ülkemizde istihdam üzerindeki vergi yükünün daha fazla görünmesinin nedenlerinden biri olan “ücretlilerde vergi indirimi” sistemi kaldırılmaktadır. Bunun yerine, Avrupa Birliği müktesebatı ile uyumlu ve çağdaş vergi kanunlarının çoğunda yer alan ve mükellefin medeni halini de vergileme yönünden dikkate alan “asgari geçim indirimi” sistemi getirilmektedir. ....Böylece, vergi sisteminin prensiplerine de uygun bir düzenleme yapılmak suretiyle, özellikle düşük gelirliler üzerindeki vergi yükü kısmen de olsa azaltılmış ve gelir dağılımının daha adil olmasına katkıda bulunulmuştur.

Asgari geçim indirimi ile ilgili kanunun gerekçesinde söz konusu indirim uygulamasının Avrupa Birliği müktesebatı ile uyumlu ve çağdaş vergi kanunlarının çoğunda yer alan standart bir indirim olduğundan bahsedilmektedir. Fakat, asgari geçim indirimi, günümüzde gelişmiş batı ülkelerinde uygulanan, mükellefin kendisi ve ailesini geçindirecek kadar gelirin yani, gelirin marjinal faydasının en yüksek olduğu kısmının vergi dışı bırakılmasını öngören ve kamu maliyesi literatüründe standart bir indirim niteliğinde olan en az geçim indirimi ile aynı nitelikte değildir.

Günümüzde özellikle gelişmiş ülke gelir vergisi sistemleri içerisinde yerini alan en az geçim indirimi farklı isimler altında uygulansa da nitelik itibarıyla birbirine yakın uygulamalardır. Fakat, Türk Gelir Vergisi’nde 2008 yılından itibaren fiili olarak uygulanmaya başlanan asgari geçim indirimi ile gelir vergisi sisteminde olması gereken bir uygulama olarak çok geniş bir kesim tarafından kabul edilen en az geçim indirimi arasındaki en önemli benzerlik isimlerinin hemen hemen aynı olmasıdır. Dolayısıyla, isimlerin bu kadar birbirine yakın olması ve kanun gerekçesinde çağdaş vergi kanunlarında yerini alan standart indirim uygulamalarına atıf yapılması, özellikle konu ile ilgilenmeyenler tarafından asgari geçim indiriminin de aynı nitelikte olduğu yanılgısına neden olmaktadır. Halbuki, asgari geçim indirimi sadece gerçek ücretlere uygulanan bir indirim türüdür. Oysa, kamu maliyesinde varlığı kabul edilen ve çağdaş vergi kanunlarında yerini alan en az geçim indirimi, gelirin kaynağına bakmaksızın mükellefin gelirinden belli bir miktarı vergi dışı bırakan bir uygulamadır. Türk Gelir

Vergisi'ne tabi, ücret dışı gelir elde eden bir mükellef ücret geliri elde eden bir mükelleften çok daha düşük miktarda gelir elde etse dahi böyle bir indirimden yararlanamaması kanun gerekçesinde atıf yapılan çağdaş vergi sistemlerindeki uygulama ile çelişmektedir.

5615 Sayılı Yasa'nın gerekçesinde vergi yükünün hafifletilerek gelir dağılımının adil hale gelmesine katkıda bulunulacağı ileri sürülmektedir. Fakat, asgari geçim indirimi daha önce var olan vergi indirimi müessesesinin yerine getirilmiştir. Dolayısıyla, asgari geçim indiriminin gerekçede belirtildiği gibi gelir dağılımında adaletin sağlanmasına katkıda bulunup bulunmayacağı ancak bir önceki uygulama ile karşılaştırıldığında ortaya çıkacak bir durumdur. Asgari geçim indirimi bir önceki uygulama olan vergi indirimine oranla en fazla asgari ücretlilerin yararlanabileceği bir uygulamadır. Çünkü, asgari ücretli vergi indirimi uygulamasından elde ettiği iade tutarından daha fazla menfaat elde edecektir⁶⁵⁹. Aynı zamanda asgari ücretli mükellefin çalışmayan eşi ve bakmakla yükümlü çocuklarının olması, elde edilecek indirim miktarında artış sağlayacağı için gelirinde de artış olmuş olacaktır. Dolayısıyla, asgari ücretlilerin önceki uygulamaya oranla belli bir miktar menfaat elde etmeleri gelir dağılımı açısından olumlu karşılanabilecek bir durumdur.

Asgari geçim indirimi uygulamasında en fazla kayba uğrayacak olanlar ücret geliri yüksek olan ücretlilerdir. Çünkü, vergi indirimi uygulamasında ücret artışlarına paralel olarak alınacak vergi iadesi artmaktaydı. Oysa asgari geçim indirimi kapsamında elde edeceği indirim miktarı daha az olmaktadır. Çok yüksek miktarda gelir elde edenlerin kayba uğraması gelir dağılımı açısından belli düzeyde kabullenebilecek bir durumdur. Fakat, ülkemiz şartlarında orta gelirli gruplar olarak sayılan devlet memurlarının hemen hemen hepsi vergi indirimi müessesesine oranla belli bir miktar gelir kaybına uğrayacaklardır. Bu durum ise gelir dağılımını olumsuz yönde etkileyecek bir durumdur. Asgari geçim indirimi ile ilgili en önemli sorunun özel sektörde ortaya çıkacağı beklenmektedir. Çünkü, özel sektörde ücret pazarlıkları genelde net ücret

---

⁶⁵⁹ Fatih SARAÇOĞLU, "Asgari Geçim İndirimi",
http://w3.gazi.edu.tr/web/fatihsaracoglu/dosyalar/Akademik_Calismalar/Makaleler/Makale_27.pdf,
s.4, Erişim: 24.10.2007.

üzerinden yapıldığı için indirim tutarının ücretlere yansıtılmayacağı iddia edilmektedir⁶⁶⁰.

Asgari geçim indirimi uygulamasının eksik sayılabilecek bir yönü indirime tabi olacak tutarlar konusundadır. Tablo 29'daki tutarlara bakacak olursak iki çocuklu, çalışmayan ve geliri olmayan eşe sahip bir ailede ücret geliri elde eden herhangi bir mükellefin sadece gelirinin aylık 456,3 YTL'lik kısmı indirime konu olacaktır. Oysa, TÜRK-İŞ tarafından hesaplanan dört kişilik bir ailenin Nisan 2008 dönemine ait aylık açlık sınırı 717,07 YTL, yoksulluk sınırı ise 2.335,73 YTL'dir. Söz konusu bu tutarları baz alırsak asgari geçim indirimine konu olacak indirim tutarının açlık sınırı içindeki oranı % 66,4 ve yoksulluk sınırı içindeki oranı ise sadece % 20,3'tür. Yani, devlet dört kişilik bir ailenin sadece açlık sınırından kurtulması için yapacağı harcamanın % 63,6'sını ve yoksulluk sınırından kurtulması için ise yapacağı harcamanın % 19,5'ini dikkate almaktadır. Dolayısıyla, asgari geçim indirimi tutarının yetersiz olduğunu ve teorik düzeyde varlığı kabul edilen en az geçim indirimine oranla eksik bir uygulama olduğunu söyleyebiliriz.

Vergi indirimi müessesesinin kaldırılarak bunun alternatifi olarak sgari geçim indirimine geçilmesi kayıtdışı ekonomi açısından da eleştirilmektedir. Çünkü, vatandaş belge almaya teşvik eden, alıcı ve satıcı nezdinde vergi bilincinin oluşmasına katkı sağlayan vergi indirimi müessesesinin kaldırılması ile zaten ülkemizde yüksek düzeyde olan kayıtdışı ekonominin daha da artacağı ileri sürülmektedir⁶⁶¹.

2- Sakatlık İndirimi

Sakatlık indirimini Türk Gelir Vergisi'nde yer alan ayırma kuramına yönelik diğer bir uygulama olarak değerlendirmek mümkündür. Çünkü, ayırma kuramı temel olarak emek ve sermayeden elde edilen gelirin, emek geliri lehine farklı oranlarda vergilendirilmesini öngörmüştür. Nedeni ise emeğin gelir elde etmede daha güçsüz olmasına dayandırılmıştır. Dolayısıyla, sakat bir mükellef, sakat olmayan mükelleflere

---

⁶⁶⁰ y.a.g.m., s. 4.

⁶⁶¹ Niyazi ÖZPEHRİZ, "Vergi İadesi mi Asgari Geçim İndirimi mi?", **Vergi Dünyası Dergisi**, Sayı: 302, Ekim 2006, <http://www.vergidunyasi.com.tr/DergiIcerik.aspx?ID=4462>, s.1, Erişim: 24.10.2007.

oranla daha güç şartlar altında gelir elde ettiğini düşünürsek sakatlık indiriminin yerinde bir uygulama olduğunu söyleyebiliriz. Aynı zamanda sakatlık indirimini 1982 Anayasa'sının 61.maddesinde yer alan “.....Devlet, sakatların korunmalarını ve toplum hayatına intibaklarını sağlayıcı tedbirler alır.....” hükmüne paralel, vergisel bir tedbir olarak değerlendirebiliriz.

Türk Vergi Sistemi'nde sakatlık indirimi ilk olarak sakatlık istisnası şeklinde uygulanmıştır⁶⁶². 1980 yılında çıkarılan 2361 Sayılı Yasa ile sakatlık indirimi haline dönüştürülmüştür. Sakatlık istisnasından yararlananların gelirleri tamamen vergi dışı bırakılırken 2361 Sayılı Yasa ile sınırlı bir indirim uygulamasına geçilmiştir⁶⁶³. Sakatlık indirimi ilk uygulamasında sadece gerçek usulde vergilendirilen ücretlilerin yararlandığı bir indirim türü iken 4369 Sayılı Yasa ile birlikte serbest meslek kazancı elde edenlerle basit usulde vergilendirilen bazı mükellefleri de kapsamına almıştır. Bunun yanında sakatlık indiriminden yararlananların bakmakla yükümlü oldukları özürsüz kişilerde 4369 Sayılı Yasa ile indirim kapsamına dahil edilmişlerdir. Daha önce özel indirim tutarına bağlı olarak tespit edilen sakatlık indirimi tutarlarının, 4842 Sayılı Yasa ile her yıl yeniden belirlenmesine karar verilmiştir⁶⁶⁴.

En son şeklini 4842 Sayılı Yasa ile alan sakatlık indirimi uygulaması GVK'nun 31. maddesinde şu şekilde tarif edilmiştir. “Çalışma gücünün asgari % 80'ini kaybetmiş bulunan hizmet erbabı birinci derece sakat, asgari % 60'ını kaybetmiş bulunan hizmet erbabı ikinci derece sakat, asgari % 40'ını kaybetmiş bulunan hizmet erbabı ise üçüncü derece sakat sayılır ve aşağıdaki sakatlık dereceleri itibariyle belirlenen aylık tutarlar, hizmet erbabının ücretinden indirilir”.

2008 yılı için sakatlık indiriminden yararlanacaklara uygulanacak olan aylık tutarlar GVK'nun ilgili maddesinde birinci derece sakatlar için 600 YTL, ikinci derece sakatlar için 300 YTL ve üçüncü derece sakatlar için 150 YTL olarak belirlenmiştir.

---

⁶⁶² Selçuk İPEK, “Vergilemede Ayırma İlkesi ve Türkiye’de Gelir Vergisi Uygulamaları”, **Yaklaşım Dergisi**, Sayı: 20, Mart 2005, www.yaklasim.com/mevzuat/dergi/read_frame.asp?file_name=2005036367.htm, s.1, Erişim: 13.03.2007.

⁶⁶³ Selahattin TUNCER, “Sakatlık ve Vergi Sorunları”, **Vergi Dünyası Dergisi**, Sayı: 2, Ekim 1981, <http://www.vergidunyasi.com.tr/Dergicerik.aspx?ID=49>, s.1, Erişim: 06.11.2007.

⁶⁶⁴ İPEK , a.g.m., s.1.

Tablo 31: Gelir İdaresi Başkanlığı'nca Rapor Verilen Özürlü Sayısı

Çalışma Gücü Oranları (%)					
1981–2007	0–39	40–59	60–79	80–100	Toplam
	99.446	110.683	30.432	32.403	272.964
Faaliyet Grupları*					
1999–2007	Hizmet	S.Meslek Erbabı	Basit Usül	Toplam	
	109.325	14	21	109.360	

Kaynak: www.gib.gov.tr

*: Faaliyet gruplarına mükellefin bakmakla yükümlü olduğu kişi sayısı dahil değildir.

Tablo 31’de 1981 yılından 2007 sonuna kadar Gelir İdaresi Başkanlığı’nca rapor verilen özürlü sayısı çalışma gücü oranlarına göre verilmiştir. Ayrıca, 1999 yılından itibaren rapor verilen özürlülerin hangi faaliyet grubuna mensup oldukları görülmektedir. Burada sakatlık indiriminden yararlananların yoğun olarak hizmet sektöründe faaliyet gösterdikleri anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, sakatlık indirimi uygulamasının ücret geliri elde eden sakat mükellefler açısından önemli bir uygulama olduğunu söyleyebiliriz.

Sosyal devlet anlayışıyla hareket eden bir devlet, bünyesinde bulunan özürlü vatandaşlarına yönelik bir takım tedbirler almak zorundadır. Çünkü, özürlü kişiler özürsüzlük derecelerine bağlı olarak toplum içinde bir takım zorluklarla karşılaşmaktadırlar. Söz konusu bu zorluklar özürlü kişinin hayatını idame ettirebilmesi için gerekli olan gelirin temininde de ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla, özürlü olmayan vatandaşlar karşısında dezavantajlı durumda olup, rekabet güçleri zayıftır. Bu açıdan bakıldığında sakatlık indirimi mahiyeti itibariyle özürsüzlere yönelik alınması gereken vergisel bir tedbir olarak önemsenmesi gereken bir uygulamadır.

Sakatlık indirimi, özürlü mükellefin vergi yükünde bir azalma meydana getireceği için gelir dağılımı açısından önem arz eden bir uygulamadır. Fakat, sakatlık indiriminden sadece belli mükelleflerin yararlanması sosyal devlet anlayışına ve buna bağlı olarak da gelir dağılımının düzenlenmesine olan katkısını zayıflatabilecek niteliktedir. Çünkü, özürlü olan bir mükellef ne tür gelir elde ederse etsin farklı seviyede de olsa bir takım zorluklarla karşılaşmaktadır. Bu nedenle indirim uygulamasının tüm gelir unsurlarını kapsayacak şekilde genişletilmesi modern ve rasyonel vergileme açısından daha tutarlı olacaktır. Hatta, tüm özürlü mükelleflerin vergiden muaf

tutulmasının gerek sosyal devlet ilkesi gerekse ayırma ilkesi açısından olumlu sonuçlar doğurabilecek ve toplumdaki adalet duygularının güçlenmesine neden olacak bir uygulama olabileceği kanaatindeyiz. Zaten, sakatlık indiriminden yararlananların genelde ücret geliri elde eden mükellefler arasında yoğunlaştığı varsayımından hareket edersek özürlü mükelleflerin vergiden muaf tutulması neticesinde devletin çok fazla bir gelir kaybına uğramayacağını söyleyebiliriz.

3- Ayırma İlkesinden Sapmalar ve Ücretliler Üzerindeki Vergi Yüğü

Ödeme gücüne göre vergi alınması sonucu, gerek vergi adaletinin sağlanması gerekse gelir dağılımının düzenlenmesinde önemli bir faktör olan ayırma ilkesi, emek üzerindeki vergi yükünün sermaye geliri üzerindeki vergi yükünden daha az olmasını öngörmesine rağmen, Türk Gelir Vergisi'nde genel anlamda ayırma ilkesine tam anlamıyla yer verilmezken, yapılan en son bazı değişiklikler de ayırma ilkesinden daha fazla uzaklaşılmasına yol açmıştır. Dolayısıyla, bu durum ücret geliri elde edenler aleyhine, sermaye geliri elde eden bazı gruplar lehine sonuçlar ortaya çıkarmaktadır.

a) Ücret Geliri Elde Eden Gruplar Aleyhindeki Uygulamalar

1980 sonrası dönemi dikkate alacak olursak, bugün gelinen noktada bazı dönemler hariç ücretlilerin vergi yükünün azaltılmasına yönelik çok ciddi vergisel önlemler alınmadığını söyleyebiliriz. 1981 yılında gelir vergisi tarifesi, indirim ve istisnalarda yapılan bazı güncelleştirmeler neticesinde ücretler üzerindeki vergi yükü %0,4 seviyesine kadar gerilemiştir. Ayrıca, söz konusu dönemde özel indirim tutarlarının yüksek olması sonucu asgari ücret üzerindeki gelir vergisi yükü sıfırlanmıştır⁶⁶⁵. Fakat, daha sonraki dönemlerde ücretler üzerindeki vergi yükünde artış meydana gelmeye başlamıştır. Enflasyon nedeniyle tarifedeki gelir dilimlerinin aşınması, özel indirim tutarındaki artışların enflasyondaki artışın altında kalarak anlamını yitirmesi, nominal ücretlerdeki artışlar mali sürüklenmeye yol açarak ücretlilerin daha yüksek oranda vergilendirilmesi ücretliler üzerindeki vergi yükünün

---

⁶⁶⁵ Haydar L. EJDER-Özgür ŞAHAN, "Türkiye'de 1980'den Günümüze Ücretliler Üzerindeki Vergi Yükünün Değerlendirilmesi", **Türk Harb-İş**, 2004, s. 51.

artmasındaki en önemli faktörler olarak gösterilmektedir⁶⁶⁶.

1980 sonrası dönemde ayırma ilkesi çerçevesinde ücretliler lehine yapılan en önemli değişiklik ikili tarife yapısına geçilmesi olmuştur. 1999 yılında ilk kez ayırma ilkesi bağlamında ücret geliri elde edenlere uygulanacak tarifedeki oranlar % 5 düşürülerek ikili tarife yapısına geçilmiştir. Söz konusu bu uygulama neticesinde ücretlilerin üzerindeki gelir vergisi yükünde azalma meydana gelmiştir⁶⁶⁷. Yani, ücretlilerin ödediği gelir vergisinin toplam gelir vergisi içindeki payı azalmıştır. Fakat, toplam ödenen gelir vergisi içinde ücretlilerin payındaki azalmanın en önemli nedenlerinden biri de ücretlilerin milli gelirden aldıkları paydaki azalmadır⁶⁶⁸. Ücretlilerin gelir vergisi yükünün yanı sıra ücretliler üzerindeki toplam vergi yükünde artma meydana gelmiştir. Bu durumun en önemli nedeni ise farklı dönemlerde alınan tasarruf teşvik kesintisi, işsizlik sigortası ve sürekli alınan sosyal güvenlik kesintileridir⁶⁶⁹.

Türk Gelir Vergisi'nde ayırma ilkesini zedeleyen en önemli faktörlerden biri ülkemizde uzun yıllar yaşanan enflasyondur. Çünkü, gerek vergi tarifesindeki gelir dilimleri, gerekse kaldırılmadan önce ayırma kuramı için önemli bir uygulama sayılan özel indirim tutarlarındaki artışlar enflasyondaki artışın altında kalmıştır. Dolayısıyla, bu durum ayırma ilkesini ücretliler aleyhine değiştirmiştir.

Ayrırma ilkesinden sapmaya yol açan başka bir uygulama da gelir vergisinin ödeme şeklidir. Ücret geliri elde edenlerin vergisi tevkifat yöntemiyle peşin olarak tahsil edilmekteyken, beyan yönteminde ise bir sonraki takvim yılında vergi tahsil edilmektedir⁶⁷⁰. Dolayısıyla, vergisini bir yıl sonra ödeyenler enflasyon nedeniyle belli miktarda kazanç elde etmişlerdir. Ayrıca, beyan yöntemiyle vergisini ödeyenler vergiden kaçınma ve vergi kaçakçılığı gibi vergi yükünde azalmaya yol açan unsurlardan yararlanabilmekteyken, ücretlilerin vergisi kaynağa kesildiği için bu şekilde vergi

⁶⁶⁶ Burhan GÜNDOĞDU-Zeliha BEKTAŞ, "Türkiye'de 1980 Sonrası Uygulanan Vergi Politikaları ve Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi", *Vergi Dünyası*, Sayı: 294, 2006, s. 94.

⁶⁶⁷ EJDER-ŞAHAN, a.g.m., s.51.

⁶⁶⁸ GÜNDOĞDU-BEKTAŞ, a.g.m., s. 95.

⁶⁶⁹ EJDER-ŞAHAN, a.g.m., s.51.

⁶⁷⁰ Ücret geliri dışında geçici vergi uygulaması söz konusudur.

yükünden kurtulma gibi imkanları bulunmamaktadır.

Türk Gelir Vergisi'nde ayırma ilkesine işlerlik kazandırmak için 1999 yılından itibaren ikili tarife yapısına geçilmiştir. Ücret gelirlerine uygulanan tarifedeki oranların %5 düşürülmesi olumlu karşılanan ve ücretliler üzerindeki gelir vergisi yükünü görelî olarak azaltan bir uygulama olmasına rağmen, sözkonusu bu uygulama en son 2005 yılı gelirlerine uygulanmıştır. 2006 yılından sonra ücret geliri ve ücret dışı gelir elde edenler tek bir tarife kapsamında vergilendirilmektedirler. Dolayısıyla, ücret geliri elde edenlerin lehine olan bu uygulamanın kaldırılması ayırma ilkesinden sapılmasına neden olmuştur.

Ayırma ilkesi kapsamında ücretliler lehine olduğu düşünülen en son uygulama asgari geçim indirimidir. Fakat, asgari geçim indirimi daha önce uygulanan vergi indiriminin bir alternatifidir. Yani, gelir vergisi sisteminde zaten ücretlilerin yararlandığı bir uygulama kaldırılarak farklı bir isim altında yeni bir uygulamaya geçilmiştir. Asgari geçim indirimi incelendiğinde asgari ücretliler dışında ücret geliri elde eden büyük bir kesimin vergi indirimi uygulamasına oranla kayba uğradığı görülmektedir. Asgari geçim indirimi uygulamasının vergi indirimi uygulamasına oranla gelir dağılımı açısından olumlu karşılanabilecek en önemli yanı asgari ücretlilerin bu işten en fazla kazançlı çıkan kesim olması ve çok yüksek gelir elde eden ücretlilerin ise kayba uğramasıdır⁶⁷¹. Bu durumu yüksek gelirli ücretlilerden düşük gelirli ücretlilere yönelik bir transfer olarak yorumlayabilirsek de ayırma ilkesi bağlamında olumlu bir gelişme olarak kabul edilemez. Çünkü, burada sermaye geliri elde eden kesimden emek geliri elde eden kesime herhangi bir transfer sözkonusu değildir.

(1) Ortalama Ücret Üzerindeki Vergi Yüğü

Ayırma kuramını olumsuz yönde etkileyen tüm faktörlerin de etkisi sonucu Türkiye'de ücretliler üzerindeki vergi yükü oldukça yüksektir. OECD tarafından her yıl yayınlanan "Taxing Wages" adlı raporun 2006 sayısında, ortalama ücret baz alınarak yapılan hesaplamalar neticesinde Türkiye, OECD ülkeleri içerisinde ücretlilerin vergi

⁶⁷¹ Vergi indirimi uygulamasında kişinin aldığı ücret arttıkça daha fazla indirimden yararlanma imkanına sahipti. Yani, alınacak vergi iadesi kişinin aldığı ücrete endeksli olup, gelir arttıkça artmaktaydı. Oysa, asgari geçim indirimi, temelde asgari ücrete endeksli olduğu için herhangi bir ücretlinin elde ettiği gelir ne kadar yüksek olursa olsun belli bir miktardan fazla indirimden yararlanma imkanı bulunmamaktadır.

yükünün en yüksek olduğu ülkelerden bir tanesidir. Vergi takozu açısından da Türkiye, OECD ülkeleri arasında en yüksek vergi takozuna sahip hatta, evli ve iki çocuklu ortalama ücret elde eden ücretli kategorisinde en yüksek vergi takozuna sahip ülkedir. Bu durum aşağıdaki tablo: de açık bir şekilde görülmektedir.

Tablo 32: OECD Üyesi Ülkelerde Ortalama Ücret Üzerindeki Vergi Yükü ve Vergi Takozu (%) 2006

Ülkeler	Evli ve İki Çocuklu(1)			Bekar ve Çocuksuz(2)			Vergi Takozu(3)	
	G.Vergisi	İşçi Payı	Toplam	Gelir	İşçi	Toplam	Evli	Bekar
Avustralya	23,7	0	23,7	23,7	0	23,7	16,0	28,1
Avusturya	13,1	18,1	31,2	14,9	18,1	33	36,9	48,1
Belçika	16,2	14	30,2	27,8	14,0	41,8	40,1	55,4
Kanada	12,6	7,4	20	16,8	7,4	24,2	22,8	32,1
Çek Cum.	-2,5	12,5	10	10,0	12,5	22,5	26,1	42,6
Finlandiya	23,9	6,8	30,7	23,9	6,8	30,7	38,0	44,1
Fransa	8,1	13,6	21,7	15,6	13,6	29,2	42,0	50,2
Almanya	1,7	21,4	23,1	21,1	21,7	42,8	36,2	52,5
Yunanistan	9,1	16	25,1	8,7	16,0	24,7	41,5	41,2
Macaristan	19,7	14,3	34,0	19,7	14,3	34	39,8	41,2
İrlanda	1,8	5,1	6,9	9,7	5,1	14,8	2,3	23,1
İtalya	10,9	9,2	20,1	18,4	9,2	27,6	35,1	45,2
Japonya	3,9	12,2	16,1	7,3	12,2	19,5	25,8	28,8
Kore	1,9	7,2	9,1	3,4	7,2	10,6	16,8	18,1
Lüksemburg	0,3	13,9	14,2	14,0	13,9	27,9	13,0	36,5
Meksika	3,5	1,4	4,9	3,5	1,4	4,9	15,0	15,0
Hollanda	13	19,2	32,2	13,4	22,7	36,1	37,0	44,4
Y.Zelanda	20,9	0	20,9	20,9	0	20,9	2,6	20,9
Norveç	18,6	7,8	26,4	21,2	7,8	29,0	29,9	37,3
Polonya	4,5	25,8	30,3	6,3	25,8	32,1	42,2	43,7
Portekiz	3,2	11	14,2	10,2	11,0	21,2	26,6	36,3
Slovak Cum.	-4,0	13,4	9,4	9,0	13,4	22,4	23,7	38,5
İspanya	6,9	6,4	13,3	14,1	6,4	20,5	33,6	39,1
İsveç	24,1	7	31,1	24,1	7,0	31,1	41,8	47,9
İsviçre	6,0	11,1	17,1	10,8	11,1	21,9	18,9	29,7
Türkiye	15,5	15	30,5	15,5	15,0	30,5	42,8	42,8
İngiltere	15,8	9,2	25,0	17,6	9,2	26,8	27,8	33,9
ABD	-2,9	7,7	4,8	15,7	7,7	23,4	11,7	28,9
OECD Ortalama	10,3	10,6	20,9	15,7	10,7	26,4	27,5	37,5

Kaynak: OECD, "Special Feature: The Tax Treatment of Minimum Wages", **Taxing Wages**, 2005/2006'dan yararlanılarak hazırlanmıştır.

- 1: Ortalama ücret elde eden, evli (geliri olmayan eş) iki çocuklu bir kişi üzerindeki gelir vergisi ve işçi sosyal güvenlik paylarının brüt ücret içerisindeki payı (toplam vergi yükü)
- 2: Ortalama ücret elde eden, bekar ve çocuksuz bir kişi üzerindeki gelir vergisi ve işçi sosyal güvenlik paylarının brüt ücret içerisindeki payı (toplam vergi yükü)
- 3: Vergi Takozu: Gelir vergisi, işçi-işveren sosyal güvenlik payı ve bordro vergileri toplamının emek maliyeti içerisindeki oranı.

Emek Maliyeti: Brüt ücret, işveren sosyal güvenlik katkı payı ve varsa bordro vergilerinin toplamı.

Türkiye, OECD üyesi ülkeler arasında ücretliler açısından en yüksek vergi yüküne sahip ülkelerden bir tanesidir. Tablo 32’de görüldüğü gibi söz konusu bu yük içerisinde bazı ülkelerde gelir vergisi bazılarında ise sosyal güvenlik işçi payı yüksektir. Evli ve iki çocuklu kategorisinde gelir vergisi payının en yüksek olduğu ülke İsveç’tir. İşçi sosyal güvenlik payının en yüksek olduğu ülke ise Polonya’dır. Bazı ülkelerde ise işçi sosyal güvenlik payı 0’dır. Toplamda ise en yüksek vergi yüküne sahip ülke % 34 olarak Macaristan’dır. Türkiye % 30,5’lik oranda bir vergi yüküne sahip en yüksek ülkelerden birisi olup, OECD ortalamasının bir hayli üzerindedir. Ortalama ücret elde eden bekar ve çocuksuz kişi kategorisinde ise en yüksek gelir vergisi yüküne sahip ülke Belçika, işçi sosyal güvenlik payı en yüksek olan ülke de Polonya’dır. Toplamda ise emek üzerinde en fazla vergi yükünün olduğu ülke % 42,8 ile Almanya’dır. Türkiye bekar ve çocuksuz kategorisinde de OECD ortalamasının üzerinde bir yüke sahiptir.

Tablo 32’de herhangi bir mükellefin medeni durumu ve çocuk sayısı gibi bir takım şahsi özelliklerin dikkate alınarak vergilendirme yapılmasının, o kişinin vergi yükünde nasıl bir azalma meydana getirdiği açıkça görülmektedir. Bazı ülkelerde en az geçim indirimi, oran farklılaştırması gibi vergisel faktörler ücret üzerindeki vergi yükünü oldukça düşürmektedir. Söz konusu bu tür faktörlerin etkisiyle evli ve iki çocuklu bir mükellefin vergi yükü, bekar ve çocuksuz olan bir mükellefe oranla bir çok ülkede düşmektedir. Hatta, bazı ülkelerde evli ve iki çocuklu bir ortalama ücretli üzerindeki vergi yükü eksi değerdedir. Türkiye’de ise şu an itibarıyla ücretliler üzerindeki vergi yükünü diğer ülkelerdeki gibi düşürecek bir uygulama olmadığı için her iki durumda da ücretler üzerindeki vergi yükü değişmemektedir.

Gelir vergisi, işçi sosyal güvenlik katkı payları temel alınarak hesaplanan ücretler üzerindeki vergi yükü oranlarının yanında bir de işveren sosyal güvenlik katkı paylarının hesaplamaya dahil edilmesi sonucu vergi takozu oranları hesaplanmaktadır. Tablo 32’deki vergi takozu rakamları açısından da Türkiye oldukça yüksek vergi takozuna sahip ülkelerden bir tanesidir. Evli ve çocuklu kategorisinde Türkiye OECD ülkeleri arasında en yüksek vergi takozuna sahip bir ülkedir. Türkiye’nin vergi takozu oranının evli ve bekar mükellef açısından aynı olmasının nedeni diğer ülkelerdeki gibi medeni

duruma göre bir şahsileştirmenin olmamasıdır. Tablo 32’de diğer ülkelerdeki evli ve bekar mükellefler açısından evli mükellefler lehine vergi takozunda çok ciddi oranlarda azalma meydana gelmektedir.

İşveren sosyal güvenlik katkı payının da ilave edilmesi ile bulunan vergi takozu oranının Türkiye’de % 42 gibi çok yüksek bir rakam olması, 100 birimlik emek gelirinun % 42’sinin devlete ödenmesi anlamına gelmektedir. Dolayısıyla, ülkemizde vergi takozunun yüksek olması istihdam üzerinde son derece olumsuz etkiler meydana getirmektedir. Vergi takozunun yüksek olması kişi başına milli gelirin yüksek olduğu gelişmiş ülkelerden ziyade bizim gibi gelişmekte olan ülkeleri daha fazla olumsuz yönde etkilemektedir. Yüksek vergi takozu her şeyden önce kayıtdışı ekonomiye neden olmaktadır. Dolayısıyla, kayıtdışı ekonominin büyümesi de rekabeti, yatırımları ve ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkilemektedir.

(2) Asgari Ücret Üzerindeki Vergi Yüğü

Asgari ücret, işçinin gıda, konut, giyim, sağlık, ulaşım ve kültürel gibi bir takım zorunlu ihtiyaçlarının karşılanması için normal bir çalışma günü karşılığı ödenen ücret olarak tanımlanmaktadır. Türkiye, OECD üyesi ülkeler arasında ortalama ücret elde eden bir kişi üzerindeki gerek vergi yükü gerekse vergi takozu açısından iyi bir konumda olmadığı gibi asgari ücret açısından da hemen hemen en düşük asgari ücrete sahip ülkelerden bir tanesidir.

Tablo 33: OECD Üyesi Ülkelerde Saatlik Brüt Asgari Ücret (Dolar)

Ülkeler	2000	2002	2004	2006
Avustralya	8,80	8,79	9,06	9,06
Belçika	9,47	9,58	9,47	9,32
Kanada	6,77	6,62	6,54	6,71
Çek Cum.	1,18	1,62	1,85	2,05
Fransa	8,80	9,08	9,55	10,14
Yunanistan	4,81	4,89	5,08	5,35
Macaristan	0,96	1,64	1,55	1,69
İrlanda	8,66	8,56	9,29	9,51
Japonya	5,55	5,72	5,75	5,76
Kore	2,23	2,61	2,95	3,47
Lüksemburg	9,99	10,32	10,63	10,79
Meksika	0,74	0,75	0,75	0,76
Hollanda	10,60	10,90	10,95	10,72
Yeni Zelanda	5,69	5,72	6,18	6,56
Polonya	1,37	1,51	1,57	1,65
Portekiz	3,22	3,26	3,24	3,23
Slovak Cum.	1,01	1,20	1,17	1,32
İspanya	4,28	4,19	4,31	4,52
Türkiye	1,27	1,18	1,56	1,55
İngiltere	8,16	8,96	9,53	9,93
ABD	6,08	5,82	5,54	5,15
OECD Ortalaması	5,22	5,38	5,55	5,68

Kaynak: OECD, "Special Feature: The Tax Treatment of Minimum Wages", **Taxing Wages**, 2005/2006, s. 24.

Tablo 33'de verilen OECD üyesi ülkelerdeki brüt saatlik asgari ücret tutarlarına baktığımızda Türkiye, sözkonusu ülkeler içerisinde en düşük asgari ücrete sahip ülkelerden bir tanesidir. Slovak Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya gibi ülkelerle hemen hemen aynı seviyede yer almakta olup, OECD ortalamasının da çok altındadır. Fransa, Hollanda, İngiltere gibi gelişmiş ülkelerle karşılaştırıldığında da ülkemizdeki asgari ücret oldukça düşük seviyededir. Tablodaki verilerden hareketle 2006 rakamlarıyla aylık brüt asgari ücret Fransa'da 2433 dolar, Hollanda'da 2573 dolar ve İngiltere'de 2383 dolardır. Günümüz itibariyle Türkiye'de ise aylık brüt asgari ücret yaklaşık 490 dolar civarındadır⁶⁷².

Türkiye'deki asgari ücrete baktığımızda asgari ücretin tanımıyla örtüşen bir tutar olmadığını söyleyebiliriz. Yani, bugün itibariyle Türkiye'de brüt asgari ücret 608,40

⁶⁷² 1 Dolar:1200 YTL. olarak kabul edilmiştir.

YTL olup, tanımında belirtilen ve bir kişinin temel ve zorunlu ihtiyacı oldukları kabul edilen konut, giyim, gıda gibi harcamaların karşılanması için oldukça düşük bir tutar olduğunu söyleyebiliriz. Asgari ücretliden gelir vergisi, işçi sosyal güvenlik katkı payı, işsizlik sigortası katkı payı gibi yapılan bir takım kesintilerden sonra ödenen net ücret oldukça düşmektedir. Tablo 30'a baktığımızda şu an itibariyle toplam brüt asgari ücretten yapılan toplam kesintiler 172,48 YTL olup net ücret 435,95 YTL'dir. Yapılan kesintilerin brüt asgari ücret içindeki payı % 28,3 net ücret içerisindeki payı ise yaklaşık % 40 seviyesindedir. Söz konusu bu oranlar asgari ücret üzerindeki yükün ne kadar ağır olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda asgari ücretin kişinin en temel ihtiyaçları için kullanıldığını düşünecek olursak asgari ücretli üzerindeki vergi baskısının çok yüksek olduğunu söyleyebiliriz.

(3) Ücretler Üzerindeki Vergi Baskısı

Ücret geliri elde edenler ile diğer gelir unsurlarından gelir elde eden gruplar arasındaki gelir dağılımı karşılaştırmasında kullanılan bir gösterge de vergi baskısıdır. Vergi baskısı, genel olarak belli bir gelir grubunun milli gelirden aldığı pay ile üstlendiği vergi yükü arasındaki ilişkiyi ifade etmektedir. Kısaca, herhangi bir gelir grubu üzerindeki vergi yükünün aynı gelir grubunun milli gelirden elde ettiği paya oranı vergi baskı katsayısını vermektedir. Vergi baskısı katsayısının 1'e eşit olması, milli gelirden alınan pay oranında bir vergi yüküne katlanıldığını ifade etmektedir. Katsayının 1'den büyük olması ise milli gelirden alınan yandan daha fazla bir vergi yüküne katlanıldığını anlamına gelmektedir. Tersisi durumda ise, yani vergi baskısı katsayısının 1'den küçük olması ise milli gelirden elde edilen paydan daha az bir vergi yüküne katlanıldığını ifade etmektedir.

Herhangi bir gelir grubu için vergi baskısı katsayısının 1'den büyük olması o gelir grubunun aleyhine, 1'den küçük olması ise lehine bir durum ortaya çıkarır. Bu açıklamalar çerçevesinde ücret gelir elde eden ve ücret geliri dışındaki gelir unsurlarından gelir elde eden grupların maruz kaldıkları vergi baskısı aşağıdaki tablo 34 ve tablo 35'de gösterilmiştir.

Tablo 34: Ücretler Üzerindeki Gelir Vergisi Baskısı

Yıllar	İş Gücü Ödemelerinin GSYİH İçindeki Payı (%)	Toplam Gelir Vergisi Tahakkuku İçinde Ücretlerden Alınan Vergilerin Payı (%)	Toplam Gelir Vergisi Tahsilatı İçinde Ücretlerden Alınan Vergilerin Payı (%)	Ücretler Üzerindeki Gelir Vergisi Baskısı (Tahakkuk)	Ücretler Üzerindeki Gelir Vergisi Baskısı (Tahsilat)
	(1)	(2)	(3)	(2/1)	(3/1)
2000	29,2	37,3	42,8	1,27	1,46
2001	28,3	29,3	32,9	1,03	1,16
2002	26,3	32,3	36,7	1,22	1,22
2003	26,1	34,1	47,7	1,30	1,82
2004	26,3	42,2	48,0	1,60	1,82
2005	26,6	48,4	55,4	1,81	2,08
2006	26,2	42,8	48,8	1,63	1,86
2007	-	43,7	49,8	-	-

Kaynak: www.tuik.gov.tr (21.05.2008)'deki milli gelir hesapları ve www.gib.gov.tr (21.05.2008)'deki faaliyet raporlarındaki veriler kullanılarak hazırlanmıştır.

Not: Ücretlilerin ödediği vergilere ilişkin verilerin hazırlanmasında sadece VEDOP uygulaması yapılan vergi dairelerine verilen Muhtasar beyanname özetleri kullanılmıştır.

Yukarıdaki tablo 34'de maaş ve ücretlilerin milli gelirden aldıkları payın yanında toplam gelir vergisi tahakkuku ve tahsili içinde ödedikleri gelir vergisi gösterilmektedir. Bununla birlikte ücretli kesimin hem tahakkuk hem de tahsil bazında gelir vergisi baskısı gösterilmektedir. Tablo 34'e baktığımızda maaş ve ücretli kesimin milli gelirden aldıkları payın ortalaması %26 civarındadır. Buna karşılık aynı dönemde ücretli kesimin toplam gelir vergisi içindeki payı ortalama olarak tahakkuk bazında %38 tahsil bazında ise %44 civarındadır. Söz konusu dönemde ücretlilerin tahakkuk bazında vergi baskısı ortalaması 1,4 tahsil bazında ise 1,6 civarındadır.

Tablo 34'de hesaplamaların tahakkuk ve tahsil bazında ayrı ayrı verilmesinin nedeni, tahakkuk eden toplam gelir vergisinin tamamının tahsil edilememesinden dolayı ücretli kesim üzerine daha fazla bir vergi baskısının oluştuğunu göstermek içindir. Tablo 34'de de görüldüğü gibi ücretli kesimin tahsil bazındaki vergi baskısı daha yüksektir. Çünkü, ücretli kesimin vergisi genel olarak tevkifat yoluyla vergilendirildiği için tahakkuk eden verginin hemen hemen tamamı tahsil edilmektedir. Dolayısıyla, tahakkuk ve tahsil arasında oluşan farka ücretler dışındaki gelir unsurları neden olmaktadır. Ortaya çıkan bu durum ücretler üzerindeki vergi baskısının yükselmesine neden olan önemli faktörlerden birisidir. Bunun yanında ücretler üzerindeki vergi baskısının yüksek

olmasının en önemli nedenleri hem milli gelirden düşük oranda pay almaları hem de ödenen gelir vergisinin yaklaşık yarıya yakınının ücretli kesimden alınmasıdır. Ücretliler üzerindeki vergi yükünü artıran bu unsurlar tablo 34’de açıkça görülmektedir. Yukarıdaki tabloda görülmeyen ve ücretliler üzerindeki vergi baskısını artıran en önemli faktörlerden birisi de dolaylı vergilerin ağırlığıdır. Bilindiği gibi, şu an itibariyle Türkiye’de dolaylı vergilerin oranı %70 civarındadır. Dolaylı vergilerden en fazla etkilenen kesimin sabit gelirlilerin olması ücretliler üzerindeki vergi baskısını daha da artırmaktadır.

Tablo 35: Ücret Dışındaki Gelir Unsurları Üzerindeki Gelir Vergisi Baskısı

Yıllar	İş Gücü Ödemeleri Dışındaki Diğer Ödemelerin GSYİH İçindeki Payı (%) (1)	Gelir Vergisi Tahakkuku İçinde Ücretler Dışında Ödenen Vergilerin Payı (%) (2)	Gelir Vergisi Tahsilatı İçinde Ücretler Dışında Ödenen Vergilerin Payı (%) (3)	Ücret Dışındaki Gelir Unsurları Üzerindeki Gelir Vergisi Baskısı (Tahakkuk) (2/1)	Ücret Dışındaki Gelir Unsurları Üzerindeki Gelir Vergisi Baskısı (Tahsil) (3/1)
2000	70,8	62,7	57,2	0,88	0,80
2001	71,7	70,7	67,1	0,98	0,93
2002	73,7	67,7	63,6	0,91	0,86
2003	73,9	65,9	52,3	0,89	0,70
2004	73,7	57,8	52,0	0,78	0,70
2005	73,4	51,6	44,6	0,70	0,60
2006	73,8	57,2	51,2	0,77	0,69
2007	-	56,3	50,2	-	-

Kaynak: www.tuik.gov.tr (21.05.2008)’deki milli gelir hesapları ve www.gib.gov.tr (21.05.2008)’deki faaliyet raporlarındaki veriler kullanılarak hazırlanmıştır.

Ücretliler dışında diğer gelir unsurlarından gelir elde eden kesimin gelir vergisi baskısı yukarıdaki tablo 35’de gösterilmektedir. Ücretliler için yapılan hesaplama yöntemiyle aynı olan tablo 35’deki verilere baktığımızda ücret dışındaki gelir unsurlarının daha avantajlı oldukları görülmektedir. Söz konusu bu avantajı ortaya çıkaran en önemli faktör milli gelirden daha fazla oranda pay almalarıdır. Bunun yanında milli gelirden aldıkları paya göre daha fazla vergi yüküne muhatap olması gereken ücret dışı gelir unsurlarının daha düşük vergi yüküne sahip olmaları bu kesim üzerindeki vergi baskısının daha düşük çıkmasına neden olmaktadır. Görüldüğü gibi ücret dışı gelir unsurlarının vergi baskısı 1’den düşüktür. Bu durum gelir vergisinin ücret dışı gelir unsurları lehine bir yapıda olduğunu gösteren örneklerden bir tanesidir.

b) Sermaye Geliri Elde Eden Gruplar Lehindeki Uygulamalar

Ayırma kuramı çerçevesinde emek gelirinin sermaye gelirine oranla daha avantajlı bir konumda vergilendirme sürecine tabi tutulması gerekmektedirken Türk Gelir Vergisi Sistemi'nde yer alan pek çok uygulama sermaye gelirini emek gelirine nazaran daha avantajlı kılmaktadır. Dolayısıyla söz konusu bu uygulamalar vergi yükünün emek ve sermaye arasındaki dağılımını sermaye lehinde değiştirmektedir. Bu nedenle, ülkemiz şartlarında büyük bir kısmı alt gelir grubuna dahil olduğu kabul edilen ücretliler aleyhine gelir dağılımı bozulmaktadır.

Sermaye geliri elde eden kesim lehine olup da ayırma kuramını bozan en önemli uygulamalardan bir tanesi gelirin tespitinde indirilecek giderler konusundadır. Türk Gelir Vergisi uygulamasında ücretler dışında diğer tüm gelir unsurları hemen hemen hiçbir sınırlama olmaksızın işle ilgili, yani gelir elde etmede yapılan tüm giderleri indirim konusu yapabilmektedirler. Fakat, ücretlilerin bu anlamda herhangi bir indirim hakkı bulunmamaktadır. Ayrıca, sermaye gelirine yönelik uygulanan ve yıpranma payı olarak kabul edilen amortisman uygulaması da sermaye geliri elde edenlerin lehine bir uygulamadır.

Türk Gelir Vergisi'nde ayırma kuramının ihlali sayılabilecek uygulamaların en açık örnekleri menkul sermaye iratlarında ortaya çıkmaktadır. GVK'nun 75. maddesinde yer alan menkul sermaye iradı elde edenler gerek vergi oranları bakımından gerekse verginin tahsil edilmesi bakımından ücret geliri elde edenlere oranla pek çok avantaja sahiptirler. Menkul sermaye iratlarının bir çoğu, tablo ek 1'de gösterildiği gibi tevkifat yöntemiyle vergilendirilmekte ve yapılan bu tevkifat nihai vergilendirme olup yıllık beyannameye dahil edilmemektedirler. Örneğin, mevduat faizi, repo geliri ve faizsiz bankacılıktan kar payı elde eden bir kişi ne kadar gelir elde ederse etsin sadece %15 oranında vergilendirilmektedir. Aynı şekilde hazine bonusu, devlet tahvili faizi elde eden bir kişi ne kadar gelir elde ederse etsin %10 oranında vergilendirilmektedir. Menkul sermaye iratları artan oranlı tarifeden ziyade bir nevi düz oranlı tarife ile vergilendirilmektedirler. Oysa, asgari ücretli bir kişi artan oranlı tarife kapsamında vergilendirilmektedir. Her ne kadar şu anki asgari ücretin yıllık tutarı gelir vergisi

tarifesinin ilk dilimine denk gelmekte ve %15 oranında vergilendirilmekteyse de yıllık brüt asgari ücretin yaklaşık % 7'si kadar daha fazla gelir elde eden bir kişi tarifenin ikinci diliminde %20 oranında vergilendirilmektedir.

Gayri menkul sermaye iratlarındaki konut istisnası, götürü gider gibi bir takım uygulamalarda sermaye geliri lehine sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. Netice itibariyle, sermaye üzerindeki vergi yükü ücretlilere oranla daha düşüktür. Sermaye ve ücret üzerindeki vergi yükünü örnek olarak verilen aşağıdaki tablo 36 çok genel bir şekilde ortaya koymaktadır.

Tablo 36: Ücret ve Sermaye Üzerindeki Vergi Yükü

Yıllık Brüt Asgari Ücret 7664,4 YTL	Yıllık GMSİ (Konut, Götürü Usül) 7664,4 YTL	Yıllık MSİ (Repo, Mevduat Faizi, KP) 7664,4 YTL
Toplam Vergiler: 85,26x12: 1023,12	7664,4–2400(istisna): 5264,4	7664,4x15: 1149,6
Diğer Kesintiler: 95,81x12: 1149,72	5264,4–1316,1(% 25 götürü gider): 3948,3	Gelir Vergisi: 1149,6 YTL
Toplam kesintiler: 2172,84	3948,3x15: 592,2 YTL yıllık gelir vergisi	
Yıllık Net Gelir: 5491,04	Yıllık Net Gelir: 7072,2	Yıllık Net Gelir: 6514,8
Vergi Yükü: % 13,34 Toplam Yük: % 28,34	Vergi Yükü: % 7,7	Vergi Yükü: % 14,9

NOT: 01.07.2008-31.12.2008 tarihleri arasında uygulanan asgari ücret üzerinden hesaplama yapılmıştır. Ayrıca ücret için yapılan hesaplamada asgari geçim indirimi dikkate alınmamıştır.

Tablo 36'da asgari ücretli ve yıllık asgari ücretin brüt tutarında GMSİ ve MSİ geliri elde eden üç farklı kişi üzerindeki vergi yükü oranları örnek olarak gösterilmiştir. Söz konusu oranlara baktığımızda, sadece vergi yükleri itibariyle en avantajlı olanın GMSİ elde eden kişi olduğu açıkça görülmektedir. Çünkü, yıllık asgari ücretin brüt tutarında gelir elde etmesine rağmen GMSİ elde eden üzerindeki vergi yükü %7,7, asgari ücretlide %13,34 ve MSİ elde edenin vergi yükü ise %14,9'dur. Fakat, asgari ücretlinin ödediği sosyal güvenlik katkı payını da hesaba katarsak toplam yük %28,34'e çıkmakta ve en ağır yükün asgari ücretli üzerinde olduğu görülmektedir. Sosyal güvenlik katkı payını dışarıda bırakacak olursak dahi, herhangi bir ücretli artan oranlı tarifede vergilendirildiği için belli bir gelir eşiğinin aşılması durumunda ücretli üzerindeki vergi yükü MSİ üzerindeki vergi yükünü de geçerek en ağır şekilde vergilendirilecek gelir

durumuna gelecektir. Çünkü, mevcut uygulamalar çerçevesinde mevduat faizi, repo geliri gibi gelir elde eden bir kişi ne kadar gelir elde ederse etsin sadece %15 oranında vergilendirilecektir. Fakat, asgari ücretin yıllık brüt tutarından yaklaşık %7 oranında fazla gelir elde eden bir kişi tarifenin bir üst dilimi olan %20 oranında vergilendirilecektir.

Genel olarak değerlendirdiğimizde özellikle 1980 sonrası dönemde gerçek usulde bir gelir vergisi uygulaması yapılamamıştır. Büyük sermaye lehine uygulanan bir takım istisna ve muafiyetler sermaye üzerindeki vergi yükünün azalmasına neden olmuştur. Uzunca bir süre özellikle hazine bonusu ve devlet tahvili gibi kamu borçlanma araçlarından elde edilen gelirler vergi dışı bırakılmış ve diğer bir takım menkul sermaye iratları ise düşük oranda tevkifat yöntemiyle vergilendirilmiştir. Bu nedenle söz konusu bu gelir unsurundan elde edilen gelirler gelir vergisi içerisinde çok yetersiz kalmıştır. Sermaye gelirlerine tanınan bu ayrıcalıklar özellikle 1980 sonrası dönemde gelir dağılımını sermaye gelirleri lehine bozmuştur⁶⁷³.

Günümüzde ise devlet tahvili ve hazine bonusu faizleri ve alım satım kazançları sadece % 10 oranında tevkifata tabi tutularak beyanname verme zorunluluğu bulunmamaktadır. Ayrıca, sözkonusu gelirlerin dar mükellef olanlar tarafından elde edilmesi durumunda %0 oranında vergilendirilmektedirler. Sermaye gelirlerinin şu anki vergilendirilme biçimi gerek oran yapısı, gerekse verginin tahsil edilme biçimi açısından gelir dağılımını diğer gelir unsurları aleyhine bozmaktadır. Ayrıca, sözkonusu bu tür uygulamalar reel yatırımlardan ziyade spekülatif yatırımların artmasını teşvik etmektedir. Bu durumda dahi düşük gelir grupları aleyhine gelir dağılımı bozulmaktadır. Çünkü, düşük gelirli grupların genellikle tasarruf eğilimi ya çok düşük, ya da hiç yoktur. Yani, elde edilen gelirin tamamı neredeyse tüketime ayrılmaktadır. Bu nedenle bu tür menkul sermaye gelirlerinden yararlanma imkanları bulunmamaktadır. Aksine, söz konusu sermaye gelirlerinden gelir elde eden yüksek gelirli grupların tasarruf eğilimlerinin yüksek olması nedeniyle bu tür sermaye gelirlerinden yüksek oranda yararlanmaktadırlar. Dar mükelleflere uygulanan %0 oranında tevkifat hem gelir

---

⁶⁷³ GÜNDOĞDU-BEKTAŞ, a.g.m., s. 91-92.

dağılımını bozarken hem de belli bir süre sonra elde ettikleri gelirin tamamını yurtdışına çıkarması ülkedeki kaynakların etkin kullanımını engellemektedir. Bütün bu olumsuzlukların yanında özellikle hazine bonosu ve devlet tahvilleri gibi kamu borçlanma araçlarının faiz ödemelerinin toplanan vergilerle finanse edilmesi gelir dağılımını daha da bozmaktadır. Çünkü, tasarruf eğilimi düşük olan grupların hemen hemen hiç yararlanmadığı bu tür sermaye gelirlerinden ortaya çıkan maliyete sözkonusu düşük gelirli gruplar katlanmak zorunda kalmaktadır.

IV- TÜRK GELİR VERGİSİ VE VERGİ HARCAMALARI

Vergi harcamasının ne anlama geldiği ve ne amaçla vergi sistemleri içerisinde yerini aldığı daha önce detaylı bir şekilde incelenmişti. Buna göre vergi harcamaları, önceden belirlenen ekonomik ve sosyal bir takım amaçlara ulaşmak için oluşturulan ve vergi kayıplarını içeren uygulamalar olarak tanımlanmıştır.

Vergi harcamalarının kullanılacakları amaçlardan birisi de gelir dağılımının düzenlenmesidir. Çünkü, vergi harcamaları bir nevi kamu harcamalarının alternatifi olarak görülmektedir. Dolayısıyla, devlet gelir dağılımına müdahaleyi bazen kamu harcamaları bazen de vergi harcamaları vasıtasıyla yerine getirmektedir. Kısaca, vergi harcamaları pek çok amacın gerçekleştirilmesinde olduğu gibi, gelir dağılımının düzenlenmesinde de kullanılabilen vergisel bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır. Pek çok ülke vergi sistemlerinde yer alan vergi harcamaları Türk Gelir Vergisi'nde de yerini almış bir uygulamadır.

A- Türk Gelir Vergisi'nde Yer Alan Vergi Harcamaları

Türk Vergi Sisteminde yer alan vergi harcamaları, kurumlar vergisi, gelir vergisi, katma değer vergisi ve özel tüketim vergisinde yer alan vergi harcamaları olarak Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü tarafından bir liste halinde yayınlanmıştır.

Maliye Bakanlığı Gelir Politikaları Genel Müdürlüğü tarafından Ekim 2007 yılında yayınlanan vergi harcamaları raporunda kurumlar vergisi, gelir vergisi, katma değer vergisi ve özel tüketim vergisinde vergi harcaması olduğu düşünülen bir takım

indirim, istisna ve muafiyet gibi uygulamalar tek tek sayılmış ve uygulama gerekçeleri belirtilmiştir⁶⁷⁴.

Türk Gelir Vergisi'nde vergi harcaması oldukları düşünülen bazı uygulamalar ve uygulama gerekçeleri sözkonusu raporda şu şekilde belirtilmiştir:

GVK madde 9: Vergiden Muaf Esnaf: Ekonomik ve sosyal yönden zayıf olan esnafı korumak amaçlı konulan bu muafiyet aynı zamanda verginin tahsili için katlanılacak maliyetin tahsil tutarından fazla olabileceği dikkate alınarak düzenlenmiştir.

GVK madde 20: Eğitim ve Öğretim İşletmelerinde Kazanç İstisnası: 2004 yılında getirilen bu istisna ile okul öncesi eğitim, ilköğretim, özel eğitim ve orta öğretim özel okullarının açılmasının teşvik edilmesi amacıyla belirtilen hükümdeki faaliyetler 5 yıl süreyle vergiden istisna edilmiştir.

GVK madde 22/1: Menkul Sermaye İratlarında İstisna: Söz konusu bu istisna ile tasarrufların teşvik edilmesi amaçlanmaktadır.

GVK madde 23/1-2-3-5-6-7-8-9-10-12-13-14-15 Ücretlerde İstisnalar: Ücret ve ücret niteliğinde tanımlanan bazı gelirleri kapsayan bu istisna, genel olarak ücret gelirlerinin vergilendirilmesinde tevkifat yönteminin benimsenmiş olduğundan söz konusu gelirlerin hesaplanmasındaki idari zorunluluktan kaynaklanmaktadır. Diğer bazı ödemelerde ise hak sahiplerinin sosyo ekonomik açıdan desteklenmesi amaçlanmaktadır.

GVK madde 25/3-4-5-6-7-9-10 Tazminat ve Yardımlarda İstisnalar: Sosyal amaçlı bu istisnalar tazminat ve yardımlar olarak iki gruba ayrılmaktadır. Tazminatlar; terim olarak bir zararın karşılanması olarak değerlendirildiğinden vergiye tabi olmaması ve vergi harcaması olarak değerlendirilmemesi gerekmektedir. Yardımlar ise vergiye tabi olduğundan istisna edilen tutar vergi harcaması olarak düşünülmektedir.

GVK madde 29/1-2-3-4 Teşvik İkramiye ve Mükafatları: Teşvik ikramiye ve mükafatlar, Gelir Vergisi Kanunu kapsamında vergiye tabi olması gerekirken sosyal amaçlı olarak istisna kapsamına alınarak vergi dışı bırakılmaktadırlar.

---

⁶⁷⁴ Gelir Politikaları Genel Müdürlüğü, **Vergi Harcama Raporu**, Ekim 2007, s. 9.

GVK madde 30 Sergi ve Panayır İstisnası: Türkiye’de işyeri ve daimi temsilcilikleri bulunmayan ve hükümetin müsaadesiyle açılan sergi ve panayırlardan dar mükelleflerin sergi, fuar, panayır süresince elde ettikleri gelirleri kapsamaktadır. Düzenlenen sergi ve panayır gibi organizasyonlara katılımı teşvik etmeyi amaçlamaktadır.

GVK madde 63/2-3-4 Gerçek Ücretler: Tasarrufun teşviki amacıyla vergi harcaması kapsamında değerlendirilmektedir.

GVK madde 89/1-2-3-4-5-6-7-8-9-10 Diğer İndirimler: Söz konusu bu indirimler sosyal, kültürel ve ekonomik amaçlar gözetilerek vergi harcaması kapsamına alınmışlardır.

B- Vergi Harcamalarının Gelir Dağılımı Açısından Değerlendirilmesi

Türk Gelir Vergisi’nde vergi harcaması olarak kabul edilen istisna, muafiyet ve indirim gibi uygulamalara baktığımızda, sosyal, ekonomik, kültürel ve idari bir takım amaçlarla uygulandıklarını görmekteyiz. Fakat, söz konusu vergi harcamalarının sonuçları itibariyle hedeflenen amaca ne kadar hizmet ettikleri konusunda kesin bir şey söylemek oldukça zordur.

Gelir vergisi mevzuatında vergi harcamaları önemli yer teşkil ederek sistemi karmaşık bir hale getirmektedir. Örneğin, ücretliler ile ilgili kısım neredeyse muafiyet ve istisnalardan oluşmaktadır. Günün şartlarına uygun olarak belli dönemlerde getirilen bir takım vergi harcamaları hala sistem içerisinde yerini korumaktadır⁶⁷⁵. Dolayısıyla, vergi sistemindeki bu tür uygulamalar sık sık gözden geçirilerek uygulama gerekçelerinin devam edip etmediği ve fayda-maliyet analizi de yapılarak fonksiyonel hale getirilmeleri gerekmektedir⁶⁷⁶. Aksi takdirde, günün şartlarına uygun hale getirilmeyen vergi harcamaları belli kesimlerin vergi yükünü azaltırken belli kesimler üzerindeki vergi yükünün artmasına neden olacaktır. Bu durum vergi yükü azalan kesime doğru bir nevi

---

⁶⁷⁵ TOSUNER-ARIKAN-YERELİ, a.g.e., s. 13.

⁶⁷⁶ Nuri DEĞER, “Vergi Projelerinin Hazırlanması ve Gelir İdaresinin Örgütlenmesi Üzerine”, **Maliye Yazıları Dergisi**, Sayı: 38, Ocak-Mart 1993, s. 23.

kaynak transferi anlamına gelmektedir. Dolayısıyla, vergi harcamaları ekonomik kesimler arasında rekabet ve eşitsizliklere yol açabilecektir. Neticede, gelir dağılımı düşük gelirliler aleyhine bozulacaktır⁶⁷⁷. Bu nedenle sistemdeki tüm vergi harcamaları günümüz şartları göz önüne alınarak gelir dağılımının bozuk olduğu gruplar lehine düzenlenmesi gerekmektedir.

V- TÜRKİYE'DE KAYITDIŞI EKONOMİ VE GELİR DAĞILIMI

Özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin temel ekonomik sorunlarından biri olan kayıtdışı ekonomi, Türkiye'nin de en önemli problemleri arasında sayılmaktadır. Her ne kadar bazıları tarafından kayıtdışı ekonominin bir takım olumlu yanlarına işaret edilse de genel anlamda ekonomiyi olumsuz yönde etkileyen bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kayıtdışı ekonomi hacminin gelişmekte olan ve geçiş ekonomilerinde gelişmiş ülkelere daha yüksek seviyelerde olduğu yapılan bir takım araştırmaların ortak noktasıdır⁶⁷⁸. Örneğin, Schneider tarafından yapılan bir çalışmada 2002/2003 döneminde kayıtdışı ekonominin ortalama olarak gelişmiş OECD ülkelerinde %16,3, Afrika ülkelerinde %43,2, Asya'da %30,4, geçiş ekonomilerinde %40,1 ve Türkiye'de %34,3 olduğu tahmin edilmektedir⁶⁷⁹.

Türkiye'de kayıtdışı ekonominin boyutunu ortaya koymak için farklı yöntemler kullanılarak pek çok çalışma yapılmıştır. Fakat, belli bir dönem için yapılan çalışmalarda farklı sonuçların bulunması bir yana, aynı yöntemin farklı kişiler tarafından kullanılarak bulunan sonuçlarda da önemli farklılıklar ortaya çıkmıştır. Bu durumun en önemli nedeni olarak gerek veri eksikliği gerekse kullanılan yöntemin yapısındaki eksiklikten kaynaklandığı ileri sürülmüştür⁶⁸⁰. Bu nedenle, Türkiye'de kayıtdışı ekonominin hacmi konusunda kesin ve net bir şey söylemek oldukça güç olmakla birlikte %30'lardan %100'ün üzerine varan farklı tahminler yapılmaktadır.

---

⁶⁷⁷ Ersan ÖZ, "Türk Gelir Vergisi'ndeki Bazı Vergi Harcamalarının Optimal Vergileme İlkeleri Açısından Analizi", **D.E.Ü.İ.B.F. Dergisi**, Cilt: 17, Sayı:1, 2002, s.30.

⁶⁷⁸ SAVAŞAN, a.g.m., s. 51.

⁶⁷⁹ ÜLGEN-ÖZTÜRK, a.g.m., s. 6.

⁶⁸⁰ YILMAZ, a.g.m., s. 26.

Kayıtdışı ekonominin boyutunun artması haksız rekabetin doğması, gelir dağılımının bozulması, vergiye gönüllü uyumun azalması ve vergi bilincinin azalması gibi pek çok olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Ayrıca, toplumsal değerlerin zedelenmesi, artan finansman ihtiyacının karşılanması amacıyla vergi oranlarının arttırılması sonucu vergiye karşı direncin artması gibi daha pek çok olumsuzluklara neden olmaktadır⁶⁸¹.

2008 yılı programında Türk ekonomisinin yapısal bir sorunu haline gelen kayıtdışı ekonominin temelinde makro ekonomik istikrarsızlık, geçmiş dönemlerdeki yüksek enflasyon, yüksek vergi ve prim oranları, yoksulluk, işsizlik, yolsuzluk, kamu harcamalarında israf, çarpık kentleşme, bürokratik formaliteler, denetim sisteminin etkin olmaması, kamu kurumları arasında koordinasyon eksikliği, sıkça çıkarılan aflar, kayıtdışılıkla toplumsal ve siyasi iradenin oluşmaması gibi sosyal ve yapısal nedenlerin yattığı belirtilmiştir⁶⁸².

Vergisel açıdan baktığımızda kayıtdışı ekonomiyi arttıran en önemli neden olarak vergi ve sosyal güvenlik katkı paylarındaki artışlar gösterilmektedir. Çünkü, resmi ekonomideki toplam işgücü maliyeti ile çalışma kaynaklı vergi sonrası kazanç arasındaki fark ne kadar büyük olursa, kayıtdışında çalışmanın o derecede artacağı ileri sürülmektedir⁶⁸³. Bu nedenle vergi oranları ve sosyal güvenlik katkı payları kayıtdışı ekonomi açısından son derece önem taşımaktadır. Türkiye’de de gelir üzerinden alınan vergi oranları ve sosyal güvenlik katkı paylarının kayıtdışı ekonomiyi teşvik eden en önemli faktörler arasında olduğu kabul edilmektedir⁶⁸⁴.

Vergi oranları ve vergi dışı maliyetler yanında kamu idaresinin denetim kapasitesinin düşük olması, cezai yaptırımların yetersizliği ve sıkça gerçekleştirilen vergi afları da kayıtdışı ekonominin vergisel nedenleri arasında gösterilmektedir⁶⁸⁵. Türkiye’de vergi denetim kadroları tarafından gerçekleştirilen vergi inceleme oranı %1-

⁶⁸¹ http://ekutup.dpt.gov.tr/program/2008_programi.pdf, s. 94-95, Erişim: 01.12.2007

⁶⁸² http://ekutup.dpt.gov.tr/program/2008_programi.pdf, s. 94, Erişim: 01.12.2007.,

⁶⁸³ APK, “Dünyanın 110 Ülkesinde Kayıtdışı Ekonominin Büyüklüğü ve Ölçümü”, **T.C. Maliye Bakanlığı**, Rapor No: 11, 21 Haziran 2005, s.5.

⁶⁸⁴ YILMAZ, a.g.m., s. 41.

⁶⁸⁵ ÜLGEN-ÖZTÜRK, a.g.m., s. 11.

2 civarında olup, yapılan incelemeler genellikle mevcut mükellefler üzerinde yapılmaktadır⁶⁸⁶. Aşağıda verilen, 2000-2007 dönemine ait vergi inceleme sonuçlarını gösteren tabloda yer alan matrah farklarının vergi denetimin ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır.

Tablo 37: 2000-2007 Dönemi Vergi İnceleme Sonuçları

Yıllar	İnceleme Sayısı*	İncelenen Matrah (YTL)	Bulunan Matrah Farkı (YTL)
2000	60.335	3.621.021.663	1.987.102.014
2001	68.286	7.289.622.510	13.478.317.678
2002	113.244	13.863.392.055	7.971.330.648
2003	68.251	25.563.195.271	18.834.977.142
2004	153.881	22.124.052.747	18.712.916.620
2005	104.578	32.548.467.217	38.715.354.165
2006	110.442	46.796.638.680	47.419.483.413
2007	135.847	63.409.073.436	30.450.980.150

Kaynak: Gelirler Genel Müdürlüğü Faaliyet Raporu 2004, s. 117,; Gelir İdaresi Başkanlığı Faaliyet Raporu 2005, s. 131,; Gelir İdaresi Başkanlığı Faaliyet Raporu 2006, s. 95., Gelir İdaresi Başkanlığı Faaliyet Raporu 2007, s. 82.

*: Tabloda verilen inceleme sayısı, incelenen matrah ve bulunan matrah farkına ilişkin rakamlar maliye müfettişleri, gelirler kontrolörleri, hesap uzmanları, vergi denetmenleri ve vergi dairesi müdürleri tarafından yapılan incelemelerin toplamından oluşmaktadır.

Tablo 37'ye baktığımızda inceleme sayılarının yetersiz olmasına rağmen ciddi miktarlarda matrah farklarının tespit edildiği görülmektedir. Neredeyse incelenen matrah miktarına yakın, hatta bazı yıllarda incelenen matrahı aşan miktarlarda matrah farkı tespit edilmiştir. 2000-2007 yılları arasında yapılan inceleme sonuçlarına bakacak olursak bulunan matrah farkının incelenen matraha oranı yaklaşık olarak, sırasıyla % 55, %185, %57, % 74, %85, %119, %101 ve %48,02'dir. Dolayısıyla denetim oranının artırılmasıyla daha fazla matrah farkının tespit edilmesi mümkün olabilecektir. Fakat, tablo 38'de görüldüğü gibi Türkiye'de vergi denetim kadrolarının yaklaşık %35'i dolu olup, bu durum etkin denetim yapılmasını engellemektedir. Dolayısıyla, denetimin etkin olmadığını düşünen mükellefin vergiden kaçınma ve vergi kaçırma davranışında bulunması daha rahat hale gelmektedir.

⁶⁸⁶ Metin MERİÇ-Ayşe GÜNAY, "Türkiye'de Vergi Kayıp ve Kaçaklarının Bütçe Gelirleri Üzerindeki Etkisi", **Türkiye'de Vergi Kayıp ve Kaçakları, Önlenmesi Yolları**, 19. Türkiye Maliye Sempozyumu, 10-14 Mayıs, Antalya, 2004, s. 840.

Tablo 38: Şubat 2008 Tarihi İtibariyle Denetim Kadroları

Denetim Birimi*	Dolu Kadro	Boş Kadro	Toplam	Dolu K./Toplam K. (%)
Maliye Müfettişi	125	342	467	26,7
Hesap Uzmanı	307	844	1.151	26,6
Gelirler Kontrolörü	321	579	900	35,6
Vergi Denetmeni	2.757	4.743	7.500	36,7
Toplam	3.510	6.508	10.018	35,03

Kaynak: http://www.gib.gov.tr/fileadmin/user_upload/VI/CVI/Tablo_51.xls.htm, Erişim: 08.05.2008

*: Maliye müfettiş yardımcıları, hesap uzman yardımcıları, stajyer gelirler kontrolörleri ve vergi denetmen yardımcıları dahil.

Gelir dağılımı açısından bakılacak olursa kayıtdışı ekonominin en fazla olumsuz yönde etkilediği kesimin ücretli kesim olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü, ücretlilerin vergisi kaynakta kesildiği için vergi kaçırma gibi imkanları söz konusu değildir. Fakat, beyannameli mükelleflerin vergiden kaçınma ve vergi kaçırma imkanlarının olması sözkonusu kesim üzerindeki gerçek vergi yükünün azalmasına neden olmaktadır⁶⁸⁷. Bununla beraber kayıtdışı ekonominin boyutu oranında devlet vergi kaybına uğradığı için verginin sürekli belli alanlardan alınması sözkonusu olmaktadır. Aynı zamanda kayıtdışı ekonomi nedeniyle ortaya çıkan gelir kaybından dolayı zincirleme bir şekilde birçok olumsuz durum ortaya çıkmaktadır. Örneğin, yıllardır tartışılmasına rağmen asgari ücretin bir türlü vergi dışı bırakılamaması devletin gelir kaybına uğrayacağı endişesinden kaynaklanmaktadır. Aynı şekilde, yetersiz vergi gelirinin neden olduğu bütçe açıkları dolaylı bir şekilde gelir dağılımını etkilemektedir. Çünkü, bütçe açıkları borçlanmayla finanse edildiğinden zamanı gelince borcun ana parası ve faizi genel olarak vergi gelirlerinden karşılanmaktadır. Dolayısıyla, kayıtlı mükelleflerden alınan vergiler tasarruf eğilimi yüksek kesimlere faiz olarak ödenmektedir. Haliyle bu durum hem kayıtdışı mükellefin vergi yükünde azalmaya neden olurken hem de faiz gelirlerinin oranını artırmaktadır.

Kayıtdışı ekonominin ortaya çıkardığı zincirleme etki nedeniyle ekonomide etkilenen pek çok alan, kayıtdışı ekonominin azaltılması ile olumlu yönde etkilenmeye başlayacaktır. Dolayısıyla, gelir dağılımı da olumlu yönde etkilenecektir. Kayıtdışı ekonominin azaldığı oranda milli gelir ve kişi başına düşen gelirin aynı oranda artması

⁶⁸⁷ SÖNMEZ, a.g.e., s. 1990, s. 58.

söz konusu olacaktır. Aynı şekilde, vergi gelirlerinde de artış meydana gelecektir. Dolayısıyla, kayıtdışı ekonominin azaldığı oranda vergi tabanı genişleyebilecek, hatta, vergi gelirlerinde ciddi anlamda artış sağlanması durumunda aynı oranda vergi indirimleri söz konusu olabilecek ve bu nedenle vergi yükünde azalma meydana gelebilecektir. Neticede, gerek milli gelirdeki artışlar, gerekse vergi yükündeki azalma neticesinde toplam refahta belli oranda artış sağlanacaktır. Gelirin marjinal faydası çerçevesinde düşündüğümüzde bu refah artışından en fazla olumlu yönde etkilenecek olan kesimin düşük gelirli gruplar olacaktır.

SONUÇ

Gelir, en genel anlamıyla belli bir üretim ve hizmet süreci sonucunda elde edilen parasal veya nesnel getiri olarak tanımlanmaktadır. Gelir dağılımı ise elde edilen gelirin kişi veya gruplar arasında dağılımını ifade eder. Daha genel bir ifade ile bir ülkede belli bir dönemde üretilen milli gelirin kişi, grup ve üretim faktörleri arasında bölüşülmesine gelir dağılımı denir.

Gelir dağılımı konusu geçmişten günümüze en fazla üzerinde durulan iktisadi sorunların başında gelmektedir. Bu nedenle ki, iktisadi düşünce sistemleri öteden beri gelir dağılımı konusunu incelemiş ve çözüm bulmaya çalışmışlardır. İktisadi düşünce tarihine baktığımızda gelir dağılımı konusunda ilk olarak Fizyokratların temel bir takım görüşlerinin olduğunu görmekteyiz. Fizyokratlar bir toplumun üretken sınıf, verimsiz sınıf ve dağıtıcı sınıf olmak üzere toplam üç temel sınıftan oluştuğunu ve üretilen net hasılanın da bu üç sınıf arasında dağıldığını ileri sürerler.

Gelir dağılımı konusunda bir takım dikkat çekici açıklamaları ilk olarak yapan Fizyokratlar olmasına rağmen Klasik İktisatçılar, gelir dağılımı teorisinin alt yapısını güçlü bir şekilde etkileyen analizler yapmışlardır. Klasik Gelir Dağılımı Teorisi'ni esaslı bir şekilde inceleyerek ortaya koyan David Ricardo'dur. Ricardo, "On The Principles of Political Economy and Taxation" adlı eserinde yeryüzünde elde edilen her şeyin toprak sahipleri, sermaye sahipleri ve emekçiler arasında rant, kar ve ücret olarak dağılacığını ileri sürmüştür. Ricardo'ya göre rant, toprağın özgün ve yok edilemez güçlerini kullanarak toprak sahiplerine ödenen kısımdır. Ücret ise emeğe ödenen kısımdır. Ricardo teorisinin rant ve ücretlerden sonra üçüncü ayağını kâr oluşturmaktadır. Kâr, toplam gelirden rant ve ücretler çıktıktan sonra arta kalan kısım olarak ifade edilmektedir. Bir ekonomide üretilen milli gelirin çeşitli sosyal sınıflar arasında dağılımının nasıl yapıldığı ilk kez detaylı bir şekilde Ricardo tarafından ortaya konulmuştur.

Fizyokratlar ve Klasiklerden sonra gelir dağılımı konusunda Marx'da bir takım görüşler ileri sürmüştür. Marx'da gelir dağılımı teorisini Adam Smith ve David Ricardo gibi emek-değer teorisi üzerine kurmuştur. Fakat, Marx farklı olarak rekabetçi kapitalizm ve laissez-faire politikasını kabul etmeyerek, emekçi sınıfın,

kapitalist tarafından sömürüldüğünü ileri sürmüştür. Marx, özellikle kapitalist ekonomik düzenin eleştirisini yapmış, temel amacının, kapitalist ekonomik düzenin yıkılarak yerine yeni bir ekonomik düzenin temellerinin atılmasını savunmuştur.

Marx'ın teorisinde artık değer son derece önem taşımakta olup, karın kaynağının artık değer tarafından meydana geldiğini iddia etmektedir. Marx'a göre artık değer üretim süreci sonucunda ürünü oluşturan unsurların değerini aşan kısımdır. Dolayısıyla artık değer sadece emek tarafından meydana getirilir. Kapitalistler sürekli olarak artık değer oranını yükseltme çabası içinde olup, emeği sömürdükleri Marx'ın ortaya attığı en önemli iddialardan biridir.

Gelir dağılımı teorisinin oluşumunda en önemli katkı yapan diğer bir grup ise Neoklasik iktisadi düşüncedir. Neoklasik iktisadi düşünce gelir dağılımının oluşumunu üretim sürecinde yer alan üretim faktörlerin produktif hizmetlerinin marjinal faydasına göre belirleneceğini ileri sürmektedir. Üretim faktörlerinin ürüne yaptıkları katkı derecesinde bir gelir sağladığını ve bu gelirin de adil olduğunu kabul etmişlerdir. Ayrıca, belli varsayımlar altında toplam ürünün bütün girdiler arasında paylaşıldığını ve geriye herhangi bir artığın kalmadığını gösteren bir bölüşüm teorisi kurmuşlardır.

Aslında Makro ekonomik bir sorun olan gelir dağılımı meselesi, marjinal fayda ve marjinal verimlilik analizleriyle mikro ekonomik bir hal almıştır. Fakat daha sonraları Keynesyen iktisatla birlikte gelir dağılımı sorunu makro düzeyde incelenmeye başlanmıştır. Keynes, temel iki ekonomik sorunun tam istihdam ve gelir dağılımı olduğunu ileri sürmesine rağmen, gelir dağılımı konusunda direk bir teori ortaya atmamıştır. Fakat, diğer bir takım kişiler tarafından daha sonra Keynesyen anlamda gelir dağılımı teorileri geliştirilmeye çalışılmıştır. Söz konusu bu teorilerin en önemlisi N. Kaldor'un geliştirdiği teoridir. Kaldor'un gelir dağılımı teorisi makro ekonomik bir gelir dağılımı teorisi olarak kabul edilir. Fakat, Kaldor eksik istihdam durumunda reel gelirlere meydana gelen değişmelerin gelir dağılımını nasıl etkileyeceğini belirtmediği için eleştirilmiştir.

Yukarıda kısaca değinilen gelir dağılımı teorilerinin yanında birde gelir dağılımının nasıl olması gerektiğini irdeleyen normatif yaklaşımlar mevcuttur.

Sözkonusu bu normatif yaklaşımlardan en yaygın olanları Faydacı Yaklaşım, Rawls'ın Sosyal Refah Yaklaşımı, Liberteryen Yaklaşım ve Kollektivist Yaklaşım'dır.

Faydacı yaklaşım, toplum refahının, toplumda yaşayan tüm bireylerin refahının toplamı olarak ifade eder. Faydacı yaklaşıma göre, toplumda yaşayan herhangi bir bireyin refahının artması sonucu sosyal refahta da artış meydana gelecektir. Bu nedenle gelir dağılımını düzenleyen ve bunun sonucunda sosyal refahı arttıran her türlü politika uygulamaları doğru kabul edilmektedir. Devletin tam eşitlik hali sağlanıncaya kadar geliri yeniden dağıtmaya devam etmesi gerektiğini savunulur.

Gelir dağılımına yönelik diğer bir normatif yaklaşım ise 'Maximin Kriteri' olarak da adlandırılan Rawl'ın 'Sosyal Refah' yaklaşımıdır. Söz konusu bu yaklaşıma göre amaç, toplumda en düşük faydaya sahip olan kişinin faydasının artırılmasıdır.

Gelir dağılımına yönelik diğer bir yaklaşım olan Liberteryen yaklaşım içerisinde çeşitli görüşler mevcuttur. Bunlardan biri olan Nozick'e göre eğer bir kişi adalet prensibine uygun olarak bir mal edinmişse veya bir başka kişiden mal transfer etmişse o malı kullanmaya hakkı vardır. Bunun dışında kişinin hiçbir mal edinme hakkı yoktur. Nozick'e göre, geliri kişiler kazandığı için, haksız kazançlar dışında devlet hiçbir gelirin yeniden dağılımını yapamaz. Bu nedenle devlet çok sınırlı olmalı ve gelir dağılımına müdahale etmemelidir. Liberteryen yaklaşım içerisinde diğer bir görüş Hayek'e aittir. Hayek, özgür bir toplumda bireylerin gelirini belirleyen beceri, gayret gibi faktörler olduğundan sosyal adalet anlayışının özgür toplumda yerinin olmadığını ileri sürmüştür. Friedman'da Hayek gibi bireysel özgürlükleri savunmakta olup, devletin etkinlik alanının daraltılması gerektiğini kabul etmektedir. Hayek ve Friedman göre, genel huzurun sağlanması ve yoksullukla mücadele dışında devletin hiçbir dağıtımsal görevi bulunmamaktadır. Sadece, kişinin geçimini sağlayacak kadar negatif gelir vergisi ve en az geçim indirimini kapsayan bir düz oranlı gelir vergisi uygulaması yeterli görülmektedir.

Gelir dağılımı konusunda kollektivist yaklaşım, kaynakların ortak kullanımını kabul eder ve devletin en önemli görevinin bu olduğunu savunur. Kollektivist yaklaşım içerisinde yer alan sosyalistler, refah devletini kabul ederek

tam istihdam ve sosyal hizmet uygulamalarıyla gelir dağılımına müdahale edilmesi gerektiğini savunurlar. Yine aynı yaklaşım çerçevesinde yer alan diğer bir grup olan marxsistler ise gelir dağılımının düzenlenebilmesi ve sömürünün ortadan kalkması için özel mülkiyete son verilmesi gerektiğini ileri sürmüşlerdir.

Gelir dağılımı konusunda ortaya atılan yaklaşımlardan anlaşılacağı üzere özellikle devletin gelir dağılımına müdahale edip etmemesi hususunda çok farklı görüşler mevcuttur. Fakat, günümüzde genel kabul gören görüş, piyasanın kendi haline bırakılması sonucu oluşan gelir dağılımının adil olmadığı ve bu nedenle devletin müdahalesinin gerekli olduğu yönündedir. Çünkü, adaletsiz bir dağılımın olduğu durumda toplumsal bir huzursuzluğun meydana geleceği ileri sürülmektedir. Bu nedenle sosyal barışın, refah devletinin ve iktisadi kalkınmanın ön şartı olarak adil bir gelir dağılımının sağlanması gerekmektedir. İşte bu durum gelir dağılımının düzenlenmesindeki amacı ve önemini ortaya koymaktadır.

Gelir dağılımının düzenlenmesindeki temel amaçlar sosyal, ekonomik ve siyasi niteliktedir. Bir toplumda sosyal barışın sağlanabilmesi için mümkün olduğu kadar kişiler arasındaki gelir farklarının azaltılması ve insanlara yaşamını devam ettirebilecek bir gelir seviyesinin sağlanması gerekmektedir. Bu durum gelir dağılımının düzenlenmesindeki sosyal amacı ortaya koymaktadır. Gelir dağılımının düzenlenmesindeki ekonomik amaç, piyasa ekonomisinin sürdürülebilmesini hedef almaktadır. Piyasa ekonomisinin devamının sağlanabilmesi için kişilere belli bir miktar satın alma gücünün sağlanması şarttır. Yani, toplumda yaşayan kişiler gerçek taleplerini ortaya koyacak bir gelir seviyesinde olmaları gerekir. Ayrıca, kaynakların etkin kullanılması, ekonomik büyümenin sağlanması gibi faktörler de gelir dağılımının düzenlenmesini gerekli kılmaktadır. Siyasi amaç da gelir dağılımının düzenlenmesini gerekli kılan diğer bir unsurdur. Aşırı gelir eşitsizliklerinin olduğu durumlarda siyasi meşruluğun zayıflaması ve kurumların yozlaşması söz konusu olabilecektir. Dolayısıyla, bu tür olumsuz durumların engellenmesi ve siyasi istikrarın sağlanmasında adil gelir dağılımının önemli rolünün olduğu kabul edilmektedir.

Gelir dağılımının neden düzenlenmesi gerektiği konusundaki temel amaçları izah ettikten sonraki bir diğer önemli husus da, gelir dağılımını bozan faktörlerin ne olduğu konusudur. Gelir dağılımının bozulmasına neden olan birçok faktör

bulunmaktadır. Toprak ve servetin dağılımı, miras, eğitim, emeğin dağılımı, üretim faktörlerinin milli gelirden aldıkları pay, ekonomik büyüme ve enflasyon gelir dağılımının bozulmasına neden olan en önemli faktörlerin başlıcalarıdır. Ayrıca, yeni gelişmelerle ortaya çıkan küreselleşme ve küreselleşmenin getirdiği ticari-finansal serbestleşme, teknolojik alandaki gelişmeler de gelir dağılımını bozan faktörler arasında sayılmaktadır.

Yukarıda saydığımız faktörlerin etkisiyle bozulan gelir dağılımına devletin müdahale etmesi gerektiği konusu genel olarak kabul görmektedir. Fakat, devletin müdahale ederken hangi araçları kullanması gerektiği konusu çok net ve açık olan bir konu değildir. Çünkü, gelir dağılımının düzenlenmesinde kullanılacak araçlar toplumsal yapı, ekonomik yapı gibi faktörlerden etkilenebilir. Örneğin bir toplumda kullanılıp olumlu sonuç alınan bir araç başka bir toplum veya bir ekonomide olumlu sonuç vermeyebilir. Literatürde gelir dağılımının düzenlenmesinde kullanılabilecek belli başlı bir takım araçlar vardır. Söz konusu bu araçlar, ücret, fiyat, gelir, servet, maliye ve eğitim politikalarıdır. Devlet bozulan gelir dağılımını düzeltmek için sosyal, ekonomik, kültürel bir takım özelliklerini dikkate alarak bu politika araçlarından uygun olanı öncelikli olarak seçmelidir. Aksi takdirde gelişigüzel uygulanan politikalardan olumlu sonuç almak mümkün değildir.

Harcama, vergi ve borçlanma gibi üç temel ayağı olan maliye politikası devletin elinde bulunan en önemli müdahale araçlarından bir tanesidir. Devlet söz konusu bu mali politika araçlarıyla gerekli gördüğü alana müdahale etme imkanına sahiptir. Dolayısıyla, devletin bu mali politika araçlarıyla müdahale ettiği alanlardan bir tanesi de gelir dağılımıdır. Devlet, gelirin yeniden dağılımı söz konusu olması durumunda özellikle harcama politikasıyla etkin müdahalede bulunma imkanına sahiptir. Çünkü, devlet özellikle transfer harcaması yoluyla geliri yeniden dağıtarak kişi veya grupların gelirlerini etkileyebilir. Aynı şekilde vergi politikasıyla da devlet gelir dağılımını düzenleyebilir. Çünkü, vergi gelir içerisinde bir maliyet unsuru olduğundan kişi ve grupların net gelirini etkilemektedir. Dolayısıyla, devlet elinde bulundurduğu vergisel araçları kullanarak geliri negatif veya pozitif yönde etkileyebilir. Geliri etkileyen bir başka politika aracı olan borçlanma yoluyla da gelir dağılımı üzerinde etkili olunabilir. Fakat, borçlanma daha çok yüksek gelirli gruplardan yapıldığı için ve belli bir vade sonucu söz konusu bu yüksek gelirli

gruplara anaparanın yanında faiz ödemesi yapıldığından gelir dağılımı düşük gelir grupları aleyhine bozulabilir. Dolayısıyla gelirin yeniden dağılımında harcama ve vergi politikalarının borçlanmaya oranla daha etkin olduğunu söylemek mümkündür.

Devletin elinde bulundurduğu politika araçları arasında sayılan verginin özel bir türü olan gelir vergisi de gelir dağılımının düzenlenmesinde rolü olan bir vergi türüdür. Bu çalışma kapsamında gelir vergisinin gelir dağılımının düzenlenmesindeki rolü Türk Gelir Vergisi bağlamında ele alınıp incelenmiştir.

Vergi, tarihi gelişim sürecinde çeşitli anlamlar yüklenen ve farklı fonksiyonlara sahip mükellefler tarafından zorunlu olarak ödenen en temel kamu geliri türüdür. Verginin en eski ve geleneksel fonksiyonu mali fonksiyon olup, kamu harcamalarının finansmanını amaçlamaktadır. Mali fonksiyon günümüzde de verginin en önemli amacıdır. Vergi, mali fonksiyonu yanında özellikle müdahaleci devlet anlayışının gelişmesiyle birlikte sosyal ve ekonomik hayata müdahale aracı olarak da kullanılmaya başlanmıştır. Günümüzde de vergi, kamu hizmetlerinin finansmanı dışında bir takım amaçlar doğrultusunda kullanılmaktadır. Söz konusu bu amaçlar içerisinde gelir dağılımının düzenlenmesi, bir başka deyişle gelirin yeniden dağılımının sağlanması da yer almaktadır. Gelir dağılımının düzenlenmesi amacıyla kullanılan verginin bu amaca yönelik kullanılabileceği kabul edilen en önemli türü gelir vergisidir.

Refahın belirlenmesinde en önemli unsur olan gelir içerisinde bir maliyet oluşturan gelir vergisi, gelir dağılımı açısından önem taşımaktadır. Çünkü, gelirden alınan verginin artması veya azalması kişi refahını direk olarak etkilemektedir. Gelirden alınan verginin miktarı kadar gelirin azalması söz konusu olacağından kişi refahı da aynı yönde değişecektir. Dolayısıyla, gelir vergisinin ağır bir maliyet yüklediği kesimler aleyhine, aksine daha düşük maliyete maruz kalan kesimler lehine gelir dağılımını değiştireceğini söyleyebiliriz. Gelir üzerinden alınan gelir vergisinin ortaya çıkardığı sözkonusu bu maliyeti etkileyen gelir vergisine ait temel bir takım unsurlar vardır. Bunlar, vergiye tabi gelir, vergi tarifesi, en az geçim indirimi, ayırma kuramı, vergi harcamaları gibi unsurlardır. Gelir dağılımının düzenlenmesinde gelir vergisinin rolünün ne olduğunu inceleyen bu çalışma kapsamında sözkonusu unsurlar Türk Gelir Vergisi kapsamında incelenmiş ve gelir dağılımını ne yönde etkilediği ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Vergiye tabi gelirin ne olması gerektiği konusu tartışma konusu olup, bu çerçevede bir takım teoriler ortaya konulmuştur. Sözkonusu bu teorilerden en bilinenleri kaynak teorisi ve safi artış teorisidir. Kaynak teorisi, üretim sürecinde yer alan faktörlerin elde ettiği gelir olarak tanımlanmaktadır. Safi artış teorisi ise belli bir dönemde satın alma gücünde meydana gelen artışı ifade etmektedir. Günümüz vergi sistemleri vergiye tabi gelirin ne olduğunun cevabını ararken genellikle bu iki teoriden yararlanmaktadırlar. Bazı ülkeler kaynak teorisine göre, bazıları da safi artış teorisine göre vergiye tabi geliri tespit etmektedirler. Her iki teorinin de aynı anda kullanıldığında görülmektedir. Gelir dağılımının düzenlenmesinde safi artış teorisinin kaynak teorisine oranla daha üstün olduğu savunulmaktadır. Çünkü, gelir dağılımı için esas olan kapsamlı gelire ulaşılması olup, safi artış teorisi kapsamlı gelire ulaşılmasında daha etkin bir role sahiptir.

Şu an yürürlükte olan 193 Sayılı Türk Gelir Vergisi Kanunu 1. maddede geliri, “ bir gerçek kişinin bir takvim yılı içerisinde elde ettiği kazanç ve iratların safi tutarıdır” şeklinde tanımlamıştır. Bu hükmün hemen ardından GVK’nun 2. maddesinde gelir vergisine tabi gelir unsurları “ticari kazançlar, zirai kazançlar, serbest meslek kazançları, gayrimenkul sermaye iradı, menkul sermaye iradı, diğer kazanç ve iratlar” şeklinde sıralanmıştır. GVK’nun sözkonusu bu maddelerine baktığımızda ilk altı gelir unsurunun kaynak teorisine, yedinci gelir unsurunun ise safi artış teorisine uygun olduğunu söyleyebiliriz. Fakat, yedinci gelir unsuru gelirde meydana gelen tüm kazanç ve iratlara sınırlandırma getirmiştir. Bu durum kapsamlı gelirin vergilendirmesini engellemektedir. Oysa, 1998 yılında kabul edilen fakat hiç uygulama imkanı bulamayan 4369 Sayılı Yasada belirtilen gelir tanımı kapsamlı gelirin vergilendirilmesine daha uygun nitelikteydi. 4369 Sayılı Yasada ki gelir tanımı; “bir gerçek kişinin bir takvim yılı içinde elde ettiği, tasarruf ve harcamasına kaynak teşkil eden her türlü kazanç ve iratların safi tutarıdır” şeklindeydi. Aynı şekilde 4369 sayılı yasada GVK’nun 2.maddesinde yer alan gelir unsurlarının yedincisi de “kaynağı ne olursa olsun diğer her türlü kazanç ve iratlar” şeklinde değiştirilmişti. 4369 Sayılı Yasada yapılan bu değişiklikler kapsamlı gelirin vergilendirilmesi için şu anki uygulamadan daha uygun olduğunu söyleyebiliriz. Dikkat edilirse bu tanımlama ile kişinin refahında artış meydana getirebilecek tüm kazanç ve iratlar gelir vergisi kapsamına alınmıştı. Fakat, her ne olursa büyük

reform olarak adlandırılan ve kendisinden çok şey beklenen 4369 Sayılı Yasa önce 4444 Sayılı Yasa ile ertelenmiş ve daha sonra 4783 Sayılı Yasa ile hiç uygulama imkanı bulamadan kaldırılmıştır. Dolayısıyla, gelir dağılımı açısından da önemli olan safi artış teorisine göre vergilendirme ve kapsamlı gelire daha çok ulaşma imkanı ortadan kalkmış olmuştur. Gelir dağılımı açısından Türk Gelir Vergisi'nde yapılabilecek öncelikli değişikliğin gelirin tanımı olduğunu söyleyebiliriz. En azından 4369 Sayılı Yasadaki gelir tanımına yer verilerek kapsamlı gelirin vergilendirilmesi yoluna gidilebilir.

Gelir dağılımının düzenlenmesinde rol oynayan diğer bir unsur da gelir vergisinde uygulanan vergi tarifesidir. Vergi miktarını hesaplayabilmek için matraha uygulanması gereken ölçü veya ölçülerin oluşturduğu bütüne vergi tarifesi denir. Gelir dağılımının düzenlenmesi veya yeniden dağılımın sağlanabilmesi için artan oranlı vergi tarifesinin uygun olduğu genelde kabul edilmektedir. Çünkü, artan oranlı vergi tarifesinde gelir grupları kademeli bir şekilde vergilendirilmektedir. Yani düşük gelir grupları düşük oranda vergilendirilirken, yüksek gelir grupları daha yüksek oranda vergilendirilmektedirler. Dolayısıyla, gelir ve servetin belli ellerde toplanmasının engellenmesi, kişiler arasında meydana gelebilecek gelir ve servet eşitsizliğinin giderilmesi gibi bir takım amaçlar doğrultusunda artan oranlı vergi tarifesinin kullanılması gerektiği ileri sürülmektedir. Ayrıca, artan oranlı vergi tarifesinin tüketim vergilerinin tersine artan oranlılığına karşı bir tedbir olduğu da savunulmaktadır. Artan oranlı vergi tarifesinin gelir dağılımı açısından kabul edilen en önemli yönü gelirin marjinal faydasının gelir arttıkça azalmasıdır. Dolayısıyla, gelir arttıkça artan gelire uygulanan vergi oranı da artmaktadır. Günümüz modern gelir vergisi sistemlerine baktığımızda artan oranlı vergi tarifesinin oldukça yaygın olduğunu görmekteyiz.

Türk Gelir Vergisi'ne baktığımızda öteden beri sürekli artan oranlı vergi tarifesinin uygulandığını görmekteyiz. Fakat, bu zaman dilimi içerisinde uygulanan vergi tarifesi günümüz uygulamasına gelinceye değişim göstermiştir.

Türk Gelir Vergisi Tarifeleri 1950'den günümüze gelinceye kadar dilim sayısı ve vergi oranları bakımından önemli değişikliğe uğramıştır. Bu dönem içerisinde uygulanan en düşük vergi oranı %10 ve en yüksek vergi oranı ise %75'tir.

En düşük dilim sayısı 4 ve en yüksek dilim sayısı ise 11'dir. Son yıllarda yapılan değişiklikler gerek dilim sayıları gerekse vergi oranları bakımından en sık aralıklarla yapılan değişiklikleri oluşturmaktadır. Dolayısıyla, 2004, 2005 ve 2006 yılı gelirlerine uygulanan gelir vergisi tarifeleri dilim sayıları, vergi oranları ve gelir dilimleri açısından birbirinden oldukça farklıdır.

Türk Gelir Vergisi'nde uygulanan vergi tarifesinin mevcut yapısına baktığımızda son iki yıl uygulamasının önceki tarifelerden oldukça farklı olduğunu görmekteyiz. Çünkü, 1998-2005 yılları arasında ikili bir vergi tarifesi uygulanmıştır. Bu ikili vergi tarifesi ile ücret geliri elde eden gruplar diğer gelir unsurlarından gelir elde eden gruplara göre %5 oranında daha düşük seviyede vergilendirilmişlerdir. Söz konusu bu uygulama her ne kadar yeterli değilse de ücretliler lehine bir durum meydana getirmekteydi. İkili tarife dönemindeki ortalama vergi oranlarına bakacak olursak ücret geliri elde edenlerin ortalama vergi oranlarının daha düşük olduğunu görmekteyiz. Fakat, ücret gelirlerinin lehine olan bu duruma yani %5 oranında daha düşük vergilendirme uygulaması 2006 yılından itibaren ortadan kaldırılarak tek tarife uygulamasına geçilmiştir. Böylece ücret ve diğer gelir unsurlarından gelir elde edenlerin ortalama vergi oranları eşitlenmiştir. Dolayısıyla ücretlilerin aleyhine bir durum ortaya çıkmıştır.

Şu an uygulanmakta olan gelir vergisi tarifesine baktığımızda diğer tarifelerden oldukça farklı bir yapıda olduğu görülmektedir. Çünkü, mevcut tarifede yer alan artma oranı, uzunluk farkı, dilim sayısı ve en üst dilime uygulanan vergi oranı farklılaştırılmıştır. Özellikle dilim sayısındaki azalma ve uzunluk farkının azalması gelir vergisi tarifesini oldukça basıklaştırmıştır. Bu durum gelir dağılımı açısından olumsuz bir durum meydana getirmektedir. Çünkü, tarifenin basıklaşmasından en fazla üst gelir grupları yararlanmaktadır. Bu durum alt gelir gruplarının ortalama vergi oranlarında fazla bir değişikliğin olmamasına karşın, üst gelir gruplarının ortalama vergi oranlarının azalmasına neden olmuştur.

Mevcut gelir vergisi tarifesinde gelir dağılımı açısından olumsuz sayılabilecek bir nokta da en yüksek vergi oranının uygulandığı gelir diliminin oldukça düşürülmesidir. Bu durum belli bir noktadan sonra ortalama vergi oranındaki artışların azalarak artmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla, düşük gelir gruplarının

lehine bir durum ortaya çıkmaktadır.

Artan oranlı vergi tarifesiyle özellikle ödeme gücüne göre vergilendirme ve dolayısıyla gelir dağılımı açısından etkin yararlanabilmek için toplama esasına uyulması gerekmektedir. Her ne kadar Türk Gelir Vergisi'nde toplama esas prensip olarak kabul edilmişse de GVK'nun 86. maddesiyle ihlal edilmiştir. Bu durum gelir vergisinin büyük oranda tevkifat yoluyla tahsil edilmesine yol açmaktadır. Aynı zamanda vergi tevkifatının büyük bir bölümünün nihai vergilendirme olması artan oranlı vergi tarifesiyle anlamsızlaştırmaktadır.

Gelir dağılımı açısından şu an olumsuz bir yapıda olduğunu düşündüğümüz mevcut gelir vergisi tarifesi alınabilecek bir takım önlemler sayesinde daha etkin bir yapıya kavuşturulması mümkündür. Bunlardan ilki 2005 yılında uygulamasına son verilen ikili tarife uygulamasına geçilmesidir. Yani, önceden olduğu gibi ücret gelirlerine uygulanan vergi tarifesi diğer gelir unsurlarına uygulanan tarifeden ayrılarak, ücretlere uygulanan vergi oranlarının düşürülmesidir. Ücretlilere uygulanacak bu tarife yapısı da ücretli profili dikkate alınarak hazırlanmalıdır. Yani ücretlilerin gelir seviyesi dikkate alınarak vergi oranları, dilim sayısı, uzunluk ve yükseklik farkı ayarlanmalıdır. Bu şekilde çok düşük ücret elde edenlerle yüksek ücret elde edenlerin ortalama vergi oranlarındaki artışlar ayarlanabilir ve düşük ücretlilerin gerek ortalama vergi oranları gerekse ortalama vergi oranlarındaki artışlar azaltılabilir. Ücretler dışındaki diğer gelir unsurlarına uygulanması önerilen vergi tarifesi de yapısal açıdan vergi oranı, dilim sayısı, uzunluk ve yükseklik farkı dikkate alınarak yeniden yapılandırılmalıdır. Çünkü, mevcut gelir vergisi tarifesi bu haliyle yüksek gelir grupları lehine bir yapı sergilemektedir. Özellikle en üst vergi oranına uygulanan gelir dilimi düşük olup, bu noktadan sonra tarifenin düz oranlı tarifeye dönüştüğünü söyleyebiliriz. Bu durumun gelir dağılımı açısından ortaya çıkardığı olumsuzluk, ortalama vergi oranlarındaki artışlar çok düşük seviyeden sonra azalarak artmaya devam etmesidir. Dolayısıyla, mevcut mükellef profili dikkate alınarak düzenlenecek tarife yapısıyla düşük gelir gruplarına yönelik avantaj sağlanabilir. Artan oranlı vergi tarifesiyle gelir dağılımı açısından etkinleştirmek için toplama esasının da daha dikkatli bir şekilde ele alınması gerekmektedir. Çünkü, tevkifat uygulamasıyla bir nevi düz oranlı vergi tarifesi uygulanmaktadır.

Herhangi bir gelir vergisi sistemini gelir dağılımı açısından etkin hale getirebilmek için kullanılabilecek unsurlardan bir tanesi de en az geçim indirimi uygulamasıdır. En az geçim indirimi, kişinin kendisi ve ailesinin geçimini sağlayacak kadar gelirin vergi dışı bırakılmasıdır. En az geçim indirimi hemen hemen gelişmiş ülke vergi sistemleri içerisinde yerini almıştır.

En az geçim indirimi Türk Gelir Vergisi kapsamında 5421 Sayılı GVK ve daha sonra 193 Sayılı GVK ile ilk olarak uygulanmıştır. En az geçim indirimi, uygulandığı ilk yıllarda indirim tutarlarının gerçeğe yakın bir şekilde tespit edilmesi sonucu gelir vergisi sisteminde önemli bir yere sahipti. Daha sonraları indirim tutarlarının fiyat artışlarını izleyememesi sonucunda önemini kaybetmiştir. Siyasi otorite gelir dağılımı açısından son derece önemli olan bu uygulamayı günün koşullarına uydurmak yerine vergi iadesi uygulamasına geçileceği gerekçesi ile 1985 yılında yürürlükten kaldırmıştır.

Bugün, Türk Vergi Sistemi uygulamasında modern anlamda bir en az geçim indirimi uygulaması bulunmamaktadır. Dolayısıyla, Türk Gelir Vergisi mükellefleri elde ettikleri ilk birim gelirden itibaren vergilendirilmektedirler. Bu durum gelir dağılımı açısından sistemin en önemli eksikliğini ortaya koymaktadır. Çünkü, mükellefler kendilerinin en acil ihtiyaçlarını karşıladıkları gelir kısmı için vergi ödemektedirler. Bu nedenle Türk Gelir Vergisi sisteminde modern anlamda bir en az geçim indirimi uygulamasına gidilmesi gelir dağılımı açısından daha olumlu sonuçlar doğurabilecektir.

Türk Gelir Vergisi'nde ayırma kuramı kapsamında değerlendirilen asgari geçim indirimi uygulamasına 2008 yılından itibaren geçilmiştir. Fakat, asgari geçim indirimi, modern gelir vergisi sisteminde bulunması gereken en az geçim indirimi uygulamasıyla aynı yapıda değildir. Çünkü, en az geçim indirimi ile tüm mükelleflere yönelik bir indirim sözkonusudur. Fakat, Türk Gelir Vergisi'nde yer alan asgari geçim indirimi gerçek usulde ücret geliri elde edenler uygulanmaktadır. Zaten sadece ücret gelirin'e yönelik bir uygulama olduğu için ayırma kuramı kapsamında değerlendirilmektedir.

Asgari geçim indirimi uygulamasının gerekçesinde vergi yükünün hafiflemesi ve gelir dağılımının daha adil hale getirilmesinden bahsedilmektedir. Fakat, asgari

geçim indirimi daha önce var olan vergi indirimi uygulamasının yerine getirildiği için gelir dağılımına eskiye oranla çok fazla bir katkı yapmayacaktır. Ama, asgari geçim indirimi ile asgari ücretliler, bir önceki uygulamaya oranla daha fazla menfaat elde edeceklerinden, bu gelir grubunun nispeten uygulamadan yararlanacağını söyleyebiliriz. Fakat, asgari ücretliler dışındaki gelir grupları özellikle yüksek ücret elde edenler yeni uygulamadan herhangi bir menfaat elde edememektedirler. Asgari geçim indirimi uygulamasında eksik sayılabilecek bir başka nokta indirim tutarıdır. Yani mükellefin kendisi ve ailesini geçindirecek kadar gelirin çok altında bir tutar indirime konu olmaktadır.

Asgari geçim indirimini genel olarak değerlendirdiğimizde gelir dağılımı açısından asgari ücretler dışındaki ücretlilere fazla bir katkısının olmayacağını söyleyebiliriz. Fakat, % 15 olan indirim oranı arttırılarak mükellefin lehine bir durum ortaya çıkarılabilir. Bir bütün olarak düşündüğümüzde asgari geçim indirimi ve en az geçim indirimi beraber ele alınmalı ve modern anlamda özellikle düşük gelirlilerin daha fazla yararlanabileceği bir indirim müessesesi sisteme sokulmalıdır.

Ayırma kuramı kapsamında Türk Gelir Vergisi Sisteminde yer alan bir indirim türü de sakatlık indirimidir. Sakatlık indirimi uygulaması belli gelir gruplarına uygulanmaktadır. Uygulama genişletilerek hangi tür gelir elde ederse etsin tüm mükellefleri kapsamaya sosyal devlet anlayışına daha uygun olacaktır.

Ayırma kuramı çerçevesinde emek gelirinin sermaye gelirin oranla daha avantajlı bir konumda vergilendirme sürecine tabi tutulması gerekmektedirken Türk Gelir Vergisi Sistemi'nde yer alan pek çok uygulama sermaye gelirini daha avantajlı kılmaktadır. Dolayısıyla söz konusu bu uygulamalar vergi yükünün emek ve sermaye arasındaki dağılımını sermaye lehine değiştirmektedir. Bu nedenle, ülkemiz şartlarında büyük bir kısmı alt gelir grubuna yer alan ücretliler aleyhine gelir dağılımı bozulmaktadır. Bu duruma en fazla vergi harcamaları yoluyla neden olunmaktadır. Ücretler dışındaki diğer gelir unsurlarına yönelik vergi harcamaları yoluyla bir takım imkanlar sağlanmaktadır. Vergi harcamaları dışında, gerek vergi oranları gerekse vergi tahsil yöntemleri açısından özellikle bazı MSİ büyük avantaj sağlamakta ve bu durum ayırma kuramını ihlal ederek ücretler üzerindeki vergi baskısını arttırmaktadır. Örneğin, bir ücretli elde ettiği gelirin ilk birimden itibaren

artan oranlı bir tarife kapsamında vergilendirilirken, hazine bonusu, devlet tahvili faiz gelirleri ne kadar olursa olsun %10 oranında vergilendirilmektedirler.

Vergi harcamaları tüm ülkelerde uygulanmaktadır. Fakat, özellikle gelişmiş ülkeler vergi harcamalarını planlı ve belli bir hedefe yönelik uygulanmaktadır. Türkiye’de ise vergi harcamaları, baskı gruplarının da etkisiyle genelde yüksek gelirlili grupların menfaatine paralel hazırlanmaktadır. Bir bütün olarak baktığımızda Türk Gelir Vergisi’nde yer alan vergi harcamaları büyük oranda yüksek gelir elde eden gruplar lehinedir. Bu nedenle, gelir dağılımı açısından bakacak olursak düşük gelirlili ve ücretlilerin vergi yükünü hafifletecek vergi harcamaları da sisteme sokulmalıdır. Ayrıca, tüm vergi harcamaları günün koşullarına uygun, etkin, süreli ve ölçülebilir olmalıdır.

Türkiye’de gelir dağılımını olumsuz etkileyen genel bir faktör de kayıtdışı ekonomidir. Gelir dağılımı açısından bakacak olursak kayıtdışı ekonomi olumsuz yönde en fazla düşük gelir gruplarını ve ücretli kesimi etkilemektedir. Ayrıca, kayıtdışı ekonominin ortaya çıkardığı zincirleme etki yine en fazla düşük gelir gruplarını olumsuz yönde etkilemektedir. Örneğin, kayıtdışılık nedeniyle ortaya çıkan gelir kaybını devlet karşılamak için borçlanmaya gitmektedir. Borçlanma gelir dağılımını alt gelir gruplar lehine bozan bir etkiye sahiptir. Dolayısıyla, kayıtdışı ekonomi etkin denetim sağlanarak azaltılmalıdır.

Gelir dağılımının düzenlenmesinde gelir vergisinin rolünü inceleyen bu çalışma neticesinde, Türk Gelir Vergisi’nin gelir dağılımı açısından bir takım eksiklikler içerdiğini söyleyebiliriz. Bu eksikliklere yönelik bir takım vergisel tedbirler yukarıda sıralanmıştır. Yukarıda sıralanan bu tedbirlerin alınması ile gelir dağılımında iyileşmenin olabileceğini söyleyebiliriz. Ancak söz konusu iyileşmenin sağlanması için vergi dışındaki tedbirlerin alınmış olması gerekmektedir. Örneğin, ücret politikası, harcama politikası gibi tedbirler etkin bir şekilde alınmalıdır. Aksine, diğer tedbirlerin eksik olması durumunda sadece vergisel tedbirlerle gelir dağılımına müdahale edilmesi olumlu sonuç vermeyecektir.

KAYNAKÇA

- ABADIE, Alberto, "Poverty, Political Freedom, and the Roots of Terrorism", **Harvard University and NBER**, 2004.
- ACTİVELİNE Gazetesi, "Gelir Dağılımında Neden Sonuç Sarmalı", **Active AR-ME**, 01.01.2002.
- ADAMS, Richard H., "Economic Growth, Inequality and Poverty: Findings from a New Data Set", **World Bank Policy Research Working Paper**, No: 2972, 2002.
- ADANUR AKLAN, Nejla, "Dünyada ve Türkiye’de Gelir Dağılımı ve Gelir Dağılımını Etkileyen Faktörler", <http://iktisat.uludag.edu.tr/dergi/11/05-nejla/05-nejla.htm>.
- AKALIN, Güneri, **Kamu Ekonomisi**, Akçağ Yayınları No: 314, Ankara 2000.
- AKDENİZ, Gıyas, **Vergi Bakımından Gelir**, A.Ü. S.B.F, Yayın No: 55, Yeni Matbaa, Ankara, 1956.
- AKDOĞAN, Abdurrahman, **Gelir Vergisi Açısından Vergi Adaletine Teknik Bir Yaklaşım**, Maliye Fakültesi Yayın No: 1, Ankara 1980.
- AKDOĞAN, Abdurrahman, **Kamu Maliyesi**, Baskı: 4, Gazi Büro Kitabevi, Ankara 1993.
- AKDOĞAN, Abdurrahman, **Türk Vergi Sistemi ve Uygulaması**, Gazi Büro Kitabevi, Ankara 1995.
- AKDOĞAN, Abdurrahman, **Vergilerin İncelenmesi ve Değerlendirilmesi**, T.C. G.Ü., Ankara, 1991.
- AKSOY, Şerafettin, **Kamu Maliyesi**, Filiz Kitabevi, İstanbul 1991.
- AKSU, Ömer A., **Gelir Ve Servet Dağılımı**, İ.Ü Basımevi, İstanbul 1993.
- AKTAN, Coşkun C., **Kamu Ekonomisi ve Kamu Maliyesi**, Anadolu Matbaacılık, İzmir 2001.
- AKTAN, Coşkun Can-ŞEN, Hüseyin, **Globalleşme, Ekonomik Kriz ve Türkiye**, Tösyev, Ekonomik, Sosyal ve Siyasal Araştırmalar Serisi, No: 1, 1999.

- AKTAN, Coşkun Can-VURAL, İstiklal Yaşar, “Gelir Dağılımında Adalet(siz)lik ve Gelir Eşit(siz)liği: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri”, **Yoksullukla Mücadele Stratejileri**, Ed: Coşkun Can AKTAN, Hak-İş, Ankara 2002.
- AKTAN, Coşkun Can, “Piyasa Başarısızlığının Anatomisi ve Kamu Ekonomisi Rasyoneli”, **Kamu Ekonomisi ve Kamu Politikaları**, Ed: Coşkun Can AKTAN-Dilek DİLEYİCİ-İstiklal Y. VURAL, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2005.
- AKTAN, Coşkun Can, **Gerçek Liberalizm Nedir?**, T Yayınları, 1994.
- AKYÜZ, Yılmaz, **Sermaye, Bölüşüm, Büyüme**, Baskı:2, A.Ü.S.B.F. Yayınları, Ankara 1980.
- ALESINA, Alberto-ANGELETOS, George-Marios, Fairness and Redistribution: US versus Europe, **Harvard Institute of Economic Research (HIER)**, Discussion Paper Number: 1983, 2002.
- ALESİNA, Alberto-RODRIK, Dani, “Distributive Politics and Economic Growth”, **The Quarterly Journal of Economics**, MIT Pres, Vol: 109, No: 2, 1994.
- ALKİN, Erdoğan, “Gelir Dağılımı Neden Düzeltilemiyor”, **Dünya Gazetesi**, 19.11.2003.
- ALKİN, Erdoğan, “Para ve Maliye Politikalarının Gelir Dağılımına Etkisi”, **Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti**, Acar Matbaacılık, İstanbul 1989.
- ALKİN, Erdoğan, **Gelir ve Büyüme Teorisi**, Filiz Kitabevi, İstanbul 1992.
- APK, “Dünyanın 110 Ülkesinde Kayıtdışı Ekonominin Büyüklüğü ve Ölçümü”, **T.C. Maliye Bakanlığı**, Rapor No: 11, 21 Haziran 2005.
- AY Hakan, **Vergi Politikaları ve Baskı Grupları**, Maliye ve Hukuk Yayınları, Baskı:2, Ankara 2008.
- AYDEMİR, Şinasi, **Türkiye’de Kayıtdışı Ekonomi**, Acar Matbaacılık, İstanbul 1995.
- BARR, Nicholas, “Social Justice and the State”, **The Economics of the Welfare State**, Oxford University Pres, 1998.
- BAŞOĞLU, Ufuk – ÖLMEZOĞULLARI, Nalan - PARASIZ, İlker, **Gelir Bölüşümü Teori ve Politika**, Ekin Kitabevi, Bursa 1999.

- BAUMOL, William J., **Economics**, Thomson South-Western, 2004.
- BHANDARI, Amit K. – HESHMATİ, Almas, “Measurement of Globalization and its Variations Among Countries, Regions and Over Time”, IZA, **Discussion Paper**, No: 1578, 2005.
- BIRD, Richard M. – ZOLT, Eric M., “Redistribution Via Taxation: The Limited Role of the Personal Income Tax in Developing Countries”, **Institute for International Business**, Joseph L. ROTMAN School of Management, ITP (International Tax Program) Paper 0508.
- BIYIK, Recep, “4369 ve 4444 Sayılı Kanunlar Çerçevesinde Gelir Tanımı, Harcama ve Tasarruftan Hareketle Gelirin Tespiti ve Mali Milat Uygulaması”, **Vergi Dünyası Dergisi**, Sayı: 217, Eylül 1999, <http://www.vergidunyasi.com.tr/DergiIcerik.aspx?ID=2128>.
- BORATAV, Korkut, **100 Soruda Gelir Dağılımı (Kapitalist Sistemde, Türkiye’de Sosyalist Sistemde)**, Gerçek Yayınevi, 4. Baskı, İstanbul 1980.
- BULUTAY, Tuncer – TİMUR, Serim - ERSEL, Hasan, **Türkiye’de Gelir Dağılımı 1968**, A.Ü. SBF, No: 325, Ankara 1971.
- BULUTOĞLU, Kenan, **Kamu Ekonomisine Giriş, Devletin Ekonomik Bir Kuramı**, Filiz Kitabevi, İstanbul 1988.
- BURNIAUX, Jean Mark – DANG, Thai Thanh – FORE, Douglas – FORSTER, Micheal - d’ERCOLE, Marco Mira - OXLEY, Howard, “Income Distribution and Poverty in Selected OECD Countries”, **OECD, ECO/WKP**, No: 189, 1998.
- CELASUN, Merih, “Para ve Maliye Politikalarının Gelir Dağılımına Etkisi”, **Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti**, Acar Matbaacılık, İstanbul 1989.
- CORNIA, Giovanni Andrea - COURT, Julius, “Inequality, Growth and Poverty in the Era of Liberalization and Globalization”, **UNU/WIDER**, Policy Brief, No: 4, 2001.
- CORNIA, Giovanni Andrea – COURT, Julius, “Inequality, Growth and Poverty in the Era of Liberalization and Globalization”, **UNU/WIDER**, Policy Brief, No: 4, 2001.
- CORNIA, Giovanni Andrea, “Liberalization, Globalization and Income Distribution”, **UNU/WIDER Working Paper**, No: 157, 1999.

- COŞKUN, Gülay, “Ücretlerin Vergilendirilmesi”, **İşveren Dergisi**, Sayı: 9, Haziran 1990.
- ÇELİK, Aziz, “AB Ülkeleri ve Türkiye’de Gelir Eşitsizliği: Piyasa Dağılımı-Yeniden Dağılım”, **Çalışma ve Toplum Dergisi**, 2004/3.
- ÇİÇEK Halit, “Vergilendirmede Genellik, Eşitlik, Adalet İlkesi ve Türk Gelir Vergisi”, **Maliye Yazıları Dergisi**, S:67, Nisan-Haziran 2000.
- DEĞER, Nuri, “Vergi Projelerinin Hazırlanması ve Gelir İdaresinin Örgütlenmesi Üzerine”, **Maliye Yazıları Dergisi**, Sayı: 38, Ocak-Mart 1993.
- DELOITTE, **UnitedKingdomSnapshot**,http://www.deloittetaxguides.com/index.asp?layout=countrySnapshotDtt&country_id=1460000 146, 2007.
- DELOITTE, **UnitedStatesSnapshot**http://www.deloittetaxguides.com/report_dl.asp?mode=pdf&issue_id=1951043380, 2006.
- DEVİRİM, Fevzi, **Kamu Maliyesine Giriş**, Baskı:3, Anadolu Matbaacılık, İzmir 1998.
- DİKMEN, M. Orhan, **Maliye Dersleri (Birinci Kitap, Giriş ve Genel Vergi Teorisi)**, Baskı: 3, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1969.
- DİLEYİCİ, Dilek, **Artan Oranlı Vergiler-Düz Oranlı Vergiler Karşılaştırması ve Düz Oranlı Vergilerin Uygulanabilirliği**, D.E.Ü. / S.B.E (Yayınlanmamış Doktora Tezi), 2003.
- DİLİK, Sait, **Servetin Geniş Kitlelere Yayılması**, A.Ü. S.B.F. Yayınları, No: 391, Ankara 1976.
- DİNLER, Zeynel, **İktisada Giriş**, Ekin Kitabevi, Baskı:7, Bursa 2001.
- DPT, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, **Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, DPT: 2599-ÖİK:610., Ankara 2001.
- EĞİLMEZ, Mahfi, “Gelir Dağılımı ve Yoksulluk”, **Radikal Gazetesi**, 28.12.2006.
- EJDER, Haydar L. - ŞAHAN, Özgür, “Türkiye’de 1980’den Günümüze Ücretliler Üzerindeki Vergi Yükünün Değerlendirilmesi”, **Türk Harb-İş**, 2004.
- EJDER, Haydar Lütfü, “Verginin Mali Amaçları ve Oransal Yapı”, **Vergi Sorunları Dergisi**, Sayı: 158, Kasım 2001.

- EKER, Aytaç - MERİÇ, Metin, **Devlet Borçları**, 3. Baskı, İzmir 2000.
- ERGİNAY, Akif, **Kamu Maliyesi**, Baskı: 15, Savaş Yayınları, Ankara 1994.
- ERSOY, Arif, **İktisadi Teoriler ve Düşüncelerin Gelişme Tarihi**, 2. Baskı, Abam Yayınları, No: 6, İzmir 1990.
- EYÜPGİLLER, S. Saygın, “Türk Gelir Vergisi Tarifeleri: Zaman İçindeki Gelişimi ve Bazı Tespitler”, **Yaklaşım Dergisi**, http://www.yaklasim.com/mevzuat/dergi/read_frame.asp?file_name=19930334.htm.
- FERHATOĞLU, Emrah, “Gelir Teorileri Bağlamında Avrupa Birliği ve Türkiye’deki Gelir Tanımlaması ve Sonuçları: Karşılaştırmalı Bir Analiz”, **e-akademi**, (www.e-akademi.org) Sayı: 19, Eylül 2003.
- FÖRSTER, Michael – JESUIT, David - SMEEDING, Timothy, “Regional Poverty and Income Inequality in Central and Eastren Europe (Evidence from the Luxembourg Income Study), **UNU/WIDER Discussion Paper**, No: 2003/65, 2003.
- Gelir Politikaları Genel Müdürlüğü, **Vergi Harcama Raporu**, Ekim 2007.
- GEP, “Economic Implications of Remittances and Migration”, **Global Economic Prospects**”, The World Bank, 2006.
- GEP, “Economic Implications of Remittances and Migration”, **Global Economic Prospects**”, The World Bank, 2006.
- GEP, “Trade, Regionalism, and Development”, **Global Economic Prospects**”, The World Bank, 2005.
- GEP, “Trade, Regionalism, and Development”, **Global Economic Prospects**”, The World Bank, 2005.
- GEP, **Global Economic Prospects**, 2005.
- GEP, **Global Economic Prospects**, 2006.
- GİRAY, Filiz, “Türk Gelir Vergisi Uygulamasında Gelir Vergisinin Yapısı”, **Yaklaşım Dergisi**, Sayı: 29, 1995, http://www.yaklasim.com/mevzuat/dergi/read_rame.asp?file_name=199505507.htm.
- GİRAY, Filiz, “Vergi Harcamaları: Harcama Vergileri Açısından Analizi”, **Uludağ Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi**, Cilt: XXI, S: 1, 2002.

- GÖKÇE, Deniz, “Gelir Dağılımı Ne Hakla Düzeler”, **Akşam Gazetesi**, 27.12.2006.
- GÖNÜL, Hasan Halil, “Vergi Harcamaları I”, **Yaklaşım Dergisi**, 2002, www.yaklasim.com/mevzuat/dergi/read_frame.asp?file_name=2002033017.htm.
- GÖZE, Ayferi, **Liberal, Marxist ve Sosyal Devlet Sistemleri**, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1977.
- GÜÇLÜ, Sami - BİLEN, Mahmut, “Gelir Dağılımında Meydana Gelen Değişmeler ve Bu Değişmeler Üzerinde Etkili Olan Sebepler”, **Yeni Türkiye Dergisi**, Eylül-Ekim 1995.
- GÜNDOĞDU, Burhan - BEKTAŞ, Zeliha, “Türkiye’de 1980 Sonrası Uygulanan Vergi Politikaları ve Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi”, **Vergi Dünyası**, Sayı: 294, 2006.
- GÜNGÖR, Kamil, “4369 Sayılı Yasa İle Getirilen Temel Değişikliklerin 2003 Mali Yılına Girerken Hatırlanması ve İrdelenmesi”, **Vergi Dünyası Dergisi**, Sayı: 255, Kasım 2002, <http://www.vergidunyasi.com.tr/DergiIcerik.aspx?ID=3010>.
- GÜRAN, Mehmet Cahit - CİNGİ, Selçuk, “Devletin Ekonomik Müdahalelerinin Etkinliği”, **Akdeniz Üniversitesi, İ.İ.B.F Dergisi (3)**, 2002.
- GÜRDAL, Temel, **Türk Gelir Vergisi Tarifelerinin Rasyonel Vergileme Açısından Değerlendirilmesi**, D.E.Ü. / S.B.E (Yayınlanmamış Doktora Tezi), 2001.
- GÜRSEL, Seyfettin – LEVENT, Haluk – SELİM, Raziye - SARICA, Özlem, Türkiye’de Bireysel Gelir Dağılımı ve Yoksulluk-Avrupa Birliği İle Karşılaştırma-, TÜSİAD-T/2000-12/295, Aralık 2000.
- HESHMATI, Almas, “Measurement of a Multidimensional Index of Globalization and its Impact on Income Inequality”, **UNU/WIDER, Discussion Paper**, No: 2003/69, 2003.
- İŞİĞİÇOK, Erkan, “Türkiye’de Gelir Dağılımı ve 1987-1994 Gelir Dağılımı Araştırmalarının Karşılaştırmalı Bir Analizi” <http://iktisat.uludag.edu.tr/dergi/1/isigicok/erkan.html>.
- İŞİK, Nihat - ACAR, Mustafa, “Kayıtdışı Ekonomi: Ölçme Yöntemleri, Yarar ve Zararları Üzerine Bir Değerlendirme”, **Erciyes Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi**, Sayı: 21, Temmuz-Aralık 2003.

- İPEK, Selçuk, “Vergilemede Ayırma İlkesi ve Türkiye’de Gelir Vergisi Uygulamaları”, **Yaklaşım Dergisi**, Sayı: 20, Mart 2005, www.yaklasim.com/mevzuat/dergi/read_frame.asp?file_name=2005036367.htm.
- JAMES, Simon - NOBES, Christopher, **The Economics of Taxation**, Seventh Edition Updated, Financial Times, 2003/2004, s. 14., ; PINAR, a.g.e., s. 38., ; İsmail TÜRK, **Kamu Maliyesi**, Turhan Kitabevi, Ankara 1992.
- JOUMARD, Isabelle, “Avrupa Birliği Ülkelerinde Vergi Sistemleri”, Çev: Hakan KARABACAK, **OECD Ekonomi Departmanı Çalışma Belgeleri**, No: 301, 2001.
- JULIAN, Lamont, Stanford Encyclopedia Of Philosophy, <http://plato.stanford.edu/search/searcher.py?query=Lamont%2C+Julian,2003>.
- KAELBLE, Hartmut - THOMAS, Mark, “Introduction”, **Income Distribution in Historical Perspective**, Ed: Y.S. BRENNER- Hartmut KAELBLE- Mark THOMAS, Cambridge University Press, 1991.
- KAKWANI, Nanak - SON, Hyun, “On Measures of Inequality and Poverty with Welfare Implications”, **Public Expenditure Analysis**, Public Sector Governance and Accountability Series, Ed: Anwar SHAH, The World Bank, 2005.
- KALDOR, Nicholas, “Alternative Theories of Distribution”, **The Review of Economic Studies**, Vol: 23, No:2, 1955-1956.
- KARABAŞ, Engin, “Bütçe Kapsamı ve Bütçe Kapsamı Dışında Kalan Kamusal Harcama Alanları”, **Devlet Bütçe Uzmanlığı Araştırma Raporu**, Ankara, Nisan 2005.
- KARAGÖZ, Yıldız, “Liberal Öğretide Adalet, Hak ve Özgürlük”, **C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 26, No: 267-295, Aralık 2002.
- KARAYILMAZLAR, Ekrem - GÜRAN, Mehmet Cahit, “Gelir Vergisinde Tarife Yapısı: Adalet ve Etkinlik Temelli Teorik Tartışmalar Çerçevesinde Karşılaştırmalı Bir Analiz”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 60-2, Nisan-Haziran 2005.
- KAZGAN, Gülten, **İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi**, Baskı: 7, Remzi Kitabevi, İstanbul 1997.

- KESSELMAN, Jonathan R. - CHEUNG, Ron, "Tax Incidence, Progressivity, and Inequality in Canada", **Simon Fraser University at Harbour Centre (Centre for Public Policy Research)**, 2004.
- KILDİŞ, Yusuf, "Kayıtdışı Ekonominin Ulusal-Uluslararası Boyutları ve Çözüm Önerileri", **Maliye Yazıları Dergisi**, Sayı: 66, Ocak-Mart 2000.
- KIRBAŞ, Sadık, **Vergi Hukuku**, G.Ü. Basın-Yayın Y.O. Basımevi, Ankara 1984.
- KIVANÇ, H. Hakan, "Vergi Reformunun Çerçevesi ve Türkiye'deki Gelişimi", **Yaklaşım Dergisi**, Sayı: 50, Eylül 2007, http://www.yaklasim.com/mevzuat/dergi/read_frame.asp?file_name=2007099663.htm.
- KIZILOT, Şükrü – KILIÇ, Cem - MÜDERRİSOĞLU, Okan, **AB Yolunda Mali Dünyamız**, TİSK Yayınları, No: 273, Haziran 2006., <http://www.tisk.org.tr/yayinlar.asp?s=2>.
- KİBRİTÇİOĞLU, Aykut, "İktisadi Büyümenin Belirleyicileri ve Yeni Büyüme Modellerinde Beşeri Sermayenin Yeri", **AÜ Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:53, No:1-4, Ocak-Aralık 1998.
- KOBAN, Emine, "Vergi Reformları ve Türk Vergi Sisteminde Reformların Genel Bir Değerlendirilmesi", <http://iktisat.uludag.edu.tr/dergi/3/koban/koban1.html>.
- KRAAN, Dirk-Jan, "Off Budget and Tax Expenditure", **OECD Journal on Budgeting**, Volume: 4, No: 1, 2004.
- LAUFENBURGER, Henry, **Mali İktisat ve Mali Kanunlar**, Çev: İsmail ÖZÜT, A.Ü. S.B.F Yayınları, No: 137/119, Ajans-Türk Matbaası, Ankara 1961.
- LAUFENBURGER, Henry, **Vergiler ve Tarihi**, Çev: Ragıp HANYAL, Kardeş Matbaası, Ankara 1964.
- LOPEZ, J. Humberto, "Pro-growth, pro-poor: Is there a tradeoff?", **World Bank Policy Working Paper**, No: 3378, 2004.
- MARX, Karl, **Kapital (Kapitalist Üretimin Eleştirel Bir Tahlili)**, Çev: Alaattin BİLGİ, Cilt: 1, Baskı:6, Sol Yayınları, Ankara 2000.
- MERİÇ, Metin - GÜNAY, Ayşe, "Türkiye'de Vergi Kayıp ve Kaçaklarının Bütçe Gelirleri Üzerindeki Etkisi", **Türkiye'de Vergi Kayıp ve Kaçakları, Önlenmesi Yolları**, 19. Türkiye Maliye Sempozyumu, 10-14 Mayıs, Antalya, 2004.

- MICHELBAACH, Philip A. - SCOTT, John T. – MATLAND, Richard E. - BORNSTEIN, Brian H., “Doing Rawls Justice: An Experimental Study of Income Distribution Norms”, **American Journal of Political Science**, Vol: 47, No: 3, 2003.
- MILANOVIC, Branko, “Can We Discern the Effect of Globalization on Income Distribution? Evidence from Household Budget Surveys”, **World Bank Policy Working Paper**, No: 2876, April 2002.
- MILANOVIC, Branko, “Can We Discern the Effect of Globalization on Income Distribution? Evidence from Household Surveys”, **The World Bank Economic Review**, Vol: 19, 2005.
- MİYNAT, Mustafa, **Liberalizasyon Sürecinde İstikrar Politikalarının Gelir Dağılımına Etkisi**, Odak Yayın ve Dağıtım, Ankara 2004.
- MUSGRAVE, Richard A., **Kamu Maliyesi Teorisi**, Çev: Orhan ŞENER-Yaşar METHİBAY, Asil Yayın Dağıtım, Ankara 2004.
- NADAROĞLU, Halil, **Kamu Maliyesi Teorisi**, Beta Basım Yayım, 10. Baskı, İstanbul 1998.
- NEMLİ, Arif, **Kamu Maliyesine Giriş**, İstanbul Üniversitesi Yayın No: 2565, Y. Güryay Matbaası, İstanbul 1979.
- NEUMARK, Fritz, **İktisadi Düşünce Tarihi**, Çev: Ahmet Ali ÖZEKEN, İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 201, Güven Basımevi, İstanbul 1943.
- NOWOTNY, Ewald, “Inflation and Taxation: Reviewing The Macroeconomic Issues”, **Journal of Economic Literature**, Vol: 18, No: 3, 1980.
- OECD, “Special Feature: The Tax Treatment of Minimum Wages”, **Taxing Wages**, 2005/2006.
- OĞUŞ, Ayla, “Türkiye’de Ekonomik Büyüme ve Gelir Dağılımı”, **2004 Türkiye İktisat Kongresi**, DPT, 5-9 Mayıs İzmir 2004.
- OĞUZ, Fırat - BAYAR, Fırat, “1923-2003 Türkiye Ekonomisi”, **Cumhuriyetin 80. Yılı Özel Sayısı**, Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü.
- ORTAÇ, Fevzi R., “Vergilendirilebilir Gelir Kavramı, Geliri Belirleyen Teoriler ve Türk Gelir Vergisinde Yer Alan Gelir Tanımlaması”, **Gazi Üniversitesi Dergisi**, 2/99.

- ÖNCEL, Muallâ – KUMRULU, Ahmet - ÇAĞAN, Nami, **Vergi Hukuku**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, No: 522, Ankara 1997.
- ÖNDER, İzzettin, “Para ve Maliye Politikalarının Gelir Dağılımına Etkisi”, **Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti**, Acar Matbaacılık, İstanbul 1989.
- ÖZ, Ersan, “Türk Gelir Vergisi’ndeki Bazı Vergi Harcamalarının Optimal Vergileme İlkeleri Açısından Analizi”, **D.E.Ü.İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt: 17, Sayı:1, 2002.
- ÖZBAKAN, Nil, “Artan Oranlı Gelir Vergisinin Teorik Temellerine Eleştiriler”, **Yaklaşım Dergisi**, 1997, Sayı:55, www.yaklasim.com/mevzuat/dergi/read_frame.asp?file_name=1997071101.htm.
- ÖZDEMİR, Harun, “Vergilemede Adalet Açısından Düz ve Artan Oranlılık”, **Vergi Sorunları Dergisi**, Sayı: 202, Temmuz 2005.
- ÖZKARA, Mehmet, “Vergi Harcamalarının Ekonomik Analizi: Gelir, Kurumlar Ve Katma Değer Vergilerinde Ölçülebilen Vergi İstisnaları İle İlgili Bir Araştırma”, **Vergi Sorunları Dergisi**, Sayı: 194, Kasım 2004.
- ÖZKARA, Mehmet, “Vergi Harcaması Olarak Uygulanan Vergi İstisnalarının Ekonomik Sonuçları”, www.alomaliye.com/mehmet_ozkara_vergi_harc_istisnalar.htm.
- ÖZMUCUR, Süleyman, “Türkiye’de Gelir Dağılımı”, **Yeni Türkiye Dergisi**, Eylül-Ekim 1995.
- ÖZPEHRİZ, Niyazi, “Vergi İadesi mi Asgari Geçim İndirimi mi?”, **Vergi Dünyası Dergisi**, Sayı: 302, Ekim 2006, <http://www.vergidunyasi.com.tr/DergiIcerik.aspx?ID=4462>.
- ÖZTÜRK, Nazım, “İktisadi Kalkınmada Eğitimin Rolü”, **Sosyo Ekonomi Dergisi**, Yıl: 1, Sayı: 1, 2005.
- PEDÜK, Türkben, “Vergi Harcamasında Terim Karmaşası”, **Yaklaşım Dergisi**, Sayı: 163, Temmuz 2006, www.yaklasim.com/mevzuat/dergi/read_frame.asp?file_name=2006078245.htm.
- PEHLİVAN, Osman, **Kamu Maliyesi**, Derya Kitabevi, Trabzon 2000.
- PELİN, İ. Fazıl, **Finans İلمي ve Finansal Kanunlar**, Baskı:3, İsmail Akgün Basımevi, İstanbul 1945.

- PETERSON, Wallace C., **Gelir, İstihdam ve Ekonomik Büyüme**, Çev: Talat GÜLLAP, Atatürk Üniversitesi Yayınları No: 763, Erzurum 1994.
- PILLARISSETTI, J. Ram, “World Income Distribution and Tax Reform: What Tax Systems Do Low-Income Countries Need?”, **Development Policy Review**, 21 (3), 2003.
- PINAR, Abuzer, **Maliye Politikası**, Naturel Kitap Yayın Dağıtım, Ankara 2006.
- PODDER, Nripesh, “The Implications of Economic Inequality for Social Welfare and Social Conflict”, **International Journal of Social Economics**, Vol: 25, No: 6/7/8, 1998.
- RICARDO, David, **Ekonomi Politğin ve Vergilemenin İlkeleri**, Çev: Tayfun ERTAN, Belge Yayınları, İstanbul 1997.
- RODRİK, Dani, **Küreselleşme Sınırı Aştı mı?**, Çev: İzzet AKYOL-Fatma ÜNSAL, Kızılelma Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul.
- ROSEN, Harvey S., **Public Finance**, 7. Baskı, International Etidion, 2005.
- RUGGERI, Giuseppe, “Public Expenditure Incidence Analysis”, **Public Expenditure Analysis**, Public Sector Governance and Accountability Series, Ed: Anwar SHAH, The World Bank, 2005.
- SAHOTA, Gian Singh, “Theories of Personal Income Distribution: A Survey”, **Journal of Economic Literature**, Vol: 16, No: 1, 1978.
- SARAÇOĞLU, Fatih, “Asgari Geçim İndirimi”, http://w3.gazi.edu.tr/web/fatih_saracoglu/dosyalar/Akademik_Calismalar/Makaleler/Makale_27.pdf.
- SARI, Ramazan, **Gelir Dağılımı ve İstihdam (Bolu İl Gelişme Planı)**, 2004.
- SAVAŞ, Vural F., **İktisatın Tarihi**, Siyasal Kitabevi, 3. Baskı, Ankara 1999.
- SAVAŞAN, Fatih, “Türkiye’de Kayıtdışı Ekonomi ve Vergi Kaybı Tahminleri”, **Türkiye’de Vergi Kayıp ve Kaçakları, Önlenmesi Yolları**, 19. Türkiye Maliye Sempozyumu, 10-14 Mayıs, Antalya, 2004.
- SAYAR, Nihad, **Amme Maliyesi**, C: 1, 3. Baskı, Sermet Matbaası, İstanbul 1966.
- SCANLON, JR, Thomas M., “Rawls Theory of Justice ”, **Universty of Pennsylvania Law Review**, Vol: 121, No:5, Mayıs 1973.

- SEN, Amartya, "Social Justice and the Distribution of Income", **Handbook of Income Distribution**, Vol:1, Ed: A. B. Atkinson and E. Bourguignon, 2000.
- SEVİĞ, Veysi, "Vergi Harcamaları", **Dünya Gazetesi**, 17.01.2006.
- SEYİDOĞLU, Halil, "Uluslar arası Mali Krizler, IMF Politikaları, Az Gelişmiş Ülkeler, Türkiye ve Dönüşüm Ekonomileri", **Doğuş Üniversitesi Dergisi**, 4(2), 2003.
- SHIRAZI, Javad Khalilzadeh - SHAH, Anwar, "Introduction and Overview", **Tax Policy in Developing Countries**, Ed: Javad Khalilzadeh-SHIRAZI- Anwar SHAH, World Bank, 1991.
- SINGH, Ajit – DHUMALE, Rahul, "Globalization Technology, and Income Inequality A Critical Analysis", **UNU/WIDER Working Papers**, No:210, 2000.
- SOBHAN, Rehman, "A Macro Policy for Poverty Eradication through Structural Change", **UNU/WIDER Discussion Paper**, No: 2005/03, 2005.
- SON, Hyun, "On Assessing the Equity of Governments Fiscal Policies, With Application to the Philippines", **Public Expenditure Analysis**, Public Sector Governance and Accountability Series, Ed: Anwar SHAH, The World Bank, 2005.
- SÖNMEZ, Mustafa, **Gelir Uçurumu Türkiye’de Gelirin Adaletsiz Bölüşümü**, OM Yayınevi, İstanbul 2001.
- SÖNMEZ, Mustafa, **Türkiye’de Gelir Eşitsizliği**, İletişim Yayınları, İstanbul 1990.
- SPICKER, Paul, "Poverty and the Welfare State", **A Catalyst Working Paper**, 2002.
- STEWART, Frances, "Income Distribution and Development", **UNCTAD X**, High-Level Round Table on Trade and Development: Directions for the Twenty-first Century, 2000.
- STIGLITZ, Joseph E., **Kamu Kesimi Ekonomisi**, Çev: Ömer Faruk BATIREL, 2. Baskı, Marmara Üniversitesi Yayın No: 549, İstanbul 1994.
- STIGLITZ, Joseph E., **Küreselleşme Büyük Hayal Kırıklığı**, Çev: Arzu TAŞÇIOĞLU-Deniz VURAL, Plan B Yayıncılık, İstanbul 2002.
- ŞENER, Orhan, **Kamu Ekonomisi**, Baskı: 5, Beta Basım Yayım, İstanbul 1996.
- ŞENYÜZ, Doğan, **Türk Vergi Sistemi**, Ezgi Kitabevi, Bursa 2000.

- TANZI, Vito - ZEE, Howell, "Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Vergi Politikası", Vergi Sorunları Dergisi, Çev: İ. Halil BAĞDINLI, Sayı:205, Ekim 2005.
- TANZİ, Vito - SCHUKNECHT, Ludger, "Public Finances and Economic Growth In European Countries", **Conference on Fostering Economic Growth in Europe**, Vienna June 12-13, 2003.
- TANZİ, Vito, "Fundamental Determinants of Inequality and the Role of Government", **IMF Working Paper**, No: 98/178, 1998.
- TAŞ, Metin, "Ödeme Gücü İlkesi Açısından Türk Gelir Vergisinin Kısaca Değerlendirilmesi", **Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi**, Sayı: 4, Nisan 1991.
- TEKİN, Fazıl, **Artan Oranlilik ve Türk Gelir Vergisindeki Uygulaması**, Eskişehir İ.T.İ.A Yayınları, No: 192/122, Eskişehir 1978.
- TEMEL, Adil - KELLEÇİ, Mehmet Ali, "Milli Gelirin Fonksiyonel Dağılımında Gelişmeler", **Yeni Türkiye Dergisi**, Eylül-Ekim 1995.
- TOSUNER Mehmet, **1980 Sonrası Türk Vergi Sisteminin Yapısı ve Gelişimi**, Bayraklı Matbaacılık, İzmir 1989.
- TOSUNER, Mehmet – ARIKAN, Zeynep - YERELİ, A. Burçin, **Türk Vergi Sistemindeki Sorunlar ve Çözüm Önerileri**, EĞİAD, No: 7, 1992.
- TOSUNER, Mehmet - ARIKAN, Zeynep, **Türk Vergi Sistemi**, 12. Baskı, İzmir 2007.
- TOSUNER, Mehmet, "Vergi Kayıp ve Kaçakları Sorununa İlişkin Görüş ve Öneriler", **Vergi Sorunları Dergisi**, Sayı: 85, Ekim 1995.
- TUNCER, Selahattin, "Sakatlık ve Vergi Sorunları", **Vergi Dünyası Dergisi**, Sayı: 2, Ekim 1981, <http://www.vergidunyasi.com.tr/DergiIcerik.aspx?ID=49>.
- TURANLI, Rona, **İktisadi Düşünce Tarihi**, Bilim Teknik Yayınevi, İstanbul 2000.
- TURHAN, Salih, **Vergi Teorisi ve Politikası**, Filiz Kitabevi, İstanbul 1998.
- TÜĞİAD, "2000li Yıllara Doğru Türkiye'nin Önde Gelen Sorunları-Gelir Dağılımı"- ,**Türkiye Genç İşadamları Derneği**, İstanbul 1997.
- TÜĞEN, Kâmil, **Devlet Bütçesi**, Anadolu Matbaacılık, 2. Baskı, İzmir 1999.
- TÜİK, "2005 Gelir Dağılımı Sonuçları", **Haber Bülteni**, Sayı: 207, 25 Aralık 2006.

- TÜRK, İsmail, **Maliye Politikası ve Çağdaş Bütçe Teorileri**, Doğan Yayınevi, Ankara 1975.
- TÜRKMEN, Fatih, **Eğitimin Ekonomik ve Sosyal Faydaları ve Türkiye’de Eğitimin Ekonomik Büyüme İlişkisinin Araştırılması**, DPT Uzmanlık Tezleri, No: 2655, Eylül 2002.
- UÇKAN, Banu, “Gelirler Politikası ve Sosyal Diyalog”, **Çimento İşveren Dergisi**, Cilt: 13, Sayı: 1, 1999.
- ULUSOY, Ahmet, **Maliye Politikası**, Celepler Matbaacılık, Trabzon 2004.
- UNDP, **Human Development Report 2005**.
- US, Vuslat, “Kayıtdışı Ekonomi Tahmini Yöntem Önerisi: Türkiye Örneği”, **Türkiye Ekonomi Kurumu**, Tartışma Metni, 2004/17, Haziran 2004.
- UYSAI, Yaşar, Bölüşüm İlişkileri ve Bu İlişkilerin Düzenlenmesinde Etkili Olabilecek İktisat Politikalarının Değerlendirilmesi –Türkiye Örneği-, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:1, Sayı:2, Temmuz-Ağustos-Eylül 1999.
- ÜLGEN, Sinan - ÖZTÜRK, Ulaş, “Kayıtdışı Ekonomi Türkiye Serüveni”, **Deloitte**, CEO Serisi, 2007.
- ÜSTÜNEL, Besim, “Para ve Maliye Politikalarının Gelir Dağılımına Etkisi”, **Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti**, Acar Matbaacılık, İstanbul 1989.
- WDR, World Development Indicators, 2001.
- WDR, World Development Indicators, 2003.
- WDR, World Development Indicators, 2004.
- WDR, World Development Indicators, 2005.
- WDR, World Development Indicators, 2006.
- YAKAR, Soner, “En Az Geçim İndirimi Türkiye Uygulaması”, **Vergi Dünyası Dergisi**, Sayı: 308, Nisan 2007, Kaynak: <http://www.vergidunyasi.com.tr/DergiIcerik.aspx?ID=4663>.
- YILMAZ, Gülay Akgül, “Kayıtdışı Ekonomi; Ulusal ve Küresel Boyutları ve Dinamiklerinin Analizi”, **Türkiye’de Vergi Kayıp ve Kaçakları**,

Önlenmesi Yolları, 19. Türkiye Maliye Sempozyumu, 10-14 Mayıs, Antalya, 2004.

YOUNKINS, Edward W., "Taxation and Justice", **Capitalism & Commerce**, No: 68, 2000, <http://www.quebecoislibre.org/000930-11.htm>.

YUMUŞAK, İbrahim Güran - BİLEN, Mahmut, "Gelir Dağılımı-Beşeri Sermaye İlişkisi ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme", **K.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi**, Yıl: 1, Sayı: 1, 2000.

ZARAKOLU, Avni, **İktisadi Düşünceler Tarihi**, A.Ü. Hukuk Fakültesi Yayını, No: 456, Olgaç Matbaası, Ankara 1981.

İNTERNET ADRESLERİ

<http://ekutup.dpt.gov.tr>

<http://iktisat.uludag.edu.tr>

<http://plato.stanford.edu>

<http://w3.gazi.edu.tr>

<http://www.tuik.gov.tr>

<http://www.alomaliye.com>

<http://www.deloittetaxguides.com>

<http://www.e-akademi.org>

<http://www.gib.gov.tr>

<http://www.gkd.org.tr>

<http://www.irs.gov>

<http://www.quebecoislibre.org>

<http://www.tisk.org.tr>

<http://www.turmob.org.tr>

<http://www.vergidunyasi.com.tr>

<http://www.worldwide-tax.com>

<http://www.yaklasim.com>

Ek:1 Gelir Vergisi Tevkifatının Nihai Vergileme Olup Olmadığı

İlgili madde		Ödemenin Türü	Tevkifat Oranı	Tevkifatın Nihai Vergileme Olup Olmadığı
	a	18'inci madde kapsamına giren serbest meslek işleri dolayısıyla yapılan ödemelerden	17	Nihai
	b	Diğerlerinden	20	
94/4		Dar mükellefiyete tabi olanlara, telif ve patent haklarının satışı dolayısıyla yapılan ödemelerden	20	Nihai
94/5	a	70'inci maddede yazılı mal ve hakların kiralanması karşılığı yapılan ödemelerden	20	
	b	Vakıflar (mazbut vakıflar hariç) ve derneklere ait gayrimenkullerin kiralanması karşılığında bunlara yapılan kira ödemelerinden	20	Nihai
	c	Kooperatiflere ait gayrimenkullerin kiralanması karşılığında bunlara yapılan kira ödemelerinden	20	Nihai
94/6	a-i	Risk sermayesi yatırım fonları veya ortaklıklarının kazançları	0	Nihai
	a-i	Gayrimenkul yatırım fonları veya ortaklıklarının kazançları	0	Nihai
	b-iii	75 inci maddenin ikinci fıkrasının (4) numaralı bendinde yazılı menkul sermaye iradının ana merkeze aktarılan tutarı üzerinden	10	Nihai
94/10	a	Baş bayiler hariç olmak üzere Milli Piyango İdaresince çıkarılan biletleri satanlar ile diğer kişilerce çıkartılan bu nitelikteki biletleri satanlara yapılan komisyon, prim ve benzeri ödemelerden	20	Nihai
	b	4077 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun'a göre gerçek ve tüzel kişilerin mallarını iş akdi ile bağlı olmaksızın bunlar adına kapı kapı dolaşmak suretiyle tüketiciye satanlara bu faaliyetleriyle ilgili olarak yapılan komisyon, prim ve benzeri ödemelerden	20	Nihai
94/11		satın alınan ziraî mahsuller ve hizmetler için yapılan ödemelerden		
	a	Hayvanlar ve bunların mahsulleri ile kara ve su avcılığı mahsulleri için		
	b	Diğer ziraî mahsuller için		
	c	Ziraî faaliyet kapsamında ifa edilen hizmetler için		
	d	Çiftçilere yapılan doğrudan gelir desteği ve alternatif ürün ödemeleri için	0	Nihai
94/12		PTT acenteliği yapanlara, bu faaliyetleri nedeniyle ödenen komisyon bedeli üzerinden	20	Nihai
94/13		Esnaf muaflığından yararlananlara mal ve hizmet alımları karşılığında yapılan ödemelerden		
	a	Havlu, çarşaf, çorap, halı, kilim, dokuma mamulleri, örgü, dantel, her nevi nakış işleri ve her nevi turistik eşya, hasır, sepet, süpürge, paspas, fırça, yapma çiçek ve benzeri emtia	2	Nihai

		bedelleri veya bu emtianın imalinde ödenen hizmet bedelleri üzerinden		
	b	Hurda mal alımları için	2	Nihai
	c	Diğer mal alımları için	5	Nihai
	d	Diğer hizmet alımları ("a", "b" ve "c" alt bentleri hariç olmak üzere mal ve hizmet bedelinin ayrılamaması hali de bu kapsamdadır) için	10	Nihai
94/15	a	75 inci maddenin ikinci fıkrasının (15) numaralı bendinin (a) alt bendinde yer alan menkul sermaye iratlarından	15	Nihai
	b	75 inci maddenin ikinci fıkrasının (15) numaralı bendinin (b) alt bendinde yer alan menkul sermaye iratlarından	10	Nihai
	c	75 inci maddenin ikinci fıkrasının (15) numaralı bendinin (c) alt bendinde yer alan menkul sermaye iratlarından	5	Nihai
Geç. 64		31.12.2007 tarihine kadar sporculara ücret olarak yapılan ödemeler üzerinden	15	Nihai
Geç 67/1		Banka ve aracı kurumların, menkul kıymet ve diğer sermaye piyasası araçlarının alım satımına, itfasına, dönemsel getirilerinin tahsiline ve ödünç işlemlerine aracılık etmeleri halinde; banka ve aracı kurumlar tarafından bu işlemler sağlanan kazançlar üzerinden	15	Nihai
Geç. 67/2		75' inci maddenin ikinci fıkrasının 5 numaralı bendinde yazılı menkul sermaye iratlarından	10	Nihai
Geç. 67/4		Mevduat faizleri	15	Nihai
		Faizsiz bankacılık sisteminden elde edilen kar payları	15	Nihai
		Repo kazançları	15	Nihai
Geç. 67/8		Menkul kıymet yatırım fon ve ortaklıklarının kazançları	0	Nihai
Geç. 68		Jokey, jokey yamakları ve antrenörlerine yapılan ücret ödemelerinden	20	Nihai